

**МИНИСТЕРСТВО НА РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ И
БЛАГОУСТРОЙСТВОТО**

Главна дирекция "Програмиране на регионалното развитие"

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА "РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ" 2007-2013

София, септември 2007 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

Списък на съкращенията	6
1. КОНТЕКСТ	8
1.1. Увод	8
1.2. Процес на програмиране	8
1.3. Законодателна рамка	9
1.4. Допускания	9
2. КОНТЕКСТ НА ЕВРОПЕЙСКАТА И НАЦИОНАЛНАТА ПОЛИТИКИ	11
2.1. Стратегиите от Лисабон и Гьотеборг	11
2.2. Стратегически насоки за сближаване на Общността за периода 2007-2013 г.	11
2.3. Национална програма за реформи (НПР)	12
2.4. Национална стратегическа референтна рамка (НСРР)	13
2.5. Национална стратегия за регионално развитие	14
2.6. Регионални планове за развитие (РПР)	14
2.7. Областни стратегии за развитие, общински планове за развитие и устройствени планове	15
3. СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ АНАЛИЗ	16
3.1. Географска територия, избираема за финансиране по цел „Сближаване“	16
3.2. Предишен опит и извлечени поуки от периода 2000–2006 г.	16
3.3. Българските райони: междурегионални и вътрешнорегионални различия	18
3.3.1. Регионални икономически резултати и ръст на БВП	19
3.3.2. Секторен профил на районите	22
3.3.3. Предприемачество	23
3.3.4. Иновации и информационни и комуникационни технологии (ИКТ)	24
3.3.5. Инвестиции	25
3.3.6. Човешки ресурси и пазар на труда	25
3.3.7. Равни възможности за мъжете и жените	29
3.3.8. Пътна инфраструктура	30
3.3.9. Околна среда	31
3.3.10. Социална инфраструктура	33
3.3.10.1. Образователна инфраструктура	33
3.3.10.2. Здравна инфраструктура	34
3.3.10.3. Инфраструктура предоставяща социални услуги	36
3.3.10.4. Културна инфраструктура	39
3.4. Градско развитие	45
3.4.1. Селищна мрежа	45
3.4.2. Силно урбанизирани територии (градски агломерации)	48
3.4.2.1. Човешки ресурси	48
3.4.2.2. Икономическо развитие и потенциал	52
3.4.2.3. Знания и иновации	53
3.4.2.4. Индустиални бизнес зони	54
3.4.2.5. Здравеопазване	55
3.4.2.6. Жилищна политика	55
3.4.2.7. Физическа среда и благоустройство, култура и културно-историческо наследство	59
3.4.2.8. Инфраструктура за опазване на околната среда	60
3.5. Регионална достъпност и транспортна инфраструктура	62
3.5.1. Транспортна достъпност	62

3.5.2.	Градски транспорт и транспортни услуги за периферните територии	63
3.5.3.	Развитие на ИКТ	67
3.5.4.	Достъп до снабдяване с природен газ	69
3.6.	Туризъм	75
3.7.	Обобщение на изводите и резултатите от анализа	81
3.8.	Проблеми на местните институции и капацитет	83
3.8.1.	Описание на компетенциите на общините	83
3.8.2.	Капацитет за разработване на проекти и усвояване на средства	84
3.8.2.1.	Административен капацитет	85
3.8.2.2.	Информация и комуникация	86
3.8.2.3.	Финансови ресурси	86
3.8.2.4.	Умения за партньорство и сътрудничество с други участници в процеса	86
3.8.2.5.	Възможности за инвестиции в общините/малките общини	87
3.9.	Анализ на силните и слабите страни, възможностите и заплахите	90
4.	ЦЕЛИ И СТРАТЕГИЯ	93
4.1.	Обща цел и специфични цели	93
4.2.	Стратегия за развитие	93
4.3.	Обхват на избраните приоритетни оси	99
4.4.	Индикатори и цели на програмно ниво	100
4.5.	Обобщение на заключенията от предварителната оценка	100
4.6.	Заключения от Доклада за екологична оценка	106
5.	ОПИСАНИЕ НА ПРИОРИТЕТНИТЕ ОСИ	111
5.1.	Приоритетна ос 1: Устойчиво и интегрирано градско развитие	111
5.1.1.	Операция 1.1. Социална инфраструктура	117
5.1.2.	Операция 1.2. Жилищна политика	119
5.1.3.	Операция 1.3. Организация на икономическите дейности	120
5.1.4.	Операция 1.4. Подобряване на физическата среда и превенция на риска	121
5.1.5.	Операция 1.5. Системи за устойчив градски транспорт	123
5.2.	Приоритетна ос 2: Регионална и местна достъпност	125
5.2.1.	Операция 2.1. Регионална и местна пътна инфраструктура	129
5.2.2.	Операция 2.2. Информационна и комуникационна мрежа	129
5.2.3.	Операция 2.3. Достъп до устойчиви и ефективни енергийни ресурси	130
5.3.	Приоритетна ос 3: Устойчиво развитие на туризма	133
5.3.1.	Операция 3.1. Подобряване на туристическите атракции и свързаната с тях инфраструктура	138
5.3.2.	Операция 3.2. Развитие на регионалния туристически продукт и маркетинг на дестинациите	139
5.3.3.	Операция 3.3. Национален туристически маркетинг	142
5.4.	Приоритетна ос 4: Местно развитие и сътрудничество	143
5.4.1.	Операция 4.1. Дребномащабни местни инвестиции	146
5.4.2.	Операция 4.2. Междурегионално сътрудничество	147
5.5.	Приоритетна ос 5: Техническа помощ	150
5.5.1.	Операция 5.1. Програмиране, управление, мониторинг, оценка и контрол	152
5.5.2.	Операция 5.2. Комуникация, информация и публичност	153
5.5.3.	Операция 5.3. Изграждане на капацитет на бенефициентите на ОПРР	154
6.	РАЗПОРЕДБИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ И ИЗПЪЛНЕНИЕ	156
6.1.	Определяне на компетентните органи и звена	156
6.1.1.	Управляващ орган (УО)	156
6.1.2.	Бенефициенти	159
6.1.3.	Сертифициращ орган	159
6.1.4.	Звено за вътрешен одит	160
6.1.5.	Одитиращ орган	160
6.1.6.	Орган за оценка на съответствието	160
6.1.7.	Орган, отговарящ за получаването на плащанията от Комисията	160

6.1.8.	Орган, отговарящ за извършване на плащанията към бенефициентите	160
6.2.	Организация на изпълнението на ниво проект	161
6.2.1.	Подаване на проектни предложения и подбор на проекти	161
6.2.2.	Управление и мониторинг на проектите	162
6.3.	Организация на изпълнението на ниво програма	163
6.3.1.	Мониторинг на програмата	163
6.4.1.	Координация на централно ниво	170
6.4.2.	Координация на регионално ниво	171
6.5.	Финансово управление и контрол	172
6.5.1.	Общи искания и процеси на сертифициране	172
6.5.2.	Разделение на функциите и задълженията	174
6.5.3.	Финансови потоци и бюджетиране	177
6.5.4.	Допустимост на разходите	178
6.5.5.	Нередности	179
6.5.6.	Лихви и обменни курсове	179
6.5.7.	Използване на финансово-счетоводна система SAP	179
6.6.	Хоризонтални въпроси	179
6.6.1.	Обществени поръчки и концесии	179
6.6.2.	Държавни помощи	181
6.6.3.	Прилагане на партньорството	182
6.6.4.	Устойчиво развитие	184
6.6.5.	Равенство на половете и липса на дискриминация	186
6.7.	Използване на схеми за кръстосано финансиране	187
7.	ИЗГРАЖДАНЕ НА КАПАЦИТЕТ ЗА УСПЕШНО ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ОПРР	188
7.1.	Адресиране на проблеми, свързани с ограничената информация и обучението	189
7.1.1.	Национални хоризонтални мерки (Обща стратегия)	189
7.1.2.	Хоризонтални национални мерки за информация и обучение	190
7.1.3.	Специфични мерки за информация и обучение по ОПРР	192
7.2.	Адресиране на въпросите, свързани с недостига на специализирани звена или на отговорни държавни служители и с ограничените умения за управление на проекти	194
7.2.1.	Хоризонтални национални мерки	194
7.2.2.	Специфични мерки по ОПРР	194
7.3.	Адресиране на въпросите, свързани с липсата на проучвания за осъществимост и готови технически проекти	195
7.4.	Адресиране на въпросите, свързани с липсата на финансови средства (инструмент за подготовка на проекти, съфинансиране, мостово финансиране)	195
7.5.	Прилагане на новите финансови инструменти и инструменти за планиране	195
7.6.	Адресиране на въпросите, свързани с липсата на умения за партньорство	196
8.	ФИНАНСОВИ РАЗПОРЕДБИ	197
8.1.	Приоритетни оси според източника на финансиране (в евро)	197
8.2.	Годишно разпределение на финансирането от фондовете (в евро)	197
8.3.	Индикативно разпределение на финансовия принос на Общността по кодове и категории на ОП „Регионално развитие“ 2007-2013 г. (в евро)	198
9.	ПРИЛОЖЕНИЯ	199
9.1.	ПРИЛОЖЕНИЕ 1: Процес на програмиране и партньорство по ОПРР 2007–2013 г.	200
9.2.	ПРИЛОЖЕНИЕ 2: Законодателна рамка на ОПРР 2007-2013	203
9.3.	ПРИЛОЖЕНИЕ 3: Общини в обхвата на агломерационните ареали	208
ПРИЛОЖЕНИЕ 3а: Териториален обхват на градските агломерационни ареали	209	
9.4.	ПРИЛОЖЕНИЕ 4: Общини, избираеми за финансиране по Приоритетна ос 4, операция 4.1.	211
9.5.	ПРИЛОЖЕНИЕ 5: Общини, избираеми по Приоритетна ос 3, операция 3.1.	214
9.6.	ПРИЛОЖЕНИЕ 6: Таблици и фигури	217

9.7.	ПРИЛОЖЕНИЕ 7: Доклад от Предварителната оценка на ОПРР _____	226
9.8.	ПРИЛОЖЕНИЕ 8: Стратегическа екологична оценка на ОПРР _____	227
9.9.	ПРИЛОЖЕНИЕ 9: Индикативно разпределение на фондовете по операции. _____	236
9.10.	ПРИЛОЖЕНИЕ 10: Закон за пътищата _____	237
9.11.	ПРИЛОЖЕНИЕ 11: Индикативен списък на общините, избираеми по Приоритетна ос 2 , операция 2.3 Достъп до устойчиви и ефективни енергийни източници _____	238
9.12.	ПРИЛОЖЕНИЕ 12: Потенциал за използване на ВЕИ и карти на проекти за газопроводи _____	239
9.13.	ПРИЛОЖЕНИЕ 13: Програма за обучение за повишаване на капацитета на бенефициентите по ОПРР _____	240

Списък на съкращенията

БВП	Брутен вътрешен продукт
БНБ	Българска народна банка
БНД	Брутен национален доход
ВЕИ	Възобновяеми енергийни източници
ВЕЦ	Водоелектрическа централа
ДАИТС	Държавна агенция по информационни технологии и съобщения
ДАТ	Държавна агенция по туризъм
ЕЗФРСР	Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони
ЕИБ	Европейска инвестиционна банка
ЕК	Европейска комисия
ЕС	Европейски съюз
ЕСФ	Европейски социален фонд
ЕФР	Европейски фонд за рибарство
ЕФРР	Европейски фонд за регионално развитие
ЗДП	Закон за държавните помощи
ИЗ	Изпълняващо звено
ИКТ	Информационни и комуникационни технологии
ИПАЕИ	Институт по публична администрация и европейска интеграция
ИСУН	Информационна система за управление и наблюдение
ИСС	Икономическо и социално сближаване
КЗК	Комисия за защита на конкуренцията
КН	Комитет за наблюдение
МДААР	Министерство на държавната администрация и административната реформа
МОН	Министерство на образованието и науката
МОСВ	Министерство на околната среда и водите
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройството
МФ	Министерство на финансите
МС	Министерски съвет
МСП	Малки и средни предприятия
МТ	Министерство на транспорта
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
МФ	Министерство на финансите
НИРД	Научноизследователска и развойна дейност
НПО	Неправителствена организация
НПР	Национална програма за реформи
НСИ	Национален статистически институт
НСОРБ	Национално сдружение на общините в Република България
НСРР	Национална стратегическа референтна рамка
НСРР	Национална стратегия за регионално развитие
ОЛ	Общопрактикуващ лекар
ОП	Оперативна програма
ОПРР	Оперативна програма „Регионално развитие”
ПРООН	Програма за развитие на Организацията на обединените нации
ПРСР	Програма за развитие на селските райони
ПРР	План за регионално развитие
ПЧИ	Преки чуждестранни инвестиции
ФРПИ	Фонд „Републиканска пътна инфраструктура”

СМП	Спешна медицинска помощ
СРР	Съвет за регионално развитие
ССЗ	Сърдечно-съдови заболявания
СФ	Структурни фондове
ТЕМ-Т	Транс-европейска мрежа – Транспорт
ТЕЦ	Топлоелектрическа централа
ТИЦ	Туристически информационен център
УО	Управляващ орган
ЦСМП	Център за спешна медицинска помощ
EDIS	Разширена децентрализирана система за изпълнение
FLAG	Фонд за местните органи и власти
NUTS	Номенклатура на териториалните единици за статистически цели
SWOT	Анализ на силните страни, слабите страни, възможности и заплахи

1. КОНТЕКСТ

1.1. Увод

Настоящата Оперативна програма „Регионално развитие“ (ОПРР) е разработена в съответствие с целите на Европейския съюз, определени в Стратегическите насоки за сближаване на Общността за периода 2007–2013 г., и залегнали в Националната стратегическа референтна рамка на Република България. Освен това е съобразена с Националната програма за реформи, създадена в съответствие с обновената Лисабонска стратегия в отговор на Интегрираните насоки за растеж и заетост. В този по-широк контекст всички действия, предвидени в рамките на ОПРР, ще включват приоритетите на Общността, които подкрепят устойчивото развитие чрез укрепване на растежа, конкурентоспособността и заетостта, социалното включване опазването и качеството на околната среда.

Докато другите оперативни програми се отнасят към целите и приоритетите за развитие, наблягайки върху националната политика и само частично отразяват регионалните характеристики на България, ролята на ОП „Регионално развитие“ е да предложи набор от интегрирани мерки, които да допринесат за постигане на дългосрочните цели за развитие на страната, като същевременно включват и териториалните фактори на растежа. Някои от предложените операции ще бъдат изпълнени в партньорство и координация с различни секторни политики, докато други са обект изцяло на регионалната политика. Във всички случаи предвидените действия винаги ще са свързани с възможно най-широко участие на регионалните и местни власти и заинтересовани страни.

Предвид мащаба на Националната стратегическа референтна рамка, ОП „Регионално развитие“ съдържа приоритети и интервенции, свързани единствено със структурните фондове и национално съфинансиране. Програмата е насочена към вече идентифицираните от българското правителство основни проблеми и към политика, целяща тяхното решаване посредством осигуряване на допълнително финансиране от ЕС за подкрепа на националните приоритети и ресурси в области, които могат да бъдат финансирани със средства от Структурните фондове и в частност от Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР). По този начин ОП „Регионално развитие“ представя една цялостна стратегия за регионално развитие за периода 2007–2013 г., подкрепена от многогодишен инвестиционен ангажимент в следните важни области: развитие на инфраструктурата в градските центрове, териториална свързаност, устойчив растеж на туризма и подкрепа за регионални и местни партньорства.

1.2. Процес на програмиране

Оперативна програма „Регионално развитие“ е единствената оперативна програма за всичките шест района за планиране в България, избираеми за финансиране по цел „Сближаване“ на ЕС. В този смисъл тя отразява координацията с другите секторни оперативни програми до голяма степен с цел да се гарантира съгласуваност, синергия и допълняемост по един ефективен начин. Ето защо трябва да се спомене, че при разработването на програмата е използван прагматичен подход, отчитащ външните правила, особености и ограничения с цел да определи философия и логика на интервенция, която се основава на необходимото, възможното и реалистично постижимото в рамките на следващия програмен период, а не върху онова, което е желателно и възможно.

Оперативна програма „Регионално развитие“ е изготвена от Министерството на регионалното развитие и благоустройството (МРРБ) съгласно методология, прилагаща основните принципи на политиката за сближаване на ЕС, следвайки изискванията на чл. 10 и 11 от Общия регламент¹ относно процеса на програмиране и партньорство. Водени от принципа за партньорство, програмата е

¹ Регламент на Съвета (ЕС) № 1083/2006 от 11 юли 2006 г., относно общите разпоредби за прилагане на Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд и Кохезионния фонд

изготвена в тясно сътрудничество с Европейската комисия посредством обсъждания и предоставяне на предварителни коментари през целия период на разработване на програмата, като отразяването на резултатите от тях е един непрестанен процес, водещ до усъвършенстване на документа.

Изготвянето на ОП „Регионално развитие“ бе поверено на работна група, ръководена от МРРБ в качеството ѝ на бъдещ Управляващ орган, с широкото участие и представителство на заинтересованите страни на национално и регионално ниво, т.е. управляващи органи, отраслови министерства, държавни агенции, регионални съвети за развитие, сдружения на общини, агенции за регионално развитие, стопански сдружения и съюзи на работодатели, синдикати, НПО и други. Всички гледни точки и резултати, получени от заинтересованите страни в процеса на широко обсъждане, проведен след публикуването на първия работен вариант на ОП „Регионално развитие“ през месец март 2005 г., бяха до голяма степен отразени и намериха своето място в разработването на оперативната програма.

Фиг. 1: Процес на разработване на ОП „Регионално развитие“

По-подробно описание на процедурите за програмиране и споразуменията за партньорството е представено в [Приложение 1](#).

1.3. Законодателна рамка

Оперативна програма „Регионално развитие“ е изготвена в съответствие с ангажиментите, поети в рамките на *Стратегията за участие на Република България в Структурните фондове и Кохезионния фонд на ЕС*, разпоредбите в *Глава 21 от Договора за присъединяване* и при спазване на разпоредбите от Общия регламент и Регламента за ЕФРР за периода 2007–2013 г. Същевременно, Законът за регионалното развитие от месец февруари 2004 г., който отменя закона от 1999 г., очертава настоящата рамка за планиране и програмиране на регионалното развитие в България. Тъй като се очаква средствата от ЕС да бъдат най-големият финансов ресурс в подкрепа на дейностите за регионално развитие, които следвайки принципа за съ-финансиране ще мобилизират значителни национални ресурси, Законът за регионалното развитие неизбежно покрива значителна част от рамката за програмиране на Структурните фондове (СФ) на ЕС. Точен списък с нормативните актове на ЕС и България е даден в [Приложение 2](#).

1.4. Допускания

По отношение на Оперативна програма „Регионално развитие“ са направени следните основни допускания:

- ОП „Регионално развитие“ представлява единна програма за всички райони на ниво NUTS II в България, финансирана от ЕФРР и с национални средства. Всички допирни точки със секторните оперативни програми са проучени, координирани и съгласувани с отрасловите министерства по време на процеса на програмиране на структурните фондове;
- ОП „Регионално развитие“ ще се допълва от интервенции в рамките на Националния

стратегически план за развитие на селските райони и другите оперативни програми, предвиждащи действия на секторно ниво;

- ОП „Регионално развитие“ ще използва гъвкава схема за финансиране, при която дейности, попадащи в обхвата на Европейския социален фонд (ЕСФ), могат да се финансират от ЕФРР в рамките на 10% за всеки от програмните приоритети. Обосновката е представена в описанието на приоритетните оси;
- ОП „Регионално развитие“ ще съ-финансира основно подходящи общински инвестиции, тъй като единствените публични институции, от значение за развитието на страната, освен държавата и нейните агенции, са общините. ОП „Регионално развитие“ ще осъществява намеса в области, които са отговорност на секторните министерства само дотолкова, доколкото: (а) общините имат важна допълваща и прилагаща роля; (б) има ясни доказателства за пропуск в предоставянето на подпомагане, което оставя определени регионални или местни потребности неадресирани;
- Вероятно повечето общини няма да притежават достатъчно средства за участието си в ОП „Регионално развитие“ или за осигуряване на публично съ-финансиране по програмата. Допускайки, че в голямата си част то не може да бъде предоставено от настоящите общински бюджети, държавният бюджет ще трябва да се намеси в посока към допълване на финансирането и подкрепа на общините. В тази връзка трябва да се организира подходяща централизирана система за прилагане на принципа на допълняемост. Тази система не може да бъде организирана на пропорционален принцип – тъй като много общини и съответните им територии, дори при наличието на повече средства, не са подходящи за някои видове инвестиции. В този смисъл от съществено значение е междуобщинското сътрудничество и то следва да бъде насърчавано с приноса на Структурните фондове.

2. КОНТЕКСТ НА ЕВРОПЕЙСКАТА И НАЦИОНАЛНАТА ПОЛИТИКИ

Съществуват редица политики, определени на ниво Общност и на национално ниво, които са до голяма степен отчетени при разработването на ОП „Регионално развитие“, а именно:

2.1. Стратегиите от Лисабон и Гьотеборг

На своето пролетно заседание през 2005 г. Европейският съвет взе решение, че Европа трябва да обнови основата на своята конкурентоспособност, да повиши производителността си и да насърчи социалното сближаване, като постави основно ударение върху знанието, иновациите и оптимизирането на човешките ресурси. За да постигне тези цели, Съюзът трябва да насочи в по-голяма степен всички подходящи национални ресурси и ресурси на Общността, включително политиката за сближаване, в три основни направления – икономика, социални въпроси и околна среда – с цел да се постигне по-добра синергия в общия контекст на устойчивото развитие.

Оперативна програма „Регионално развитие“ е изготвена в съответствие с Лисабонската стратегия и принципите за устойчивост, определени в Гьотеборгската стратегия за устойчиво развитие. С оглед на изпълнението на поставените политически цели и отчитайки ролята на политиката на сближаване за насърчаване на реалното намаляване на различията, осъществяваните с подкрепата на настоящата програма действия ще се съсредоточат там, където потребностите са най-големи, следвайки приоритети, които стимулират растежа и създаването на работни места. Съобразно с това са предложени няколко начина за допринасяне към Лисабонските приоритети. Те включват инвестирането в двигатели на растежа и трудовата заетост, подпомагане на изпълнението на последователно свързани стратегии, подобряване на държавното управление и въвеждане на интегрирани подходи с цел насърчаване на балансирано развитие, устойчиви общности и социално включване.

2.2. Стратегически насоки за сближаване на Общността за периода 2007-2013 г.

Основната цел на този документ е да определи приоритетите на Общността по отношение на политиката за сближаване и да се задвижат механизмите за изпълнение на обновената Лисабонска стратегия. Формулирани са три основни насоки, върху които трябва да се базират стратегиите и действията, предвидени в оперативните програми:

- повишаване на **привлекателността на страните-членки, регионите и градовете** чрез подобряване на достъпността, осигуряване на адекватно качество и ниво на услугите и запазване на потенциала на околната среда;
- насърчаване на **иновациите, предприемачеството** и разрастване на **икономиката основана на знанието** посредством разгръщане на капацитета за научноизследователска дейност и иновации, включително нови информационни и комуникационни технологии;
- създаване на **повече и по-добри работни места** чрез привличане на повече хора към трудова заетост или предприемачество, като се подобри адаптивността на работещите и предприятията и се увеличи инвестирането в човешки капитал.

Следвайки ориентира, даден от Стратегическите насоки за сближаване на Общността, цялостната логика на интервенция на ОП „Регионално развитие“ цели да стимулира потенциала за развитие, така че да се постигнат и задържат високи темпове на растеж, включително чрез адресиране на дефицитите в основните инфраструктурни мрежи и укрепване на капацитета на местно и регионално ниво. Отчетена е и специфичната роля на градските райони за:

- а) стимулиране на развитието на градовете като двигатели на регионалното развитие (с действия, свързани с подобряване на конкурентоспособността);

- b) стимулиране на вътрешното сближаване в рамките на градските ареали, с което се цели подобряване на положението в областите (с действия, свързани с рехабилитацията на физическата среда);
- c) насърчаване на по-балансирано развитие чрез подобряване на градската мрежа, включително връзките между икономически най-силните градове и други градски райони (с действия, насочени към мрежите във физически аспект – инфраструктура, информационни технологии и т.н., както и в социален аспект – действия за насърчаване на сътрудничеството и др.)

2.3. Национална програма за реформи (НПР)

Националната програма за реформи (НПР) на България е разработена в отговор на предизвикателствата, поставени пред държавите-членки на ЕС като основен акцент в обновената Лисабонска стратегия. Националната програма за реформи е стратегически документ на страната, имащ за цел да систематизира усилията на правителството за постигане на високи и устойчиви темпове на икономически растеж и заетост, като очертае свързаната с изпълнението на тази основна цел средносрочна рамка от мерки и приоритети в областта на макро и микроикономическото развитие, пазара на труда и развитието на човешкия капитал.

За постигането на водещите средносрочни цели за устойчив растеж на БВП от порядъка на 6% годишно и заетост от 61%, както и намаляване на различието в доходите с останалите страни от ЕС, България се фокусира върху следните пет приоритетни области:

- Поддържане на макроикономическата стабилност (ограничаване на дефицита по текущата сметка и по-нататъшно намаляване на инфлационния натиск въз основа на набор от разумни политики, включващи структурни реформи, устойчива фискална позиция и допълнителни мерки за подобряване на качеството и ефективността на публичните разходи);
- Модернизация и развитие на инфраструктурата, в частност на транспортните и енергийните мрежи, както и на ИКТ инфраструктурата;
- Подобряване на бизнес средата (вкл. по-добро регулиране, приложение на законодателство за вътрешния пазар, конкуренция и ключовите приоритетни действия, идентифицирани от пролетния Европейски съвет от 2006 г.);
- Подобряване на качеството на човешкия капитал чрез подобрен достъп на всички до качествено образование и обучение (включително обучение през целия живот) с оглед на повишаването на производителността и постигане на по-голямо съответствие между уменията и потребностите на пазара на труда;
- Задействане на търсенето чрез въвеждане на подхода „flexicurity” (гъвкавост и сигурност) и активни политики на пазара на труда (акцентиране върху ефективни услуги по заетостта, подпомагане при намирането на работа и усъвършенстване на уменията).

ОП „Регионално развитие” ще допринесе за изпълнението на заложената в НПР цел за посрещане на макроикономическите предизвикателства с цел подобряване на базисната инфраструктура, установяване на необходимите условия за устойчиво регионално развитие и насърчаване на икономическата активност на населението посредством намаляване на регионалните различия. Усилията и финансовите средства ще бъдат съсредоточени в следните основни направления:

- Изпълнение на проекти за устойчиво и интегрирано градско развитие и предоставяне на по-добри услуги на гражданите, включващи подобряване на социалната инфраструктура и инфраструктурата свързана с бизнеса, физическата и градската околна среда, жилищната политика и развитието на устойчив градски транспорт;

- Подобряване на достъпността до регионите и конкурентоспособността на регионалните икономики чрез подобряване на пътните връзки, транспортните услуги, информационните и комуникационни технологии и газо-разпределителните мрежи;
- Изграждане на адекватен институционален и административен капацитет на регионално и местно ниво за ефективно управление и усвояване на средствата от Европейския съюз. Създаване на мрежи за обмяна на опит с други европейски региони.

В допълнение, изпълнението на ОПРР ще бъде обект на наблюдение чрез категоризацията на помощта от фондовете за 2007-2013г, което дава възможност за проследяване на изпълнението на мерките, подкрепящи целите от Лисабон.

2.4. Национална стратегическа референтна рамка (НСРР)

Националната стратегическа референтна рамка е документ, изготвен от страната-членка, който гарантира, че помощта от фондовете е в съответствие със стратегическите насоки за сближаване на Общността и идентифицира връзката между приоритетите на Общността от една страна и Националната програма за реформи от друга. Националната стратегическа референтна рамка е предвидена като отправен инструмент за програмиране по фондовете. Освен това тя допринася за изпълнението на стратегиите от Лисабон и Гьотеборг.

Документът включва анализ на регионалните различия, слабости и възможности; стратегията, избрана въз основа на същия анализ, включително тематичните и териториални приоритети; списък на оперативните програми по цел „Сближаване“ и цел „Териториално сътрудничество“; описание на това как разходите по тези пера ще допринесат за изпълнението на приоритетите на ЕС за насърчаване на конкурентоспособността и създаването на трудова заетост; примерното годишно разпределение на средствата от всеки фонд по програми; механизмите за гарантиране на координацията между помощта от Структурните фондове на ЕС, Кохезионния фонд, Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони и Европейския фонд за рибарство, както и инициативите на Европейската инвестиционна банка и други действащи финансови инструменти.

НСРР описва стратегията на България в подкрепа на действия, насочени към следните тематични области за повишаване на конкурентоспособността: човешки ресурси, инфраструктура, държавно управление и ефективна държавна администрация и административно обслужване, териториално сближаване, както и връзките между всички тях и приноса, който ще окажат Структурните фондове и Кохезионния фонд за изпълнението на стратегията. Дългосрочната визия за България съчетава две конкретни средносрочни цели за програмния период 2007–2013 г, които са формулирани в съответствие със Стратегическите насоки на Общността:

- Засилване конкурентоспособността на икономиката с оглед постигането на висок и устойчив растеж;
- Развитие на човешкия капитал с цел осигуряване на по-висока заетост, доходи и социална интеграция.

С оглед на постигането на тези цели обхватът на НСРР е съсредоточен в следните стратегически приоритети:

Приоритет 1: *Подобряване на базисната инфраструктура;*

Приоритет 2: *Повишаване на качеството на човешкия капитал с акцент върху заетостта;*

Приоритет 3: *Насърчаване на предприемачеството, благоприятната бизнес среда и доброто управление;*

Приоритет 4: *Подкрепа за балансирано териториално развитие.*

Цялостната логика на интервенциите в рамките на ОП „Регионално развитие“ е ориентирана към практическото изпълнение на Приоритет 4 от НСРР – „Подкрепа за балансирано териториално

развитие”. В допълнение, дейностите в рамките на настоящата програма подпомагат и териториалното измерение на останалите три приоритета.

2.5. Национална стратегия за регионално развитие

Националната стратегия за регионално развитие на Република България за периода 2005–2015 г. е приета с Решение на МС № 294/21.04.2005 г. и е обнародвана в Държавен вестник, брой 42 от 17.05.2005 г. Стратегията е изготвена от Министерството на регионалното развитие и благоустройството в съответствие с чл. 9 на Закона за регионалното развитие и определя дългосрочните цели и приоритети на политиката за регионално развитие на Република България. Стратегията съдържа сравнителен социално-икономически анализ на районите за планиране, основни и специфични цели и приоритети за развитие, необходими действия за постигане на целите и механизми за наблюдение, оценка и актуализация на стратегията.

Националната стратегия за регионално развитие определя стратегическите направления на политиката за регионално развитие. Тя очертава подхода „отгоре-надолу” и се използва като база за плановете документи на различните административни нива. Стратегията е взета предвид при разработването на Оперативната програма „Регионално развитие”. Голяма част от действията за изпълнение в рамките на стратегията обаче, са с типично секторно естество и попадат в обхвата на други секторни програми съгласно Националната стратегическа референтна рамка.

Основната цел, залегнала в Националната стратегия за регионално развитие, е постигането на устойчиво и балансирано развитие на регионите в Република България. Основните приоритети за постигане на тази цел са:

- Приоритет 1:** *Повишаване на регионалната конкурентоспособност на основата на икономика на знанието;*
- Приоритет 2:** *Развитие и модернизация на инфраструктурата, създаваща условия за растеж и заетост;*
- Приоритет 3:** *Подобряване на привлекателността и качеството на живот в районите за планиране;*
- Приоритет 4:** *Интегрирано градско развитие и подобряване на градската среда;*
- Приоритет 5:** *Развитие на сътрудничеството за европейско териториално сближаване, задълбочаване на партньорството и добросъседството за постигане на развитие.*

ОП „Регионално развитие” ще допринесе главно за изпълнение на приоритети от 2 до 5.

2.6. Регионални планове за развитие (РПР)

Регионалните планове за развитие за периода 2007–2013 г. са стратегически документи на ниво NUTS II. Те са изготвени в съответствие с чл. 11 от Закона за регионалното развитие и са одобрени на регионално ниво от Регионалните съвети за развитие на шестте района за планиране.

Регионалните планове за развитие са съобразени с прогнозите в Националната стратегия за регионално развитие и отразяват стратегическата визия на регионите за средносрочното им развитие. Плановете са одобрени с Решения на МС № 1014-1019/30.12.2005 г. и са използвани като основа „отдолу-нагоре” при разработването на ОП „Регионално развитие”. Трябва обаче, изрично да се подчертае, че тези стратегически документи предвиждат разнообразни приоритети и действия, които са типично отраслови и влизат в обсега на секторните програми или Програмата за развитие на селските райони. В този смисъл те се разглеждат като комбинирана териториална проекция и като набор от действия, които следва да получат подкрепа от различните оперативни програми след прилагане на специфичните изисквания за избираемост по отделните фондове.

2.7. Областни стратегии за развитие, общински планове за развитие и устройствени планове

Областните стратегии за развитие и общинските планове за развитие са стратегически документи съответно на ниво NUTS III и NUTS IV.

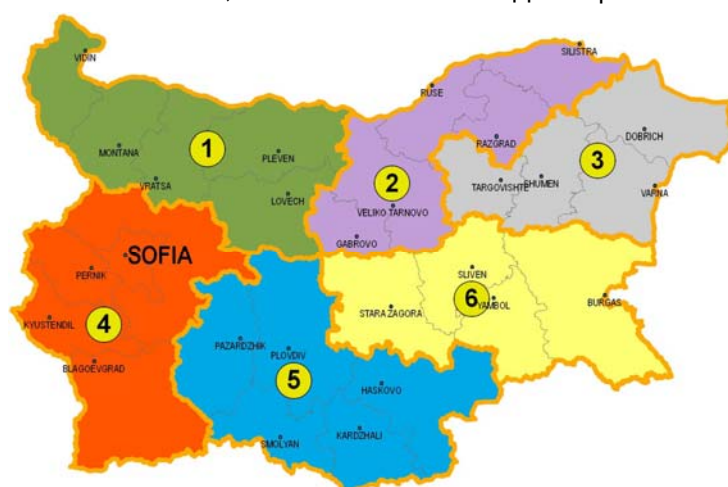
3. СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ АНАЛИЗ

3.1. Географска територия, избираема за финансиране по цел „Сближаване“

Регионите, избираеми за финансиране от Структурните фондове по цел „Сближаване“, са райони, които отговарят на ниво II от Номенклатурата на териториалните статистически единици (по-долу наричани „ниво NUTS II“) по смисъла на Регламент (ЕС) № 1059/2003 на Европейския парламент и Съвета от 26 май 2003 г., чийто брутен вътрешен продукт (БВП) на глава от населението, измерен в паритет на покупателната способност и изчислен на базата на стойностите за Общността за периода 2000–2002 г., е по-малък от 75% от средния БВП за ЕС-25 за същия отчетен период. Страните-членки, които са избираеми за финансиране от Кохезионния фонд, са тези, чийто брутен национален доход (БНД), измерен в паритет на покупателната способност и изчислен на базата на стойностите за Общността за периода 2001–2003 г., е по-малък от 90% от средния БНД за ЕС-25, и които имат програма за изпълнение на условията за икономическо сближаване, посочени в чл. 104 от Договора за създаване на Европейската общност.

Съгласно разпоредбите на Регламента на ЕС № 1059/2003 в България са обособени 6 района за планиране (2006)², както следва:

1. Северозападен район за планиране;
2. Северен централен район за планиране;
3. Североизточен район за планиране;
4. Югозападен район за планиране;
5. Южен централен район за планиране;
6. Югоизточен район за планиране

Фиг. 2: Избираеми статистически райони (NUTS II)

Брутният вътрешен продукт (БВП) на всички райони в България на ниво NUTS II е по-малък от 75% от средния за Общността. Следователно всички те са избираеми за финансиране от Структурните фондове по цел „Сближаване“, както е уточнено в Общия регламент за Структурните фондове и Кохезионния фонд от юли 2006³, чл. 5, Глава III.

3.2. Предишен опит и извлечени поуки от периода 2000–2006 г.

България няма предишен опит в прилагането на оперативни програми за регионално развитие в рамките на Структурните фондове на ЕС, така че в тесен смисъл не би могла да извлече конкретни поуки от предишен свой опит. Въпреки това, от 1998 г. насам като част от подготовката си за присъединяване към ЕС и с оглед участие в изпълнението на политиката за сближаване на ЕС, България разработва необходимите програмни документи. Изготвени са няколко варианта на Националния план за икономическо развитие 2000–2006 г. – през 1999 г. (одобрен от правителството), през 2001 г. (с предварителна оценка) и през 2003 (одобрен от правителството). Единствената оперативна програма, изготвена през същия период, е Регионалната оперативна програма (първи работен вариант от 2001 г., преработен през 2002 и 2003 г.), която освен да изпълни основната си роля на „познавателно упражнение“ бе използвана като отправна точка особено по отношение на мерките

² Статистическите данни са съобразени с новото райониране на бте планови района от 2006 година, одобрено от EUROSTAT, данните от предходните години са преизчислени на същата база.

³ Брюксел, СМ (2006) 1083/2006, РЕГЛАМЕНТ НА СЪВЕТА, съдържащ основните разпоредби относно Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд и Кохезионния фонд

за икономическо и социално сближаване по програма ФАР и като основа за Многогодишния програмен документ за периода 2004–2006 г.

В тази връзка бяха формулирани предложения как един обстоен анализ на резултатите от предишните оценки, осъществени предимно по грантови схеми, може да подобри качеството на настоящия документ (ОПРР). Важно е да се отбележат заключенията от докладите на консорциумите, които имаха сключен договор с Европейската комисия за прилагане на система за мониторинг и междинна оценка по програма ФАР, особено заключенията от доклада „Междинна оценка на подкрепата по програма ФАР, отпусната през периода 1999–2002 г. и изпълнявана до ноември 2003 г.“ („От предприсъединяване към присъединяване“ – месец март 2004).

От стратегическа гледна точка, разбирането, придобито от предишен подобен опит на други страни-членки на ЕС, най-вече страните, работещи по цел „Сближаване“ и новите страни-членки, може само до известна степен да се приложи за България, макар да съществуват някои прилики. Важен урок е, че децентрализацията често може да доведе до сериозни забавяния при изпълнението на програми, управлявани на регионално ниво в сравнение с програмите, управлявани на централно ниво. Ирландия е считана за най-успешният пример за усвояване на средствата от структурните фондове, като в същото време, по традиция е силно централизирана държава, която се характеризира със силен подход „отгоре-надолу“ при програмирането и преобладаването на държавни агенции при изпълнение на оперативните програми. От друга страна, опитът на Португалия показва, че ако се разчита на „инициаторите на проекти“ за успешното използване на фондовете от ЕС, очевидно е нужно да се предостави подкрепа на общините – особено на малките, с цел да се избегне „омагьосаният кръг“, свързан с капацитета, а именно предимството на големите общини да изготвят програми с по-добро качество и привличат повече ресурси. Потребност от изграждане на капацитет и придобиване на опит, който да подпомогне регионалното и местно планиране и развитие и тяхното изпълнение, вече е идентифицирана и следва да се предприемат действия съобразно с това.

Тематичният доклад за оценка на Програмата ФАР на Европейския съюз „Подкрепа по ФАР за икономическото и социално сближаване на България и Румъния“ от месец декември 2006 г., изготвен в резултат от независим преглед по искане на Комисията, дава оценка за ролята на „Икономическото и социално сближаване“ (ИСС) на ФАР за подготовката на Структурните фондове в България.

Докладът заключава, че макар и бавно и неравномерно, програмите за икономическо и социално сближаване по ФАР отбелязват напредък по отношение на интервенциите от типа на Структурните фондове. Налице е подобрение по отношение на пилотните инвестиции, въпреки че подготовката понякога е проблематична. Подготовката на проекти за стратегическо планиране и инвестиции получи сериозен стимул с въведеното през 2003 г. многогодишно програмиране по ФАР за периода 2004-2006 г.

Грантовите схеми по ФАР-ИСС бяха обявявани със закъснение – често пъти договарянето се извършваше в последния момент преди изтичане на крайните срокове, което създаваше напрежение по отношение на сроковете за изпълнение. Разходването на средства бе поставено под въпрос поради проблеми с прекалено тромавите правила за договаряне по ФАР и сложните финансови разпоредби (escrow, забавяне на плащанията, ДДС, възстановяване на суми по извършени плащания). Отчитайки този опит беше създадена междуинституционална работна група, включваща представители от съответните Изпълнителни агенции по ФАР и Управляващите органи, в рамките на която бяха изготвени и приети с Постановление на МС № 121/31.05.2007 условията за отпускане на безвъзмездна финансова помощ по оперативните програми, съфинансирани от Структурните фондове и Кохезионния фонд на Европейския съюз. Отчитайки натрупания опит по процедурите за договаряне по ФАР, новото вторично законодателство предвижда по-гъвкав механизъм за отпускане на безвъзмездна финансова помощ.

Разширената децентрализирана система за изпълнение (EDIS) и системата на Съвместния комитет за наблюдение/Подкомитет за секторно наблюдение дадоха полезни уроци, помагачи да се подобри

наблюдението и оценката, въпреки че оценката на ефекта от програмите и проектите е все още незадоволителна. Най-ефективното средство за наблюдение в България на изпълнението на ФАР бяха многобройните ежемесечни срещи по текущи програми на ФАР, председателствани от Секретариатите на Секторните подкомитети за наблюдение. Секретариатът на Секторния подкомитет за наблюдение по регионално развитие и трансгранично сътрудничество към Главна дирекция „Програмиране на регионалното развитие“ в МРРБ беше превърнат в отдел „Програмиране и мониторинг“, отговарящ за наблюдението на ОПРР. По такъв начин опитът, получен от наблюдението на интервенциите по ФАР, ще се прехвърли изцяло по Структурните фондове за периода 2007-2013 г.

Като цяло, ФАР имаше сериозен, макар и частичен принос към системата на Структурните фондове в България. Институционалното изграждане оказва съществена подкрепа на редица важни участници. Въпреки че изминалите години се характеризираха отчасти с непоследователно програмиране на пилотни инвестиции, загуба на средства, провал в постигането на целите и объркване сред бенефициентите и изпълнителите, ФАР-ИСС помогна за осъзнаване на нуждата от стратегическо планиране. Бенефициентите, местните предприемачи и изпълнителните агенции придобиха опит, макар и някои от тях – твърде късно.

През месец Май 2001 година България стана първата държава на която бе поверено управлението на програма САРАД за периода 2000-2006. Общият бюджет на САРАД за периода 2000-2006 възлизаше на 593 мил. евро. До този момент България нямаше съществен опит в публични инвестиции за подкрепа развитието на туризма и селската инфраструктура. Мерките за подобряване на селската инфраструктура и развитието на селата бяха акредитирани през Август 2003 година. Средносрочната оценка отбелязва, че мерките са добре разработени и насочени към неотложните нужди на развитието на селските общини. Въпреки, че интересът на потенциалните бенефициенти – общините от селските райони в страната при кандидатстването по тези мерки бе висок, проблеми бяха констатирани в организацията на тръжните процедури.

Един от най-важните уроци е, че не координираното развитие и изпълнението на относително малки и сходни проекти дори в един район води до загубени възможности за допълняемост, синергия, въздействие и рентабилност.

Програмата спомогна за изграждането на доверие в програмите на Европейския съюз, също и за създаването на успешни партньорства. Общините в селските райони сега имат значително подобрени познания за изискванията на ЕС за достъп до инвестиционните фондове и за хармонизираните с европейските стандарти.

В качеството си на една от институциите, отговорна за програмирането на помощта по ФАР-ИСС Главна дирекция „Програмиране на регионалното развитие“ в МРРБ взе предвид целия този опит по предприсъединителните фондове при подготовката на ОПРР и разпоредбите за нейното изпълнение. Освен това, в качеството си на УО на ОПРР, дирекцията постепенно привлича експерти от Изпълнителната агенция ФАР на МРРБ, която беше акредитирана успешно по EDIS, за да се използва техният опит и експертиза при договарянето, наблюдението и финансовото управление на фондовете. Допълнителна информация за начина, по който се адресира изграждането на капацитет на потенциалните бенефициенти е дадена в Раздел 7. „Изграждане на капацитет за успешно изпълнение на ОПРР“.

3.3. Българските райони: междурегионални и вътрешнорегионални различия

Статистиката сочи, че България е навлязла в процеса на преход с относително малки регионални различия в сравнение с другите страни-членки и кандидат-членки на ЕС. Независимо от различната динамика на развитие на районите през този период, ясно се откроява по-високият ръст на развитие на Югозападния район за планиране (вкл. столицата София), както и фактът, че различията между останалите райони са значително по-малки (Таблица 1). В абсолютна стойност междурегионалните

различия са сравнително малки спрямо средните за ЕС. В относителна стойност обаче, те са на нива, сравними с тези в Чешката Република, Словакия, Белгия и Франция.

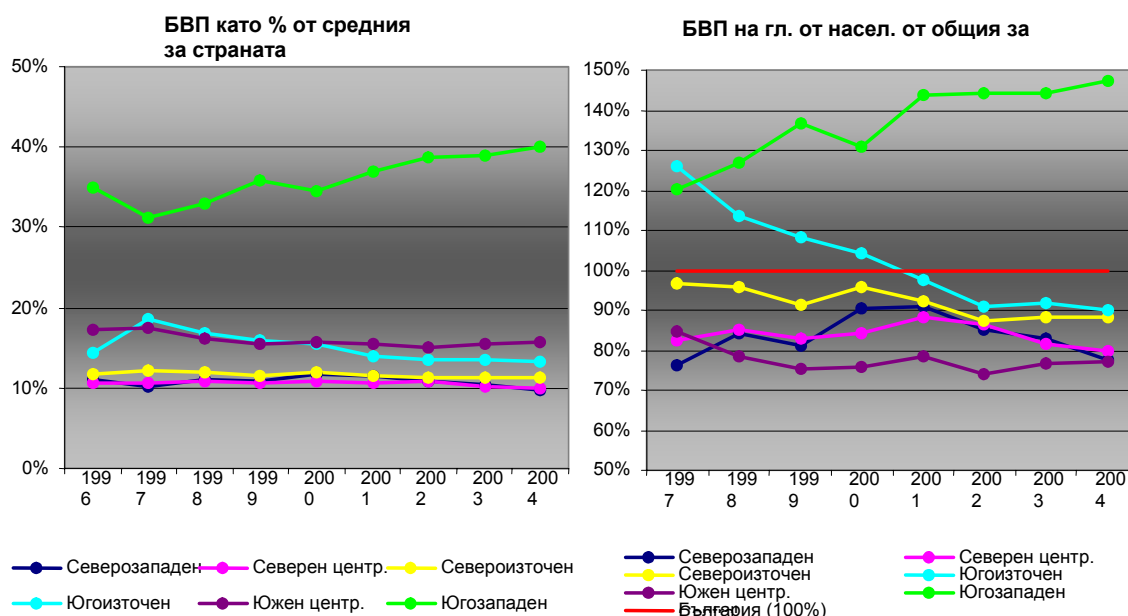
Таблица 1: Ключови показатели за регионалното развитие в България

Райони на ниво NUTS 2	Площ 2005 в хил. кв. км	Население 2005		Обработваема земя 2005 (дк / глава от населението)	БВП 2004		БВП (2004) на глава от населението		Равнище на безработицата за 2005	ПЧИ на глава от населението в USD	Брой области	Брой общини
		души	% от общо за страната		млн. лв	% от общо за страната	лв.	% от средното за страната				
България	111,0	7718750	100,0%	6,45	38275	100%	4959	100,0%	11,46%	905	28	264
Северозападен	19,1	957947	12,4%	11,38	3729	9,7%	3893	78,5%	17,65%	250	5	51
Северен централен	14,8	949401	12,3%	8,98	3772	9,9%	3973	80,1%	13,70%	357	5	36
Североизточен	14,6	996831	12,9%	8,58	4360	11,4%	4374	88,2%	13,71%	669	4	35
Югоизточен	19,8	1134741	14,7%	8,06	5061	13,2%	4460	89,9%	10,87%	647	4	33
Южен централен	22,4	1560975	20,2%	4,73	5986	15,6%	3835	77,3%	12,25%	320	5	57
Югозападен	20,3	2118855	27,5%	2,49	15367	40,1%	7252	146,3%	6,34%	2125	5	52

3.3.1. Регионални икономически резултати и ръст на БВП

Брутният вътрешен продукт (БВП) показва стабилен ръст от 1997 г. насам (около 5% среден годишен ръст), като процесът на икономически растеж има ясно изразени териториални измерения.

Най-големият носител на растежа е Югозападният район за планиране, който изпреварва средния

ръст за страната. Основният фактор за по-високото ниво на БВП в района е столицата София, където е концентрирана значителна част от националната икономика. Останалите райони за планиране показват приблизително еднакъв ръст на развитие, който е с около 1% по-нисък от средния за страната. От графиката се вижда, че БВП на глава от населението в Югоизточния район бележи непрекъснат спад след 1997 г., като съществена причина за това положение се крие в намаляващото влияние на нефтохимическия сектор върху добавената стойност, създадена в региона.

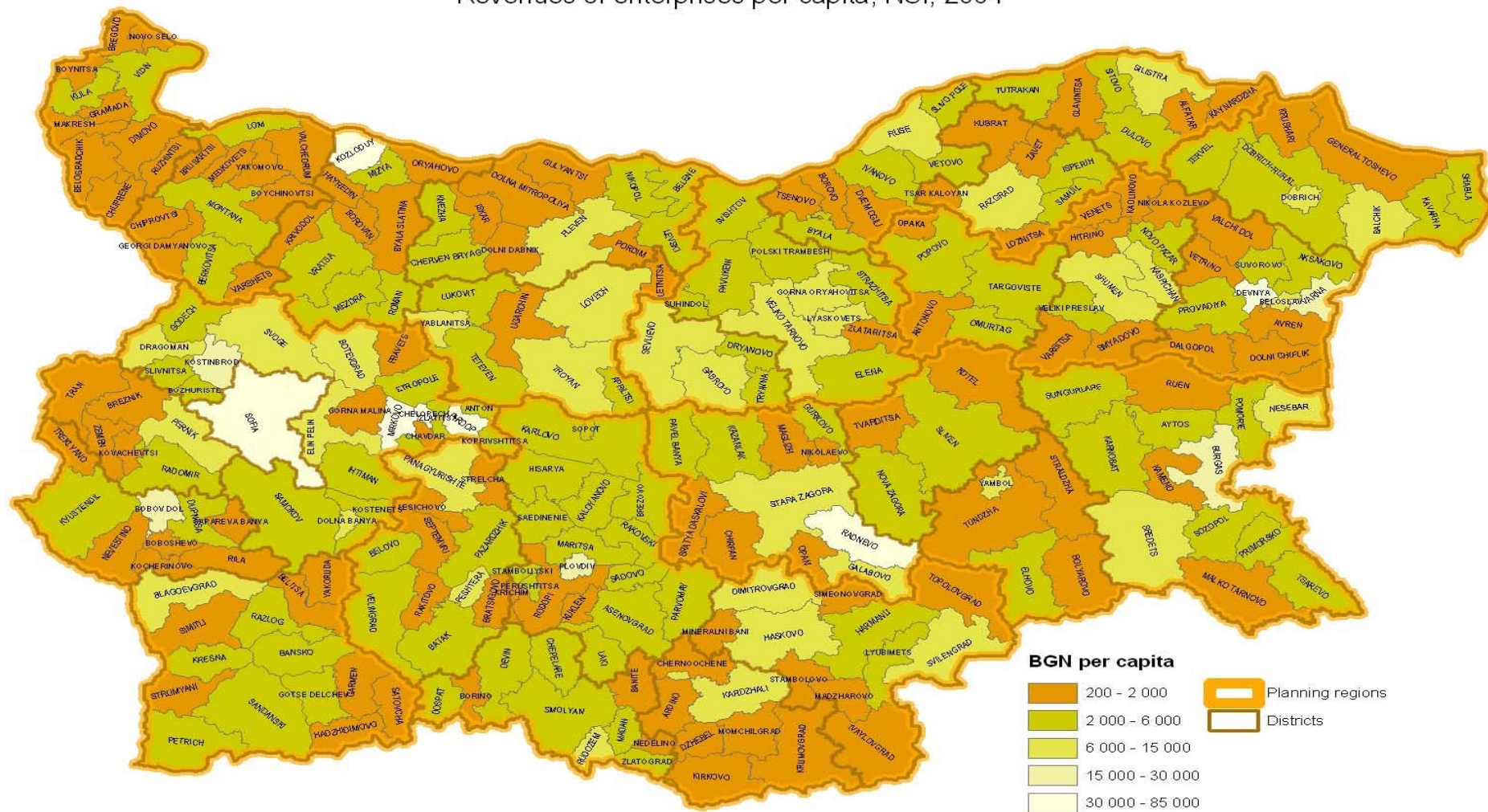
В обновената Лисабонска стратегия се посочва, че "Ако спадът в количеството на работната сила не бъде компенсиран с повишена производителност на труда, потенциалният ръст ще спадне драстично на около 1% до 2040 г., което представлява едва половината от сегашното ниво. Такъв спад на икономиката, заедно с повишените разходи за възрастното население, ще предизвика значително напрежение в европейския социален модел. От друга страна, ускорената глобализация излага европейската икономика на растяща конкуренция отвън". Затова България и българските райони като част от обединена Европа трябва също да положат доста усилия за постигането на значителен принос в нивата на растежа, заетостта и знанията, за да могат да се осъществят целите от Лисабонската стратегия.

Макар и увеличаващ се, ръстът все още остава недостатъчно висок за преодоляване на значителното изоставане на страната по отношение на БВП на глава от населението спрямо средния за ЕС, което поставя българските райони на едно от последните места в класацията на районите от ЕС. През 2002 г. БВП на глава от населението в най-развития български район - Югозападния - е съответно 41,7% от средния за страните от ЕС-25. Останалите райони за планиране показват ръст между 23-27%, а показателят на национално ниво достига 28,3%.

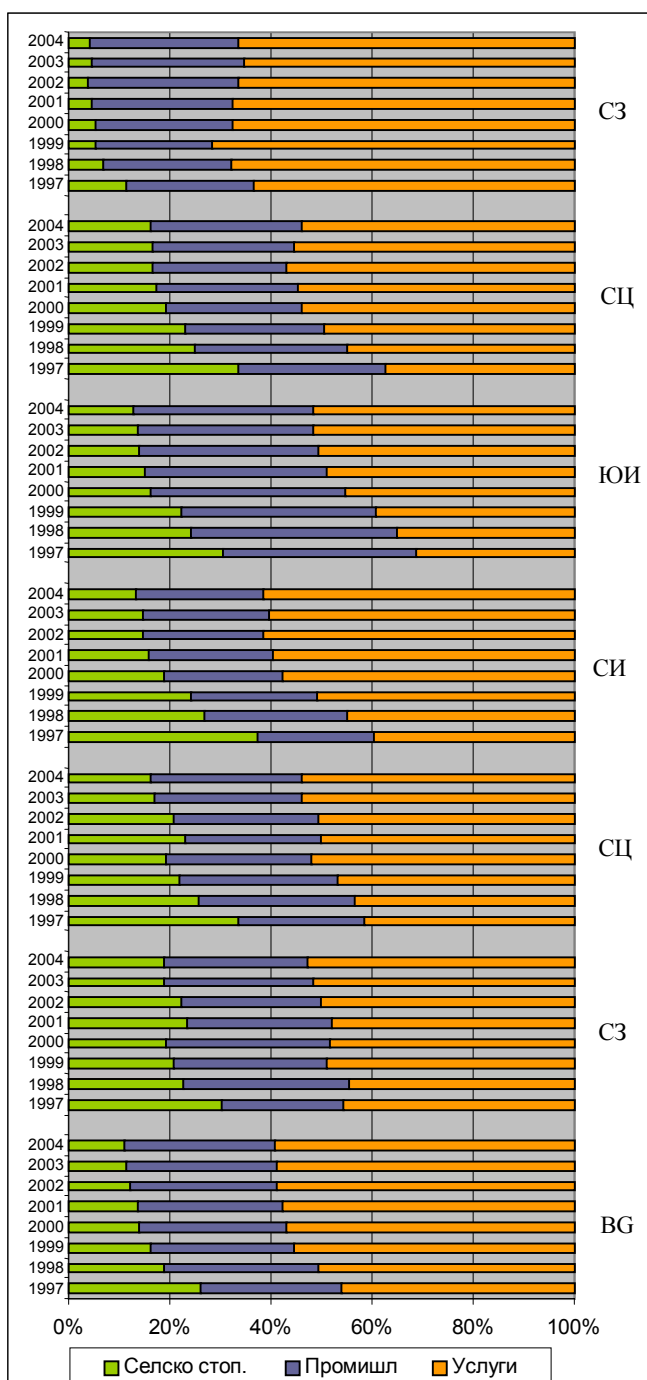
Съществуват силно изразени вътрешнорегионални различия в икономическото развитие на районите в България. Различията на нивата на показателя „приходи на предприятията“ по общини са повече от десетократни. Във всички райони за планиране се наблюдава значително натрупване на общини със слабо икономическо развитие. Такива силно изразени вътрешнорегионални различия са типични и по отношение на останалите икономически индикатори като например ръст на производителността, отраслова структура, ефективност и др.

Фиг. 3: Вътрешнорегионални различия по показател „Приходи на предприятията“ за 2004 г. - НСИ

Revenues of enterprises per capita, NSI, 2004

3.3.2. Секторен профил на районите

От регионална гледна точка, структурата на брунтата добавена стойност по райони за планиране за периода 1997-2004 г. се характеризира с различни тенденции на участие на икономическите сектори, което води до заключението, че икономическото реструктуриране на тези сектори е все още в ход и те все още се стремят към постигането на устойчиво развитие.

Фиг. 4: Тенденция в структурата на брунтата добавена стойност по текущи цени по райони за планиране за периода 1997-2004 г. - НСИ

Промисленият сектор произвежда 30 % от брунтата добавена стойност (2004 г.) и показва голяма динамичност през последните 2-3 години (действителен ръст около 7%). Секторът има най-голям принос за брунтата добавена стойност на Югоизточния район (35.6%). Останалите райони имат почти еднакъв дял (30%), с изключение на Североизточния район (25%).

Независимо от настоящия ръст на промишлеността във всички райони, необходимо е да се полагат по-нататъшни усилия за насърчаване на развитието на иновативната промишленост с оглед на поголемия им принос към добавената стойност. Този извод важи най-много за Северозападния район (особено, ако изключим приноса на АЕЦ Козлодуй) и за Североизточния район.

През 2004 г. **селското стопанство** е генерирало 10.8% от националната брутна добавена стойност. Северозападният (18.72%), Северен Централен (16.4%) и Южен Централен (16.2%) райони се характеризират с най-голям принос в този

сектор. За сектора са характерни свръх-заетост, фрагментиране на стопанствата, ниска ефективност и ниво на търговската продукция. Гореспоменатите райони имат най-голям дял в този сектор, а също и най-голям брой земеделски производители/арендатори.

Селското стопанство във всички райони за планиране е изправено пред редица затруднения: разпокъсана собственост, остаряла техника, недостиг на инвестиции и иновационни технологии, липса на интеграция с хранително-вкусовата промишленост и т.н.

Секторът на **услугите** е с най-високият относителен дял и тенденция на нарастване в структурата на икономиката на всички райони в страната. Комуникациите и финансовото посредничество са най-динамично развиващите се браншове през последните седем години. Тази тенденция е запазена също през 2004 г. и началото на 2005 г. Особено важен за ръста на услугите е секторът на туризма, който

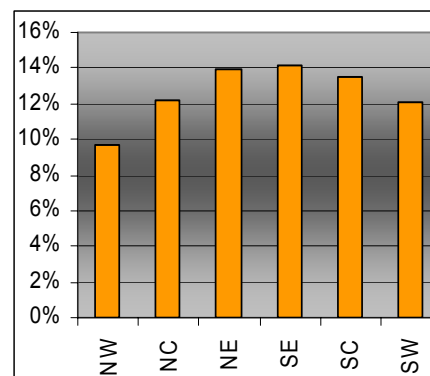
отбелязва значителен растеж през последната година и има значителен принос както за добавената стойност, така и за ограничаване на текущия дефицит. Според данните от платежния баланс, приходите от международен туризъм в България през 2005 г. достигат 1.995 млрд. евро при годишен ръст през периода 2002-2005 г. между 9 и 21%. Броят на чуждестранните туристи в България достигна 4.8 млн. (почти два пъти повече от периода 1998-1999 г.) при годишен ръст за периода между 4.5% и 18%. Поради огромното си природно и историческо разнообразие България притежава значителен потенциал за развитие на туризма. България следва да стане привлекателна дестинация за туристите не само заради Черноморското крайбрежие и зимните си курорти, но също и заради благоприятните условия за развитието на културен, балнеоложки и еко-туризъм.

Според прогнозите за периода 2005-2008 г., секторът на услугите, включващ туризма, се очаква да запази високия си ръст от около 6% годишно, а дялът му в брутната добавена стойност да достигне около 60% през 2008 г. Следователно, секторът на услугите се счита за основен носител на развитието в страната и трябва ефективно да бъде стимулиран.

3.3.3. Предприемачество

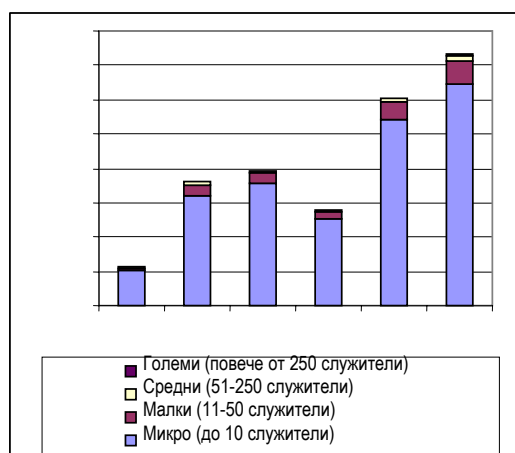
Развитието на предприемачеството е основна цел на Лисабонската стратегия. Ако в сравнение със САЩ, Европа продължава да изпитва „недостиг на предприемачество“, то същото важи и при сравнението на Европа с България. Страната ни се нуждае не само от повече предприемачи, но и от среда, която да подпомага развитието на предприятията.

Фиг. 5: Ниво на предприемачеството в %, 2005 г. - НСИ

Липсата на финансова подкрепа, сложните административни процедури и недостигът на квалифицирана работна сила все още се определят като основни пречки за стартирането и разширяването на бизнеса.

Най-ниско ниво на предприемачество е регистрирано в Северозападния район за планиране, а най-високо - в Югоизточния.

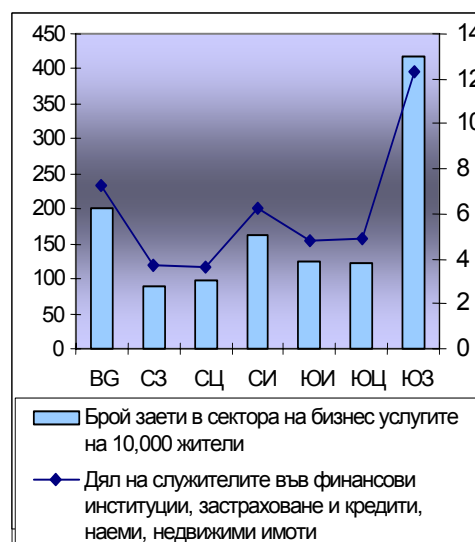

промишленост.

Фиг. 7: Брой на заетите в сектора на бизнес услугите на 10 000 души от населението по райони за планиране, 2004 г., НСИ

Фиг. 6: Разпределение на предприятията от нефинансовите сектори на икономиката по големина, 2004 г., НСИ

Гъстотата в месторазположението на малките и средни предприятия е същевременно значим показател за перспективите за развитие на успешна бизнес среда. Пространственото разпределение на МСП показва концентрация в агломерациите около големите градове и районите с добре развита и диверсифицирана

Развитието на услугите, насочени към бизнеса, е от решаващо значение за конкурентоспособността и съживяването на регионалната икономика, което все още е голямо предизвикателство за регионалната политика на страната. Икономическото реструктуриране допринесе много за интензивното развитие на институциите за подкрепа и подпомагане на бизнеса, т.е. фирми и организации, предлагащи финансови, застрахователни, консултантски и информационни услуги и услуги, свързани с търговията на недвижими имоти. Броят на заетите в подобни дейности на 10 000 души от населението показва тенденция на нарастване в общия брой на заетите в страната - от 117,154 души (2000 г.) на 155,564 души (2004 г.) – като този индикатор показва определена регионална хомогенност.

3.3.4. Иновации и информационни и комуникационни технологии (ИКТ)

Всички райони в страната изостават значително по отношение на технологичния/иновационен потенциал за растеж и готовността за използване и употреба на ИКТ. Успешното въвеждане и използване на ИКТ може да има значителен разпростиращ се ефект върху икономиката, основана на знанието и конкурентоспособността на фирмите в България през следващите 10-15 години. ИКТ подобряват работата на иновационните системи чрез по-добро, по-бързо и по-ефективно съгласуване на усилията, средствата и уменията. ИКТ водят до предотвратяване на негативните промени в демографските структури, като позволяват да се привличат високообразовани хора, въвеждането на иновации и консултантски услуги в околорадските области.

Докато средните **разходи на ЕС за научноизследователска и развойна дейност (НИРД)** са 1,99% от БВП (2002 г.), в България стойността на този показател е 0,49% (спрямо поставената от Лисабонската стратегия цел от 3%). Наблюдава се ясна тенденция, подобна на тази в ЕС, разходите за научна и развойна дейност да се концентрират в най-развитите райони. Така например 80% от всички разходи са направени в Югозападния район (основно в столицата). В същото време, тази относителна концентрация на научна и развойна дейност се дължи до по-скоро на направените публични разходи и висшите образователни институции, отколкото на обема на разходите, направени от производствените предприятия.

Като се има предвид факта, че възможността за предаване на информация с висока скорост и чрез различни програми осигурява добра среда за развитието на нови продукти и услуги, особено важно е да се подемат инициативи, свързани с ИКТ, изградени около широколентови сървъри, които могат да осигурят икономически изгоден подход при предоставянето на услуги на бизнеса и регионалните и местни общности. В това отношение телекомуникационната инфраструктура и достъп са жизнено важни за нивата на навлизане, достъпност и използване на компютри и ИКТ. В сравнение със страните от първата вълна на присъединяване към ЕС, България изоставя в процеса на цифровизация на фиксираните телефонни линии и въвеждането на ИКТ, включително и в публичния сектор. Съществуват значителни вътрешнорегионални и междурегионални различия в цифровизацията на телефонните линии, достъпа до Интернет и въвеждането на ИКТ в публичния сектор, домакинствата и бизнеса. Най-добро ниво на използване на ИКТ се наблюдава в Югозападен район, където са концентрирани почти половината от основните цифрови линии, домашни персонални компютри и Интернет абонати. Най-ниско е нивото в Северен Централен район. Вътрешнорегионалните различия са, също така, особено очевидни. В големите градове процесът на цифровизация почти е приключил, но в останалата част от страната той протича много бавно.

Развитието на ИКТ инфраструктура в различните региони може да ускори икономическото развитие и да намали междурегионалните и вътрешнорегионалните различия чрез въвеждане и предоставяне на нови услуги и създаване на нови възможности за инвестиции и заетост. В допълнение, това ще увеличи възможностите на предприятията за външна комуникационна свързаност, като ще намали разходите за извършване на сделки и ще създаде подходяща обстановка за развитие, производство и потребление на нови продукти по нови начини. В тези региони широколентовата свързаност може да подпомогне развитието на селската икономика, като насърчава е-бизнеса чрез увеличаване на продуктивността на основния процес, което ще доведе до по-добро заплащане и по-добра

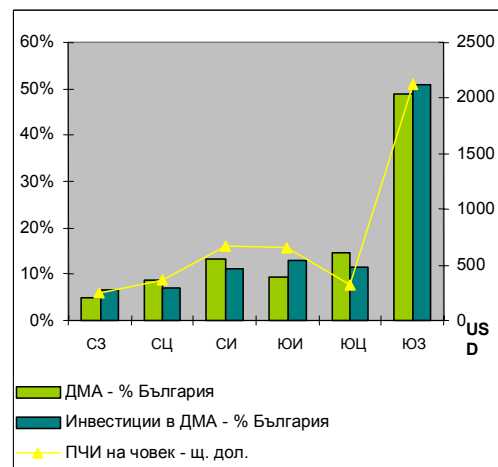

възвращаемост на направените инвестиции. В допълнение това може да насърчи диверсификацията, като направи селските райони по-привлекателни чрез подобряване на пазарните възможности за предлагане на продукти и услуги.

3.3.5. Инвестиции

Разпределението на инвестициите в дълготрайни материални активи по райони за планиране е изключително неравномерно (Фиг. 8). Югозападният район се отличава с най-високи инвестиционни разходи - почти половината от общите за страната, което до известна степен се дължи на факта, че голям брой фирми от промишления сектор и сектора на услугите са концентрирани в столицата. Инвестициите в останалите райони са относително малки и не създават необходимите условия за икономически растеж и заетост.

Фиг. 8: Кумулативни преки чуждестранни инвестиции (КПЧИ) и дълготрайни активи, 2004 г. - НСИ

Преките чуждестранни инвестиции в България за 2004

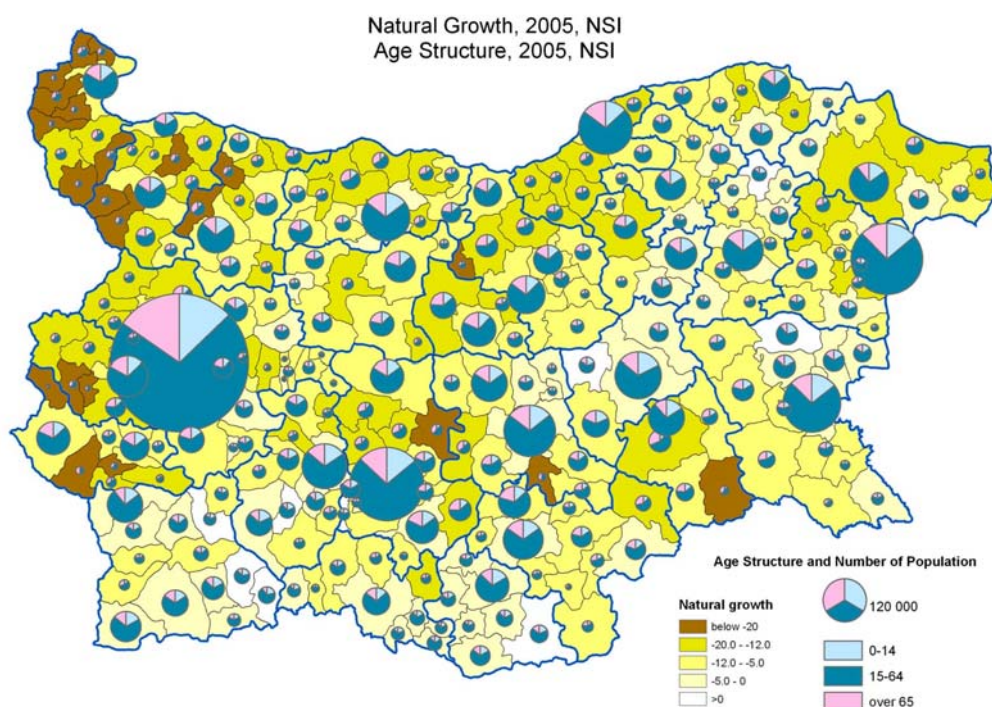
г. възлизат на 6982.149 милиона щатски долара, като са нараснали с 39% спрямо 2003 г. През годините разпределението на чуждестранни инвестиции в България следва един установен модел, съобразен с предпочитанията на чуждестранните инвеститори към определени области, които са силно урбанизирани, с добре развита инфраструктура, квалифицирани човешки ресурси и лесен достъп до услугите и производствените средства. Около 60% от чуждестранните инвестиции в страната са съсредоточени в Югозападния район за планиране, включително около 50% в столицата.

3.3.6. Човешки ресурси и пазар на труда

Процесите на застаряване и намаляване на населението продължават и се влошават във всички райони за планиране. Най-неблагоприятно е развитието на демографските процеси в Северозападния и Северен Централен райони. Само в Югозападния район през периода 2001-2005 г. е наблюдавано известно повишаване със средно 0,17%, дължащо се главно на увеличаване на населението в столицата. Във всички райони за планиране естественят прираст на населението от 1990 г. насам е отрицателен. Най-високите отрицателни стойности са установени в Северозападния район (-11.1‰ през 2005 г.), което е почти два пъти по-високо от средното за страната (-5,4‰), следван от Северен Централен район (-7,7‰). В сравнение със страните-членки на ЕС, България показва определено отрицателни стойности по показателя *прираст на населението*, с което се доближава до страни като Литва, Латвия, Естония и Унгария.

Делът на населението във възрастова група 15-64 г. се е увеличил от 68.1% през 2000 г. на 69.4% през 2005 г. Делът на тази група е нараснал във всички райони за планиране, с изключение на Северозападния район за планиране. Устойчива е тенденцията на намаляване на броя на населението под 15-годишна възраст от 15.5% през 2000 г. на 13.6% през 2005 г., която се наблюдава във всички райони. За периода 2000-2005 г. населението на възраст 65 години и повече се е увеличило от 16.3% на 17.2% за страната. Най-висок е делът на тази група от населението в Северозападен район 21.2% (2005 г.). Общите тенденции при възрастовата структура на населението показват, че тя е най-неблагоприятна в Северозападния район и е сравнително благоприятна в Североизточния. Останалите райони имат сходна възрастова структура. Югозападният и Североизточният райони имат най-висок дял на хора в активна възраст.

Фиг. 9: Вътрешнорегионални демографски различия 2005 г. - НСИ

В областта на **демографското развитие** се наблюдават вътрешнорегионални различия по всички демографски индикатори. Характерна черта е наличието на общини с неблагоприятна демографска структура и процеси в Северозападния район, Северен централен район и части от Югозападния район. Наличието на общини с относително по-благоприятна демографска структура се наблюдава в южните части на Югозападния район и Южен централен район, както и в части от Североизточния и Югоизточния райони.

Населението в трудоспособна възраст в България намалява много по-бързо от много страни в ЕС, което поставя още по-големи изисквания по отношение на по-високата производителност на труда – а следователно, и на наличността на квалифицирана работна сила – като основен фактор за икономическия растеж. Независимо от високото ниво на образователни постижения и развитие през последните десетилетия, все още е налице изоставане по отношение на страните от ЕС. Общото заключение е, че образователното ниво на населението не е достатъчно за нуждите на пазара на труда и икономическото развитие на страната, особено сред младите хора и че съществува сериозен брой отпаднали в началната фаза на образователния процес.³ Образователната система не демонстрира необходимата гъвкавост по отношение на наличния капацитет за удовлетворяване на изискванията на основаната на пазара и знанията икономика.

Делът на завършилите висша степен на обучение от работещите в България в момента е значителен. Делът на населението с подобна квалификация е благоприятен в сравнение със страните от ЕС (21.9% през 2005 г.). Делът на младите българи (24% от тези на възраст 30-34 години) също е сравним с този на страните от ЕС-25 (24.3%). През последните години обаче, процентът на завършилите висше образование се намира в стагнация и в момента е сред най-ниските в ЕС⁴. Висшето образование е от решаващо значение, за да отговори на нуждите от по-високи и по-разнообразни умения за икономика, основана на знанието и за по-голяма конкурентоспособност.

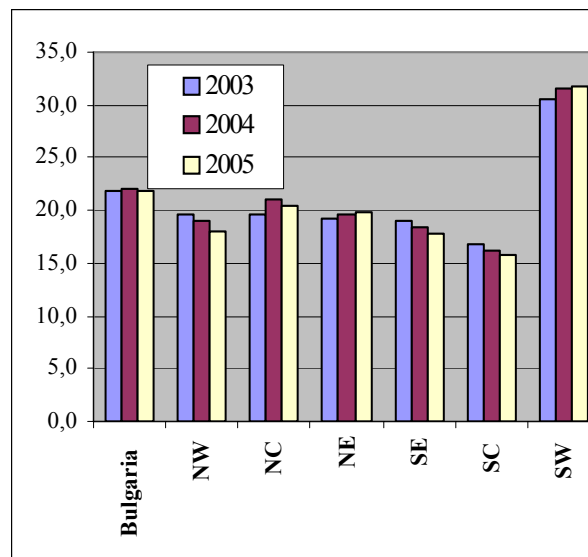
³ България – Образование и умения за икономика, основана на знанието, Нота за политиката, Световна банка, 2006.

⁴ Една от причините е записването във висши образователни учебни заведения в чужбина.

Значителните вътрешнорегионални различия в образователната структура са съпоставими с нивото на икономическото развитие. Делът на високообразованото население в Югозападния район е най-висок поради влиянието на столицата, която има най-добрите образователни характеристики на населението в страната. За селското население е типично по-ниско образователно ниво. По тази причина районите и областите с висок дял на селско население се характеризират с по-висок дял на групи от населението с по-ниско образование. Населението с висше образование също е съсредоточено в общините, чиито центрове са градовете-областни центрове.

Фиг. 10: Лица на възраст 25-64 години с висше образование, 2005 г. - НСИ

Различията в достъпа до добро и качествено образование са все още големи. Групите с нисък доход, селските жители и етническите малцинства са изложени на риск от икономическо и социално изолиране в бъдеще. Това на свой ред ще създаде необходимост от по-големи финансови разходи за адресиране на евентуалната им безработица и бедност и по-нисък растеж. Тъй като създаването на работна сила с необходимите умения не може да се осъществи изведнъж, България трябва спешно да предприеме необходимите стъпки за реформиране на образователната система, за да може бъдещата работна сила да удовлетвори изискванията на растящата конкурентоспособност в икономическата среда.

Присъединяването и приобщаването към ЕС налагат необходимостта от реформи, но също носят значителни по размер външни средства, които могат да се използват за задействане на процеса на реформи и за осигуряване на необходимите инвестиции.

Преобладаващата част от училищното оборудване е остаряло и не осигурява условия за прилагане на методи на обучение на необходимото съвременно ниво. Това се отнася до материалната база на всички категории от образователната система.

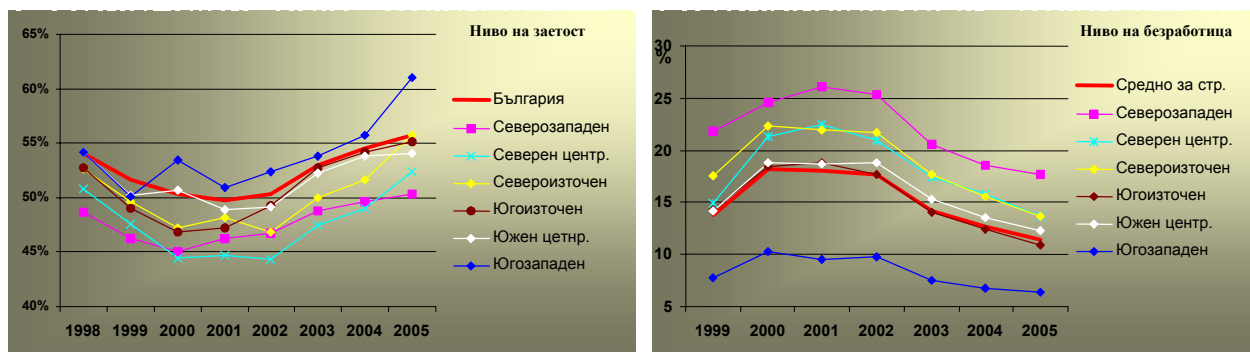
Към 2006 г. българските училища разполагат с около 50 000 персонални компютри (среден брой персонални компютри на едно училище – 16, минимален брой - 4). По данни от Годишния доклад е-България през месец юни 2006 г. средното съотношение ученици/персонални компютри за България е било 19 ученици на 1 персонален компютър, като целта е до края на 2007 г. това съотношение да достигне 10/12:⁵. По-значително изоставане в компютърното оборудване се наблюдава в началните училища.

Значителни различия **в нивото на заетостта и безработицата** се наблюдават на регионално ниво, особено на по-ниските териториални нива. Що се отнася до заетостта, през последните години се наблюдава тенденция на плавно повишаване. Най-ниско е нивото на заетост в Северозападния район, а най-високо - в Югозападния район. Нивото на заетост в България е едно от най-ниските в сравнение с това в останалите страни-членки на ЕС, въпреки повишаването му през последните 2-3 години.

Процесите на социално развитие и сближаване разкриват най-големите различия по отношение на безработицата. Сравненията с европейските райони определят българските райони, с изключение на Югозападен район, като райони с най-неблагоприятни показатели за обща, дългосрочна заетост на

⁵ По данни на отдел „Информационни и комуникационни технологии в образованието“ на Министерството на образованието и науката.

жените и младежите. В това отношение, Северозападният район за планиране има най-лошите показатели за нивото на безработицата, която е 1,5 пъти над средната за страната (2005 г.).

Фиг. 11: Ниво на заетостта (вляво) и безработицата (вдясно) по райони за планиране

Нивото на безработица показва значителни вътрешнорегионални различия. Значително увеличаване на броя на общини с много високо ниво на безработица се забелязва в Северозападния район за планиране, Североизточния район за планиране и Югоизточния район за планиране. Относително по-ограничени горещи точки на безработица има в Северен централен, Южен централен и Югозападен район за планиране. Югозападният район за планиране се откроява с най-благоприятни характеристики на пазара на труда.

Положение на ромите

По данни от последното преброяване на населението, проведено през 2001 г., 370.9 хиляди души (4.7% от общото население на страната) са се обявили за принадлежащи към ромската етническа група.⁶ Делът на хората от ромската етническа общност е сравнително висок в Югоизточния и Северозападния райони – съответно 7.1% и 6.1% от населението. Това се дължи основно на по-високия дял на ромското население в Сливенска област (12.3% от населението в района принадлежи към ромската етническа група) за Югоизточен район и в Монтанска област (12.5%) – за Северозападен район за планиране. Делът на населението от ромски етнически произход е най-нисък в Югозападния район (2.8%) и в Северен централен район (3.3%). Почти половината население от ромски произход живее в **селските райони**.

В домовете им липсват инфраструктурни удобства, няма водопровод и канализация. Структурното ниво на безработица е много високо, достигайки почти 70% при ромите в активна възраст. Проучванията също сочат, че около 25% от ромските жилища са незаконни, макар че при липсата на ясни критерии тази цифра вероятно е силно занижена. Особено сред представителите на централната и местната власт узаконяването се смята за най-важната пречка за интеграцията и развитието на ромските квартали. За момента кадастралните планове с точна регистрация на имотите са рядкост. Голяма част от кварталите не притежават Подробни устройствени планове (ПУП), а там където има такива, е налице широко разпространено несъответствие на същите.⁷

Липсата на образование ги прави неконкурентноспособни на пазара на труда. По данни от доклад, изготвен по поръчка на Фондация „Фридрих Еберт“ за проблемите на ромското етническо население в условията на новите изисквания на ЕС, 18% от лицата от ромски произход в страната са напълно неграмотни, 65% са с незавършено начално или основно образование и само 0.75% са с висше образование.

⁶ Освен това, други 350,000 души споделят социо-културни характеристики, близки до тези на ромската общност, като независимо от това се самоопределят като турци, българи или роми.

⁷ Подкрепа за създаването на национална програма за подобряване условията на живот на етническите малцинства в градските райони, UNDP, София 2005.

Основните проблеми на ромската общност в страната не се различават съществено по райони за планиране и са свързани с:

- Ниско ниво на образование (преобладават лицата с начално и незавършено основно образование);
- Ограничен достъп до добро и качествено здравеопазване поради високия дял (46%) на лицата без здравно осигуряване;
- Ниска посещаемост на занятията в училищата (около 80% от децата от ромски произход са записани в училищата, но почти $\frac{1}{4}$ от тях не посещават часовете);
- Високо ниво на безработица и ниско ниво на заетост, особено в областта на неквалифицирания труд;
- Ниски нива на доход (за почти половината от ромското население социалните помощи и обезщетенията за безработица са единственият източник на доход).

3.3.7. Равни възможности за мъжете и жените

Нивото на икономическата активност на мъжете през 2003 г. е 65.4% (докато през 2002 г. то е 66.4 %), а това на жените през 2003 г. е 56.5% (през 2002 г. стойността на това ниво е 57.5 %). При мъжете най-голям спад е регистриран във възрастова група 45-54 г. (от 81.6% през 2002 г. на 78.5% през 2003 г.). При жените най-големият спад от 73.6% през 2002 г. на 71.6% през 2003 г. е отбелязан във възрастовата група 25-34 г.

Структурата на заетите не се различава съществено от тази на страните-членки на ЕС: преобладаващ относителен дял на мъжете - 52.6%. Относителният дял на жените (47.4%) в страната е по-нисък от този на мъжете с 5.2%. Данните за 2003 г. сочат заетост сред мъжете от 56%, а сред жените - 49%.

През учебната 2002-2003 г. броят на студентите в университетите и специализираните висши учебни заведения е 211 272 или с 1.6% по-висок спрямо предходната година. От общия брой студенти в университетите 100 249 са мъже, а 111 023 са жени.

Министерството на труда и социалната политика е включило в Националния план за действие по заетостта редица програми и проекти за равни възможности на мъжете и жените. Жените участват активно в програмите и мерките за заетост и обучение. През 2003 г. 62 307 жени са участвали в програми за заетост - 42% от всички участници. Програмата "От социални помощи към осигуряване на заетост" е наела 53 487 жени, 617 жени участват в Програмата "Помощ за пенсиониране", с което ще бъде решен проблемът с недостигащите години трудов стаж за пенсиониране, 615 жени са започнали собствен бизнес с кредит от Гаранционен фонд „Микрокредитиране“. Специалните програми за жени – „Отново на работа“ и „Насърчаване на новосъздадените от жени фирми в сферата на услуги за отглеждане на деца“ - са обхванали над 300 жени. Характерно за жените е, че те участват активно в курсовете за обучение - 23 969 жени са преминали през такива курсове през 2003 г., а 12 315 са завършили професионално обучение⁸.

Наличните статистически данни не показват големи различия между половете на пазара на труда. Въпреки това, стойностите на почти всички индикатори са по-неблагоприятни за жените, отколкото за мъжете.

По принцип в България няма разлика между минималното заплащане за мъже и жени, което е гарантирано от Конституцията и други нормативни уредби. В българското законодателство няма текстове, противоречащи на принципа за равно заплащане на мъжете и жените. Чл. 14 от Закона за защита от дискриминация третира принципа за равно заплащане при равен труд. Действителното прилагане на този принцип обаче, зависи от готовността на тези, чиито интереси са накърнени, да

⁸ Доклад за напредъка по съвместната оценка на приоритетите, свързани със заетостта

търсят правата си и от това колко ефективна и обективна ще бъде системата за сравнение на различните професии и дейности, която ще бъде установена в България.

Законът за защита от дискриминация (в сила от 2004 г.) съдейства за съвместяване на работата и семейния живот. Целта на чл. 12 (2) и (3) от Закона е да елиминира един от най-разпространените видове дискриминация срещу жените - отказ не само за наемане на работа, но дори и за проверка доколко са подходящи за длъжността само поради факта, че са омъжени или имат деца.

В подкрепа на изграждането на Националния механизъм за равни възможности за мъжете и жените, Министерът на труда и социалната политика създаде през 2003 г. Консултативен съвет за равни възможности за мъжете и жените. Съветът се състои от държавни служители, които отговарят за развитието и прилагането на политиките за равни възможности, социални партньори и НПО. В допълнение е разработен Национален план за действие за насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете.

3.3.8. Пътна инфраструктура

Развитието на транспортната инфраструктура обособява различията във възможностите за икономическа активност на отделните райони, тъй като степента на изграденост и поддръжка на пътната мрежа е един от важните ограничаващи фактори, които могат да възпрепятстват вътрешнорегионалната интеграция, да ограничат мобилността на работната сила и да намалят достъпа до различните видове услуги.

Развитието на пътната мрежа в България показва относително нисък дял на мрежата от магистрали и първокласни пътища в страната, което не може да насърчава повишаването на транзитния трафик и вътрешнорегионалните връзки. В резултат на това, регионалната мрежа (второкласни и третокласни пътища) се претоварва с допълнителни функции и оттук нараства ролята ѝ за справяне с физическото и икономическо пространство. Това касае в най-голяма степен Северозападния район за планиране и Южен централен район, където относителният дял на регионалната пътна мрежа е най-висок.

Таблица 2: Пътна инфраструктура по категории пътища

Райони на ниво NUTS 2	Обща пътна инфраструктура	Магистрали		Първокласни		Регионални пътища						Общински пътища	
		км	%	км	%	Общо		Второкласни		Третокласни		Общо	
						км	%	км	%	км	%	км	%
България	40725	331	0,8%	2969	7,3%	15988	39,3%	4012	9,9%	11976	29,4%	21437	52,6%
Северозападен	6283	7	0,1%	387	6,2%	2987	47,5%	766	12,2%	2221	35,4%	2902	46,2%
Северен централен	6239	0	0,0%	462	7,4%	2496	40,0%	636	10,2%	1860	29,8%	3281	52,6%
Североизточен	5303	72	1,4%	483	9,1%	2097	39,5%	468	8,8%	1629	30,7%	2651	50,0%
Югоизточен	5969	12	0,2%	597	10,0%	2459	41,2%	750	12,6%	1709	28,6%	2901	48,6%
Южен централен	9144	122	1,3%	425	4,6%	3416	37,4%	773	8,5%	2643	28,9%	5181	56,7%
Югозападен	7788	118	1,5%	615	7,9%	2533	32,5%	619	7,9%	1914	24,6%	4522	58,1%

Общата дължина на общинските пътища е 21 463.8 км. Те представляват около половината (52%) от пътната инфраструктура в страната. Дължината на общинската пътна мрежа в 86 общини, избираеми по операция 2.1 е 9 338.5 км, което представлява 43.6% от общата цифра за страната. Над 60% от общинската пътна мрежа в тези общини е в лошо състояние и се нуждае от рехабилитация.

Таблица 3: Оценка на състоянието на общинската пътна инфраструктура

Състояние	Отлично	Добро	Средно	Задоволително	Незадоволително	Лошо	Много лошо	Няма твърда настилка
%	0.4%	11.8%	18.6%	9.1%	7.3%	31.0%	5.5%	16.5%

Териториалното разпределение на пътната мрежа е от решаващо значение за мобилността на населението и транспортната достъпност до услуги от по-високо качество. Характерно за пътищата в страната е неравномерното покритие на националната територия от пътища с по-висок клас. Направлението изток-запад е по-добре развито от направлението север-юг и по тази причина предоставянето на услуги към периферните територии по южната граница, по поречието на река Дунав и териториите, разположени между европейските транспортни коридори №4 и №9 е по-лошо.

Местоположението на особено важните центрове на селищната мрежа - градовете София, Пловдив, Стара Загора, Бургас и Варна - е причина за построяването на магистрали и първокласни пътища предимно в Южна България, докато в Северна България (и особено в западната ѝ част) първокласната пътна мрежа е по-слабо развита.

Териториалното развитие на пътната мрежа определя също възможностите за достъп с транспорт до централните, предлагащи услуги от регионално значение (здравеопазване, образование, култура и др.). В Южна България повече от 80% от населението може да получи достъп до тези услуги в рамките на 90 мин. (над 90% в Югозападния район), докато в Северна България достъпът е по-труден - само 60% от населението на Североизточния район за планиране има същия достъп - в рамките на 90 мин.

Друг не по-малко важен въпрос е този с **вътрешнорегионалните различия**. Подобряването на достъпа до най-отдалечените региони и свързването им с вътрешността на страната, което не се отнася към приоритетите за интеграция с европейската транспортна мрежа, ще представлява важна крачка напред към преодоляването на вътрешнорегионалните различия. Това важи както за пътищата, осигуряващи достъп до европейските транспортни коридори от отдалечените територии с потенциал за развитие и/или обекти на проявен инвеститорски интерес, така и за пътищата, осигуряващи вътрешнорегионални връзки в районите за планиране, като по този начин се осигуряват възможности за развитието на специфичния им икономически потенциал.

Степента на изграденост на първокласните и второкласни пътища е един от показателите, използвани за характеризирание на вътрешнорегионалните различия, който отразява в по-висока степен функциите на регионалната пътна мрежа. В някои от районите за планиране се наблюдава силна диференциация в степента на изграденост, а оттук и във възможността за обслужване на територията. Типичен пример в това отношение е Югозападният район за планиране, където гъстотата на регионалната пътна мрежа (km/km^2) в Пернишка област (0.192) е два пъти по-висока от тази в Благоевградска област (0.090) при средна регионална гъстота $0.125 \text{ km}/\text{km}^2$, която е под средната за страната ($0.144 \text{ km}/\text{km}^2$). В Южен централен район Смолянска и Кърджалийска област се отличават с най-висока гъстота на регионалната пътна мрежа, тъй като поради недоразвита или липсваща първокласна пътна мрежа регионалната мрежа изпълнява всички присъщи функции и в резултат се поставя по-силен акцент върху нейната поддръжка и развитие.

Проблеми от подобен характер съществуват също и в някои области на Северна България (Враца, Монтана, Добрич, Разград, Силистра), където регионалната пътна мрежа представлява около 90% от общата, при средно 83% за страната. Това води до нейното натоварване с транзитни потоци от национално значение и в крайна сметка до затрудняване на изпълнението на регионалните ѝ функции.

3.3.9. Околна среда

Качеството на околната среда се подобрява постепенно във всички райони за планиране. Основните проблеми са свързани с достъпа на всички селища до питейна вода с нужните качества, наличие на канализационни мрежи в селищата, подобряване качеството на въздуха и водата в някои територии.

Вътрешнорегионалните различия в дела на водоснабденото население са незначителни - от 99.8% за Североизточния район до 97.5% за Южен централен район за планиране.

Таблица 4: Дял на населението, снабдено с питейна вода, канализация и пречиствателни станции за отпадни води, 2005 г.

Райони на ниво NUTS II	Дял на населението, обслужвано от водоснабдяваща система (%)	Дял на населението, обслужвано от канализационна система (%)	Дял на населението, обслужвано от пречиствателни станции за отпадни води (%)
Северозападен	99,0	51,9	21,8
Северен централен	99,2	58,8	18,6
Североизточен	99,8	70,8	60,0
Югоизточен	99,7	65,6	36,0
Южен централен	97,5	64,7	22,3
Югозападен	98,8	85,2	66,2
България	98,9	68,9	40,7

Източник: НСИ, 2005 г.

Вътрешнорегионалните различия в дела на населението, обслужвано от канализационна мрежа, са много по-големи - от 85.2% за Югозападен район за планиране до 51.9% за Северозападен район за планиране. При останалите райони за планиране стойностите на този индикатор варират в рамките на 60-70%.

Южен централен район се определя като един от най-силно замърсените райони по отношение на въздуха, водата и почвата. На територията на този район има редица области със сериозни екологични проблеми. Територии със силно замърсени въздух, вода и почва са установени в община Кърджали. Високи нива на замърсяване, предизвикани от металургичния сектор, транспорта и жилищния сектор, са установени във въздуха и почвата в някои райони на общините Пловдив, Асеновград и Димитровград.

Друг район с натрупани сериозни екологични проблеми е Югозападният район за планиране. Промислените дейности, енергийният сектор, транспортът, добивът на въглища и преработвателните дейности са основните източници на замърсяване в района. Тяхното въздействие е значително в количествено и качествено отношение. Доказателство за това е разполагането на специфични клъстери от такива дейности в определени територии като Кремиковци в Софийска община, Перник-Батановци, Елин Пелин, Своге и клъстера Средна гора (Пирдоп-Златица-Антон-Етрополе). Замърсяването тук е комплексно и обхваща въздуха, водата и почвата.

Най-много екологични проблеми в Югоизточния район за планиране са локализиращи в Бургас, Бургаския залив, общините Гълъбово и Раднево. Въздухът, почвата и водата са силно замърсени от нефтодобивната промишленост, енергийния сектор, минната промишленост, транспорта и жилищния сектор. В Северен централен район за планиране в общините Велико Търново и Горна Оряховица има някои територии с много сериозни екологични проблеми в резултат на замърсяване на въздуха, водата и почвата над допустимите норми. Трансгранично замърсяване от съседна Румъния (при град Русе) и свлачищни процеси се наблюдават по бреговете на река Дунав.

В Североизточния район за планиране екологичните проблеми са концентрирани във Варненска област и Девня.

В Северозападния район за планиране територии със сериозни екологични проблеми са установени в общини Плевен и Долна Митрополия в резултат на нефтопреработвателната промишленост. Трансгранично замърсяване се наблюдава близо до град Никопол. Наблюдават се свлачища по бреговете на река Дунав.

Екологичните рискове на местно ниво са свързани с предизвикана от водата ерозия, наводнения и свлачища. Дейностите по предотвратяване на риска, които трябва да се осъществяват на териториите на всички области, съответно райони за планиране в страната, обхващат:

- Описване на застрашените от ерозия територии; извършване на редица дейности за предотвратяване на ерозията (залесяване, агротехнически и хидроинженерни дейности);
- Почистване и укрепване на речните корита, водните потоци; проучване и поддръжка на укрепленията с цел предпазване от наводнения;
- Прилагане на дейности за укрепване на засегнатите от свлачища територии:
  - по крайбрежието на Черно море: при Тюленово, Камен бряг, Българово, Каварна-Балчик, Оброчище-Батово, Игнатиево-Каменар-Варна-Златни пясъци, Галата, Сарафово, Несебър-Равда, Обзор, Бяла;
  - по брега на река Дунав: в района на селищата Дунавци, Симеоново-Ботево-Арчар, Орсоя, Добри дол, Лом, Долно Линово, Горни Цибър, Оряхово-Лесковец-Галово, Остров-Долни Вадин, Тутракан;
  - във вътрешността на страната: Искърското дефиле, по поречието на река Искър при Глава, Искър-Ставерци, Ореховица-Славовица; по долината на река Янтра на север от Велико Търново; река Вит при Долни Дъбник, в района на Смолян, Славеево, Девин, Симитли, Пещера, Димитровград, Луковит, Роман, Търговище, Вакарел и много други.

3.3.10. Социална инфраструктура

Състоянието на обществените сгради в сферата на културата, образованието и здравеопазването е незадоволително. Недовършеното строителство на културни сгради (музеи, библиотеки, научни центрове) в градовете е тежък проблем за общините, които не успяват да излагат и представят по подходящ начин културните паметници. Трябва да се търсят възможности за довършване на незавършените общински обекти в съответствие с текущите нужди на градовете⁹.

3.3.10.1. Образователна инфраструктура

НСРР се фокусира върху **професионалното образование** в България като важен фактор за осигуряване на способни специалисти за пазара на труда. Почти половината от българите със средно образование¹⁰ имат степен от професионално училище. Тези училища (създадени по времето на плановата икономика) не дават на учениците необходимите умения за съвременната динамична икономика. Системата от професионални училища, която в момента е към Министерството на образованието и науката, се нуждае от ревизиране на учебните програми, реструктуриране и въвеждане на външна оценка на качеството.¹¹ Освен това, повечето училищни сгради и дворове се нуждаят от спешна рехабилитация поради лошото си техническо състояние вследствие на ниското ниво на разходи за поддръжка (както общински, така и държавни)¹². Професионалните образователни учреждения са в най-неблагоприятно състояние.

Таблица 5: Средна стойност на обществените разходи за ученик, 2004 г.

Вид на образователното заведение	Средна стойност на обществените разходи за ученик (евро)
Професионални училища (държавни)	61
Общински училища	80

Източник: МФ, 2004 г.

⁹ НСРР 2007-2013, стр.49.

¹⁰ Данни на НСИ.

¹¹ НСРР 2007-2013, стр.31.

¹² Преглед на обществените разходи – състояние, проблеми и възможности. 2004. Министерство на финансите, стр. 75-77 (<http://old.minfin.bg/docs/EDU%20report%2020041.pdf>)

Годишната оценка на физическото състояние на образователните институции, извършвана от Министерството на образованието и науката за 2007/2008 показва следните най-важни резултати¹³:

- Общ брой на професионалните училища – 316;
- Общ брой на учениците – 140 641;
- Общ размер на средствата, необходими за ремонти – над 19 милиона евро;
- Държавната субсидия предоставя малко над 3 милиона евро.

В същото време нуждите на производствения сектор от квалифицирана работна сила се увеличават непрекъснато.

Таблица 6: Недостиг от работна сила в промишлеността, 2007 г.

	2004	2005	2006	ян. 2007	май 2007
Недостиг на работна сила (%)	8.3	8.9	11.7	14.1	15.9

Източник НСИ, 2007 г.

3.3.10.2. Здравна инфраструктура

Съществуват съществени различия между здравния статус в България и Европейския съюз, особено по отношение на средната продължителност на живот и смъртността. По тези показатели България изостава значително от останалите държави-членки на ЕС.

- Средната **продължителност на живот** в България (2005 г.) е 72.6 години, което е с 6.4 години по-малко в сравнение с държавите-членки на ЕС (79 г.);
- Стандартизираният показател за **смъртност** в България е 14.6‰ (2005 г.)¹⁴, докато в ЕС тя е 9.2‰ (2004 г.);
- **Детската смъртност** (0-1 години), която за 2005 г. е 10.4‰ (2005 г.), е по-висока от тази в държавите-членки на ЕС (6.6‰). Детската смъртност е по-висока в селата, отколкото в градските райони. Налице са сериозни регионални различия. Детската смъртност е по-висока в райони с по-голямо наличие на ромско население. В някои райони *разликата между градските и селските стойности е впечатляваща*¹⁵, например през 2005 г. за Варненска област тези стойности са съответно 7.7 ‰ и 14.7 ‰; за Видинска област – 7.9 ‰ и 22.6 ‰; за Габрово – 5.4 ‰ и 12.3 ‰. Разликите между отделните области също са значителни: от една страна са областите, в които детската смъртност е сравнима с тази в държавите-членки на ЕС (Русенска област – 5.9‰; София град – 5.1‰), а от друга страна са областите, в които детската смъртност е много по-висока от средната за страната (Добричка област – 15.4‰; Монтана – 19‰; Разград – 15.9‰)¹⁶.
- **Сърдечно-съдовите заболявания** и злокачествените неоплазми са причина за над 80% от смъртните случаи в България, и са проявление на много по-високата смъртност в България в сравнение с държавите-членки на ЕС. Сърдечно-съдовите заболявания (ССЗ) са причина за около две трети от всички смъртни случаи (с честота 968.1 на 100 000 през 2005 г.). Броят на смъртните случаи (на 100 000 души от съответния пол) при мъжете (1004.7) е по-висока от тази при жените (933.7). Най-висока смъртност в резултат от ССЗ се установява при мъжете на възраст 40-44 години и при жените на възраст 45-49 години. За разлика от средните показатели в ЕС, прогнозата за ССЗ в България сочи увеличение. Злокачествените новообразувания са причина за 15.8% от смъртните случаи, което ги нарежда на второ място

¹³ Средносрочна рамкова инвестиционна програма на МОН за изпълнение на ОПРР, месец юни 2007 г.

¹⁴ Източник: НСИ, 28.07.2006 (www.nsi.bg/SocialActivities/Umr05.htm)

¹⁵ По тази причина ОПРР не може да адресира този въпрос: селските и отдалечените области са обект на Програмата за развитие на селските райони и на ОПРЧР.

¹⁶ Икономически доклад за президента на Република България 2007, стр. 77-78 (<http://www.president.bg/en/pdf/Doclad2007.pdf>)

като причина за смъртността (2005 г.). Тенденцията за смъртността и за двата пола е възходяща¹⁷.

Таблица 7: Детска смъртност и брой жители на Общо практикуващ лекар, 2005 г., НСИ

Агломерационни ареали	Детска смъртност ‰	Жители на един ОЛ
Агломерационен ареал на столицата	5.43	1321
Агломерационни ареали на големите градове	11.89	1534
Агломерационни ареали на средно големите градове	10.82	1530
Агломерационни ареали - общо	9.89	1477
Останалата част от територията на страната	12.09	1470
България - средно	10.40	1475

В структурата на заболяемостта за отделните показатели се наблюдават някои регионални различия.

- Най-голям брой заболявания на кръвоносната система се наблюдават в Северозападен район – 3 668.4 на 100 000 жители, което е доста над средната стойност за страната (2 982.9) и средната стойност за ЕС (2 427.4) на 100 000 жители. Този брой е най-нисък в Североизточен район – 2 251.0 на 100 000 жители, което е под средната стойност за страната и средната стойност за ЕС за този показател.
- Най-голям брой сърдечно-исхемични заболявания е регистриран в Югозападен район – 921.8 на 100 000 жители, което е доста над средната стойност за страната (743.0) и средната стойност за ЕС (697.0) на 100 000 жители. Най-малък брой е отбелязан в Североизточен район – 469.6 на 100 000 жители, което е под средното ниво за страната и средното ниво за ЕС.
- Най-голям брой мозъчно-съдови заболявания е отчетен в Югозападен район – 990.7 на 100 000 жители, което е доста над средната стойност за страната (681.5) и почти три пъти повече от средната стойност за ЕС (385.9) на 100 000 жители. Най-малък брой е отбелязан в Югоизточен район – 593.5 на 100 000 жители. В останалите райони стойностите за този показател са близки до средните стойности за страната.

Установените различия са важни, но е трудно да бъдат адресирани ефикасно. Основният проблем на политиката както на национално, така и на регионално ниво, остават **сърдечно-съдовите заболявания**, причината за което често е неефикасната спешна медицинска помощ (СМП).

Спешната медицинска помощ в България е централизирана (управлявана пряко от Министерството на здравеопазването), издържа се със средства от бюджета, като услугите се предоставят безплатно на пациентите. Тя осигурява животоспасяваща медицинска интервенция, основно в случай на неочаквани здравословни проблеми. Целта ѝ е да запази жизнените функции на засегнатите лица, докато бъдат насочени към специализирана медицинска помощ. За разлика от последната, неотложната медицинска помощ се характеризира с необходимостта от бърза интервенция (например силна болка) по дефиниция не е животоспасяваща и трябва да се оказва от Общо практикуващите лекари. В действителност, СМП обикновено се отзовава на всички повиквания, като поема и неотложните случаи, което води до натрупване на финансов дефицит. Тъй като не винаги е възможно да се определи дали и до каква степен дадено състояние е или не е животозастрашаващо, в много страни не се прави разлика между спешна и неотложна медицинска помощ.

В България СМП е организирана в мрежа от 28 Центъра за спешна медицинска помощ (ЦСМП) – по един за всяка област и техните клонове в някои селища от областта. Мрежата е централизирана. Дейностите на СМП са затруднени в резултат на структурни, организационни и технически причини:

¹⁷ пак там; Източник: НСИ, 28.07.2006 (www.nsi.bg/SocialActivities/Umr05.htm)

- СМП поема функции, които са отговорност на първичното здравеопазване. Те включват предоставяне на медицински грижи (в някои случаи рутинни или неотложни, но рядко от спешен характер) на голям брой неосигурени хора, както и на хора, които са осигурени, но не са получили грижи от своя ОП по различни причини (включително хора с хронични заболявания или хора в терминален стадий на болестта, без възможности за палиативни грижи);
- Неадекватно разграничаване между болничните функции и функциите на СМП. Така наречените „спешни отделения,” които на практика са болнични отделения, са включени в СМП, дублирайки излишно наличните болнични отделения;
- Неадекватна координация между СМП и съответните болници. Понякога пациентите биват транспортирани продължително време от болница до болница, което компрометира спешността;
- Лош координационен обмен при приемане и разпределяне на спешните повиквания и екипи;
- Остарели и морално отживели моторни превозни средства и неадекватен медицински въздушен транспорт. Освен това, съществуват проблеми с персонала в ЦСМП. Текущото в медицинския и немедицински персонал е високо, което се дължи основно на прекалено ниското заплащане и на изключително ограничените възможности за професионално развитие¹⁸.

Подобно на състоянието на структурата и оборудването на СМП, и състоянието на обществените сгради за здравни грижи е незадоволително поради липсата на обществени средства. Средният дял от БВП, отделен за здравеопазване в България, е 4.4%, докато в ЕС той е 8% или 132 евро на глава от населението срещу 1710 евро в държавите-членки на ЕС. Тоест, публичните фондове за поддръжка на активи като сгради, оборудване и инфраструктура, са оскъдни. Остарялата база в държавните и общинските здравни и медицински заведения изисква огромни средства за поддръжка и модернизация¹⁹.

3.3.10.3. *Инфраструктура предоставяща социални услуги*

Социалните услуги²⁰ са от голямо значение за преодоляване на социалната изолация. Тази група услуги и по-специално, услугите в общността, по отношение на възможността те да бъдат предлагани по гъвкав и разнообразен начин, имат принос към всички области на интеграция на уязвимите групи – заетост, образование, премахване на дискриминацията, здравеопазване, жилища и др. Те са и един от основните двигатели на социалното предприемачество в България. По своето естество, социалните услуги са дейности, които подкрепят и разширяват възможностите на хората да водят самостоятелен начин на живот и се осъществяват в специализирани институции и в общността.

Чрез измененията в нормативната уредба през последните години в областта на социалните услуги беше постигнато следното: децентрализирано управление на социалните услуги, насърчаване на частното предприемачество, въвеждане на режим на регистрация за доставчиците на социални услуги вместо лицензиране; въвеждане на критерии и стандарти за извършване на социални услуги, по-ефективен и по-ефикасен контрол в областта на социалните услуги, разширяване на източниците на финансиране, засилване на гражданския контрол. Финансирането на социалните услуги също има

¹⁸ Икономически доклад за президента на Република България 2007. България: СОЦИАЛНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ЕВРОПЕЙСКА ИНТЕГРАЦИЯ. София, Институт по икономика – Българска академия на науките ред. 2007, стр. 82-83; Национална здравна стратегия 2007-2012; НСРР, Приложение 16.

¹⁹ ОПРЧР 2007-2013 заключава, че България е длъжна да обърне внимание на **Запълване празнотите в здравната инфраструктура** и насърчаване на ефикасно предлагане на услуги.

²⁰ ОПРЧР 2007-2013, НСРР 2007-2013

нова организация. Те бяха разделени на дейности, които са отговорност на държавата, и на дейности, които са отговорност на общините. Дейностите, които са отговорност на държавата, се финансират изцяло от държавния бюджет и само се управляват от общините. Това са специализирани институции за предоставяне на социални услуги, дневни центрове, центрове за социална рехабилитация и интеграция, защитени домове.

Към месец юни 2006 г. на територията на страната функционират общо 176 специализирани институции за предоставяне на социални услуги. През периода 2003 - месец юни 2006 г. броят на специализираните институции започна да намалява, като при домовете за деца и младежи с ментални увреждания това намаление е още по-значително. В резултат от засиления контрол върху спазването на стандартите и критериите за предоставяне на социални услуги през периода 2003-2006 г. са закрити 6 специализирани институции. До края на 2006 г. предстои да бъде закрит един дом за възрастни с ментални увреждания. Капацитетът на 5 специализирани институции беше намален. Два дома за възрастни с ментални увреждания са реконструирани. През периода 2003-2005 г. 9 специализирани институции са преместени в нови сгради.

Приоритетите на България в областта на социалните услуги включват:

- Разширяване на броя услуги, насочени специално към възрастните хора, самотните, лицата с увреждания, децата и други уязвими групи, и подобряване на качеството на наличните такива;
- Преминаване от институционални грижи към услуги, при които лицето остава в своята общност и семейна среда;
- Намаляване броя на хората, които разчитат на услуги в специализираните институции за доставка на социални услуги и намаляване броя на самите институции чрез развитие на съвременна мрежа от услуги в общността.

Специално внимание в политиката на социалните услуги се отделя на деинституционализацията. Развитието на социалните услуги в общността ясно показва, че те са основният инструмент за постигане на реална деинституционализация. През 2003 г. установените социални услуги в общността са 40, а към месец юни 2006 г. те са вече 112. Вече функционират: 45 дневни центъра за деца и възрастни с увреждания, 10 дневни центъра за възрастни хора, 14 центъра за социална рехабилитация и интеграция, 3 дома за деца лишени от родителски грижи, и 15 защитени дома за лица с ментални увреждания, които се финансират от държавния бюджет.

Анализът на Плана за намаляване на броя на децата, отглеждани в специализирани институции в Република България 2003-2005 г. показва, че за целия период на действие на плана, броят на децата, настанени в специализирани институции, е намалял с 18.3%. Намаляването на броя на децата, настанени в специализирани институции, се дължи на развитата и действаща система за защита на детето. Другата причина е ефективното прилагане на Закона за закрила на детето. Намалението от 18.3% в броя на децата в специализирани институции се дължи на прилагането на мерките за защита на семейната среда и извършените осиновявания: превенция – 21.4%; наставяне у роднини и близки – 31.5%; реинтеграция в биологичното семейство – 32.5%; настаняване в приемно семейство – 5%; осиновяване в страната – 10.3%; осиновяване в чужбина – 3.7%; навършили 18 години.

Специфична високорискова група са просещите и работещи на улицата деца. Преобладаващата част от просещите деца са момчета от ромски произход, в училищна възраст, които в повечето случаи не ходят на училище, а са оставени на улицата през целия ден без никакво наблюдение. Основните въпроси за социалната защита на тази рискова група са свързани с: установяване на броя на всички просещи и работещи деца на улицата; организиране на спешна помощ за децата, изпаднали в критична ситуация; извеждане на просещите деца от застрашаващата ги среда; осигуряване на подкрепа за родителите в отглеждането и възпитанието на децата. Децата – жертви на насилие също се нуждаят от защита.

Недостатъчно развитата мрежа за алтернативни социални услуги за лица с ментални увреждания е причина за по-бавния процес на реинтеграция на тези хора в общността. През последните няколко години се осъществява процес на затваряне, преместване и намаляване на капацитета на специализираните институции, реализация на проекти и програми на неправителствени организации и обучение на персонал. Проведеният национален мониторинг на домове за възрастни с ментални увреждания имаше положителен ефект върху този процес. Бюджетът за финансиране на социалните услуги, дейности делегирани от държавата, се увеличи с 18.5% през 2006 г., което създаде възможност да се подобри качеството на предлаганите услуги.

Постигането на по-високо качество на социалните услуги се извършва в две основни посоки: подобряване на условията в специализираните институции и предоставяне на алтернативни социални услуги с цел да се стимулира процеса на деинституционализацията. Въпреки че специализираните институции не могат да изчезнат напълно, промените в нормативната уредба създават възможност за по-активен и по-ефективен контрол върху тяхната дейност и предоставените от тях услуги. Съгласно Закона за социално подпомагане контролът върху предоставянето на социални услуги се извършва от Инспектората към Агенцията за социално подпомагане, а Агенцията за закрила на детето упражнява контролни функции върху стандартите и критериите за предоставяне на социални услуги на деца.

Силните страни на политиката в областта на социалните услуги са: доближаване на социалните услуги до традиционния дом и социална среда („в общността“) на бенефициента; индивидуален подход в предоставянето на социални услуги; откриване на социалните услуги към частните и неправителствените сектори; наличието на критерии и стандарти за извършването на социални услуги. Пречките пред тази политика са свързани с незадоволителното състояние на сградите и оборудването в специализираните институции, което води до лошо качество на услугите и изисква огромни начални разходи от страна на потенциалните „социални предприемачи“.

Специален акцент в работата на компетентните държавни институции, целящ подобряване на качеството на социалните услуги, предоставени в специализираните институции и общността, е методологическата подкрепа на служителите, които управляват домовете, кметовете и териториалните структури на Агенцията за социално подпомагане.

Регионални измерения на пазара на труда

През последните години пазарът на труда се характеризира със сериозни и устойчиви регионални различия. Съществува ясно очертана териториално разграничение по отношение на количеството и състава на предлагането и търсенето на работна сила. Регионални различия са налице в стойностите на показателите за всички аспекти на функционирането и развитието на пазара на труда – заетост, безработица, възнаграждение, производителност на труда, образователно-професионална и демографска структура на работната сила.

По данни на НСИ за 2005 г. **степената на икономическа активност** е най-ниска в Северозападния район за планиране – 40.7%, което е с 1.5% по-малко в сравнение с 2003 г. и с 9% по-малко в сравнение със средната стойност за страната. Най-висока икономическа активност е отчетена в Югозападния район за планиране (54.1%) – с 0.8% повече в сравнение със средната стойност за страната. Независимо от наблюдаваното общо увеличение на икономическата активност в национален мащаб, някои райони за планиране показват обезпокоителна низходяща тенденция, като например Северозападния и Югоизточния район за планиране.

Нивото на заетост показва положителни тенденции на развитие във всичките планови райони. Северозападният район е с най-нисък коефициент от 37.1%, най-висок бележи Югозападния район с 52.7%.

Според НСИ **нивото на безработица** е спаднало във всички райони за планиране, като най-голям спад – с 6.7% в рамките на две години, се наблюдава в Югоизточния район. Най-висока е степента на безработица във Видинска област – 22.5%, следвана от Смолянска – 19.6%, и Разградска област – 19.1%. От всички райони за планиране Северозападният район се характеризира с най-висока

безработица – 13.6% (което е с 3.5% повече от средното за страната). С най-ниски нива на безработица са Благоевградска – 2.2% и Габровска област – 3.3%.

По отношение на сближаването на показателите за пазара на труда на районите за планиране се наблюдава следната тенденция. През периода 2003-2005 г. икономическата активност и показателите за заетост показват растящо ниво на дисперсия. Показателят за икономическа активност се е повишил от 3.2 през 2003 г. до 3.9 през 2005 г., а съответно и показателят за заетостта – от 3.9 до 4.8. Очевидно е, че дисперсията за фактора заетост е по-висока. Тенденцията за безработицата е положителна. Тук стандартното отклонение е спаднало от 3.3 през 2003 г. до 2.3 през 2005 г.

Инфраструктурата на социалните услуги (включително тази на Агенцията за социално подпомагане и Агенцията по заетостта) е зле приспособена към нуждите и често представлява основна пречка за превръщането им в ефикасно работещи институции.

3.3.10.4. Културна инфраструктура

Съществува неблагоприятна тенденция за увеличаване на несъответствията в развитието на културата между големите и малките градове и села. Всъщност малките общности затварят много кинозалони, музеи, общински културни центрове, театри и други културни центрове поради намаляващ интерес, нисък доход на населението или недостатъчно финансиране. В същото време в големите градове частните инвестиции в строежа на нови модерни съоръжения показват тенденция към по-често организиране на концерти и изпълнения и на много други проекти, включително някои от международен мащаб.

Въпросът за децентрализацията и либерализацията в областта на културата е на дневен ред от началото на 90-те години. Нормативната уредба предвижда фискална децентрализация чрез създаването на общински културни фондове, управлявани от местните власти. Така ресурсите за култура могат да се разпределят в съответствие с конкретните нужди и приоритети на местната общност. Възможностите за управление на ресурсите за култура на общинско ниво ще помогнат да се преодолее липсата на достъп до нея.

Общинските културни центрове, наричани „читалища“, са важни разпространители на култура в градските и селските райони. Независимо от недостига на финансови ресурси и остарялата инфраструктура, те продължават да дават възможност на всички хора да влязат в контакт с различните видове съвременна култура и културно наследство в различните райони на страната. Общинските културни центрове дават възможност за развитие на интелектуалния потенциал на хората в сферата на културата на местно ниво в допълнение към традициите, подхранвани от българското семейство. През последните десет години в България са закрити над 1 000 общински културни центъра, като в края на 2006 г. техният брой е 3 000 (през периода 2000-2005 г. функциониращите читалища са намалели със 189, или 6.2%, като през 2005 г. те са 2 838, от които 539 (19.0%) се намират в градските зони а 2 299 (81.0%) – в селата). Тази тенденция е много показателна в едно отношение: основите на културното развитие, които са възникнали по естествен път, постепенно се разрушават. Причините за закриване на културните центрове се крият в слабата социална активност на населението, недостатъчното финансиране, липсата на ефективно управление и форми на публично-частно партньорство, както и в липсата на стратегия за запазване и укрепване на тези институции. Резултатът обаче е недвусмислен – културните традиции и достижения постепенно се изгубват и разпространението на културните ценности остава фрагментирано²¹.

По-долу са дадени някои основни статистики за българските „читалища“²².

²¹ Икономически доклад за президента на Република България 2007. България: СОЦИАЛНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ЕВРОПЕЙСКА ИНТЕГРАЦИЯ. София, Институт по икономика – Българска академия на науките ред. 2007, стр. 117;

²² Източник: НСИ, 28.04.2006 (www.nsi.bg/SocialActivities/Ъквшкие.htm)

Таблица 8: Общ брой на читалищата; градски/селски, 2005 г.

	1998	1999	2000	2005
Читалища (брой)	3 125	3 056	3 027	2 838
градски	514	510	511	539
селски	2 611	2 546	2 516	2 299
Членове	191 000	180 000	170 000	164 000
градски	86 000	81 000	74 000	68 000
селски	105 000	99 000	96 000	96 000

Таблица 9: Читалищни дейности, участници и събития, 2005 г.

Дейности	Общ брой
Езикови курсове	327
- участници	4 827
Музикални курсове	440
- участници	4 624
Балетни курсове	149
- участници	3 079
Други курсове	428
- участници	5 766
Любителски групи	7 494
- участници	108 294
- събития	43 224
Музикални групи	1 769
- участници	22 865
- събития	12 936
Танцови групи	1 522
- участници	28 222
- събития	9 779
Автентични фолклорни групи	2 017
- участници	27 305
- събития	10 363
Театрални групи	520
- участници	6 049
- събития	2 807
Клубове и кръжоци	941
- участници	14 095
- събития	4 143
Други групи	725
- участници	9 758
- събития	3 196
Културни и социални събития, годишнини, чествания, дискуссионни четения, развлекателни събития, панаири и др.	51 010

Таблица 10: Читалища по райони за планиране, 2005 г.

Райони на ниво NUTS 2	Читалища			Членове			Среден брой членове за читалище		
	общо	градски	селски	общо	градски	селски	общо	градски	селски
Общо	2 838	539	2 299	163 630	68 235	95 395	58	127	41
Северозападен	228	28	200	12 181	4 139	8 042	53	148	40
Северен централен	495	87	408	28 151	9 796	18 355	57	113	45
Североизточен	607	79	528	30 413	9 787	20 626	50	124	39
Югозападен	499	159	340	35 119	20 870	14 249	70	131	42
Южен централен	679	127	552	41 229	17 304	23 925	61	136	43
Югоизточен	330	59	271	16 537	6 339	10 198	50	107	38

Таблица 11: Читалища по райони за планиране, 2005 г.

Райони на ниво NUTS 2	Приходи в лева			Разходи в лева		
	общо	включително		общо	включително	
		бюджетна субсидия	дейности		заплати	дейности
Общо	36 489 647	27 155 020	2 330 118	35 149 053	14 651 531	3 361 506
Северозападен	2 925 130	2 479 410	103 108	2 810 337	1 297 379	261 473
Северен централен	6 160 802	4 606 845	323 706	5 974 093	2 571 776	510 274
Североизточен	6 664 337	5 228 969	291 050	6 497 696	2 508 730	738 468
Югозападен	9 537 388	6 419 093	1 019 465	9 087 568	3 814 457	729 519
Южен централен	7 402 087	5 425 699	404 492	7 191 047	2 988 909	652 624
Югоизточен	3 799 903	2 995 004	188 297	3 588 312	1 470 280	469 148

Важна функция на читалищата е да изпълняват ролята на обществени библиотеки. В същото време има по-големи специализирани библиотеки (над 200 000 книги) с регионално и национално значение.

Читалищните библиотеки възлизат на 59.2% от всички 4 552 библиотеки в страната с библиотечен фонд над 2 000 тома, а техните читатели са 41.1% от всички библиотечни читатели. През 2005 г. в сравнение с 2000 г. броят на читателите в читалищните библиотеки е намалял с 15.9%. Общият размер на приходите в читалищните общински културни центрове през 2005 г. е бил 36.5 млн. лева, а относителният дял на приходите от държавния бюджет е възлизал на 74.4% от всички приходи.

През 2005 г. делът на библиотечния фонд на Националната библиотека "Св.Св. Кирил и Методий" е представлявал 8.6% от общия (национален) библиотечен фонд, делът на регионалните библиотеки - 7.9%, делът на областните библиотеки - 5.8%, делът на училищните библиотеки - 14.3%, делът на университетските библиотеки - 10.4%, и делът на специализираните библиотеки - 13.1%.

Таблица 12: Библиотеки с над 200 000 тома, 2006 г.

	2002	2004	2006
Брой на библиотеките	49	50	48
Библиотечен фонд, хиляди	34 677	35 143	34 966
Заети книги, хиляди	8 395	7 788	7 437
Читатели, хиляди	319	321	286

Таблица 13: Видове библиотеки с над 200 000 тома, 2006 г.

Видове библиотеки	Брой	Библиотечен фонд	Читатели	Заети книги
Общо	48	34 965 709	285 725	7 437 313
Национални	1	7 504 721	12 262	419 396
Регионални	27	11 857 709	145 022	3 754 454
Читалищни	4	1 055 215	12 249	390 246
Университетски	12	5 847 045	109 940	2 802 842
Специализирани	4	8 701 019	6 252	70 375

Таблица 14: Видове библиотеки с над 200 000 тома, 2006 г.

Райони на ниво NUTS 2	Брой	Библиотечен фонд	Читатели	Посещения	Заети книги
Общо	48	34 965 709	285 725	3 242 289	7 437 313
Северозападен	3	770 387	11 784	147 127	374 486
Северен централен	10	3 962 513	60 953	764 986	1 592 818
Североизточен	8	3 263 458	43 748	455 416	1 235 477
Югозападен	12	21 273 158	88 461	1 037 910	2 180 752
Южен централен	11	4 299 631	60 333	558 501	1 376 166
Югоизточен	4	1 396 562	20 446	278 349	677 614

Държавното финансиране на **културата** идва от бюджетна субсидия, която е основният финансов източник за културните институции, въпреки че съществуват редица институции с кръстосано финансиране – от държавния бюджет и от собствени приходи. Делът на разходите от утвърдения държавен бюджет за културни дейности през последните години е както следва:

- за 2001 и 2002 г. делът е 1.6% (съответно 196 млн. евро и 199 млн. евро),
- за 2003 г. делът е 1.8% (249 млн. евро),
- за 2004 и 2005 г. делът е 1.7% (съответно 257 млн. евро и 288 млн. евро).

Съществува тенденция за намаляване на броя на хората, заети в областта на културата - 50.5 хил. през 2002 г., 50.2 хил. през 2003 г., 49.4 хил. през 2004 г. и 46.9 хил. през 2005 г.

Други важни културни институции на местно, регионално и национално ниво са музеите, театрите и специализираните културни училища.

Дейността на музеите се ревизира веднъж на три години. През последните 10 години броят на музеите се е запазил относително постоянен (за 1995 - 226, за 2005 - 229). Посещенията на музеите през този период (1995-2005 г.) са намалели с 9.0%, докато през периода 2002-2005 г. е отбелязано увеличение от 10.4%. През 2005 г. приходите на музеите възлизат на 24 310 хил. лева, от които 18 792 хил. лева са дошли от бюджета, 952 хил. лева – от собствена дейност, и 3 440 хил. лева – от посещения.

Таблица 15: Видове музеи, 2005 г.

Видове музеи	Брой	Посещения	Експонати	Персонал	Приходи в лева		Разходи в лева
					Общо	Бюджетна субсидия	
Общо	229	3 925 178	7 111 967	2 531	24 309 783	18 792 397	23 157 447
Исторически	93	2 159 198	4 098 893	1 439	14 582 202	11 327 982	13 726 672
Специализирани	136	1 765 980	3 013 074	1 092	9 727 581	7 464 415	9 430 775
- вкл. художествени галерии	42	395 579	161 829	391	3 543 768	3 085 655	3 492 747

Таблица 16: Приходи, разходи, персонал на музеите, 2005 г.

Райони на ниво NUTS 2	Приходи в лева	Разходи в лева	Персонал
Общо	24 309 783	23 157 447	2 531
Северозападен	887 152	793 511	104
Северен централен	5 159 708	5 119 497	578
Североизточен	4 460 507	4 108 301	325
Югозападен	1 902 251	1 642 598	208
Южен централен	3 728 284	3 522 190	407
Югоизточен	8 171 881	7 971 350	909

Съществуват важни регионални различия по отношение на физическото пространство на музеите на територията на страната – Северозападният район за планиране изостава с над 14 000 кв.м., докато Югозападният район за планиране е представен с почти 90 000 кв.м.

Таблица 17: Създаване на фонд от музеи, 2005 г.

Райони на ниво NUTS 2	Общо	Използвана площ – кв.м., вкл.		
		Изложбена площ	Складова площ	Обслужваща част
Общо	322 390	192 069	54 729	70 377
Северозападен	14 389	9 493	2 025	2 763
Северен централен	78 723	46 895	8 496	22 606
Североизточен	52 603	29 574	9 966	12 627
Югозападен	20 976	14 178	4 142	2 329
Южен централен	65 943	40 020	11 503	13 395
Югоизточен	89 756	51 909	18 597	16 657

Броят на театрите през периода 2000–2005 е останал непроменен (75), докато броят на драматичните театри е намалял с 9.3%.

През 2005 г. от всичко 39 функциониращи драматични театри 5 са частни трупи, а 4 от тях се намират в столицата. Броят на представленията в тези театри е намалял от 5 286 през 2000 г. на 5 147 през 2005 г., а броят на посещенията се е увеличил от 750 000 през 2000 г. на 823 000 през 2005 г. или с 9.8%.

Таблица 18: Видове театри, 2005 г.

Видове театри	1998	1999	2000	2005
Театри - брой	85	81	75	75
- Драматични	53	48	43	39
- Опера и балет	7	4	4	5
- Музикални	3	3	3	5
- Куклени	22	18	16	16
- Драматично-куклени	-	4	5	6
- Опера-филхармония	-	4	4	4
Места - брой	28 694	30 468	30 277	30 105
- Драматични	20 398	19 069	16 769	15 880
- Опера и балет	3 099	1 790	1 790	1 543
- Музикални	1 885	1 813	1 808	2 592
- Куклени	3 312	2 990	2 998	2 692
- Драматично-куклени	-	1 172	3 303	3 888
- Опера-филхармония	-	3 634	3 609	3 510
Посещения - брой	12 627	12 508	10 465	10 776
- Драматични	7 286	6 629	5 286	5 147
- Опера и балет	461	220	212	319
- Музикални	254	230	229	271
- Куклени	4 626	4 350	3 483	3 367
- Драматично-куклени	-	747	993	1 424
- Опера-филхармония	-	332	262	248
Среден брой посещения за театър - брой	149	154	140	144
Посещения - хиляди	1 876	1 608	1 286	1 475
- Драматични	1 247	924	750	823
- Опера и балет	150	81	61	117
- Музикални	66	53	50	69
- Куклени	413	376	260	255
- Драматично-куклени	-	69	104	147
- Опера-филхармония	-	105	61	64
Среден брой посещения				
за театър - хиляди	22	20	17	20
за представление - брой	149	129	123	137

Съществуват важни регионални различия по отношение на разпределението на театрите на територията на страната – Северозападният район е с 5 театъра, докато Югозападният район е представен с 27.

Таблица 19: Театри по райони за планиране, 2005 г.

Райони на ниво NUTS 2	Театри	Сцени	Места	Представления	Посещения
Общо	75	100	30 105	10 776	1 475 323
Северозападен	5	8	2 159	485	42 802
Северен централен	8	11	3 452	1 146	151 977
Североизточен	12	20	5 647	2 330	273 492

Югозападен	27	34	9 735	3 629	617 786
Южен централен	16	18	6 064	2 072	263 805
Югоизточен	7	9	3 048	1 114	125 461

3.4. Градско развитие

3.4.1. Селищна мрежа

Състоянието на селищната мрежа и градското развитие отразява състоянието на регионалното развитие и на провежданите регионални политики през годините. Селищната мрежа в България включва големи и средноголеми градове²³, организирани в агломерационни ареали, където е подходящо; малки градове и села.

Столица с население над 1 000 000 жители: София

Големи градове са 6 града с население над 100 000 души: Пловдив, Варна, Бургас, Русе, Плевен, Стара Загора.

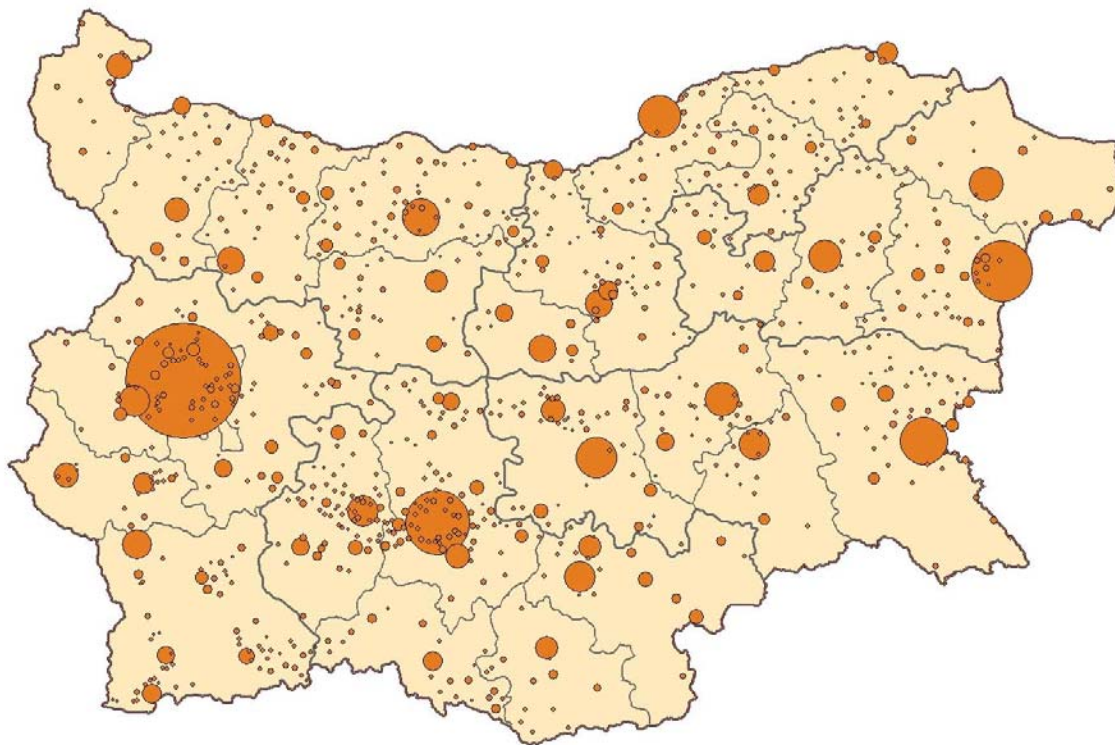
Средноголеми градове са 27 града с население от 30 000 до 100 000 души.

Агломерационни ареали са 36 зони, състоящи се от групи селища и общини с неделими функционални и пътни връзки, които са концентрирани около големи или средни градски центрове.

Малки градове са 174 града с население от 10 000 до 30 000 души.

Селата обикновено са селища с население под 10 000 души.

Фиг. 12: Селищна мрежа

²³ Според закона за местното самоуправление и местната администрация българският град не е отделен от околните селища в рамките на същата община е не представлявапредствлява независим орган на местното самоуправление (виж Приложение 2). Изключения: община Пловдив и община Добрич.

Понастоящем, състоянието на селищната мрежа в страната показва, че неравномерното разположение на големите градове контрастира на фона на общо взето равномерното разположение на малките градове и села. В резултат на това големи части от територията остават отдалечени от големите градски центрове и се проявява проблемът „център–периферия”. Неравномерното развитие на мрежата от големи градове е причина да се наблюдават различия в социално-икономическото развитие в национален мащаб, които се изразяват отчасти между районите за планиране, но най-вече вътре в районите.

Степента на развитие на районите в страната зависи до голяма степен от наличието на големи градове, в които са съсредоточени производството, услугите, образованието, науката и културния живот. Големите градове (общо 7 на брой) са и ще продължат да се развиват като динамични центрове с разнообразни национални и регионални функции, които влияят положително и се разпростират в околните им агломерационни ареали. Такива са териториите около София, Пловдив, Варна, Бургас, Русе, Плевен, Стара Загора, които заемат челно място в йерархията на селищната мрежа. Не случайно в силно развитите Югозападен и Южен централен район са разположени двата най-големи града на България – София и Пловдив.

Териториите и районите без наличие на голям град в непосредствена близост са изостанали в своето развитие. Такива територии са разположени в северозападната, югозападната, южната, югоизточната и североизточната част от територията на страната. Наличието на някои средноголеми градове в тези територии не е в състояние да компенсира липсата на голям организиращ територията център. Средноголемите градове (27 на брой) имат само допълващи функции, които в условията на икономическата криза през последното десетилетие са затихнали до известна степен. В тази категория градове, както и в категорията на малките градове (174 на брой), се наблюдава най-висока степен на средногодишно намаляване на населението (-0.8%).

Според европейския модел за полицентрично развитие, изчисленият индекс на полицентричност на страната е около средното равнище за европейската територия²⁴. Столичната агломерация е оценена с най-ниската категория 4 по скалата на европейските столични райони на растеж (MEGA), а като европейски функционални райони са определени градските зони на Пловдив, Варна и Бургас²⁵.

Националният териториално-урбанистичен модел в момента определя три йерархични нива на градове-центрове и прилежащите към тях агломерации, на които е разделена територията на България. Агломерационните ареали се състоят от градско централно ядро (град) и околните територии, които са част от същия полюс на растеж.

Трите йерархични нива на **градски центрове** са следните:

1. първо ниво – столицата София,
2. второ ниво – 6-те големи града, всеки с население над 100 000 жители, и
3. трето ниво – 29 града, както следва:
  - а) 24 средноголеми града с население над 30 000 жители²⁶
  - б) 4 града с население между 20 000 и 30 000 жители²⁷
  - в) Панагюрище

Идентифицирани са 36 агломерации, обхващащи 47 457.3 km² или 43.29% от територията на страната, и наброяващи 5 859 239 жители или 75.91% от населението на страната.

²⁴ Индексът за полицентризм за една страна може да варира между 1 и 9, а за България е 5.

²⁵ ESPON 1.1.1. Потенциали за полицентрично развитие в Европа- Заключение доклад от август 2004 г.

²⁶ На територията на България има 27 средноголеми града (с население над 30 000 жители), но 3 от тях попадат в обсега на агломерационните ареали на големите градове: Асеновград в Пловдивския агломерационен ареал, Димитровград в Хасковския агломерационен ареал, Горна Оряховица във Великотърновския агломерационен ареал.

²⁷ Тези 4 града имат типични регионални функции и играят ролята на полюси на растеж на територията.

- Първото ниво в йерархията е отредено на столицата с нейния агломерационен ареал, покриващ територия от 3 908.1 км² и обхващащ население от 1 353 906 жители (17.54% от населението на страната);
- Второто ниво е за 6-те големи града с техните агломерационни ареали – Пловдив, Варна, Бургас, Русе, Плевен, Стара Загора, покриващи общо територия от 13 094,5 км² и население от 1 910 760 души (24,75 % от населението на страната);
- Третото ниво е за 29-те средноголеми града с население над 20 000 жители (включително Панагюрище) с техните агломерационни ареали, разположени върху територия от 31 053.7 км² и с население от 2 594 573 души (33,61% от населението на страната). Много от тези градове, между които и някои областни центрове, са загубили своята активна организираща роля и качества на центрове на растеж и развитие. Необходимо е чрез подходяща политика тези градове да бъдат стимулирани, за да възстановят своята организираща роля за територията около тях.

Таблица 20: Агломерационни ареали на градовете

Агломерационни ареали		Територия		Население	
		(км ²)	% РБ	жители	% от РБ
Агломерационен ареал на столицата		3908.1	3.52%	1353906	17.54%
Агломерационни ареали на 6 големи града		13094.5	11.80%	1910760	24.75%
1	Пловдив	2821.8	2.54%	575297	7.45%
2	Варна	2275.0	2.05%	416603	5.40%
3	Бургас	3045.2	2.74%	318226	4.12%
4	Русе	543.2	0.49%	175935	2.28%
5	Плевен	2278.0	2.05%	211255	2.74%
6	Стара Загора	2131.3	1.92%	213444	2.77%
Агломерационни ареали на средноголемите градове и градове над 20 000 жители, включително Панагюрище		30454.8	27.98%	2567123	33.61%
1	Пазарджик	1332.5	1.20%	161847	2.10%
2	Хасково	2002.0	1.80%	184731	2.39%
3	Велико Търново	1380.3	1.24%	154045	2.00%
4	Сливен	2243.5	2.02%	173722	2.25%
5	Шумен	1244.3	1.12%	130061	1.69%
6	Добрич	1405.2	1.27%	119153	1.54%
7	Ямбол	1309.6	1.18%	108397	1.40%
8	Перник	1024.7	0.92%	121510	1.57%
9	Враца	1770.9	1.60%	132092	1.71%
10	Габрово	1519.7	1.37%	111526	1.44%
11	Казанлък	634.8	0.57%	79464	1.03%
12	Благоевград	620.1	0.56%	77462	1.00%
13	Видин	512.8	0.46%	71222	0.92%
14	Кърджали	574.7	0.52%	68789	0.89%
15	Карлово	1095.6	0.99%	67391	0.87%
16	Кюстендил	959.4	0.86%	65980	0.85%
17	Търговище	1673.4	1.51%	95746	1.24%
18	Монтана	675.9	0.61%	58422	0.76%
19	Ловеч	1835.1	1.65%	92374	1.20%
20	Силистра	1082.2	0.97%	87479	1.13%
21	Разград	652.8	0.59%	56795	0.74%
22	Петрич	1648.5	1.49%	99401	1.29%
23	Дупница	329.1	0.30%	49491	0.64%
24	Свищов	625.3	0.56%	49255	0.64%
25	Смолян	845.1	0.76%	44705	0.58%
26	Велинград	803.1	0.72%	41906	0.54%
27	Лом	323.9	0.29%	32135	0.42%
28	Гоце Делчев	330.2	0.30%	32022	0.41%
29	Панагюрище	598.9	0.54%	27450	0.36%
Общо 36 агломерационни ареала		47457.3	43.29%	5859239	75.91%

3.4.2. Силно урбанизирани територии (градски агломерации)

3.4.2.1. Човешки ресурси

В агломерационните ареали е съсредоточено над 75% (5 859 239 души през 2005 г.) от населението на страната. Обща черта в тяхното демографско развитие е намаляването на броя на населението (с 1.43% през периода 2001-2005 г.). Изключение прави само агломерационният ареал на столицата, където населението се е увеличило с 3.56%. Характерно за останалата територия на страната е, че населението ѝ намалява с по-висок интензитет (4.77%).

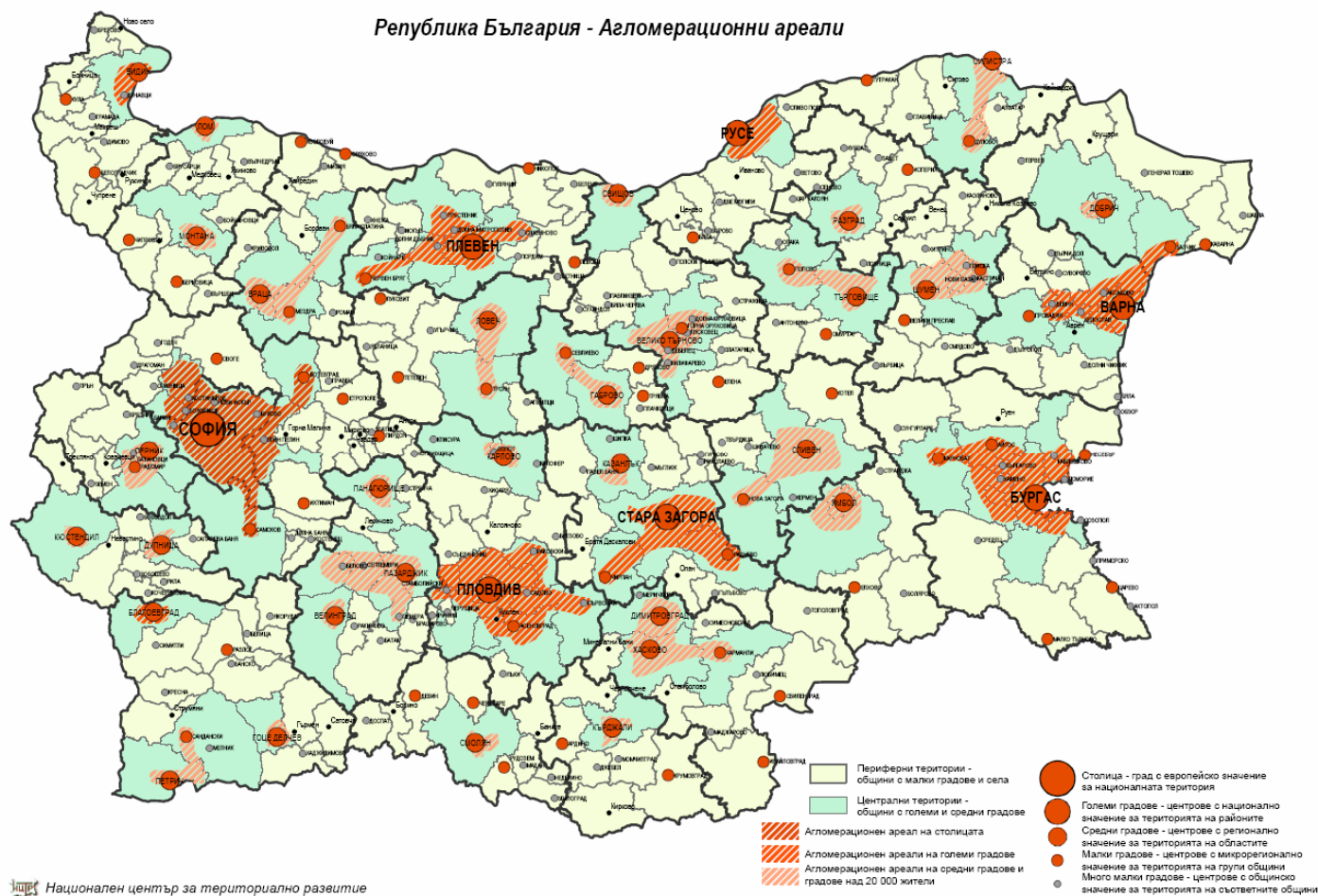

Таблица 21: Динамика на населението 2001-2005 г., НСИ

Тип територия	Население - брой		Промени 2005-2001	% от национ., общо		Намаление в населението 2001-2005, %
	2001	2005		2001	2005	
Агломерационен ареал на столицата	1 305 707	1 353 906	48 199	16.55%	17.54%	3.56%
Агломерационни ареали на големите градове	1 939 818	1 910 760	-29 058	24.58%	24.75%	-1.52%
Агломерационни ареали на средните градове	2 697 268	2 594 573	-102 695	34.18%	33.61%	-3.96%
Агломерационни ареали – общо	5 942 793	5 859 239	-83 554	75.31%	75.91%	-1.43%
Останалата част от територията на страната	1 948 302	1 859 511	-88 791	24.09%	24.45%	-4.77%
Центрове на агломерационни ареали	4 794 075	4 734 856	-59 219	60.75%	61.34%	-1.25%
Република България	7 891 095	7 718 750	-172 345	100.00%	100.00%	-2.23%

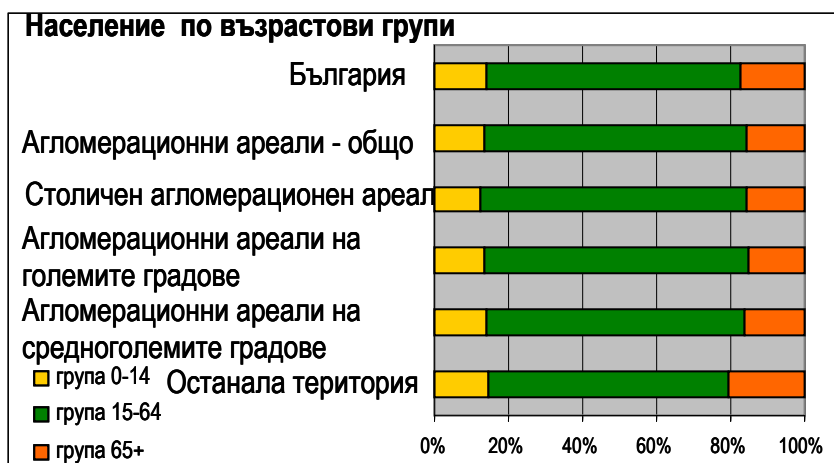
Фиг. 13: Агломерационни ареали

Република България - Агломерационни ареали

Национален център за териториално развитие

Естественят прираст на населението е отрицателен. В агломерационните ареали, независимо от различията, той е по-нисък (-4.2‰) от средния за страната (-5.4‰ за 2005 г.). За останалата територия естественят прираст е -8.9‰, не само поради ниската раждаемост, но преди всичко поради високата смъртност на населението.

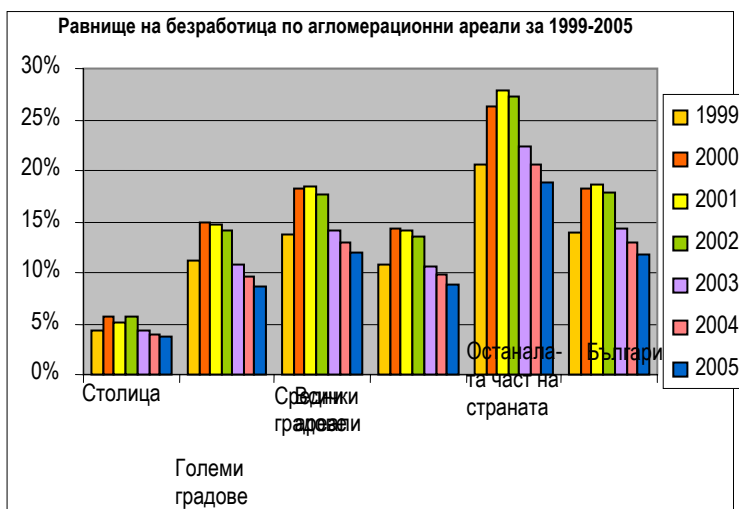

Фиг. 14: Възrastова структура на населението

Различията във възрастовата структура на населението по агломерационни ареали не са големи, съществени са различията между агломерационните ареали и останалата територия на страната, като делът на възрастното население за последната е значително по-висок.

Коефициентът на възрастна зависимост, показващ демографската натовареност средно за страната, е 44.5%, като в него по-висок дял има възрастното население. През периода 2001-2005 г. се наблюдава нарастване на демографската натовареност на населението преди всичко с възрастни хора. Разпределена по видове територии изпъква ниската демографска натовареност на населението

в агломерационния ареал на столицата (37.8%). В останалите агломерационни ареали стойностите на показателя също са по-ниски от средното за страната. Най-висока е натовареността в останалата територия на страната, където на 100 души от населението във възрастовата група на "независимите" се падат 54.7 души във възрастовата група на "зависимите", от които 22.3 младежи и 32.4 възрастни хора. Това съотношение средно за агломерационните ареали е 41.2, от които 18.8 младежи и 22.4 възрастни хора.

Фиг. 15: Равнище на безработица

Основното предимство на агломерационните ареали е високата образователна структура на населението. 56% от тяхното население е с високо образователно ниво (средно и висше образование), а делът на завършилите университет е над 20%. За останалата част от страната съответните дялове са 40% и 11%.

73.1%²⁹ от **икономически активното население** в България е съсредоточено в градските агломерации.

Заетостта на населението (представена чрез равнището на заетост - 61,1% за 2005 г.) е по-висока от средната за страната (55,8%). Секторът на услугите осигурява най-голяма заетост (65%). Промислеността осигурява 30%, а селското стопанство – 5%.

Равнището на безработица (2006 г.) в агломерационните ареали е два пъти по-ниско от това в останалата територия (съответно 7.3% и 17.2%, за София – 3.1%). Запазва се тенденцията на по-висока безработица в средноголемите градове в сравнение с големите градове и столицата.

3.4.2.2. Икономическо развитие и потенциал

Положителните тенденции на икономически растеж, отбелязани след 1997 г., са резултат от макроикономическата политика, както и от способността на конкретни региони да използват потенциала на собствения си териториален капитал. Данните сочат, че основните двигатели на такова развитие са градовете, особено големите.

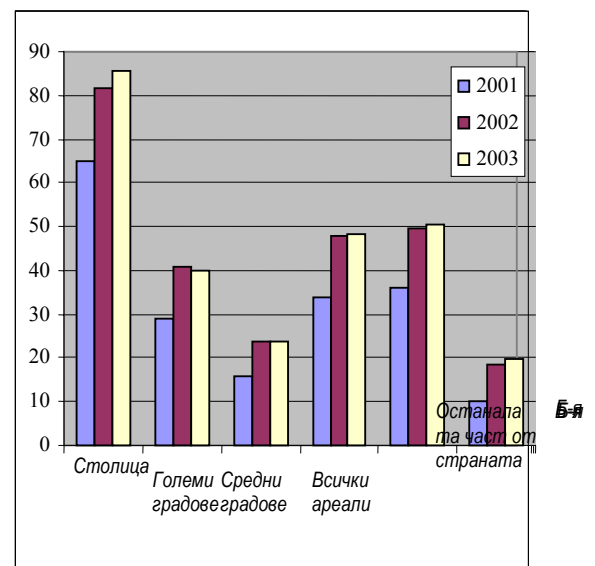
Градските центрове и техните ареали са от изключително значение за постиженията на националната икономика. Над 90% от нетните приходи от продажби се генерират в градските центрове.

В нивото и динамиката на икономическото развитие в отделните агломерационни ареали се наблюдават значителни различия. Столичната агломерация е най-динамичният и силно развит регион в страната с най-голямо дялово участие в БВП. През 2004 г. столичния ареал е произвел 30% от БВП за страната. Варненският агломерационен ареал заема второ място по отношение на темповете на растеж. През последните години повечето от градските центрове с национално значение (предимно големите градове) преодоляват тенденцията на бавно развитие и са насочили усилията си към постигане на по-висок темп на растеж. При все това, тези центрове още страдат от редица дефицити и пазарни неуспехи, което поражда необходимостта от допълнителен външен импулс с цел повишаване на конкурентоспособността в национален и международен аспект.

Въпреки че основният производствен капитал е концентриран в централните ядра на агломерационните ареали, еволюционните процеси по отношение на вътрешнорегионално сътрудничество между централните ядра и техните зони на въздействие водят до динамика в цялата агломерационна територия. Тези процеси способстват за известно намаляване на вътрешнорегионалните различия чрез разширяване на територията, която е носител на по-силна стопанска дейност и чрез създаване на условия за постепенно увеличаване на темповете на растеж посредством добре подбрани и целенасочени интервенции.

Фиг. 16: Нетни приходи от продажби на един служител, по данни на НСИ

Сравненията показват известна корелация между нивото на производителността (измерена в нетни приходи от

²⁹ Източник: Агенция по заетостта

продажби на един служител) и размера на градовете (Фиг.16). Столичният агломерационен ареал се отличава с най-висока производителност на труда (два пъти по-висока от тази на територията на големите градове и четири пъти по-висока от тази на територията на средните градове). Налага се изводът, че столицата има най-ефективно развиваща се икономика, докато останалите градски райони се нуждаят от интервенции по приоритети, насочени към повишаване на икономическата производителност и конкурентоспособност. Проблемът е тясно свързан с въвеждането на икономика, основана на знанието и новите информационни и комуникационни технологии, както и с качеството на човешкия капитал.

В повечето градски райони е представен широк спектър от отрасли на икономиката и производството, като преобладаващо значение има секторът на услугите, което се дължи на факта, че тези райони предоставят услуги не само на населението на дадената територия, но в един по-широк обхват – обикновено в рамките на областта, районите за планиране, дори цялата страна. Като положителна тенденция през последните години може да се отбележи преходът от ниски и средно ниски технологични подсектори към някои високо и средно високотехнологични дейности, като например производство на фармацевтични и агрохимични продукти, акумулаторни батерии и други, където се забелязва ръст в равнището на заетостта и продукцията.

Спецификата на агломерационните ареали се изразява в по-висока предприемаческа активност. Гъстотата на предприятията в идентифицираните агломерационни ареали е повече от 1.5–2 пъти по-висока от тази в останалата част на страната, като се забелязва определена тенденция към ускорен растеж в ареалите на големите и средно големите градове.

3.4.2.3. Знания и иновации

Значението на определените градски ареали за развитието на знанието и иновациите се определя от концентрацията на образователната и научно-техническа инфраструктура. В тях са съсредоточени:

- 55% от училищата и 71% от учениците в страната. Обхватът на обслужване на средните училища надхвърля определените агломерационни ареали и има регионално и дори национално значение;
- всички акредитирани *висши училища* в България (41 университета и специализирани институти и 43 колежа), разположени в 12 града, с изключение на колежа в Ботевград. Броят на завършилите висше образование със специалност в областта на техническите и точните науки остава висок, което е положителен знак за развитието на иновационния потенциал на страната;
- преобладаващата част от изследователските центрове в страната.

Състоянието на образователната инфраструктура в значителна част от учебните заведения се характеризира с остарял сграден фонд и липса на специализирана материална база и оборудване, необходими за един съвременен учебен процес. Едва през 2004-2005 г. правителството инвестира сериозни суми в компютърната и мрежова инфраструктура на училищата, с което допринася за около 20% от ръста на индекса е-България през 2005 г.³⁰

По данни на НСИ за 2004 г. 44% от организациите за научноизследователска и развойна дейност (НИРД) действат в публичния сектор, 27.6% - в сектора на висшето образование, 26.5% - в сектора на предприятията и 1.9% - в сектора на НПО. За разлика от повечето страни в ЕС-15, 70% от заетостта в НИРД в България се създава в публичния сектор, което е признак за слабото вътрешно търсене на

---

³⁰ Е-България 2005. Фонд за приложни изследвания и комуникации - 2005 г.

НИРД от предприятията, липсата на организационна информация и ниската пазарна ефективност на този сектор в България. Освен това друг проблем, касаещ структурата на изпълнение и финансиране на НИРД, е остарялата материална база, която е декапитализирана и несъответстваща на съвременната научноизследователска и развойна дейност. От публичните инвестиции 75% са изразходвани за текущи разходи, а разходите за ново оборудване са едва 4% от всички разходи за НИРД³¹.

Разходите за НИРД, изразени като процент от БВП, представляват 0.51% (2004 г.), като най-висока стойност бележи столичният агломерационен ареал (1.37%).

Преобладаващата част от иновативните предприятия в България (които са приблизително една четвърт в сравнение с ЕС) са съсредоточени в гореспоменатите градски центрове. Една от причините за това е концентрацията в тях на предприятия на чуждестранни инвеститори. По мнение на бизнеса обаче, една значителна част от чуждестранните инвестиции в страната не са носители на научно-технически прогрес³².

3.4.2.4. Индустиални бизнес зони

Обслужването на инвестиционната активност и бизнеса в страната навлиза в нов етап, който поставя нови изисквания пред изградените досега индустриални зони и налага необходимостта от преустройство на съществуващите и изграждане на нови индустриални терени, оборудвани по модерен начин и подходящи за създаване на нови конкурентни производства. Общините и местните власти в градските центрове като София, Пловдив, Варна, Стара Загора, Добрич, Шумен, Сливен и други осъзнават тази потребност и вече са стартирали разработването на нови устройствени планове. Тази необходимост се отнася и за останалите общини, където този процес все още не е започнал поради липса на средства.

Състоянието на съществуващите в момента индустриални зони е неблагоприятно за преобладаващата част от общините:

- индустриалните зони в градовете заемат огромни площи, разположени върху плодородна земя, като често са дори по-големи от жилищните територии. Броят на индустриалните зони в градовете е 2-3, с изключение на София, където той е 12. Производствените зони заемат между 10 и 30% от общата територия на градовете (Варна – 10%, София – 14%, Пловдив – 15.8% , Стара Загора – 28% и т.н.);
- протеклите в национален план в периода след 1990 г. процеси на реструктуриране, приватизация и ликвидация на държавните предприятия доведоха до неясен статут и собственост на индустриалните зони. Поради това част от инфраструктурата е разграбена, разрушена, безстопанствена, неподдържана и амортизирана. Сградите на фалиралите предприятия са остаряли и непривлекателни, трудно могат да се модернизират и използват³³;
- наличието на незаети терени с възможност за нови стопански инициативи (включително върху реституирана или общинска земя) са ограничени до 5-10%. Това налага в бъдеще разполагане на нови производства на "зелено " Засиленият инвеститорски интерес насърчи много от

³¹ Innovations.bg. Фонд остаряла база за приложни изследвания и комуникации - 2005 г.

³² България 2010. „Икономически предизвикателства“- доклад на Президента на Република България - 2005 г.

³³ Предварително определяне на приоритетите и мерките на националната Оперативна програма "Регионално развитие" - Институт за публично-частно партньорство, 2005

общините да определят нови индустриални терени. Това обаче до голяма степен се извършва хаотично, без наличието на нови устройствени планове;

- както за съществуващите индустриални зони, така и за новоотредените терени, остро стои въпросът за тяхното недостатъчно инфраструктурно обезпечаване (пътни и железопътни връзки; енергоснабдяване – ток, газ; водоснабдяване, канализация; телекомуникации и др.). Привличането на нови инвеститори и разширяването на съществуващите производства е ограничено поради липсата на общински ресурси за изграждане на базисната и свързваща инфраструктура на зоните. За тази цел е подходящо инвестициите в зоните и съответното съфинансиране да се разпределят между държавния и общинските бюджети.

3.4.2.5. Здравеопазване

Ресурсите на здравеопазването са свързани с мрежата от лечебни и здравни заведения и медицинския персонал, обслужващ населението не само на териториалната единица, в която са разположени, но и населението на други такива. Преобладаващата част от здравните ресурси са разположени в столицата, големите и средно големите градове. Наблюдават се значителни различия в осигуреността, достъпността и качеството на медицински услуги в големите и средно големи градове и техните прилежащи територии.

В агломерационните ареали са изградени и функционират над 2/3 от общия брой болнични заведения в страната (над 200). Легловият фонд обхваща 37 397 легла – 76% от общия брой на леглата в националната мрежа от лечебни заведения. Многопрофилните болници са 65 на брой (близо половината от общия брой такива болници в страната). Леглата в тях представляват 72% от легловия фонд във всички многопрофилни болници за активно лечение. Другата особеност е, че в тези агломерационни ареали има специализирани структури, които обхващат 68% от общия брой такива за страната и 69% от общия леглови фонд. Почти всички диспансери (45 от общо 49 в страната) са в столицата, големите и средно големите градове.

В лечебните и здравни заведения в тези ареали работят общо 23 000 лекари (82%) и 5 400 стоматолози (83%). Населението на агломерационните ареали е в по-благоприятна позиция по отношение на осигуреност на услуги, предоставяни от лекари и стоматолози - 1 лекар обслужва 238 човека (при средно за страната - 276), а 1 стоматолог – 1011 човека (при средно за страната – 1199). В останалата територия на страната здравните и лечебни заведения са разположени предимно в центровете на общините, където броят на лекари и стоматолози е много по-малък от средния за по-големите градове (420 души на 1 лекар и 2010 души на 1 стоматолог). Достъпността на населението до първична медицинска помощ също е недостатъчна - 1 общопрактикуващ лекар на 1410 души при средно за страната 1440 души.

Като цяло материалната база както в агломерационните ареали, така и в останалата територия на страната е амортизирана и недостатъчна, което налага необходимостта от интервенции за модернизация и съвременен оборудване на здравните центрове и клиники и подобряване на тяхната достъпност.

3.4.2.6. Жилищна политика

Националната жилищна стратегия заключава, че досегашните реформи са недостатъчни, за да се сложи край на неблагоприятните процеси и да се стигне до преодоляване на някои сериозни недостатъци и изкривявания в жилищния сектор като например:

- Влошена финансова достъпност на жилища (съотношението цена/доходи се увеличава, налице е свиване на пазара, а осигуряването на социални жилища е изключително недостатъчно, за да се отговори на търсенето, което води до ограничени възможности за сдобиване с жилище, като не повече от 10 % от домакинствата могат да си закупят собствено жилище при текущите пазарни цени или да живеят под наем самостоятелно);
- Влошаване на състоянието и на обществения, и на частния жилищен фонд поради неадекватно управление и поддръжка;
- Изключително високо ниво на частната собственост на жилищата, което оставя малко възможности на публичния сектор да въздейства върху пазара за отдаване под наем на населението с ниски доходи;
- В структурата на жилищния фонд преобладават апартаменти в панелни блокове;
- Предназначените за жилищна политика бюджетни средства са изключително малко и са изцяло насочени към отговорности, наследени от държавата;
- Липса на система за жилищно субсидиране;
- Липса на връзка между пазара на жилища и пазара на жилищно кредитиране - делът на опуснатите заеми е пренебрежимо малък на фона на инвестициите, необходими за придобиване на жилище;
- Много висока консумация на енергия поради лошата топлоизолация;
- Излишък на жилищни единици в сравнение с броя на домакинствата, което води до висок процент необитавани жилища поради миграция на населението и възникващото в резултат на това ограничено търсене на жилища в „непривлекателни“ места с липса на услуги и много лошо състояние на физическата среда;
- Наличие на достъп до услуги, които обаче са с ниско качество и надеждност.

Съществува остра нужда от строителство на финансово достъпни жилища, както и от масово реновиране на съществуващия жилищен фонд.

Повече от половината от инвестициите в строителството са в жилищни сгради. Така изградените жилищни сгради са предимно в частния сектор, като делът на публичните инвестиции за жилищни цели едва надхвърля 10%. Изразходваните от правителството средства за жилища, планиране и околна среда представляват средно 4.5 % от разходите в общия бюджет, но този дял е по-висок през последните години. Цифрите сочат, че капиталовите разходи за жилищно строителство намаляват с ограничаването на преките държавни субсидии за жилища и предубеждението, че жилищния сектор е по-скоро инициатива на частния сектор. Общините разполагат с много малки излишъци, които могат да се използват за капиталови инвестиции и разходите, които правят по принцип ще се финансират чрез трансфер от националния бюджет.

Таблица 22: Основни показатели за жилищния сектор за 2004 г. по данни на НСИ

Райони на ниво NUTS II	Общ брой жилища на 1000 жители			Обитавани стандартни жилища на 1000 жители			Необитавани жилища %	Примитивни жилища		
	Общо	градове	села	Общо	градове	села	Общо	Общо	градове	села
България	467	421	568	467	421	568	14.5%	10359	7622	2737
Северозападен	523	446	634	523	446	634	15.7%	208	119	89
Северен централен	488	430	605	488	430	605	8.0%	1709	1340	369
Североизточен	449	425	491	449	425	491	13.7%	2116	1715	401
Югоизточен	450	414	528	450	414	528	23.6%	1870	1138	732
Южен централен	436	403	496	436	403	496	15.0%	1738	1095	643
Югозападен	486	427	731	486	427	731	14.5%	2718	2215	503

Проблемите с жилищната система имат национално измерение. Регионалните проблеми не са така ясно изразени (Таблица 7). По отношение на общия жилищен фонд, измерен с показателя „брой жилища на 1000 жители“ България бележи по-високи стойности (467/1000) в сравнение със средната стойност за ЕС (420/1000). Разрез на ситуацията по региони извежда на първо място Северозападния район (523/1000). Важно е да се подчертае, че този показател има добра диагностична стойност в условия на балансирана икономика и развит пазар на жилищата. В България обаче, високият брой на необитаваните жилища сериозно изкривява достоверността на данните. Поради тази причина стойности над 420/1000 не показват високо равнище на задоволеност с жилища, а са по-скоро показателни за обезлюдяване и неподходящо качество на жилищата. Ако се вземе предвид само броят на *обитаваните стандартни жилища*, тогава показателят „брой жилища на 1000 жители“ вече отразява реално положението. Този брой е много по-нисък от средно европейския.

Броят на примитивните жилища е един от показателите за остра потребност от социални жилища. Стойностите са сравними с общото годишно изграждане на нови жилища, но не и с мащаба на строителство на социални жилища. Повечето от примитивните жилища се обитават от представители на малцинствените общности и са пренаселени. Северозападният район е в относително най-благоприятно положение по отношение на този показател (Таблица 23).

Качеството на жилищата е тясно свързано с *възрастовите характеристики на жилищния фонд*. Наличните данни сочат, че повечето от жилищата в региона са построени след Втората световна война. Най-старата част от жилищния фонд, построена преди 1919 година, представлява само 2% от общия фонд, при средна стойност за ЕС около 18%. Инвестициите в жилищно строителство по време на комунизма са довели до вълни от ново строителство, особено в градските области, след 1970 година, за да се отговори на растежа на градовете. Основна особеност на жилищната система в България е тази, че новите жилища се изграждат от държавни предприятия с цел отдаване под наем или продажба, докато в земеделските територии се наблюдава растеж на еднофамилните жилища, построени със собствени сили. Количеството на построените жилища през периода 1946-1970 г. е 34%, а през периода 1971-1989 – 32%. Строителството на жилища в годините след прехода се доближава до 18%. Друга особеност на жилищното строителство, заедно с преждевременното остаряване на жилищния фонд, е голямата наличност на многофамилни панелни блокове. В България има около 18 900 панелни блока със 707 096 жилища – 21% от настоящия жилищен фонд на страната, населяван от над 1.7 милиона души. Продължителността на живот на многофамилните панелни блокове е около 50 години, като значителна част от този фонд вече не отговаря на техническите стандарти. Според оценката, 10% от панелните жилища се нуждаят от спешен ремонт.³⁵

³⁵ Саша Ценкова, Тенденции и развитие на жилищните реформи в Югоизточна Европа, Световна банка, 2005 г.

Таблица 23: Основни показатели за жилищния сектор за 2004 г (продължение) по данни на НСИ

Райони на ниво NUTS 2	Жилищен фонд във влошено състояние		Публични жилища		Свръхнаселени жилища	
	Количество	%	Количество	%	> 2 обитатели на стая	>3 обитатели на стая
България	496479	13.5%	109853	3.0%	169796	48670
Северозападен	52382	18.6%	5493	2.0%	12161	3850
Северен централен	124198	21.2%	15583	2.7%	22243	5629
Североизточен	76388	13.0%	15623	2.7%	25689	6860
Югоизточен	35995	10.1%	8398	2.4%	19079	6302
Южен централен	91773	10.7%	22995	2.7%	40844	13168
Югозападен	115743	11.4%	41761	4.1%	49780	12861

България навлезе в периода на преход с над 93% частна жилищна собственост. Процесите на приватизация и реституция не доведоха до значителна промяна в жилищната собственост и нейната структурата. Според наличните статистически данни през 2005 г. разпределението на жилищния фонд по типове собственост е: 96,8% частна и 3,2% публична (общинска или държавна), като делът на последната е най-висок в агломерационните ареали на столицата (6%) и големите градове (3.6%) (Таблица 24).

Таблица 24: Териториално разпределение на жилищния фонд по видове собственост, 2005 г.

Агломерационни ареали	Публична – общинска и държавна	Частна
Агломерационен ареал на столицата	6,0%	94,00%
Агломерационни ареали на големите градове	3,6%	96,40%
Агломерационни ареали на средните градове	2,7%	97,30%
Агломерационни ареали – общо	3,7%	96,30%
Останалата част от територията на страната	1,8%	98,20%
Центрове на агломерационни ареали	3,2%	96,80%

Източник: Изчислено по данни на НСИ

Важен аспект на стандарта на живот е гъстотата на населеност на жилищата. Жилища с повече от двама обитатели на стая се смятат за свръхнаселени, а тези с повече от трима обитатели – за пренаселени³⁶. Първата група се трансформира в пряка необходимост от социално жилищно осигуряване. Изразена в цифри, тази необходимост е най-висока в Южния централен район за планиране, следван от Югозападния район за планиране. Но това в никакъв случай не представлява опит да се подцени проблема в останалите райони за планиране.

Общините имат регулаторно определени отговорности по отношение на грижата за социалния жилищен фонд, но нямат никакви ресурси за неговата поддръжка. Те имат право да предприемат инвестиционни проекти за обновяване и преструктуриране на жилищните блокове. В същото време Националната жилищна стратегия сочи, че само 3% от общия брой жилищни блокове са собственост на държавата или на общините.

Правните реформи, въведени в средата на 90-те години, създадоха нормативна уредба за организацията на собствениците, както и за процедурите за изпълнение на правата и задълженията. Според новата нормативна уредба жилищните блокове са институционално лице, което управлява

³⁶ Няма налични данни за бездомните. Ползването на жилища от трима и повече обитатели на стая може да се разглежда като категория на бездомност, макар че този статут още не е признат от нормативната уредба в България.

етажната собственост, посреща финансовите задължения, сключва договори и инициира проекти за обновяване.

Реалните пазари на жилища са в начален период на възникване и са разположени само в големите градове. Търсенето, подкрепено с адекватна платежоспособност, е много свито. Предлагането е в пъти по-голямо от търсенето. В големите градове има голям брой новопостроени жилища, които чакат първия си собственик, а броят на домакинствата, които страдат от жилищни нужди, също расте.

Единствената алтернатива на жилища на поносими наемни цени е публичният сектор. В резултат от приватизацията в последните 10-12 години дялът на жилищата-публична собственост е намален до символични размери. Дялът на отдаваните под наем жилища-публична собственост остава най-голям в Югозападния район за планиране (и то благодарение на столицата). Социалният „буфер“ е в процес на ликвидиране с най-ускорен темп в Северозападния район. Този процес влиза в разрез с нарастващата бедност и нуждата от социални жилища.

Българската нормативна уредба не вменява на държавата пряко задължение да строи жилища и да настанява нуждаещите се. Общините са тези, които носят основната отговорност за разрешаването на жилищните проблеми на гражданите. Макар и в недостатъчна степен, а също и поради липса на подходящи финансови ресурси за капиталови инвестиции, както вече бе споменато, дадените на общините правомощия по отношение на провеждане на политика за развитие на градските райони и управление на собствеността регламентира специфични условия и конкретни характеристики, които трябва да се отчетат. Нормативната уредба създава възможност посредством въвеждането на алтернативни правила и стандарти да се позволи отклонение от общите законови разпоредби, което да отговори на специалните нужди за социални жилища.

3.4.2.7. Физическа среда и благоустройство, култура и културно-историческо наследство

Незадоволителното състояние на физическата среда и благоустройството в градовете в редица случаи ограничава тяхното развитие.

Разрастването на градовете обикновено е свързано с нуждата от допълнителни ресурси (вода, енергия, градоустройство и др.), чиято експлоатация вреди на околната среда (около градовете) и води до все по-голям екологичен натиск (замърсяване на въздуха и водите, отпадъци, замърсяване на почвата, ерозия) в района на градовете и техните околности.

Състоянието на мрежите на техническата инфраструктура и благоустройството не удовлетворява адекватно градските нужди и затруднява правилното функциониране на градовете. Износени, остарели и недоизградени са мрежите за водоснабдяване и канализация. Амортизирана е физическата среда и сградният фонд. Благоустройството (пътни настилки, пешеходни зони, озеленяване, градски центрове и архитектура) е една от най-слабите страни на населените места в страната. Необходими са сериозни усилия в тази област, което е от спешно и първостепенно значение за българските градове.

Около големите градове се развиват агломерационни ареали, но масовото строителство е слабо контролирано. Построени са големи жилищни комплекси, но те не са интегрирани в структурите на традиционните общности.

Жилищните комплекси в градовете са недоизградени и неблагоприятно, панелните сгради не удовлетворяват нормалните изисквания за жилищен комфорт и енергийна ефективност. В някои малки градове панелните сгради (комплекси) нарушават градската структура и традиционния градски образ. Ето защо в бъдеще предстои продължителен процес на реструктуриране и модернизация на

комплексите и на саниране на панелните сгради. Това изисква своевременно и внимателно насочване на политиките, за да се съхрани достатъчно публично пространство за обществено ползване и озеленяване.

Градовете трябва да отговарят на новите предизвикателства, породени от продажбата на държавните жилища на техните наематели. Повечето от обитателите на тези жилища не могат да си позволят разходите за поддръжка и ремонт, което ускорява амортизацията на кварталите, упадък и социалното разделение. За да се избегнат такива препятствия, е необходимо да се разработят и приложат подходящи инструменти и финансови решения, поради специфичната политика в тази област.

Състоянието на изградените зелени системи в градовете с малки изключения е незадоволително. Обществените зелени площи са недостатъчни, лошо поддържани и подложени на унищожение. Очевидна е необходимостта от разширяването на зелените площи в градовете и техните околности. В противовес на тази нарастваща потребност сме свидетели на унищожаване и застрояване на съществуващи зелени площи поради неразрешени строителни дейности.

В малките градове и селски райони физическата среда не е претърпяла големи вреди, но благоустройствените системи са недоразвити. Уличната мрежа се поддържа трудно, особено в селата. Канализационните системи обхващат само по-големите селища. Прилагането на енергоспестяващо улично осветление все още не е масова практика.

Не е добро състоянието на обществените сгради (за култура, образование, здравеопазване), особено в селата. Незавършеното строителство, предимно на културни обекти в градовете, е сериозен проблем за общините. Все още не е намерен механизъм и няма интерес за тяхното довършване. Трябва да бъдат намерени възможности за доизграждане на обектите - общинска собственост, в съответствие с настоящите потребностите на градовете.

Не са достатъчни дейностите, свързани с поддръжката и опазването на културно-историческото наследство в населените места. Тяхното приобщаване наново все още предстои и може да изиграе решаваща роля за превръщането им от обект на опазване в инструмент за градско развитие. Тази обществена необходимост не е осъзната напълно и сме свидетели на неприемливо, а понякога и престъпно отношение и разрушаване на паметниците с цел осъществяване на други инвестиционни инициативи и бизнес интереси.

3.4.2.8. Инфраструктура за опазване на околната среда

Изградената водоснабдителна система обхваща 5 031 селища или 98.8% от населението (2005 г.) В агломерационните ареали 99.6% от населението е обхванато от водоснабдителната система. Малки изключения от това правило са агломерационните ареали на Кърджали (92.6%), Разград (93.8%) и Смолян (95.8%). Не се наблюдава и голяма разлика между споменатите агломерационни ареали и останалата част от територията на страната – съответно 99.9% спрямо 97.0%. Една от положителните тенденции е общото намаляване на броя на населението, което изпитва затруднения с водоснабдяването за питейни нужди (сезонно или целогодишно) – от 21.0% през 2001 г. на 10.3% през 2003 г. от населението, обслужено от водоснабдителната мрежа на страната. Общо 9.5% от населението на всички агломерационни ареали е подложено на режим на водоподаването, докато за останалата част на страната стойността е 12.3 % от населението.

Въпреки високата степен на изграденост на системите за водоснабдяване в селищата, повечето от тези системи (над 88%) са построени в периода 1960-1980 г., като са използвани азбестоциментови и стоманени тръби. Тази тяхна характеристика прави системите остарели от технологична гледна точка,

както и силно материално амортизирани, което води до високо ниво на повреди, ниска ефективност на водоподаването и високи нива на загуби.

През 2005 г. само 68.9% от населението е обхванато от канализационни мрежи и 39.9% разполага с връзка до пречиствателна станция за отпадни води. Отново този дял е най-голям в столичния агломерационен ареал (94.3%) на фона на агломерационните ареали на големите (80.5%) и средно големите градове (72.9%). Общо за всички посочени агломерационни ареали 80.9% от населението е обхванато от обществена канализационна мрежа. За останалата част от страната съответният дял е 44.0%.

До 2005 г. са изградени и пуснати в експлоатация общо 56 пречиствателни станции (ПСОВ) които използват отпадните води за производство на енергия. Две от тях са в агломерационния ареал на столицата, 18 в обхвата на агломерационните ареали на големите градове и 16 - на средно големите градове. В останалата част на страната функционират 20 ПСОВ. Най-голям брой пречиствателни станции са изградени в Черноморския регион - област Варна (11) и област Бургас - (7). В области като Благоевград, Видин, Кърджали, Русе, Силистра, Търговище, Хасково и Ямбол няма изградени пречиствателни станции за отпадни води. Все още са спешно необходими значителни усилия за сериозно ограничаване и евентуално налагане на пълна забрана за изпускане на вредни вещества във водата, както и за намаляване на потенциалните рискове за околната среда и здравето на хората.

През 2005 г. системата за събиране на отпадъци обхваща 87.82% от населението на страната, което включва главно жителите на големите градове. В най-голяма степен от услугите по събиране на отпадъци се ползват жителите на град София (100%), следвани от жителите на Габрово (94.5%) и Кюстендил (92.8%). В най-неблагоприятно положение са градовете Силистра, където услугата се извършва едва за 47.1% от населението и Търговище, където процентът е 49.5%.

Общото намаление на емисиите на определени замърсители, което се наблюдава след 1991 г., се дължи най-вече на спада в производствените дейности. Тенденцията към намаляване на годишните концентрации на оловни аерозоли в агломерационните урбанизирани ареали и останалата част от страната се задържа в резултат от забраната за използването на оловни бензини и въвеждането на система за контрол на горивата.

Наличието или липсата на замърсяващи околната среда производства има най-голямо въздействие върху състоянието на околната среда. През 2005 г. минният и енергиен комплекс „Марица изток“, който попада в агломерационния ареал на Стара Загора, има най-голямо участие в замърсяването на въздуха в околността. В тази област са регистрирани около 66% от всичките емисии на серни окиси, 23% от емисиите на азотни окиси и 41% - от въглероден двуокис. Проблемни съоръжения, отделящи големи количества вредни емисии, продължават да съществуват в агломерациите, в които са разположени химически и медни предприятия – в София: емисиите от Кремиковци (въглероден окис, въглероден двуокис, азотни окиси); в Димитровград (амоняк); във Варненския агломерационен ареал - на територията на Девненския район със струпване на тежки екологични проблеми (азотни окиси, азотен двуокис и амоняк); Бургас (неметанови летливи органични съединения), Перник, Русе, Свищов.

Специфични градски екологични проблеми са съоръженията за предотвратяване на наводнения и пожари.

- Обилните дъждове, наводненията и други природни бедствия, които сполетяха България, имаха опустошителни последици за инфраструктурата и регионалната и местна икономика. Освен това, беше застрашен животът на голям брой хора. Дъждовете предизвикаха обилни наводнения, нанесоха материални щети и дори взеха човешки жертви. Все още съществува потенциална опасност от нови и по-големи наводнения. Впоследствие тези

наводнения биха могли да предизвикат заблстяване на градските територии и да увредят съществуващата градска среда.

По отношение на пожарите статистиката сочи, че през периода 2000-2006 г. са регистрирани 19.6 пожара на 1000 души в България, като в Гърция тази цифра е 2.7, в Германия – 2.5, в Румъния – 0.4³⁷. В големите градове, особено София, Варна, Бургас, Пловдив, Плевен и Стара Загора рискът от критични ситуации е над средното ниво³⁸. Разрешаването на този въпрос е от голямо значение предвид на увеличения брой туристи, посещаващи големите градове³⁹.

3.5. Регионална достъпност и транспортна инфраструктура

3.5.1. Транспортна достъпност

Ефективността на транспортната инфраструктура е от решаващо значение за регионалното развитие и основен фактор за регионалната конкурентоспособност и сближаване.

Вътрешнорегионалните различия в България са до голяма степен резултат от различията в достъпа на регионите до националната и международна транспортна инфраструктура. Подобряването на транспортния достъп чрез осъвременяване на транспортната инфраструктура има също силен социален ефект.

Столицата и големите градове с национално значение се разглеждат също и като транспортни центрове, обслужвани от пътна инфраструктура от най-висок клас (автомагистрала и/или първокласни пътища) и добре развита преразпределяща регионална пътна мрежа. Вследствие на това, агломерационните им ареали имат по-добра достъпност. Имайки предвид, че средното разстояние с транспорт е от около 30 км означава, че повечето от живеещи в агломерационния ареал достигат до града-център за 30 минути.

Средноголемите градове с регионално значение (с някои изключения като Добрич, Смолян, Свищов) също се обслужват пътна мрежа от по-висок клас, но преразпределящата регионална пътна мрежа не навсякъде е добре развита (особено в планинските и гранични райони). Вследствие на това, достъпа до някои от тези градове е ограничен. Повече от 50% от населението на агломерационните ареали стига до центровете им в рамките на 30 минути. Достъпът до останалите регионални центрове е осигурен за 40-50% от населението. Най-труден е достъпът до центровете на агломерациите Смолян и Благоевград, до които по-малко от една четвърт от населението достига в рамките на 30 минути (за Софийска област 10%). За половината от населението на Смолянска област са необходими повече от два часа, за да достигне до областния център; в областите Кърджали и Благоевград – една трета от населението е изправено пред същия проблем. Всъщност в тези две области проблемът с транспортния достъп е най-остър, поради планинския терен на териториите и традиционното изоставане при изграждането на регионалната пътна мрежа.

Връзките на най-малките градове и селата с големите градове са затруднени поради лошото състояние на пътищата, които не могат да отговорят на изискванията на трафика. Вследствие на това, тези населени места ще продължат да бъдат изолирани и това ще доведе до сериозно забавяне в използването на техния потенциал за икономически растеж. Общинската пътна мрежа (която представлява повече от 55% от общата дължина на пътната мрежа в страната) допълва липсващите връзки, но нейното изграждане и поддръжка страдат от остър недостиг на средства.

³⁷ Източник: СТИФ – Международна асоциация на противопожарните и спасителни служби, годишни отчети.

³⁸ По данни от статистиката на Национална дирекция „Пожарна безопасност и защита на населението”.

³⁹ Над 10 млн. годишно, включително тези от страните на ЕС (60%).

Следователно, градските центрове и големите градове трябва да бъдат ефикасно свързани помежду си, с прилежащите им територии и световната икономика. Транспортните възможности са важен фактор за насърчаване на полицентричното развитие.

С оглед на факта, че по-голямата част от второкласната и третокласна пътна мрежа е силно амортизирана, съществува неотложна нужда от нейната модернизация, за да може тя да поеме редовния поток от пътници и по този начин да гарантира на населението качествени транспортни услуги с оглед на безопасност и по-кратка продължителност на пътуването. Приблизително 65% от второкласните пътища и 70% от третокласните пътища се нуждаят от реконструкция и рехабилитация. Усилията за тяхната рехабилитация трябва да бъдат приоритет, за да се избегне необходимостта от по-скъпа реконструкция на по-късен етап. Някои от пътищата нямат асфалтово покритие (2% в южните части на Ямболска и Бургаска област); около 1.5% от пътната мрежа в Северозападна България е с трошено-каменна настилка; достъпът до западните части на Софийска, Пернишка и Кюстендилска област също е значително затруднен.

Недостигът на финансови ресурси за рехабилитация и модернизация на републиканските пътища затруднява достъпа на предприятията до основните пазари и по-бързата интеграция на регионалните икономики в европейското пространство. В по-слабо развитите периферни райони затрудненият транспортен достъп води до липса на ефективна икономическа дейност, високи равнища на безработица, процес на обезлюдяване на населените места и недостатъчно предлагане на обществени услуги.

Улесняване на разпространението на въздействието в резултат от подобряването на транспортните връзки между градовете и прилежащите им територии чрез реконструкция и модернизация на съществуващите връзки, ще позволи значително намаляване на продължителността на пътуванията, което от своя страна ще разшири обхвата на въздействие на главните регионални центрове и ще им даде възможност да предлагат услуги с по-високо качество. В допълнение това ще подобри и достъпа на периферните и икономически по-слабо развити територии до големите индустриални центрове. Това се отнася в още по-голяма степен за районите в северната част на страната и по-специално за Северозападния и Североизточния район за планиране, където за около 35% от населението са необходими повече от 90 минути да се придвижат до такъв център.

Вземайки под внимание икономическото, социалното и екологичното въздействие, политиката за регионално развитие си поставя като основен приоритет реконструкцията и модернизацията на второкласната и третокласна пътна мрежа, тъй като:

- ще доведе до подобряване на транспортната достъпност до основните транспортни коридори;
- обслужва вътрешнорегионалните връзки и осигурява възможности за развитие на специфичния регионален икономически потенциал;
- осигурява достъп до икономическа дейност на слаборазвитите и периферни райони.

3.5.2. Градски транспорт и транспортни услуги за периферните територии

Делът на градския и междуградския транспорт не може да бъде оценен с точност както поради увеличаващия се брой лични превозни средства, така и вследствие на масовото навлизане на микробусните (маршрутни такситата) транспортни услуги в почти всички големи градове на страната. Търсенето на услугите на обществения автобусен, тролейбусен, трамваен и метро транспорт (последните две са достъпни единствено в София) постепенно нараства до 1999 г. (1.23 млн. пътувания), но оттогава бележи спад (816 хил. пътувания през 2003 г.)⁴⁰.

---

⁴⁰ Източник: НСИ

Данните за натовареността на движението по републиканската пътна мрежа не показват значително нарастване на автомобилния трафик по пътищата, т.е. междуградските пътувания. В същото време се наблюдава значително нарастване на трафика по околновръстните и крайградските пътища, което е показател за интензивното използване на лични превозни средства за градски и крайградски пътувания. Така се задълбочава съществуващият конфликт с транзитно преминаващите през населените места автомобили, които са принудени да пресичат селищата поради недостатъчната изграденост на околновръстни пътни връзки и това изисква взимането на спешни мерки за разрешаване на този нарастващ проблем.

По-голямата част от пътуванията с обществен транспорт са с начална станция в някоя от големите селищни агломерации като София, Пловдив, Варна, Бургас, Русе, Стара Загора и Плевен. Най-натоварените пътнически гари са тези в София, където се продават около 14.5% от всички билети в България, следвани от Пловдив с 8.9%, Варна – 4.4%, Плевен – 2.1%, Мездра – 1.9% и Бургас – 1.9%.⁴¹

Като цяло, железопътните услуги не отговарят на изискванията на пътниците, особено по отношение на честотата и продължителността на пътуванията. Железопътният подвижен състав е в лошо техническо и хигиенно състояние. Качеството на обществените автобусни превози също не е задоволително. Проблематична за автобусния транспорт остава предимно безопасността на превоза и до известна степен липсата на фиксиран час на пристигане, както и липсата на комплексна услуга (автобус – автобус или автобус – влак).

Микробусният превоз (маршрутни таксите) е сравнително нова услуга (предлагана предимно от частни превозвачи), която се развива през последните години. Тя вече се е утвърдила добре на пазара и продължава да се развива. След успеха им при градските транспортни услуги, микробусите навлизат и в крайградските райони.

Продължаващият процес на урбанизация вероятно ще доведе до ръст на градския превоз в големите селищни агломерации и ще предизвика сериозни проблеми в урбанизираните територии, като увеличено използване на автомобили, намалено търсене на обществен градски транспорт и по-нисък стандарт на предлаганите транспортни услуги, увеличени нужди от държавни/общински субсидии, задръствания и вредно въздействие върху околната среда.

Развитието на устойчиви системи за градски транспорт, щадящи околната среда, е от особена важност. Това налага големите градове да се стремят към увеличаване на броя пътници използващи тролейбуси, трамваи и метро (София) с 30% до 2013 г., както и да се разработят програми за изграждане на велосипедни алеи, паркинги за велосипеди и др. Това ще бъде възможно единствено, ако общественият транспорт и интермодалните системи са добре развити, ефективни и привлекателни. Подчертаването на предимствата на обществените транспортни системи може да допринесе за географската и социална интеграция между регионите и градовете и да осигури равен достъп до пазара на труда и социалните услуги.

Организирането на градските системи, включително на тези от тях, които изпълняват важни функции в селските райони, малките и средноголемите градове, трябва да бъде планирано така че да подпомага балансираното социално-икономическо развитие на териториите. В този смисъл, специално внимание трябва да бъде отделено на териториалното разпределение, развитието на услугите, предлагани от обществения и частния сектор, на културните и образователни обекти, здравеопазването, транспорта и в частност логистиката. Улесняването на достъпа на населението от селските и до градските райони ще стимулира установяването на нови отношения град-село за насърчаване на развитието.

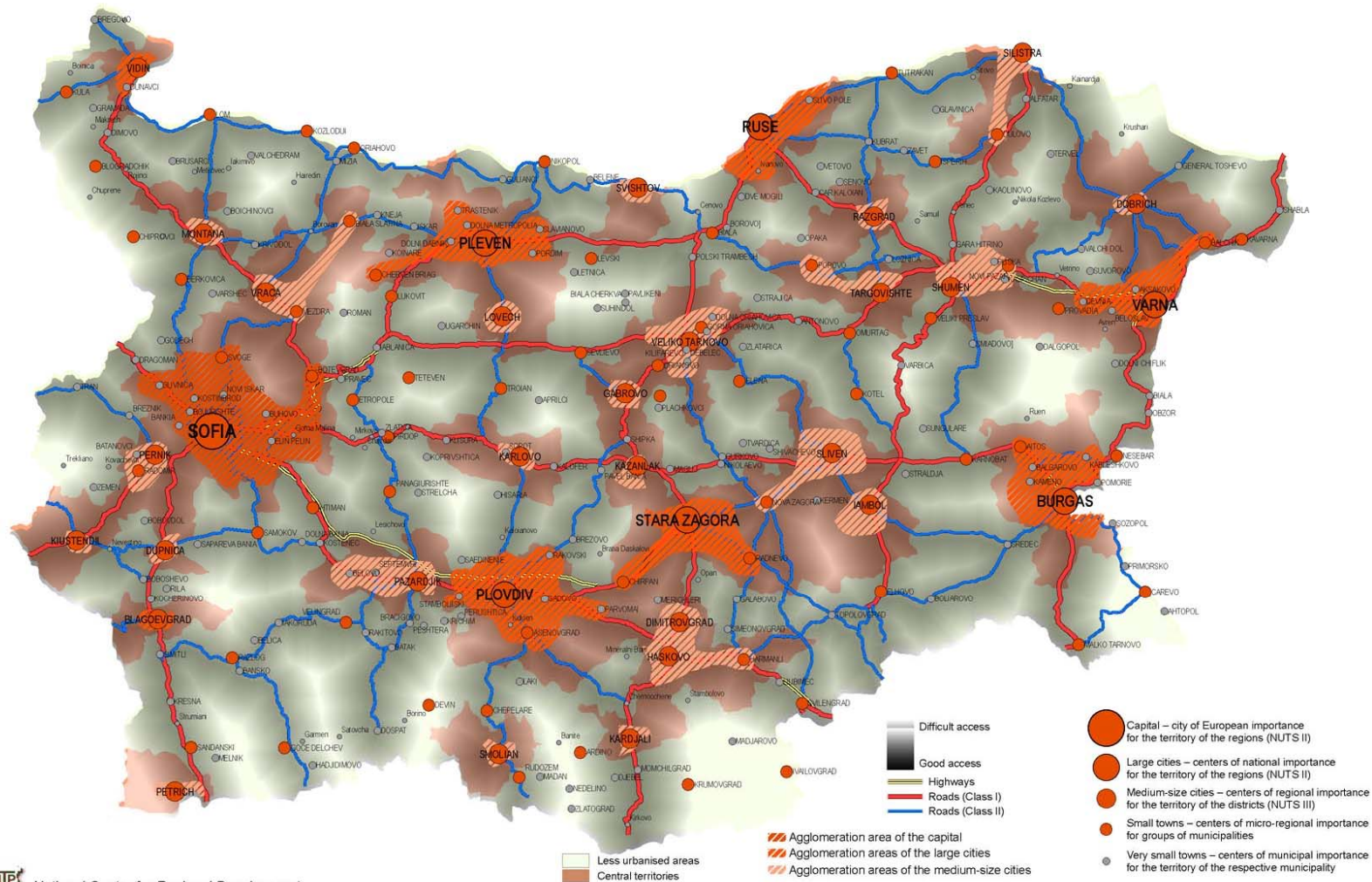
---

⁴¹ Източник: Български държавни железници

Сериозен проблем е недостатъчната ефикасност на съществуващите системи за контрол на процесите в общественя градски транспорт, което затруднява взимането на решения въз основа на изпълними и ориентирани към бъдещето идеи относно неговата организация и управление. Въвеждането на автоматизирани системи за контрол на трафика и управление на процесите в градския транспорт ще доведе до подобряване на качеството на обслужване в градския обществен транспорт.

Фиг. 17: Транспортна достъпност

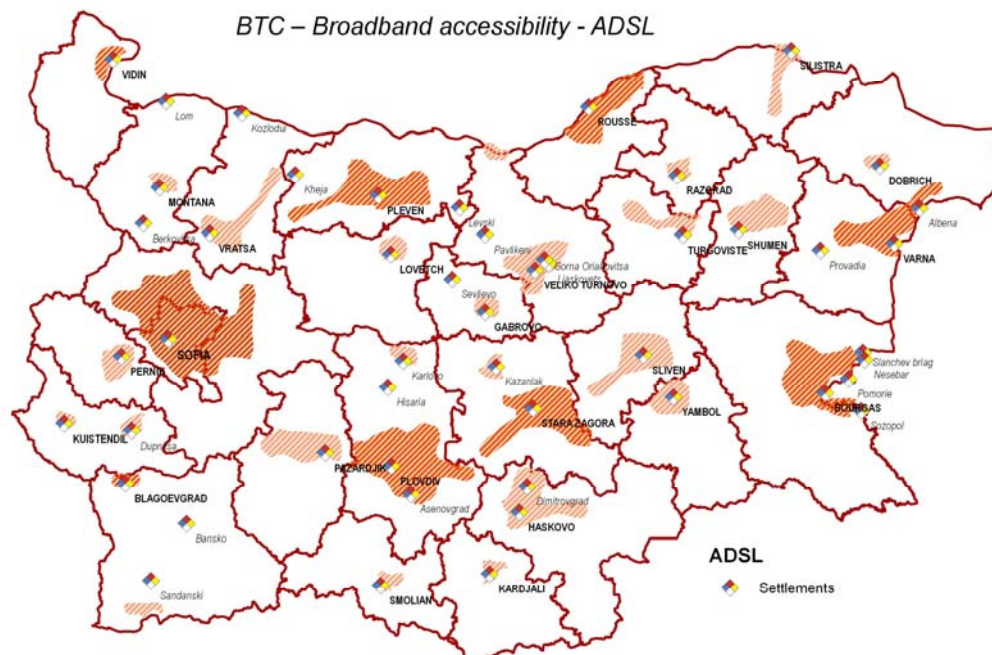
Съвременното развитие на градския транспорт и транспортните услуги за периферните територии изисква определянето на нови цели на транспортната политика. Тези цели са възстановяване на баланса между различните видове транспорт, развитие на интермодален транспорт, системи за регулиране на автомобилния поток, мерки за безопасност и качество на услугата, като в същото време трябва да се запази мобилността и да се оживят връзките между града и селото. Едно от най-големите предизвикателства е дефинирането на общи и справедливи принципи при определянето на пътни такси за различните видове транспорт. Новата система за събиране на пътни такси трябва едновременно да насърчи използването на опазващите околната среда видове транспорт и развитието на по-слабо натоварените мрежи, както и да очертае нови начини за финансиране на инфраструктурата.

3.5.3. Развитие на ИКТ

Ускорените темпове на развитие на инфраструктурата и достъпът до телекомуникации в големите градове спрямо средноголемите градове и в още по-голяма степен в малките населени места, води до задълбочаване на териториалните различия в използването на информационни и телекомуникационни технологии (ИКТ), което от своя страна се отразява на регионалния икономически растеж и конкурентоспособност. Отпусканите обществени средства за развитието в областта на електронните комуникации добива изключителна важност за преодоляване на регионалните различия в достъпа до електронни услуги и за развитието на информационно общество. Ниската степен на навлизане на този вид услуги може да се обясни с ограничения пазар и съответно с ниското ниво на инвестиции, което в слабоурбанизираните и отдалечени региони е близо до критичния минимум.

Гъстотата на фиксираните телефонни линии в България е висока, но в сравнение с ЕС-25 страната изостава по отношение на показателя "цифровизация на фиксираните телефонни мрежи". Според Българската телекомуникационна компания (БТК), към април 2006 г. нивото на цифровизация е достигнало 48%, като за София и други големи градове равнището е почти 80%. За агломерационните ареали на средноголемите градове с регионално значение, равнището на цифровизация се колебае около средните стойности за страната. Приключването на модернизацията на преносните телекомуникационни мрежи и ускоряването на цифровизацията на местните мрежи, паралелно с разширяването на местните телекомуникационни мрежи в икономически слаборазвитите и отдалечени региони, е от решаващо значение за подобряването на достъпа до ИКТ и за цялостната социално-икономическа среда в тези региони.

Фиг. 18: Широколентов

достъп

От средата на 2004 г. БТК започна да предлага широколентов достъп до Интернет (ADSL услуги) в областните центрове – с голямо закъснение спрямо всички останали европейски държави. Широколентовият достъп разширява своето покритие през 2005 г. и постепенно услугата започва да обхваща и други важни селищни центрове. През 2005 г. 10.6% от населението се възползва от преимуществата на широколентовия достъп до Интернет, спрямо 10.8% за ЕС-25. Въпреки това, потребителите на тази услуга са съсредоточени предимно в района на София.

През последната година се наблюдава значително подобрене в достъпа до Интернет на национално равнище по отношение на възможностите за връзка, скорост и достъпност. Преди разширяването на покритието на кабелните мрежи, основният Интернет достъп се осъществяваше чрез dial-up връзка през фиксираната телефонна мрежа. От началото на 2005 г. повечето dial-up абонати са се преориентирали към новите широколентови услуги, като по експертна оценка разпределението на пазара на дребно (при отчитане на съответното потребление по преобладаващ тип достъп) е приблизително следното: Dial-up и ISDN – 10%; ADSL – 10%; кабелен интернет – 30%; UTP-в-дома (LAN) – 50%⁴². Постепенно разширяване се наблюдава и в търговското предлагане на “тройната услуга” – едновременно предлагане на интернет, кабелна телевизия и гласова поща.

Таблица 25: Профил на Интернет потреблението, според местата за достъп (%)

Населено място	Дом	Приятел и роднини	Училище или университет	Работно място	Библиотеки, телецентрове, читалища	Интернет кафе/клуб и др.
София – столица	32,5	42,5	29,3	35,6	23,7	13,0
Големи градове	51,7	20,8	46,9	45,5	49,1	46,6
Средноголеми градове	15,8	26,9	18,9	17,5	27,3	15,4
Селски райони, села		9,8	4,8	1,4		

Източник: Фонд за приложни изследвания и комуникации

⁴² Фонд за приложни изследвания и комуникации, Доклад Е-България 2005

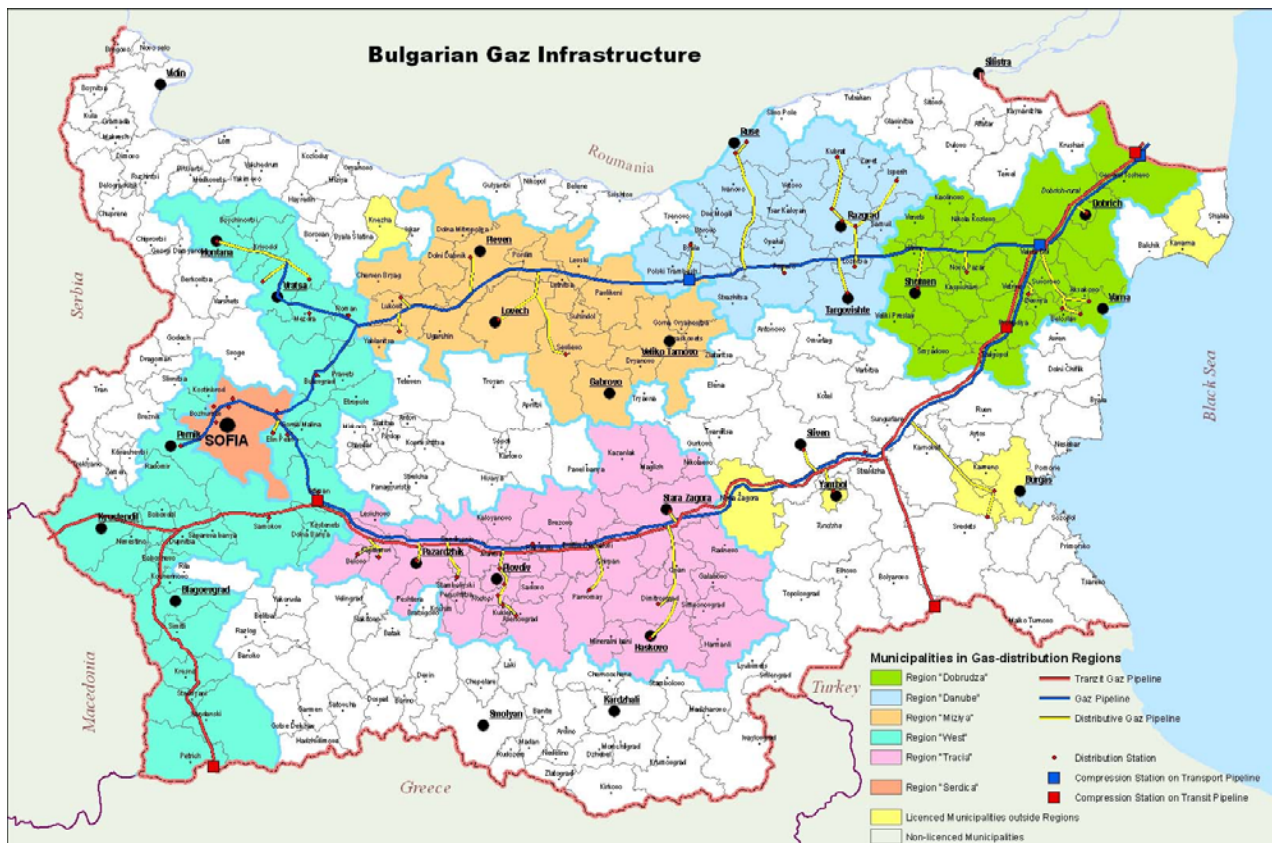
Необходимо е също да се разшири достъпът до както и употребата на мрежите и услугите на ИКТ, предвид нарастващата роля на информацията, *особено в по-малките градове и селата*, където обществените места за достъп до информация са единствената възможност за много потребители, но броят им все още е твърде ограничен. Осигуряването на условия за разширяване на навлизането на ИКТ извън големите градове ще създаде възможности за по-широк достъп до услуги за населението и бизнеса от периферните територии, както и за връзка с по-широките национални и международни източници на информация. Изграждането на обществени информационни системи и гарантираното предлагане на Интернет услуги за целия обществен сектор, включително и на улеснен достъп за хората с увреждания, е задължителна стъпка към информационното общество. Засега навлизането на Интернет услугите за институциите от общественения сектор (социални, културни и в сферата на здравеопазването) е все още силно ограничено.

3.5.4. Достъп до снабдяване с природен газ

Съществуват ясно изразени регионални различия в инфраструктурата, осигуряваща достъп до природен газ като алтернатива за повишаване ефективността на енергоснабдяването, което е фактор за повишаване на регионалната конкурентоспособност и качеството на живот.

Добре развитата газопреносна мрежа в страната служи за транзитен пренос на природен газ към съседни срани и е изградена с цел осигуряване на газ за големите промишлени предприятия, много от които вече не съществуват. В същото време изграждането на газоразпределителни мрежи и газификацията на домакинствата за максимално използване на предимствата от директната употреба на природния газ (икономическа ефективност, енергийна ефективност и опазване на околната среда) все още е на съвсем начален етап. В това отношение България изостава значително спрямо страните от ЕС. Докато в европейските страни газоразпределителните мрежи обхващат повече от 80% от общините, природният газ в България е достъпен на територията на около 35-40 общини, което представлява само 15% от общия брой на общините в страната. По-малко от 1% от домакинствата са газифицирани, докато средното равнище за страните от ЕС е повече от 50%.

България е разделена на 5 газоразпределителни района с определени територии за изграждане на газоразпределителни мрежи. Важно е да се отбележи, че на този етап тези райони не включват общините, които са по-отдалечени от главните газопреносни тръбопроводи и основните им разпределителни разклонения. Наблюдава се нещо като "пазарен дефицит", тъй като пазарът сам по себе си не е достатъчен да осигури газификацията на повече от 1/2 от общините в България, към които няма проявен интерес от инвеститори, поради отсъствието на изградени газопроводи към тях. Осигуряването на достъп до перспективен и ефективен енергиен източник за промишлеността, домакинствата и обществените сгради в общините, които не са включени в списъка на определените територии за газоразпределение (газоразпределителните райони), е важно условие за подобряване на бизнес средата и насърчаване на икономическото развитие и конкурентоспособността.

Фиг. 19: Газова инфраструктура на Република България

Газоразпределителните разклонения на газопреносната мрежа към град София и агломерационните ареали на всички големи градове съществуват отдавна и в тези райони има възможност за изграждане на газоразпределителни мрежи за газификация на промишлеността, домакинствата и обществените сгради. Последните тенденции в икономическото развитие на пазара и особено тенденцията на териториално разрастване на град София и големите градове разкриват значително по-широк спектър от възможности за развитие на газификацията в тези райони, главно в периферните им части, които не са покрити от областните отоплителни мрежи, но разполагат с възможности за развитие на нови производствени зони.

Таблица 26: Локализация на общините по отношение на газоразпределителните райони

Типове територии	% на общините, попадащи в обхвата на определените територии за газоразпределение	% на общините с налични разпределителни разклонения от газопреносната мрежа	% на общините извън границите на газоразпределителните райони
Агломерационен ареал на град София	Да	Да	
Агломерационни ареали на големите градове	100%	100%	
Агломерационни ареали на средно големите градове	75%	50%	25%
Общо агломерационни ареали	80%	60%	20%
Останалата част от страната	40%	10%	60%
Република България	50%	15%	50%

Агломерационните ареали на средно големите градове имат вероятно най-добри перспективи за развитие на газопреносни мрежи, тъй като три четвърти от тях попадат в границите на определените територии за газоразпределение и вече имат изградени разклонения на газопреносната система към

своята територия. Извън определените територии за газоразпределение остават агломерационните ареали на Видин, Карлово, Кърджали, Свищов, Силистра и Смолян; въпреки това, съществуват възможности за достъп до газопреносната мрежа чрез удължаване на вече изградените разклонения или чрез изграждане на нови разклонения към тяхната територия. Изграждането на газопреносна мрежа към съответните общини за улесняване на тяхната газификация ще допринесе за развитието на конкурентна местна среда и за намаляване на вътрешнорегионалните различия.

В останалата част от страната, извън агломерационните ареали, 40% от общините попадат в границите на определените зони за газоразпределение, докато само около 10% от тях имат изградени газопроводни разклонения от газопреносната система, тъй като отсъствието на големи населени места в тази територия прави газификация им на този етап непривлекателна за частните инвеститори. Тази "сива зона" се нуждае в най-голяма степен от специфични мерки за подобряване на местната конкурентоспособност и насърчаване на инвеститорския интерес. Създаването на условия за изграждане на газопреносни мрежи и доставка на природен газ в тези региони ще открие възможности за подобряване на общите условия за тяхното развитие.

The following analysis shows the territorial potential for increasing share of electricity produced by RES within Country's electricity balance:

Представеният по-долу анализ показва териториалния потенциал за увеличаване на дела на електричеството, произведено от електростанции, използващи възобновяеми източници в рамките на електрическия енергиен баланс на страната:

- **Водна енергия**

Енергийният потенциал на водните ресурси в страната, който се използва за производство на електричество от водноелектрически централи, зависи силно от сезонните и климатични условия. ВЕЦ участват активно в покриването на пиковите товари, като в дните на максимално натоварване на системата капацитетът на ВЕЦ достига 1700-1800 MW.

Водноенергийният потенциал на България е над 26 500 GWh (~2 280 ktoe) годишно. Съществуват възможности за изграждане на нови водно-енергийни мощности с общо годишно производство около 10 000 GWh (~860 ktoe).

На Таблица 27 е дадена оценка на теоретичния енергиен източник на водна енергия в пет основни речни басейна.

Таблица 27: Технически потенциал на водните ресурси по райони и общо за страната

Район	Технически потенциал GWh/год.		
	Големи ВЕЦ	Малки ВЕЦ	Общо ВЕЦ
Град София	500	16	516
Бургас	400	76	476
Варна	100	13	113
Ловеч	1 700	117	1 817
Монтана	1 420	196	1 616
Пловдив	4 665	79	4 744
Русе	500	41	541
Район София	2 885	177	3 062
Хасково	2 130	41	2 171
За страната	14 300	756	15 056

Източник: Енергиен проект 1994

Таблицата показва, че достъпният енергиен потенциал на водоизточниците в страната е 15,056 GWh (~1,290 ktoe) годишно.

Броят на най-големите ВЕЦ в страната е 14, като те работят в 4 водноелектрически каскади: Белмекен – Сестримо - Чаира, Батак, Въча и Арда.

Съществуващият технически и икономически потенциал на големите ВЕЦ е вече използван или неизползваем от съображения за опазване на околната среда. Плановите на НЕК ЕАД предвиждат построяването на два нови обекта – ВЕЦ „Цанков камък“, която ще бъде пусната в експлоатация през 2009 г., и водноелектрическа каскада „Горна Арда“ до 2020.

Условно, определена част от водноенергетичните обекти са малките ВЕЦ (МВЕЦ) с максимален капацитет до 10 MW. Те се характеризират с не толкова строги изисквания по отношение на безопасността, автоматизацията, производството, разходите, цената на придобиване, и квалификацията на персонала. Тези особености предопределят възможността за бързо започване на строителството и дългосрочна инвестиция на капитал. Малките ВЕЦ могат да се построят до течаща вода, до водопроводи за питейна вода, до язовирни стени, както и до някои напоителни канали на хидромелиоративната система. Малките ВЕЦ са подходящи за потребители, които се намират далеч от енергийната мрежа; те могат да се оборудват с българско технологично оборудване; те се вписват добре в околната среда, без да нарушават екологичното равновесие.

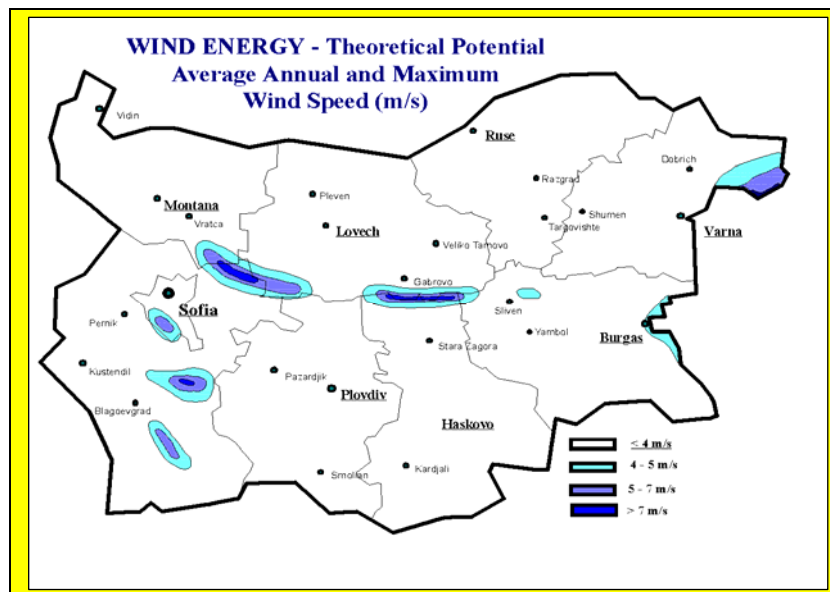
През периода 2001-2003 г., са построени 26 малки ВЕЦ с общ капацитет около 23 MW, а електроенергията, произведена от МВЕЦ през 2002 г. е около 682 GWh (58.7 ktoe).

ВЕЦ са най-значителният възобновяем енергиен източник за електроенергиен баланс на страната. С цел увеличаване на производството на ВЕЦ и намаляване на количеството на замърсители и емисиите на парникови газове от ТЕЦ, реализацията на проекти за построяване на нови водноелектрически мощности е приоритетна.

- **Оценка на енергийния потенциал на вятъра**

Критериите, на базата на които се прави оценка на енергийния потенциал на вятъра, са неговата посока и средна годишна скорост. За анализа са използвани данни от проект ФАР BG 9307-03-01-L001 - „Техническа и икономическа оценка на възобновяемия енергиен потенциал в България“, получени от Националния институт по метеорология и хидрология към Българската академия на науките (БАН) (119 метеорологични станции в България, регистриращи скоростта и посоката на вятъра). Данните са за период от над 30 години и са от общ характер. На тази база страната е разделена на райони в зависимост от ветровия потенциал.

Фиг. 20: Карта на ветровия потенциал на България

На базата на средните годишни стойности за ветровия енергиен потенциал, регистрирана на височина 10 m над повърхността, на територията на страната се определят три зони с различен ветрови потенциал:

- **Зона А: Зона на нисък ветрови енергиен потенциал** – Включва равнинните части от страната (Дунавската равнина и Тракийската низина), долините на река Струма и река Места и високите полета на Западна България. Тези зони имат следните характеристики:
  - Средна годишна скорост на вятъра: 2-3 m/s;
  - Енергиен потенциал: 100 W/m²; (т.е. под 1 500 kWh/m² годишно);
  - Средната годишна продължителност на интервала на скоростта $\sum$ т 5-25 m/s в тази зона е 900 h, което е около 10% от броя на часовете в годината (8 760 h).
- **Зона Б: Зона на среден ветрови енергиен потенциал** – включва Черноморското крайбрежие и Добруджанското плато, част от долината на река Дунав и места в планините с височина до 1 000 m над морското равнище. Тези зони имат следните характеристики:
  - Средна годишна скорост на вятъра: 3-6 m/s;
  - Енергиен потенциал: 100 - 200 W/m²; (около 1 500 kWh/m² годишно);
  - Средната годишна продължителност на интервала на скоростта $\sum$ т 5-25 m/s в тази зона е 4 000 h, което е около 45% от броя на часовете в годината (8 760 h).
- **Зона В: Зона на висок ветрови енергиен потенциал** – включва части от сушата, навлизащи във вода (нос Калиакра и нос Емине), откритите планински била и върхове с височина над 1 000 m над морското равнище. Тези зони имат следните характеристики:
  - Средна годишна скорост на вятъра: over 6-7 m/s;
  - Енергиен потенциал: 200 W/m²; (над 1 500 kWh/m² годишно);
  - Средната годишна продължителност на интервала на скоростта $\sum$ т 5-25 m/s в тази зона е 6 600 h, което е около 75% от броя на часовете в годината (8 760 h).

Само зоните със средна скорост на вятъра 5-7 m/s и >7 m/s представляват интерес за индустриалното преобразуване на енергията на вятъра в електричество. Общата площ на тези зони е около 1 430 km², като средната годишна скорост на вятъра е около и над 6 m/s. Това е граничната стойност за икономическа ефективност на проектите за използване на енергията на вятъра. Бъдещото развитие в подходящи планински области и при ниски скорости на вятъра зависи от използването на нови технически решения.

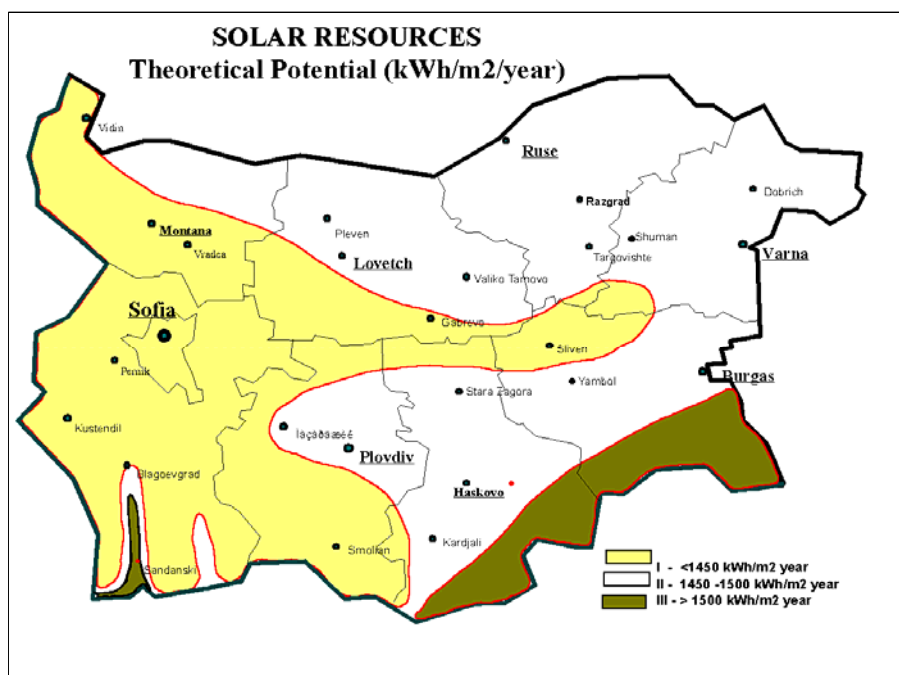
- **Биомаса**

Съществува голям потенциал за използване на горските и земеделските отпадъци, дървесина, слама и други отпадъци за комбинирано производство на топлина и електричество. Необходими са значителни инвестиции за построяването на нови централи. В редица случаи, обаче, дървесните и растителни отпадъци могат да се използват в съществуващите централи, които в момента използват природен газ и нерафиниран петрол, чрез изграждане на допълнителни инсталации за изгаряне на биомаса. В този случай ще се използват всички инсталации на централата (топлопреносната мрежа и инсталациите за производство на електроенергия), изискващи големи инвестиции. В градските агломерационни ареали и общините възможностите за икономично производство на енергия (топлинна и електрическа) от биомаса са значителни, но достъпа до газопреносната мрежа не може да бъде изключен.

- **Слънчева енергия**

В страната са определени три слънчеви зони:

- **Зона А**, със средна годишна стойност на слънчевата енергия под 1 450 kWh/m²/ (41% от територията на България);
- **Zone В**, със средна годишна стойност на слънчевата енергия между 1 450 и 1 500 kWh/m²/ (52% от територията на България);
- **Zone С**, със средна годишна стойност на слънчевата енергия 1 500 kWh/m²/ (7% от територията на България).

Фиг. 21: Карта на слънчевия потенциал на България

• **Геотермална енергия**

България е богата на минерални води с ниска температура. На Таблица 28 е показан теоретичният потенциал (общото количество на енергийните източници, от които може да се произвежда енергия). Таблицата показва, че ако от техническа, технологична и икономическа гледна точка е възможно използването на всички източници, средната годишна стойност на този източник би била равна на еквивалента на 420 000 тона петрол (toe) или 14.3 хил. TJ годишно.

Таблица 28: Теоретичен потенциал на геотермалните източници (1993)

Район	MWh	TJ/год.	еквивалентни тонове гориво/год.
Монтана	8.3	260	6190
Ловеч	70.2	2213	52690
Варна	126.7	3996	91142
Бургас	14.4	453	10786
Хасково	22.5	711	16928
Пловдив	81.3	2566	61095
София	94.6	2983	71024
София-град	21.3	674	16048

Общо	439.3	13856	325903
------	-------	-------	--------

Източник: ЕТЕ, ЕТІ, Петров, Мартинов, Лимонаду, Страна, МЗ, Караколев, Христо и Хаджиев.

Въз основа на тези данни може да се заключи, че градските агломерационни ареали и общините без достъп до газоразпределителна мрежа не притежават предимства за производство на енергия на базата на геотермални източници. (виж картите в Приложение 12).

3.6. Туризмът

Туризмът, който е едновременно голям и бързо развиващ се сектор, е сред двигателите на българския икономически растеж през последното десетилетие. През 2005 г. туризмът е допринесъл пряко за 4.5% от БВП и 3.9% от заетостта (111 хил. работни места), като трябва да се имат предвид и непреките ефекти – 15.9% от БВП и 13.6% от заетостта (400 хил. работни места)⁴³. Приносът на туризма е малко над средния за ЕС-25 (пряк принос 3.8% от БВП и 4.1% от заетостта и непряк – 10.1% от БВП и 11.5% от заетостта) и значително по-висок от този в Централна и Източна Европа (пряк принос към БВП – 2% и към заетост – 1.7% и непряк – 9.1% от БВП и 7.4% от заетостта) (Приложение 6, Таблица 1, Фигура 1). След 1998 г., и особено след 2000 г., повечето от показателите в туризма са се подобрили значително и в продължение на много години показват двуцифрени годишни стойности на растеж:

- Легловият капацитет на настанителната база⁴⁴ се е увеличил с 22% и е достигнал 242 хил. легла при среден годишен ръст от 3.1% за 1998-2005 г. Само за последните 2 години капацитетът за настаняване се е увеличавал с 30 хил. легла годишно (годишен ръст от 14%), а в хотелиерския сектор ръстът е дори по-висок (17.5-19% за 2004-2005 г. и общо увеличение от 82% за периода 1998-2005 г. (Приложение 6, Фигура 2)). Делът на леглата от по-висока категория (4 и 5 звезди) се е увеличил от 7% на 31% (Приложение 6, Фигура 3). Като следствие от приватизацията почти цялата база е частна, а структурата на туристическия сектор е силно фрагментирана и доминирана от малки и средни предприятия.
- Броят на пристигащите туристи (без транзитните) е нараснал с повече от 80% и е достигнал 4.8 млн., при годишен ръст след 2000 г. между 4.5 и 17.9%. Малко по-голямо е нарастването в броя на посетителите с цел почивка, който достига 4.1 млн. (двойно повече, отколкото в периода 1998-1999 г.) Нощувките на чужди туристи в заведенията за настаняване достигат 11.6 млн. и броят им е нараснал дори по-бързо – 2.2 пъти повече отколкото през 1998 г., при среден ръст за периода от 17.7% годишно и годишен ръст след 2000 г. между 13% и 30% (Приложение 6, Фигура 4). Отразявайки нарастването на търсенето и стандарта на заведенията за настаняване, приходите от международен туризъм, както и нетните приходи (без разходите за пътувания на българи в чужбина) са се увеличили с повече от 2.2 пъти при среден годишен ръст от 18%, достигайки съответно 1955 милиона евро и 914 милиона евро. По този начин туризмът има 14% дял във вноса и 56% дял в износа на услуги през 2005 г. (Приложение 6, Фигура 5). Положителният баланс на туризма допринася за намаляване на огромния дефицит в платежния баланс с 26% през 2005 г. (а в предишни години дори с 50%).
- Въпреки значителния ръст на входящия туризъм, вътрешният туризъм се развива значително по-бавно. Общият брой реализирани нощувки в настанителната база е достигнал 17.1 млн. (46% ръст в сравнение с 1998 г.). Това се дължи на продължаващия спад на вътрешния туризъм: реализираните нощувки от българи са намалели с 16% в сравнение с 1998 г. (5.5 млн.), изцяло вследствие на намаления капацитет и използване на почивни домове, къмпинги и планински хижи,

⁴³ Световен съвет за пътувания и туризъм – Пълен доклад за България, 2005, стр. 20-21.

⁴⁴ Тези и свързаните с тях данни относно настаняване, реализирани нощувки, заетост и т.н. се основават на информация от НСИ, събирана единствено от настанителна база с повече от 30 легла. Експертните оценки и някои проучвания в отделни региони сочат, че действителните цифри вероятно са поне 2-3 пъти по-високи.

докато реализираните нощувки в хотели са се увеличили с 37% (Приложение 6, Фигура 6). Причините за това трябва да се търсят както в намалялото търсене, така и в увеличаващите се пътувания в чужбина: 4.2 млн. пътувания в чужбина са били осъществени през 2005 г. (63% ръст спрямо 1998 г.), 30% от които (1.2 млн.) – с цел почивка. Основните дестинации за ваканционни пътувания през 2005 г. са били Турция (39%), Сърбия и Черна гора (17%) и Гърция (9%).

Гореописаните тенденции се основават на **потенциала и специфичните конкурентни предимства на страната, които дават възможност за устойчиво развитие на туризма и неговото разнообразие**. Благодарение на природното и историческо богатство в рамките на едно сравнително ограничено пространство, България има значителен потенциал за развитие на туризма. Такъв потенциал са не само Черноморското крайбрежие и планините, които заемат повече от 1/3 от територията на страната, но също и деветте обекта, включени в Списъка на световното наследство на ЮНЕСКО – седем културни и два природни, повече от 600 минерални извора, хиляди местни традиционни и културни атракции, повече от 5% от територията на страната е със статут на защитена територия (включително 3 национални и 11 природни парка)⁴⁵, 30 000 исторически паметника, 36 културни резервата, 160 манастира, повече от 330 музея и галерии, съществуват богати традиции в провеждането на фестивали и празници, запазено етнографско наследство, национална кухня и качествени вина и др. В страната има 102 официално признати балнеоложки, калолечебни и климатични планински курорти, както и 33 морски курорта. Сред конкурентните предимства са и местоположението на страната, в близост до големите пазари на Европа, конкурентните цени (разумното съотношение качество-цена), новоизградените и модернизирани през последните години настанителна база и други туристически обекти, сравнително ниската все още степен на развитие на привлекателните за туризъм райони (по отношение на изградена туристическа база и техническо оборудване), особено в планините, положителното отношение на местното население и местната власт към туризма и туристите, както и сравнително дългите традиции в развитието на международен туризъм (от края на 50-те години на 20-ти век)⁴⁶ – Приложение 6.

Таблица 2.

Може да се направи заключение, че България е страна с богат и разнообразен потенциал за развитие на туризма. **Наличните рекреационни и туристически ресурси позволяват развитието на различни видове туризъм и тяхното комбиниране, както и използването им през цялата година или поне за два сезона**. Направеният анализ за Националната стратегия за туризма представя оценка на състоянието и възможностите за различните видове туристически продукти: а именно, че потенциалът на културния/основан на културното наследство, еко/основан на природното наследство, балнеоложкия/здравен, спортния и приключенския туризъм, както и конгресния и конферентен туризъм е много по-голям в сравнение с традиционния масов морски и ски туризъм, както и че основните продукти, които се нуждаят от допълнителен маркетинг са културният, селският, екологичният и балнеоложкия или спа туризъм. Въпреки че през последните 15 години не е правена конкретна и достоверна оценка на туристическия потенциал, значителен брой проучвания през последните десетилетия доказват, че **около половината от територията на страната предлага благоприятни условия за развитието на различни видове туризъм**, както и че няма обширни територии без възможности за развитие на туризъм⁴⁷.

Освен това, в цялата страна **туризмът се разглежда като един от основните средства за подпомагане на регионалното и местно развитие**. Разрастването на туристическия сектор може да окаже положително въздействие не само върху самия сектор, но също и върху развитието на

⁴⁵ Това число ще нарасне значително с включването на обектите по "Натура 2000"

⁴⁶ Повечето от представените предимства и силни страни се потвърждават в анализа за разработване на Национална стратегия за туризма (Стратегическа рамка за планиране и развитие на туризма в България и Основни насоки на стратегията за развитие на българския туризъм за 2006-2009 ..., 2006 г.), както и в Програмата за национална туристическа реклама (2006)

⁴⁷ Подробен преглед и резюме в подкрепа на горното твърдение се съдържа в Концепцията за териториално развитие на туризма, 2003.

свързаните с него сектори на промишлеността и услугите, заетостта и общото икономическо състояние на регионите (ускоряващ и мултиплициращ ефект на туризма). Това е от особена важност за периферните райони, където възможностите за развитие са ограничени. Доказателство за това е фактът, че общините с развит туризъм имат по-силна икономика в сравнение със сходни общини без или с ограничени възможности за развитие на туризъм, както и че в много случаи туризмът е успявал да компенсира загубата на работни места и възможности за приход, причинени от промишления упадък⁴⁸. Туризмът се определя като приоритет за развитие в Националната стратегия за регионално развитие, във всички регионални планове за развитие и областни стратегии за развитие, както и в повечето общински планове за развитие. Той е признат и като важен фактор за повишаване на качеството на живот и конкурентоспособност на бизнес средата в Проектостратегията за устойчиво развитие на България (2007).

Въпреки че туризмът в България има значителен потенциал и се е развил чувствително през последното десетилетие, той е далеч от обема си от края на 80-те години на 20-ти век (броят на реализираните нощувки е три пъти по-нисък), а пазарният дял в световния и европейски туризъм остава незначителен: България генерира 0.6% от чуждестранните посещения и 0.4% от международните приходи от туризъм в света, както и 1.1% от чуждестранните посещения и 0.7% от международните приходи от туризъм в Европа⁴⁹. От реализираните нощувки в настанителната база, българският туризъм е генерирал само 0.5% от всички нощувки и 1.3% от нощувките, реализирани от граждани извън ЕС-27. Темповете на ръст при повечето показатели бележат спад за последните две години (Приложение 6, Таблица 1,) което показва, че **ръстът на туризма и неговият принос към националния и регионален икономически растеж не могат да бъдат устойчиви при съществуващите тенденции на развитие**, резултат от сериозни взаимосвързани **структурни слабости и пречки**:

- Подчертано несъответствие между разнообразните туристически възможности и едностранчивото развитие на туризма. В продуктивния микс доминират масовият туризъм и комбинираните пътувания (пакет), главно към морските и ски курортите, което води до ниска добавена стойност за българската туристическа индустрия, пропуснати пазарни възможности, както и силен екологичен натиск върху традиционните курорти, чийто поемащ капацитет е или изчерпан или, в повечето случаи, преексплоатиран. Макар че развитието на специализирани туристически продукти (културен, селски, еко, спа и пр. туризъм) се разглежда като основна алтернатива за разрастване на българския туризъм, тяхното присъствие по настоящем в продуктивния микс е незначително.
- Българският туризъм зависи от ограничен брой пазари. Делът на 3-те водещи чуждестранни пазара по реализирани нощувки (Германия, Великобритания, Русия) намалява през последните години (от повече от 70% в края на 90-те години до 59% през 2005 г.), но все още остава по-висок от този на повечето конкурентни дестинации, особено по отношение дела на първия от споменатите пазари. Освен това трите най-големи пазара не са най-привлекателните с оглед целите на туристическата политика, като ограничаване на сезонността, географско преразпределение или повишаване на средните приходи от туристи или нощувки. От друга страна, туристическата индустрия е силно зависима от международните пазари (68% от нощувките, Приложение 6, Фигура 6), което прави достъпа до пазара за отделните компании по-труден (особено за малките).
- Сезонността на туризма е най-голямата в рамките на ЕС-27, което се отразява сериозно не само върху нивата на заетост на настанителната база и приходите от туристическата индустрия, но също и върху заетостта и уменията на персонала (неспособност да се привличат и задържат

⁴⁸ Предизвикателства пред устойчивото развитие в България. ПРООН, 1998 г.; Развитие на туризма в Община Банско и Община Разлог (Туристическо търсене и въздействие на туризма върху местната икономика). МОТ/ПРООН, 1996 г.

⁴⁹ По данни на Световната организация по туризъм към ООН и собствени анализи

способни служители). 44% от нощувките са реализирани само в рамките на 2 месеца (юли-август), а 73% - в периода юни-септември. Сезонността е по-силно изразена при международния туризъм.

- Нивото на заетост на настанителната база е ниско, въпреки слабото покачване (35% през 2005 г.), както е и средната продължителност на престоя на чуждестранните туристи (2.4 дни), средният приход от един чуждестранен турист (268 евро) и средните дневни разходи (167 евро). Ръстът при тези показатели е значително по-бавен, отколкото съответстващия ръст на броя на чуждестранните туристи и реализираните нощувки (Приложение 6, Таблица 1), което е показателно за неефективността на наблюдаваното развитие. Приходът от чуждестранни туристи е малко над 60% от средната стойност за Европа и по-нисък от този в повечето европейски страни. Особено ниски са приходите от настаняване (както от чуждестранни, така и от български туристи) – 1085 евро на легло и 16 евро на нощувка.

Всички гореспоменати слабости в развитието на туризма са очевидни и до голяма степен се дължат на **изключителната му териториална концентрация, която не съответства на широко разпространения потенциал за развитие на туризма**. Това е видно дори на ниво NUTS II – в Североизточния и Югоизточния райони за планиране са съсредоточени 3/4 от легловия капацитет и от реализираните нощувки, 85% от реализираните от чужденци нощувки и 2/3 от приходите от настаняване през 2005 г. Независимо от това, териториалната концентрация е по-силно изразена на по-ниско (областно и общинско) ниво и по-скоро в международния, отколкото във вътрешния туризъм:

- В първите 5 най-развити области⁵⁰ са съсредоточени 80% от леглата и реализираните нощувки (94% от реализираните от чужденци нощувки), както и 87% от приходите от настаняване, а само в първите 5 общини⁵¹ са съсредоточени 67% от леглата, 71% от реализираните нощувки (89% от реализираните от чужденци нощувки) и 81% от приходите от настаняване.
- Туризмът в България е доминиран от морските курорти в крайбрежните общини, ограничен брой международно признати ски курорти (3) и спа курорти (4) и двете общини на най-големите градове (София-град и Пловдив) с развит бизнес и културен туризъм. В тях са съсредоточени около 90% от туристическото развитие (измерено по различни показатели). Само обявените през 2005 г. 9 национални курорта генерират почти 60% от реализираните нощувки и приходи и 78% от реализираните от чужденци нощувки. Освен това, повече от 70% от леглата и реализираните нощувки, както и 86% от международния туризъм (нощувки) са по крайбрежието и само в първите 3 общини там е съсредоточено повече от 80% от туристическото развитие. Останалата част от страната не само има незначителен дял в туристическото развитие, но и гореспоменатите структурни слабости там са по-силно изразени и повечето показатели за развитие са по-ниски, отколкото във вече развитите региони (средна продължителност на престоя – 2 дни, равнище на заетост на легловата база – по-малко от 20% от капацитета, дял на международния туризъм – 14%, приход от едно легло – 540 евро, приход от една нощувка – 10 евро и т.н.).
- Докато инвестициите в туризма са нараснали значително, за да достигнат повече от 600 млн. евро през 2005 г. (Приложение 6, Таблица 1), нови дейности са съсредоточени главно във вече развитите курорти, територии и градове. В останалите части на страната развитието на туризма е значително по-бавно и в някои случаи дори се отбелязва спад. Вследствие на това се засилва концентрацията на туризма: от 1998 г. насам дялът на водещите 20 общини по отношение на легловата база е нараснал с 12% (от 73% на 85%), по отношение на реализираните нощувки с 11% (от 78% на 89%) и по отношение на приходите - с 4% (от 90% на 94%).

Може да се заключи, че въпреки аналитичните препоръки и политическите декларации за преодоляване на тази ситуация, териториалната концентрация на туризма от 90-те години на 20-ти век остава почти непроменена, а наблюдаваният напоследък ръст дори я задълбочава. Българският туризъм си остава силно съсредоточен в пространството и от типа "анклав" (затворена територия),

⁵⁰ Черноморските области Варна, Бургас и Добрич, както и София-град и Пловдив

⁵¹ Варна, Несебър, Балчик, София и Созопол

което води до значителен екологичен и социален натиск във вече развитите области (виж данните за гъстота на легловата база и нощувки на 100 жители), включително и "свърхзастрояване" и нарастваща нужда от инфраструктура (например водоснабдяване, канализация, пречиствателни станции, електричество). Повечето региони в България не съумяват да създадат качествени регионални туристически продукти. Това води до две основни последствия:

а) възможностите за по-нататъшен растеж в традиционните курорти и туристически райони (Черноморско крайбрежие и ски курорти) са достигнали своя предел и тенденцията за ръст от изминалото десетилетие няма да може да бъде устойчива, ако продължава да се следва съществуващият подход за развитие, и

б) значителният потенциал на голяма част от територията на страната остава неизползван или слабо използван, като бизнесът и населението не могат да се възползват от предимствата на туризма.

Конкретните проблеми и слабости на туризма, отразени в множество експертни оценки, изследвания на потока от туристи и проучвания сред представители на туристическата индустрия и потвърдени от анализа за Националната стратегия за развитие на туризма⁵², включват още и дефицитите в основната и специфична (туристическа) инфраструктура; качеството на предлаганите услуги в тясна връзка с наличието и квалификацията на персонала в туризма, неефективността на образованието и професионалното обучение в областта на туризма; ограниченото познаване на българските туристически възможности (особено на културното и историческо наследство) и едностранчивата представа за страната, резултат от недостатъчна, погрешно отправена и неефективна реклама; липсата на търговска марка и отсъствието на национални туристически бюра в съответните държави, генериращи туристи; недостатъчната информация, която се предоставя на туристите, свързана с несъгласувано взаимодействие между туристическите информационни центрове (ТИЦ), техните ограничени възможности и др. (Приложение 6, Таблица 2). Един конкретен пропуск, потвърден при разработването на тази програма, е ограничената пазарна информация, както на национално, така и на регионално ниво, което се дължи на недостатъчния обхват, качество и надеждност на маркетинговите проучвания и туристическата статистика, и по-конкретно на статистиката за настанителната база⁵³, оценките на туристическия потенциал като цяло и потенциала на конкретни продукти, оценките на икономическото, социално и екологично въздействие на туризма, липсата и/или ниското качество на стратегиите и програмите за развитие на туризма на всички нива и др. Наличната информация не е обществено достъпна и в много случаи заинтересованите страни не подозират за съществуването ѝ. Повечето от описаните пропуски водят до разочарование на клиентите и неефективност на туристическото развитие, но в тесен смисъл са извън туристическата индустрия (хотелиерство, кетъринг и др.), извън обсега на влияние на предимно малките туристически компании и следователно, изискват общи усилия⁵⁴ за преодоляването им.

Въпреки че туризмът се разглежда като дял от частния сектор, особено след приватизацията в края на 90-те години, както в повечето други страни и тук се отчита **нуждата от държавна политика**, която да подкрепя и регулира неговото развитие, да управлява пазарните неуспехи и да осигурява специфичните обществени блага⁴. Заинтересованите страни в областта на туризма са различни. Ролите в политиката на туризма в България са поделени между централната и местната власт и туристическите асоциации.

⁵² Стратегическа рамка за планиране и развитие на туризма в България и Основни насоки за Стратегия за развитие на българския туризъм за 2006-2009..., 2006

⁵³ Неговото значение ще нарасне още повече след присъединяването към ЕС, когато възможностите на граничната статистика за оценка на туристическото развитие значително ще намалее.

⁵⁴ Концепция за териториално развитие на туризма, Първа фаза: Предварителен анализ на туристическото развитие в България, Национален център за регионално развитие, 2003.

⁴ Например, едно от заключенията на анализа за Националната стратегия за развитие на туризма е, че "ролята на държавата трябва да бъде преоценена и трябва да бъдат предприети и осъществени по-активни мерки и инициативи" (Стратегическа рамка за планиране и развитие на туризма в България и Основни насоки на Стратегията за развитие на българския туризъм за периода 2006-2009..., 2006, стр. 7-165).

Главната роля на **Държавната агенция по туризма (ДАТ)** е да разработва националната политика за развитие на туризма и законодателството в тази област, да провежда национален маркетинг и реклама, особено на международните пазари, да извършва категоризацията и контрола на туристическите обекти и дейности и др. Като междусекторна дейност, в политиката по туризма са ангажирани много от министерствата, отговарящи за транспорта, околната среда, селското стопанство, културата, образованието, икономическата политика и др. Има ясно изразена нужда от повишаване на авторитета на ДАТ и от подобряване на предлаганите от нея услуги, особено в областта на маркетинга и рекламата, информацията, координирането, подкрепата за заинтересованите страни и др.⁵⁶

Общините разполагат със законови правомощия по отношение на развитието на туризма, главно с оглед на развитието на местната техническа и туристическа инфраструктура, планирането на туризма (свързаното с устройственото планиране), предоставянето на информационни услуги на туристите, маркетинг и реклама на местните туристически продукти, категоризацията на част от настанителната база и др. Общинските разходи в подкрепа на туризма и отдиха, обаче, са изключително ограничени (около 0.1-0.2% от общите).

Туристическите организации (сдружения) са натоварени със значителни права и задължения според Закона за туризма. Регистърът на Държавната агенция по туризъм включва общо 82 туристически организации: 55 местни съвета и сдружения, 8 регионални туристически сдружения, 9 браншови асоциации и 10 продуктови асоциации⁵⁷. Въпреки че националните, регионални и местни туристически организации си взаимодействат с държавните агенции и са активни в представянето на интересите на бранша, туристическото планиране, продуктовото развитие, маркетинга на дестинациите и др. са разпокъсани, не обхващат бранша като цяло, както и всички значими региони и територии и се нуждаят от укрепване на капацитета, за да са в състояние да изпълняват ефективно подобни задачи. Особено важни, макар и често пренебрегвани, са регионалните туристически сдружения, които обединяват местните заинтересовани лица (общините, местните туристически сдружения, фирмите и др.). Те притежават потенциала да улеснят един регионален подход и да играят ролята на посредник между централното и местното ниво (като по този начин компенсират липсата на регионални структури на ДАТ). Сред недостатъците на туристическите сдружения са техните ограничени финансови възможности и зависимостта им от донори, която може да се окаже сериозен риск за тяхната устойчивост след влизането на страната в ЕС и оттеглянето на традиционните (международни) донори.

До 2000 г., в България на практика липсваше **опит в публичните инвестиции в подкрепа на развитието на туризма**. Няколко последователни проекта по програма ФАР⁵⁸, както и програма САПАРД⁵⁹ идентифицираха и се заеха да попълнят този пропуск. Те не само отбелязаха съществуващата нужда от подобна намеса на местно ниво, която не може да бъде удовлетворена чрез използването на предприсъединителните фондове (доказателство за това е засилената конкуренция между предложените проекти), но и създадоха представа за желаните и най-подходящи действия, типичните трудности, като допринесоха за изграждането на капацитет и натрупването на опит в разработването и изпълнението на проекти на значителен брой местни и национални

⁵⁶ Стратегическа рамка за планиране и развитие на туризма в България и Основни насоки на Стратегията за развитие на българския туризъм за периода 2006-2009...., 2006, стр. 7-169

⁵⁷ Всички те НПО, основани по Закона за нестопанските организации

⁵⁸ BG 0102.04 "Пътища за достъп до туристически обекти"; BG 0102.03 "Развитие на културния туризъм"; BG 0202.02 "Развитие на българския еко-туризъм"; BG 2003/004-937.11.03 "Пилотна интегрирана инвестиционна схема за действия за регионално развитие (Североизточен район за планиране)"; BG 2003/004-937.11.02 "Подобряване на водоснабдяването в районите с потенциал за развитие на туризма" (отменен); BG 2005/017-353.10.02 "Подпомагане развитието на регионалния туризъм чрез подобрене на свързаната с него инфраструктура"

⁵⁹ Мярка 2.1 Развитие и диверсифициране на икономическите дейности, създаване на възможности за многостранни дейности и алтернативни доходи; Мярка 2.2. Обновяване и развитие на селата, опазване и съхраняване на селското наследство и културни традиции

участници. Един от най-важните уроци е, че несъгласуваното разработване и изпълнение на сравнително малки сходни проекти дори в рамките на един регион води до пропускане на възможности за допълняемост, синергия, въздействие и, не на последно място, финансова ефективност.

3.7. Обобщение на изводите и резултатите от анализа

1. По степен на развитие районите в България изостават значително спрямо районите от ЕС-25. Необходими са сериозни усилия за по-голям принос към целите на Лисабонската стратегия за растеж, по-добри работни места, заетост и иновации чрез използване на инструментите на политиката за сближаване.
2. По-силно изразени на територията на страната са вътрешнорегионалните и по-малко междурегионалните различия. Регионалните различия се разглеждат по-скоро като различия между градовете и мрежата от градове, отколкото между районите за планиране на ниво NUTS II. Така, районите с големи и добре развити градове и мрежа от градове имат по-благоприятни показатели за развитие и растеж.
3. Въпреки че се повишават, темповете на растеж все още са недостатъчни за преодоляване на значителното изоставане на страната по отношение на БВП на глава от населението спрямо средните показатели за ЕС, което поставя районите в България на едно от последните места сред останалите райони от ЕС.
4. В сравнение с други сектори (промишленост, производство, селско стопанство), услугите са основният двигател на икономически растеж през последните години. От особена важност за растежа при услугите е туризмът, който бележи чувствителен ръст и има значителен принос както към добавената стойност, така и за ограничаване на платежния дефицит. Очаква се туризмът да запази високия темп на растеж и своя дял в брутната добавена стойност и следователно се възприема като основен фактор за ускоряване на развитието. В този смисъл, туризмът е комплексен стимул за постигане на икономическо съживяване на редица региони в България, местности, от които тежката промишленост се е оттеглила, предоставяйки възможност за преоткриването на нов потенциал за развитие.
5. Развитието на туристическия сектор може да окаже положително въздействие не само върху сектора, но и върху развитието на свързаните сектори на промишлеността и услугите, заетостта и общата икономическа ситуация в районите. Въпреки ръста си през последните години, туризмът в България страда от сериозни структурни слабости като еднообразно предлагане, зависимост от ограничен брой пазари, силно изразена сезонност, ниски равнища на заетост на легловата база, среден престой и приход от турист, реализирани нощувки и не на последно място – изключителна териториална концентрация, която ограничава по-широкото разпространение на ползите от туризма, като същевременно значителна част от туристическия потенциал остава неизползван. Ръстът на туризма и неговият принос към националната и регионална икономика и благосъстоянието не могат да бъдат запазени при съществуващия подход, който води до значителен екологичен, социален и икономически натиск и рискове, поради което са необходими интервенции за осигуряване на устойчиво развитие на туризма, разнообразяване на продуктите и пазарите, подобряване на индикаторите за изпълнение и насърчаване на по-широкото териториално разпространение.
6. Сравнително равномерно развита е мрежата от населени места на територията на страната. Неравномерно развита, обаче, е мрежата от големи градове, които са ключови центрове и генератори на растеж и развитие. Това положение поражда и акумулира проблеми от типа "център-периферия" и обуславя възникването на вътрешнорегионални различия.
7. Градските територии са изправени пред сериозни предизвикателства и възможности. От една страна градовете са основните центрове на растеж и конкурентоспособност в страната. От друга

страна, те съдържат зони с високо равнище на безработица, слабо развита инфраструктура, занемарена физическа среда и изостаналост.

8. През последното десетилетие, процесите на икономическо и социално реструктуриране на страната са съсредоточени предимно в големите и средно големи градове. Възможностите на градската среда да се адаптира към настъпващите промени и най-вече да осигурява благоприятни и устойчиви условия за живот и работа (като по този начин интегрира населението и привлича инвестиции) са възпрепятствани от продължаващия недостиг на инвестиции в основните инфраструктури, в т.ч. екологична, социална, образователна, здравна, културна, инфраструктура на ИКТ, производствена и бизнес инфраструктура, както и устойчив градски транспорт.
9. Акцентът върху градовете не е пряко насочен към разрешаването на проблема с различията между общините, които са по-остри, отколкото тези на по-високо равнище. Затова общините, особено по-малките, се нуждаят от интервенции, в съзвучие и допълнение на финансираните от Програмата за развитие на селските райони.
10. Наличието на големи градове в определени региони е възможност да се извлече полза от техния потенциал и да се разпростре тяхното положително въздействие върху прилежащите територии. В урбанизираните територии без големи градове е от изключителна важност да се насърчава и ускорява развитието на средно големи и малки градове, за да се компенсира липсата на големи градове. Близостта на малките градове до селата е фактор, който създава възможности за подобряване на връзките и партньорството "град-село", което да превърне малките градове в основни обслужващи центрове за селските региони.
11. Устройствените планове (общини и подробни) на населените места са остарели и нефункционални след процесите на реституция и приватизация. Извършването на частични промени е погрешна практика, която поражда сериозни проблеми в управлението на града. Изготвянето на нов кадастър и нови устройствени планове е неотложна необходимост. От особена важност е създаването на нова система от Общини устройствени планове на големите градове и техните агломерационни ареали⁶⁰.
12. Състоянието на мрежите на техническата инфраструктура и благоустройството не удовлетворява адекватно градските потребности и затруднява функционирането на градовете. Физическата среда и сградният фонд са сериозно амортизирани. Българските градове като цяло се нуждаят от мащабни и съгласувани усилия в тази област.
13. Индустриалните зони в градовете заемат огромни територии; те, обаче, често не са благоустроени, а сградният фонд е остарял и непривлекателен и трудно би могъл да се модернизира и използва отново. Най-вероятно бъдещото разполагане на високотехнологични производства ще бъде търсено извън границите на тези територии, на "зелено". Това, обаче, не решава проблема с реструктурирането и обновяването на индустриалните зони в градовете, в това число и проблема с преместването на част от производствените съоръжения, което да освободи пространство за задоволяване на други, пренебрегвани до момента градски потребности, като зелени зони и обществени услуги, върху които следва да се насочи политиката на градско развитие.
14. Състоянието на обществените сгради за култура, образование, здравеопазване е незадоволително. Незавършеното строителство на културни обекти в градовете е тежък проблем на общините. Трябва да се търсят възможности за доизграждане на незавършените общински обекти, съобразно потребностите на градовете.
15. Ограничен институционален, технически и финансов капацитет, особено в по-малките общини (човешки ресурси, знания и опит) и недостатъчна, основана на партньорството между-общинска координация за инициране на проекти. Необходимо е целенасочено, координирано и ефективно,

⁶⁰ София, Пловдив и Варна вече са приели новите си устройствени планове.

базирано на нуждите обучение за различните участници в процеса на местно и регионално равнище;

16. Не съществуват структури на различните административни нива за предоставяне на експертна и техническа подкрепа в процеса на подготовка и изпълнение на проекти.

3.8. Проблеми на местните институции и капацитет

От всички 264 общини, 178 представляват 28% от населението и 62% от територията на страната. Много от тези общини са малки и същевременно слаби в институционално, финансово и техническо отношение. Те генерират 6.7% от нетните приходи в страната, което е 3 470 лв. на глава от населението или 31.2% от средното за страната. По-ниското равнище на социално-икономическо развитие на преобладаващата част от тези общини и отдалечеността на една значителна част от тях от градските центрове и техните агломерационни ареали налага необходимостта в тях да бъдат подкрепени определени базирани на потребностите инвестиции.

3.8.1. Описание на компетенциите на общините

Освен държавата, общините са реално основният обществен двигател на регионалното развитие в България, тъй като областите като цяло поемат единствено функции, делегирани от държавата. Въпреки това, те не разполагат с реални юридически правомощия и финансови средства, които са от първостепенно значение за инвестициите.

Основните функции, които са прерогатив на общините, включват:

- Управление на общинската собственост
- Местно социално-икономическо и устройствено планиране и развитие
- Образование
- Здравеопазване
- Обществени и комунални услуги
- Опазване на околната среда
- Култура
- Защита и опазване на културното и историческо наследство
- Насърчаване на спорта, отдиха и туризма
- Задачи, свързани с опазването на обществения ред

За да се улесни старта на финансовата децентрализация, се възприе законово възложените дейности на общините да се разделят условно на две групи: делегирани от държавата дейности и местни дейности. През 2003 г. Законът за държавния бюджет на Република България въведе нов принцип за финансиране на общините: бюджетните общински дейности се разделят на общински и "делегирани от държавата". **Делегирани от държавата дейности** са тези услуги (според Конституцията и нормативната база), до които населението следва да има осигурен равнопоставен достъп във всички части на страната. **Местни дейности** са тези, които се предоставят в зависимост от потребностите на населението и разполагаемите общински ресурси. За изчисляване на делегираните от държавата дейности са разработени стандарти за издръжка и стандарти за численост на персонала. Следва да се има предвид, че това деление на дейностите е условно и е извършено за целите на изчисляване на разходите за тези услуги и връзката им с определени източници на приходи. И двете групи принадлежат към дейностите, свързани с местното самоуправление.

В сферата на образованието като **местни дейности** се определят: целодневните, полудневни и сезонни детски градини, за които общината осигурява издръжка, ученически столове. Към **делегираните от държавата дейности** се отнасят: общообразователните и професионални училища; общообразователните спортни училища с държавен прием; специалните детски градини и училища; оздравителните училища; центровете за предучилищна подготовка на 6-годишните деца, домовете за отглеждане и възпитание на деца, лишени от родителски грижи, общешжитията.

В сферата на **общественото здравеопазване** като **местни дейности** са определени: центрове за психично здраве; издръжка на детски ясли; центрове за рехабилитация; центрове за лечение на наркомании. **Делегираните от държавата дейности** включват: акредитираните общински МБАЛ; АГ болниците в София и Варна; офталмологичната болница във Варна; диспансерите. През 2004 г. отпадна финансирането на общинските болници от общинските бюджети.

В сферата на **културата и религиозните дейности** **местни дейности** са: общинските театри, оркестрите, ансамблите, както и паметниците на културата и етнографските комплекси. **Делегираните от държавата дейности** са: библиотеките с регионален характер, читалищата, регионалните музеи и художествени галерии.

В сферата на **социалните услуги** **местни дейности** са: домашният социален патронаж; безплатните кухни; клубовете на пенсионера и инвалида; издръжката на програмите за временна заетост. **Делегираните от държавата дейности** са социалните заведения, домовете за възрастни хора и деца с увреждания.

В сферата на **отбраната и сигурността** общините могат да преразпределят собствените си средства за допълнителни дейности, свързани с опазване на обществения ред и сигурност, финансиране на комитети за борба с противообществени прояви, за наркомании, за социални работници и др.

Всички дейности, свързани с жилищно строителство, благоустройство, комунални услуги и опазване на околната среда са изцяло местна отговорност. Тук се отнасят водоснабдяването и канализацията на населените места, управлението и контролът на жилищното строителство и устройственото планиране, благоустройството, чистотата, сметосъбирането и сметоизвозването, озеленяването, опазването на околната среда, уличното осветление и др.

По отношение на отдиха, спорта и туризма в съответствие с потребностите на гражданите и възможностите на общините за генериране на собствени приходи, общините планират и организират дейности, свързани с поддръжката на зони за отдих и туризъм, финансиране на спортни клубове и спортна материална база, както и масови спортни и развлекателни мероприятия.

В сферата на икономическите дейности, транспорта и ИКТ, общините организират различни инициативи за икономическо развитие (общински пазари и тържища, панаири, изложения и др.) със собствени средства. По преценка на отделните общини са и разходите за дейности, свързани с безопасността на движението, текущото поддържане на улици, тротоари и площади, организацията на градския транспорт и възможностите за субсидиране.

По силата на закона общините са отговорни за предоставянето на **административни услуги** в съответствие с компетенциите на местните власти: услуги, свързани с организацията на стопански дейности; технически услуги; услуги за селскостопански дейности; административно обслужване.

3.8.2. Капацитет за разработване на проекти и усвояване на средства

Подобно на направените по-горе изводи, капацитетът на общините за разработване на проекти по отношение на човешки ресурси, знания и опит е концентриран главно в ограничен брой големи и по-урбанизирани общини с развит неправителствен сектор и прилагащи принципа на партньорство на ниво разработване на проект. Това са предимно общините, които са се възползвали от възможностите на процеса на "учене чрез правене" по пред-присъединителните инструменти. През 2006 г. беше

проведено проучване от ПРООН⁶¹ относно капацитета на общинските и областни администрации за планиране и използване на Структурните фондове и Кохезионния фонд. Всички български общини (на ниво NUTS IV) бяха проучени чрез специални въпросници. Полученият резултат се изразяваше в напредък при изграждането на капацитета на общините, спрямо резултата от подобно проучване, проведено през 2004 г. Бяха осъществени многобройни обучения по различни проекти и от различни институции.

Успоредно на отчетения напредък проучването показва, че все още съществуват пропуски в капацитета на по-малките общини, като те преобладават особено в общините с население под 10 000 души.

В 40% от общините има създадени отдели, занимаващи се с предприсъединителни инструменти и структурни фондове. В останалата част от общините има назначен служител, специализиран по въпросите на евроинтеграцията, предприсъединителни инструменти и структурни фондове. Около 6% (средно 5 човека в община) от персонала в общината са били обучени по структурни фондове, стратегическо планиране и свързани въпроси. На национално ниво, броят на обучените общински служители по въпросите на подготовка и изпълнение на проекти е около 7 човека на община. В повечето от общините, служителите са обучени през последните 3 години в областта на стратегическо планиране, управление на проекти и използване на предприсъединителни инструменти. Като цяло, общините демонстрират опит в областта на проектите и горепосочените инструменти в сравнение с подобното проучване от 2004 г. Налице е не само количествено увеличаване на проектния опит, но също така и подобро качество при разработването на проекти. По-голяма част от проектните идеи се доразвиват в проектни предложения и по-добрата част от тях успяват и прерастват в одобрени проектни предложения.

3.8.2.1. Административен капацитет

Административните структури и звена, занимаващи се с работа по проекти, са концентрирани в големите общини с добре развит неправителствен и консултантски сектор, който предоставя допълнителни възможности и опит при разработването на проекти. В 40% от общините в страната е обособено специално звено за разработване на проекти; в 20% от общините има служител за това; в 30% от общините има служител, отговорен за проекти, който изпълнява и други функции; в 12% от общините няма служители, пряко отговарящи за работата по проекти. Малка част от общинските служители са преминали през обучение за разработване на проекти – 6%; подобен е и делът на владеещите английски език – 5%. По-малките общини с ограничени финансови и човешки ресурси, нямат звена/отдели за идентифициране на проектни идеи, подготовка на проектни предложения, изпълнение на процедурите по кандидатстване, управление на проекти, изпълнение и отчетност. Подобни дефицити понякога се отбелязват и в някои големи общини. 34% от общините демонстрират слаб капацитет за изготвяне на успешни проекти.

Освен това, като че ли съществува известно подценяване на значението на разработването на проекти за развитие на общината. Към това трябва да се прибави **липсата на предпроектни проучвания и готови технически проекти**, каквато е ситуацията в 54% от общините. Проблеми пред процеса на разработване и изпълнение на проекти създава и липсата на устройствени и кадастрални планове.

В областните администрации, които нямат делегирани задължения по изготвянето и изпълнението на проекти, тези структури са още по-слабо развити. 38% от тях имат звена за работа с проекти, 4% имат назначени служители, 25% имат определени помещения за проектни дейности.

⁶¹ Васил Маринов, Васил Гарнизов. Оценка на възможностите на общините и областите за участие в усвояването на структурните фондове и кохезионния фонд на ЕС. ПРООН България, София, юли 2006.

3.8.2.2. Информация и комуникация

Около 80% от общините имат качествен достъп до Интернет, като затруднения се отбелязват в по-малки и отдалечени от големите центрове общини; в областните администрации 96% от служителите имат качествен достъп до Интернет.

Една четвърт от общините подчертават, че нямат информация както за самите проекти, така и за причините, поради които техните проекти не са избрани.

Други проблеми относно информацията и комуникацията в общините са свързани с:

- Слабо познаване на правилата на Структурните фондове за изпълнение на проекти (управление на проектния цикъл, управление на проекти по СФ, финансови одити и др.);
- Непознаване на новото законодателство на ЕС (директиви, регламенти и др.);
- Липса на ясен фокус за информация за икономическото развитие и инвестиционните възможности в областите и основните общини, липса на центрове за информация и ориентиране на инвеститори.

3.8.2.3. Финансови ресурси

Силно ограничени са общинските финансови средства за съ-финансиране и за разработване на проекти, особено в малките общини. Само 28% от общините и 4% от областите могат да отделят средства за съ-финансиране на проекти по пред-присъединителните инструменти (61% от големите общини и 6% от по-малките общини). Едва 44% от общините и 8% от областите могат да заделят средства за подготовката на проекти. Причините за това в повечето случаи са ограничените ресурси и тяхното ненавремененно планиране. Поради тази причина, българските общини не успяват да получат европейско финансиране.

3.8.2.4. Умения за партньорство и сътрудничество с други участници в процеса

Характерно за българските общини е, че не използват в достатъчна степен възможностите за съвместно намиране на решение на общи проблеми или за обединяване на ресурсите. Почти две трети от тях никога не са работили по съвместен проект с друга община, а малко повече от една трета консултират своите проекти с други общини. Този ограничен капацитет за хоризонтално партньорство представлява сериозен риск за капацитета на страната за усвояване на средства по Структурните фондове на ЕС. Малките общини имат най-ясно изразена нужда от обединяване на усилията и ресурсите за решаване на общи проблеми по икономически най-ефективен начин.

Към настоящия момент хоризонталните връзки между общините са слаби. Не са достатъчно използвани възможностите за намиране на съвместни решения по общи проблеми и привличане на средства. 56% от общините се консултират и планират проекти съвместно с неправителствения сектор (39% от малките общини, 74% от големите общини), 44% от общините се консултират и планират проекти съвместно с частния бизнес (30% от малките общини, 51% от големите общини).

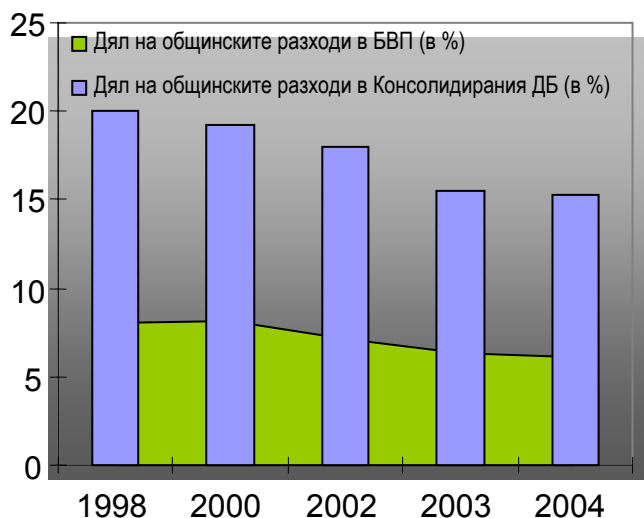
Широкото консултиране с партньорите на местно ниво е важен фактор за успешен достъп до предприсъединителните фондове (15% от общините, които не са използвали механизма на консултиране са получили финансиране по ФАР, спрямо 20% от използвалите публични дискусии и фокус групи и 37% от използвалите граждански форуми).

Засилването на партньорствата за областно развитие (в които участват както областта, така и общините) е ключов момент за разработването и реализирането на проекти с важна синергия за регионалното развитие и за самите общини-участници.

Следователно, налице е ограничен институционален, финансов и технически капацитет, особено в по-малките общини (човешки ресурси, знания, опит и ноу-хау) и незадоволително, основано на партньорството, междуобщинско сътрудничество за инициране на съвместни проекти. Развитието на

капацитет е процес, изискващ време и в много случаи предполага не само обучение и средства, но и външна подкрепа и помощ. Очевидно е необходима институционална подкрепа за общините, и особено за по-малките, за да могат да излязат от "омагьосания кръг" на недостатъчния капацитет и недостатъчното участие в проекти за развитие.

3.8.2.5. Възможности за инвестиции в общините/малките общини

Продължава тенденцията за намаляване дела на общинските бюджети както в БВП, така и в консолидирания държавен бюджет (Фиг. 22). Основните причини са значително по-големият ръст на държавните разходи и намаляването на обхвата на услугите финансирани от общинските бюджети (например отпадането през 2004 г. на финансирането на общинските болници).

Фиг. 22: Дял на общинските разходи в брутният вътрешен продукт и консолидирания държавен бюджет

В същото време делът на общинските инвестиции в публичните инвестиции следва променлива динамика като леко нараства в сравнение с 2002 г. (Таблица 29).

Таблица 29: Дял на капиталовите разходи на общините в публичните капиталови разходи

Капиталови разходи (КР)	2002	2003	2004
КР на общините (млн. лв.)	196.0	240.5	267.3
КР – публичен сектор (млн. лв.)	1224.7	1359.0	1583.6
Дял на КР на общините в публичните КР	16.0%	17.7%	16.9%

Източник: НСОРБ – Анализ на изпълнението на общинските бюджети 2004

Няколко основни извода могат да бъдат направени от анализа на инвестициите въз основа на общинските бюджети:

- Инвестиционните разходи през последните години бавно се увеличават, но все още не могат да достигнат нивото си от 1998 г. През 2003 и 2004 г. те запазват дела си от около 11%, при среден дял за страните от ЕС от 15%⁶²;
- Субсидиите за капиталови разходи представляват изключително непостоянна величина през годините;
- Нараства делът на продажбите във финансирането на местни инвестиционни инициативи;
- Инвестиционните разходи силно преобладават в местните дейности;

⁶² НСОРБ – Анализ на изпълнението на общинските бюджети. 2004

- Ръстът на местните разходи за инвестиции се дължи на увеличените възможности на общините да привличат допълнителни ресурси.

Таблица 30: *Инвестиционни разходи и източници на финансиране*

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Инвестиции (в млн. лв)	211.2	172.5	158.0	121.2	196.0	240.0	267.3
Дял на инвестициите от бюджетните разходи	12.7%	9.3%	7.9%	6.5%	8.6%	11.0%	11.0%
<i>Източници за финансиране на инвестиционните разходи</i>							
Субсидия за капиталови разходи	59.8%	43.3%	46.3%	60.1%	71.1%	48.3%	45.45%
Продажби	7.5%	11.6%	14.5%	30.5%	20.7%	36.1%	41.56%
Други приходи	32.7%	45.1%	39.1%	9.4%	8.2%	15.6%	12.98%

Източник: НСОРБ – Анализ на изпълнението на общинските бюджети 2004

Структурата на общините по размер на инвестициите показва, че в 178 общини или в две трети от общините в страната се концентрират по-малко от една трета от местните инвестиционни разходи (Таблица 31). Този размер, изчислен на глава от населението, е по-висок в малките общини, но в същото време той е силно недостатъчен, като се има предвид необходимостта от извършване на базови разходи и липсата на инвестиционни ефекти, породена от обема на икономии.

Местните капиталови разходи са разпределени неравномерно по общини. Така например, през 2004 г. 19% от общините формират около 70% от капиталовите разходи в местните дейности (без Столична община). Капиталовите разходи на Столична община в местните дейности представляват 22% от сумата на всички капиталови разходи, финансирани от местни приходи. Това е още едно доказателство за силно ограничения инвестиционен/финансов капацитет на по-малките общини.

Таблица 31: *Дял на инвестициите в общинските бюджети*

Общини	Бр. общини	Капиталови разходи в лева						
		2002		2003		2004		
		Общо	На глава от населението	Общо	На глава от населението	Общо	На глава от населението	
Всички общини		196021516	25.3	240356549	30.98	267130572	34.4	7758408
Група общини с население до 20000 жители	177	60926825	36.56	69348675	41.61	82768045	49.66	1666609
Група общини с население над 20000 жители	87	135094691	22.17	171186574	28.09	184490935	30.27	6094440
% от средното за страната								
Група общини с население до 20000 жители	177	31.08%	144.69%	28.85%	134.31%	30.98%	144.24%	21.48%
Група общини с население над 20000 жители	87	68.92%	87.74%	71.22%	90.67%	69.06%	87.92%	78.55%

Източник: Министерство на финансите

Структурата на инвестиционните разходи показва, че преобладаващата част от общинските инвестиции се насочват към благоустройство, комунални услуги и околна среда (около 70%). Нараства делът на разходите за образование, докато делът на тези за здравеопазване намалява (една от причините е и отпадането на финансирането на общинските болници от местните бюджети). Въпреки, че Законът за държавния бюджет дава право на общините да отпускат средства за здравеопазване от собствените приходи, те не успяват да заделят такива, както е видно от цифрите в таблицата. Някои от здравните и медицинските дейности биха могли да бъдат подпомагани и стимулирани от общините – особено популяризирането, профилактиката и подобряване на материалната база на лечебните заведения на територията на общините.

По-висок е и делът на инвестициите за транспорт и съобщения (6-10%). Около 2-3% от местните инвестиционни разходи са насочени в областта на културата. Независимо че се наблюдава малко нарастване на разходите за физическа култура и спорт, те остават много под 1% (Таблица 32). Въз основа на анализа на инвестициите в местните бюджети могат да се направят следните изводи:

- Финансовите ресурси на преобладаващата част от общините са силно ограничени, в следствие на което те не могат да осъществяват самостоятелно инвестициите, които са необходими за развитието им;
- Малкият размер на преобладаващата част от общините по принцип ограничава ефективността на инвестициите и прави целесъобразно развитието на междуобщинското сътрудничество при определени дейности и проекти и възприемането на интегриран подход за финансиране на процесите на развитие.

Таблица 32: Относителен дял на разходите от общинските бюджети по дейности

Дейности	2001	2002	2003	2004
Изпълнителни органи	6.37%	7.45%	9.38%	5.48%
Полиция, вътрешен ред и сигурност			0.02%	0.02%
Образование	5.36%	11.75%	7.86%	11.51%
Здравеопазване	3.43%	3.20%	2.19%	1.68%
Служби по социално осигуряване, подпомагане и заетост	1.00%	0.98%	0.65%	1.18%
Жилищно строителство, благоустройство и комунални дейности, околна среда	76.31%	67.71%	65.01%	28.41%
Опазване на околната среда ¹				40.51%
Рекреационни дейности	0.03%	0.01%	0.10%	0.06%
Физическа култура и спорт	0.07%	0.08%	0.29%	0.35%
Туризм	0.05%	0.00%	0.01%	0.12%
Култура	0.93%	1.62%	2.85%	2.05%
Селско стопанство, горско стопанство		0.03%	0.01%	0.03%
Транспорт и съобщения	5.45%	6.46%	10.47%	7.65%
Други икономически дейности	0.99%	0.71%	1.15%	0.95%
Общо	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%

3.9. Анализ на силните и слабите страни, възможностите и заплахите

Пореден номер	Силни страни
1.	Българските градове демонстрират капацитет и допълнителен потенциал да изпълняват ролята на двигател на стабилно икономическо развитие и трудова заетост с възможности за по-високи нетни приходи от продажбите.
2.	Сравнително равномерно разпределена градска мрежа на територията на страната, което дава възможности за потенциален достъп на населението от периферните неградски територии до услугите и възможностите в градовете.
3.	Малки междурегионални различия в развитието на районите за планиране на ниво NUTS II.
4.	Икономически растеж, силно проявен в агломерационните ареали. Широк кръг от отрасли и икономически дейности.
5.	Високо образователно равнище и голям дял трудоспособно население в агломерационните ареали на фона на останалата част от страната. Висока концентрация на училища и университети, научноизследователски институти, болници и лекарски практики.
6.	Висок процент на осигурен достъп от международните пътища до Европейските транспортни коридори и налични вътрешнорегионални връзки в рамките на всички райони за планиране.
7.	Налична цифровизация на страната.
8.	Силна положителна тенденция в развитието на туризма, което допринася съществено за растежа на страната и регионите.
9.	Разнообразен туристически потенциал на всички региони в България (природно и културно наследство), което позволява да се развиват различни видове туризъм, като това е съчетано с ценова конкурентоспособност, положителни нагласи към туризма и осъществяване на туристическата дейност по икономически изгоден, социално отговорен и щадящ околната среда начин (т.е. устойчиво развитие на туризма с широко разпределение на ползите).

Пореден номер	Слаби страни
1.	Съществени различия между селските и градските области (демографски профил, образование, здраве, достъп до основни услуги/инфраструктура).
2.	Съществени различия в развитието на областите и общините в рамките на районите за планиране и наличие на изоставащи райони.
3.	Градовете и силно урбанизираните райони се характеризират с недоразвита екологична инфраструктура и се сблъскват с важни екологични проблеми – лошо качество на въздуха, високи нива на транспортен трафик и задръствания, високи нива на шум в заобикалящата ни среда, лошо качество на сградния фонд в застроените територии, изоставени земи, природни бедствия, разрастване на градовете и генериране на отпадъци и отпадни води.
4.	Ограничена, остаряла и недоразвита бизнес инфраструктура и физическа база за индустриално развитие и за привличане на нови инвестиции.
5.	Ниско качество на градската среда, благоустройството и физическата инфраструктура в градовете. Неподдържан и амортизиран сграден фонд на образователните, здравните и културни институции.
6.	Незадоволителни технически параметри и лошо качество на регионалните и местни пътища.
7.	Липса на привлекателни обществено транспортни услуги, остарял и неподходящ транспорт по отношение на инфраструктурата и автомобилния парк.
8.	Недостатъчност или липса на базисна обслужваща инфраструктура (пиази за таксите, автобусни спирки, терминали, микробусен превоз) за обслужване на местните потребности в множество отдалечени от градските центрове райони.

Пореден номер	Слаби страни
9.	Ниска степен на развитие на мрежовия достъп в нискоурбанизирани райони по отношение на навлизането на ISDN, кабелен интернет в цялата страна, интернет през мобилната мрежа и много ограничената употреба на персонални компютри в домакинствата.
10.	Унифицирана и едностранчива структура на туристическия продукт в комбинация с висока териториална концентрация при развитието на туризма.
11.	Зависимост на туристическата индустрия от ограничен брой международни (чуждестранни) пазари.
12.	Ограничена и неточна информация и имидж на българския туристически потенциал на големите настоящи и потенциални пазари, особено за специализирани продукти, в резултат на недостатъчен, некоординиран и неефективен маркетинг на туристическите дестинации.
13.	Слаби капацитет и инвестиционни възможности, особено в малките общини.
14.	Ограничена познавателна база и проучване на пазарите за целите на туристическото развитие, планирането и маркетинга на национално и на регионално ниво.
15.	Недостатъчно партниране и сътрудничество между общини, партньори и заинтересовани страни в разработването и изпълнението на съвместни проекти.

Пореден номер	Възможности
1.	Наличието на големи градове в определени райони е благоприятна възможност за използване на техния потенциал и за разширяване на положителното им въздействие върху периферните територии.
2.	Наличието на относително добре развита мрежа от големи и средно големи градове е предпоставка за достигане на по-висока добавена стойност и постигане на по-успешно сближаване с териториите в ЕС.
3.	Достъп на българските региони до финансови ресурси от фондовете на ЕС за подкрепа процеса на развитие.
4.	Наличие на индустриални и бизнес зони с възможности за лесен достъп, добра логистика и комуникации благодарение на близостта им до или разположението им в агломерационните ареали.
5.	Нарастващ инвеститорски интерес и нарастване на преките чуждестранни инвестиции.
6.	Цялостното социално-икономическо и политическо положение в България благоприятства развитието на туризма като сектор със специално значение и специфичен инструмент за местно развитие.
7.	Успешната приватизация в туристическия сектор в съчетание с маркетинговото пакетно ценообразуване за България предизвика значително увеличение на международните пътувания в България.
8.	Използване ресурса на природното и историческото наследство и културата за постигане на устойчив растеж и развитие на регионите.
9.	Присъединяване към ЕС и развитие на Европейските транспортни коридори, улесняващи свободното движение на хора, стоки и услуги.
10.	Нарастващо търсене на специализирани туристически продукти (особено културен туризъм и екотуризъм), както и на традиционните продукти, на глобалния и европейски пазари.
11.	Потенциално туристическо търсене на вътрешния пазар.
12.	Натрупване на положителен опит в общините по отношение на стратегическото планиране, разработването и управлението на проекти.
13.	Европейско трансгранично, транснационално и междурегионално сътрудничество.

Пореден номер	Заплахи
1.	Неблагоприятни демографски тенденции, застаряващо население, емиграция и риск от обезлюдяване на големи части от територията. Емигриране на млади квалифицирани специалисти в други по-развити страни от ЕС.
2.	Силен конкурентен натиск върху бизнеса (особено МСП) в следствие от присъединяването към ЕС, водещо до увеличаване на регионалните различия.
3.	Нараснала глобална конкуренция между дестинациите особено за сегментите на масовия туризъм.
4.	Присъединяването към ЕС води до ограничен достъп до България на традиционните и важни за страната туристически пазари (необходимост от визи).
5.	Намалено качество на околната среда и на туристическия опит, което води до намаляване на привлекателността и конкурентоспособността на свърхзастроените курорти .
6.	Нестабилното политическо бъдеще на Балканите може да се окаже пречка за международния туризъм.
7.	Силна зависимост на общините от централното бюджетно финансиране.
8.	Нараснали външно транспортни разходи и увеличени цени на горивата.
9.	Неразвито институционално партньорство. Ограничен финансов и технически капацитет на общините и други участници в местното развитие, за усвояване на средства от СФ.
10.	Повишени разходи на публичните власти (в т.ч. и общините) за изпълнение на ангажиментите, свързани със законодателството на ЕС.

4. ЦЕЛИ И СТРАТЕГИЯ

4.1. Обща цел и специфични цели

Оперативната програма „Регионално развитие“ 2007 – 2013 г. ще трябва да изпълни следните средносрочни цели:

Обща цел на програмата

- ☞ Подобряване на качеството на живот и работната среда с по-добър достъп до основните услуги и нови възможности за повишена регионална конкурентоспособност и устойчиво развитие.

Специфични цели на програмата

- ☞ Изграждане на устойчиви и динамични градски центрове, свързани с техните по-слабо урбанизирани периферни територии, като по този начин се увеличат възможностите за благоденствие и развитие.
- ☞ Осигуряване на по-добър достъп до пътни, ИКТ и енергийни мрежи за изостаналите райони⁶³.
- ☞ Повишаване на регионалния туристически потенциал за развитие и маркетинг на устойчиви, разнообразни, специфични за региона туристически продукти с по-висока добавена стойност.
- ☞ Мобилизиране на регионалните и местни технически и институционални възможности и ресурси за осъществяване на политиките за регионално развитие

4.2. Стратегия за развитие

Въз основа на заключенията на социално-икономическия анализ и анализа на силните и слабите страни, възможностите и заплахите, ОП „Регионално развитие“ (ОПРР) се съсредоточава стратегически върху ограничен брой въпроси. Те следват целите на ЕС за постигане на растеж и трудова заетост в светлината на подновената Лисабонска стратегия, като се прилагат инструментите на политиката за сближаване и Стратегическите насоки на Общността за сближаване 2007–2013. Ударението пада върху набор от няколко стратегически области, попадащи главно в обхвата на първите основни насоки.

- ☞ *Стратегията на ОПРР е да се повиши конкурентоспособността и привлекателността на регионите и общините и да се намалят различията между и особено в рамките на шестте района за планиране на ниво NUTS II посредством подобряване на индустриалната, жилищната, социалната, екологичната и културна среда на градските райони и достъпността на селските райони по отношение на пътните, информационните и комуникационни, както и енергийни мрежи.*

Стратегията ще бъде изпълнена посредством пет приоритетни оси, както следва:

- Устойчиво и интегрирано градско развитие
- Регионална и местна достъпност
- Устойчиво развитие на туризма
- Местно развитие и сътрудничество

⁶³ изоставащи региони (lagging region, underdeveloped region) – по-слабо урбанизирани, рядко населени, периферни области, обхващащи един или повече от един (група, клъстер) региони на ниво **NUTS IV**, характеризирани се с трудна транспортна достъпност неразвита техническа инфраструктура, социално-икономическо развитие в упадък, ниско ниво на доходи, отрицателни демографски тенденции и изключително високо ниво на безработица.

- Техническа помощ

Съгласно Стратегията за участие на Република България в Структурните фондове и Кохезионния фонд на ЕС и разпоредбите на Глава 21 от Договора за присъединяване, се предвижда една оперативна програма за регионално развитие да покрие всичките райони за планиране на ниво NUTS II. Ето защо особено внимание се отделя на координацията на тази многосекторна програма с другите секторни програми, важен въпрос, широко обсъждан в процеса на програмиране. ОПРР (за разлика от секторните оперативни програми) има за цел да задейства и впрегне регионалния и местен (институционален) капацитет и ресурси, като се съсредоточи най-вече върху области, които имат най-голямо отношение към балансираното икономическо и социално развитие и допълват секторните/националните интервенции.

Важно е да се разбере, че ОПРР няма за цел да бъде всеобхватна териториална програма, тъй като притежава специфичен обсег, който се основава на собствена логика на действията и ясно се разграничава от обхвата на секторните програми. Основните признаци на нейната самостоятелност са следните:

- Ударението е поставено върху градските центрове и урбанизирани области в качеството им на двигатели на развитието и „пътища“ за преодоляване на вътрешнорегионалните различия и предоставяне на достъп на малките общини до финансовите ресурси на програмата в отговор на техни местни проблеми като средство за преодоляване на междуобщинските различия;
- Взимайки предвид установените вътрешнорегионално различия, всичките инвестиции, насочени към градските центрове и техните прилежащи територии ще бъдат съсредоточени на териториален принцип, за предпочитане на общинско ниво NUTS IV;
- Набляга се върху подхода за постигане на интегрирано местно и регионално развитие, който е залегнал специално в Приоритетни оси 3 и 4;
- Насърчават се местните инициативи и партньорства в съчетание с финансово подпомагане за конкретни дребномащабни инвестиции;
- ОПРР се основава на общинските компетенции и инвестиции. В този смисъл тя се различава от повечето секторни програми, при които държавата е автор и изпълнител на инвестиционни проекти. ОПРР насърчава регионалните и местни заинтересовани страни да поемат активна роля в процеса на развитие и да осъществят инвестиции на местно ниво.

Въз основа на гореизложените доводи, стратегията определя следния набор от **стратегически възможности**:

На първо място, тя признава първостепенната роля на градските центрове и нуждата от тяхното развитие – заради тях самите и заради техните прилежащи територии, (Приоритетна ос 1). Привежда доказателства, че чрез инвестициите ще бъде постигнато оптимално въздействие, когато тези центрове са свързани в най-голяма степен вътрешно помежду си и с техните близки и отдалечени периферни територии (Приоритетна ос 2). Този подход се основава на разбирането, че бъдещото и дългосрочно възраждане на по-малко урбанизираните райони ще зависи най-вече от положителните резултати в процеса на развитие на градските райони. Успешно развиващите се градове, здраво свързани със своите по-слабо населени околности, в дългосрочен план ще предизвикат промени, от които ще се облагодетелстват райони, в които понастоящем се наблюдава сериозен упадък и обезлюдяване. Така на практика ще бъде разрешен проблемът с вътрешнорегионалните различия. Промените в градовете, насочени към превръщането им в по-привлекателни и конкурентни места за живеене ще насърчи общата конкурентоспособност на регионите. Това ще допринесе за намаляване на вътрешнорегионалните различия и в ще даде възможност на българските области да достигнат нивото на развитите райони в ЕС. От друга страна, подобряването на свързаността на градовете с техните околности, не само по отношение достъпа до транспортни, но и до информационни и

комуникационни мрежи и услуги и ефективни енергийни ресурси, ще доведе до по-добри предпоставки за развитие в тези региони. Макар териториалният обхват на дейностите в Приоритетна ос 1 да е сравнително ограничен, когато той се обедини с дейностите в Приоритетна ос 2, тяхното въздействие става по-широко и допринася за намаляване на вътрешнорегионалните различия и балансираното регионално развитие и сближаване.

Стратегическият фокус на ОПРР върху градското развитие, ще бъде постигнат чрез следното индикативно разпределение на финансовите ресурси по Приоритетна ос 1 за градските агломерационни ареали⁶⁴:

- 100 млн. евро за столицата София.
- 300 млн. евро за общините на 6-те най-големи града (Пловдив, Варна, Бургас, Русе, Плевен, Стара Загора).
- 100 млн. евро за 29-те общини, попадащи в обхвата на агломерационните ареали на София и 6-те най-големи града.
- 339 млн. евро за 50-те общини, попадащи в обхвата на 29-те агломерационни ареала на:
  - а) 24-те средноголеми града с население над 30 000 жители,
  - б) 4-те града с население между 20 000 и 30 000 жители, и
  - в) Панагюрище

Подходът на интегрирано развитие ще се осъществи чрез разработване и прилагане на интегрирани планове за възстановяване и развитие, съобразени със социалното и функционално разнообразие. Особено внимание се обръща на борбата със социалното изключване и обновяването и/или реструктурирането на неизползваните и изоставени градски обекти и зони, допринасяйки по този начин за успешното прилагане на Териториалния дневен ред на ЕС и Лайпцигската харта за устойчиви европейски градове.

Всичко това е в съзвучие със засиления акцент върху конкурентоспособността, растежа и трудовата заетост. Градовете се възприемат като движеща сила на развитието и трудовата заетост, увеличава се градското измерение на кохезионната политиката, ударението се поставя върху стратегиите за териториално планиране. Поддържа се полицентричен подход и се насърчава подобряването на взаимовръзките между градските и селските райони, както е посочено в Стратегическите насоки на Общността и работния материал на Комисията със заглавие „Кохезионната политика и градовете: приносът на градовете за растеж и трудова заетост в регионите”.

На второ място стратегията отбелязва, че в много случаи съществува нужда от пряко подпомагане на голям брой малки общини, които не са достатъчно свързани с по-големите градове, за да се създадат подходящи условия за живот и работа (Приоритетна ос 2).

На трето място се насърчава развитието и маркетинга на разнообразни туристически продукти с по-висока добавена стойност в по-слабо развити райони, които се отличават с туристически потенциал. Приоритетна ос 3 има за цел да насочи усилия към двойното предизвикателство за увеличаване на възможностите за устойчиво развитие на туризма на национално ниво (като по този начин способства

⁶⁴ Градските агломерационни ареали са дефинирани в 3.4.1. Селищна мрежа и са изброени в Таблица 20 от нея; общините, попадащи в обхвата на агломерационните ареали, са изброени в Приложение 3а. Териториален обхват на градските агломерационни ареали.

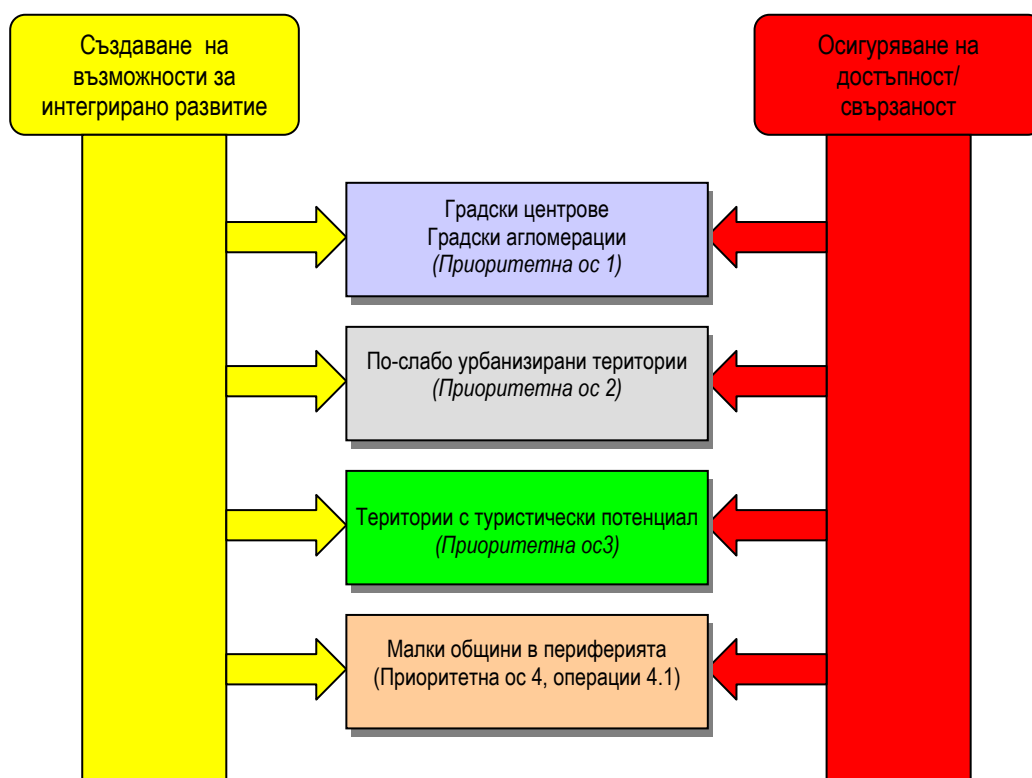
за повишена национална конкурентоспособност, растеж и развитие) и същевременно за разпределение на доходите от туризма на регионално ниво. Така се създават условия за развитие и трудова заетост, особено в отдалечените райони. Този подход следва разбирането за туризма като средство за регионално и местно развитие и като приоритет, заложен в Националната стратегия за регионално развитие, всички регионални планове и областни стратегии за развитие, както и в повечето общински планове за развитие.

На четвърто място, ОПРР предвижда инвестиции за по-малки общини извън агломерационните ареали, за да им даде възможност да съдействат за процеса на регионално развитие. Нещо повече, ще се прилага подходящ методологически подход заедно със съответните инвестиции, с цел задействане на процесите на развитие и обмен на добри практики с европейските региони. Логиката е да се подпомага и насърчава стеремежът към напредък и да се създаде усойчивост на дейностите, свързани с регионално развитие.

В обобщение, логиката на интервенциите е следната:

- Подобряване на физическата, икономическата и социалната среда за живот и работа в градските центрове;
- Свързване на градските центрове помежду им;
- Свързване на периферните територии с техните центрове, за да се гарантира достъп до възможности за развитието им;
- В случаите, когато тези прилежащи територии не могат да се възползват от възможностите в градските центрове, следва да се насърчат инвестиции в тези райони, съобразени с принципите за ефективност на разходите, ефикасност и равнопоставеност;
- Чрез всички интервенции и особено тези по отношение на периферните територии, както и определени свързани дейности,, насърчават прилагането на рационален и рентабилен подход при инвестициите посредством: (а) сътрудничество между големите градски центрове и общините в техните околности; (б) между малките общини, чиито размери и липса на средства възпрепятстват успешното прилагане на самостоятелни действия; (в) поощрява се прилагането на интегриран подход по отношение на всички общини;
- Осигуряване на подходяща подкрепа на процеса на регионално развитие, устройство на територията и разработването на проекти.

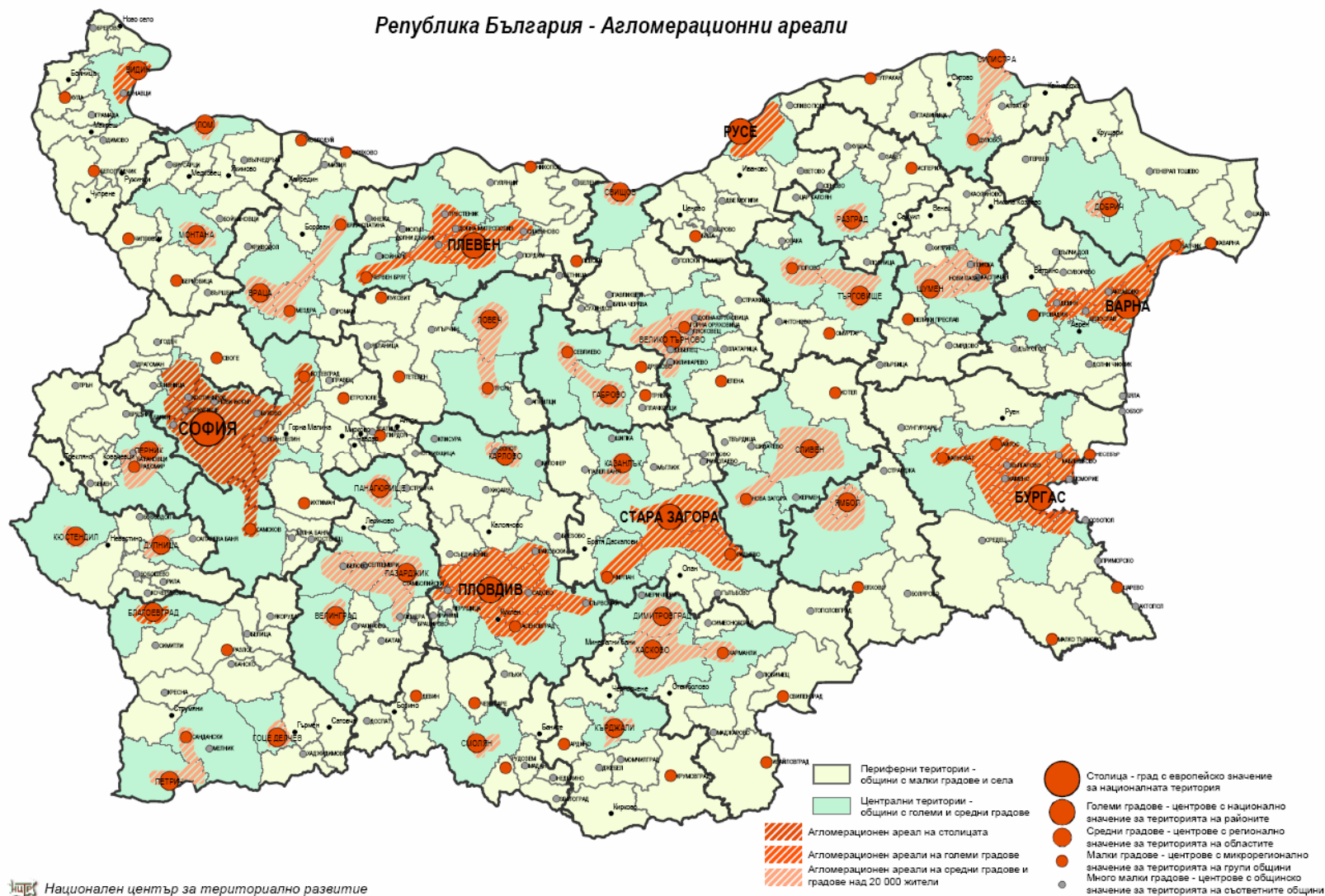

Логика на интервенциите, предвидени в програмата

Интервенциите в рамките на Приоритетна ос 1 ще бъдат насочени към градските агломерации според първоначалното им определение в Националната стратегия за регионално развитие (2005). Тези агломерации са описани в Глава 3 на ОПРР, представени са на картата по-долу и са изброени в Приложение 3. Приоритетна ос 4 (особено операция 4.1) се отнася за по-малки общини в периферните зони, извън градските агломерации (вж. също Приложение 4).

Агломерационни ареали

Република България - Агломерационни ареали

Национален център за териториално развитие

За да се разреши проблемът с териториите с прекалена наситеност на туристически дейности, като се гарантира устойчивост в развитието на туризма и пренасочването му към райони, които се нуждаят в по-голяма степен от публична подкрепа, вече развитите (в много случаи „свърхразвити“) туристически райони са изключени от част от интервенциите по Приоритетна ос 3, а именно операция 3.1 (всички крайбрежни общини по Черноморието, планинските курорти Чепеларе, Банско, Смолян и Самоков, столицата София и Пловдив).

За да се гарантира плавното управление, изпълнение, наблюдение и оценка на ОПРР, тези дейности ще бъдат финансово осигурени посредством мерките за техническа помощ по Приоритетна ос 5. Ако дейностите за техническа помощ не могат да бъдат ясно и недвусмислено свързани с проект по операциите на Приоритетни оси 1, 2, 3 и 4, то те не са допустими..

4.3. Обхват на избраните приоритетни оси

Предвид гореизложените съображения и логиката на дейностите бе изградена следната структура на ОПРР, като по-нататък следват описания на основните приоритети и операции. Накратко, структурата е следната:

Приоритетна ос 1: Устойчиво и интегрирано градско развитие

Операция 1.1. Социална инфраструктура

Операция 1.2. Жилищна политика

Операция 1.3. Организация на икономическите дейности

Операция 1.4. Подобряване на физическата среда и превенция на риска

Операция 1.5. Системи за устойчив градски транспорт

Приоритетна ос 2: Регионална и местна достъпност

Операция 2.1. Регионална и местна пътна инфраструктура

Операция 2.2. Информационна и комуникационна мрежа

Операция 2.3. Достъп до устойчиви и ефективни енергийни ресурси

Приоритетна ос 3: Устойчиво развитие на туризма

Операция 3.1. Подобряване на туристическите атракции и свързаната с тях инфраструктура

Операция 3.2. Развитие на регионалния туристически продукт и маркетинг на дестинациите

Операция 3.3. Национален туристически маркетинг

Приоритетна ос 4: Местно развитие и сътрудничество

Операция 4.1. Дребномащабни местни инвестиции

Операция 4.2. Междурегионално сътрудничество

Приоритетна ос 5: Техническа помощ

Операция 5.1. Управление, мониторинг, оценка и контрол

Операция 5.2. Комуникация, информация и публичност

Операция 5.3. Изграждане на капацитет на бенефициентите на ОПРР

4.4. Индикатори и цели на програмно ниво

Програмата има за цел да подобри качеството на живот в регионите и преодоляването на различията помежду им. Следователно, въздействието върху нивото на безработица трябва да се разглежда заедно със секторните оперативни програми на ниво НСРР. В резултат от предвидените в ОПРР инвестиции до 2013 г. може да се очаква следното въздействие върху макроикономическото развитие:

Вид	Индикатор	Единица	Количествено изражение			Честота на измерване	Източник на информация
			Базисна стойност	Междинна стойност (2009)	Целева стойност (2013)		
Въздействие	Създадени работни места	Брой	УО ще следи изпълнението на индикатора на ниво програма по време на програмния период (отделни проекти, заключителни доклади за изпълнените проекти – обобщени на програмно ниво)				

4.5. Обобщение на заключенията от предварителната оценка

Предварителната оценка на Оперативна програма „Регионално развитие“ 2007-2013 беше възложена на консорциум – ACE Asesores de Comercio Exterior, по рамков договор за бенефициенти - лот 11, No. Беремска 4 и се нарича “България, Предварителна оценка на Националната оперативна програма за регионално развитие в рамките на Националния план за развитие на България 2007-2013” (пълният доклад от предварителната оценка е представен като Приложение 7).

Проектът започна на 03.04.2006 г. с около пет седмици закъснение от планираното. Службите на Комисията изразиха желание да започнат неофициални вътрешни консултации по всички оперативни програми за България в края на април 2006 г. Ето защо екипът за предварителна оценка на ОПРР беше помолен – чрез отговорния съветник в Делегацията на ЕК в София, по време на среща, проведена на 07.04.2006 г.– да подготви предварителни коментари на заключенията от първите две седмици на оценката (т.е. към 14.04.2006 г.).

Предварителната оценка беше завършена на 19.02.2007 г. По време на оценката беше обърнато внимание на проверката на действителните основания за получените резултати и заключения, на базата на предоставените информация и документация от министерството бенефициент – Министерство на регионалното развитие и благоустройството и други агенции.

Направено беше заключение, че предварителната оценка е постигнала основните си цели, а именно да подобри качеството на документа. Всички препоръки са взети предвид и отразени в програмата. Следват основните препоръки, направени от екипа за предварителна оценка, и начина, по който са отбелязани от Управляващия орган:

Основните препоръки по отношение на анализа на силните и слабите страни, възможностите и заплахите:

- Да се посочи на кои места в оперативната програма наличните данни са неактуални или рискови;
- Да се посочи къде са необходими допълнителни и нови данни;
- Да се включат (бъдещи) дейности за събиране/проучване на данни по Приоритетна ос 5 – Техническа помощ.

Всички данни в ОПРР са основани на актуални статистически данни, предоставени от Национален статистически институт и не носят никакъв риск. В хода на изпълнението на Приоритетна ос 5 – Техническа помощ всички данни ще бъдат допълвани посредством събиране на данни, анализи и проучвания, почерпени от проектите.

- *Към първото обявление за набиране на проектни предложения да са осигурят проучвания за местно развитие/планиране, както и за създадени партньорства на потенциални бенефициенти - общини.*

За да се гарантира наличие на кандидатстващи проекти, различни проекти и институции провеждат обучения на общините. По време на изпълнението на програмата, капацитетът на общините ще бъде подпомаган по Приоритетна ос 4. Местни партньорства са установени посредством упражнението „Мапинг“ и набор от проекти по проект на Програма ФАР BG2004/016-711.11.02. фаза 1/2004 г., "Подкрепа за разработване на качествени стратегически документи, подкрепа за партньорства и сътрудничество и помощ за капацитет за подготовка на проекти".

- *Да се подобри качеството на проектните предложения и се помогне на бенефициентите на общинско ниво да се съсредоточат върху своите силни страни, възможности и ресурси за осъществяване на проекти; да се разпространи и публикува до всички организиции,, участващи на програмно ниво ясна и съдържателна информация за критериите за избор на проекти, като се осигури възможност на кандидатите за консултации относно тяхната подготовка.*

Програмното допълнение, всички наръчници и ръководства се подготвят и скоро ще бъдат предоставени на всички потенциални бенефициенти. Мерки по публичност и разпространяване на информация са заложи в Приоритетна ос 5, операция 5.2 на ОПРР.

- *В Оперативната програма и съответните приоритетни оси следва да се отбележи, че ще се отдава предимство на проектни предложения, основани на актуализирани градски / общински градоустройствени планове.*
- *Ако не съществуват актуализирани градоустройствени планове, следва ясно да се заяви, че в Оперативната програма по Приоритетна ос 5 средства за създаването на такива планове могат да бъдат предоставени.*

В съответствие с действащото българско законодателство само някои от предвидените инвестиционни проекти изискват подробни устройствени планове. В случай че такива не съществуват или не са актуализирани, финансиране ще бъде предоставяно по операция 4.2.

Основни препоръки по отношение на обосновката и стратегията

- *Инвестициите в инфраструктура не бива да бъдат самоцел; ето защо:*
- *Следва да се даде предимство на индустриални и бизнес проекти основани на знание, като се съблюдават Стратегическите насоки на Общността;*
- *Да се отдели повече внимание на екологичното въздействие и устойчивост;*
- *Инфраструктурните проекти трябва да са основани на пазарни и бизнес анализи.*

Като се отчитат Стратегическите насоки на Общността, ще се дава предимство не само на традиционни инфраструктурни проекти, но и на индустриални и бизнес проекти, основани на знанието, които нямат отрицателно въздействие върху околната среда, както и на инфраструктурни проекти, които отговарят на нуждите на пазара и бизнеса и създават устойчивост. Подробни критерии за подбор са описани в Програмното допълнение.

- *По Приоритетна ос 3, ОПРР трябва да обясни по-ясно как и по какъв начин дейностите*

допълват сектора и териториалните приоритети, изложени в Стратегията за туризъм на Държавната агенция по туризъм.

- Трябва да бъде отбелязано предимството на онези проекти, които носят устойчиви екологични ползи за общините и местните общности.
- Необходимо е да се заяви в ОПРР, че предимство ще се дава на проектни предложения, основани на местни инвестиционни планове за туризъм, допълващи оперативните програми за развитие на човешките ресурси, конкурентоспособност и околна среда.

Приоритетна ос 3 на програмата доказва, че логиката ѝ съответства до голяма степен на секторните и териториални приоритети, заложен в Стратегията за туризъм на Държавната агенция по туризъм.

По отношение на устойчивото развитие, в ОПРР вече е отбелязано, че ще се дава предимство на проекти, съответстващи на устойчивото развитие на туризма, включително имащи устойчиви екологични ползи за общини и местни общности. Въпреки това коментарът ще бъде взет под внимание в по-нататъшното описание на критериите за допустимост и подбор на проекти в Програмното допълнение.

Освен това ще се дава предимство на проектни предложения, създадени на основата на областни стратегии за развитие и общински планове за развитие, така както е посочено в критериите за подбор, като е определена ясна разграничителна линия и как се допълват дейностите по туризъм в ОПРР с другите оперативни програми за развитие на човешките ресурси, конкурентоспособност и околна среда.

Основни препоръки по отношение на външната съгласуваност на програмата

Приоритетна ос 1, операция 1.3:

- Оперативната програма следва да направи по-ясна обосновка и степенува по важност избраните инвестиции в индустриалната инфраструктура
- Терените за инвестиции „на зелено” от преки чуждестранни инвестиции трябва да са тясно обвързани с критериите за избор, предложени от Българска агенция за инвестиции;
- Да се отделя внимание на времевите изисквания на потенциални инвеститори;
  - трябва да се отбележи, че комуналните услуги, газ, електричество, пътища и т.н. за терените за инвестиции „на зелено” се предоставят на определени инвеститори и зони (а не спекулативно);
  - задължително е обявления за набиране на проектни предложения за инвестиции във бизнес инфраструктура да се обвържат със строго изискване инвеститорите да установяват пряк контакт с предпочитаната община.
- В Оперативната програма следва да се подчертае, че предимство за създаване на бизнес инфраструктура ще имат онези общини, които притежават последователна местна индустриална и бизнес стратегия, основана на сектори на растеж и идентифицирани „кълстери” или имат потенциал за развитие.

Инвестициите ще се основават на анализ на нуждите за нови индустриални зони в рамките на проект по програма ФАР BG 2005/017-586.04.01 "Развитие на индустриални зони". Резултатите от анализа ще бъдат готови през първата половина на програмния период. Ясни критерии за избор на проекти са разработени съвместно с Министерство на икономиката и енергетиката и Българска агенция за инвестиции. Терените за инвестиции „на зелено“ за преки чуждестранни инвестиции ще са тясно свързани с критериите за избор, предложени от Българска агенция за инвестиции. ОПРР ще се съсредоточи върху бизнес инфраструктура на общините, които имат последователни общински планове за развитие.

Където е възможно, средствата от Структурните фондове не бива да бъдат използвани за транспортна инфраструктура на принципа "ad hoc"; ето защо:

- *В Оперативната програма трябва да се отбележи по Приоритетна ос 2, че общините, които имат за цел да развият нова пътна инфраструктура могат да го направят ако прилагат актуални планове за земеползване и транспортни планове.*

Що се отнася до препоръките от предварителната оценка по отношение на транспортната инфраструктура, ОПРР е съсредоточена само върху рехабилитация, реконструкция и подновяване на съществуваща пътна инфраструктура, като **не се предвижда ново строителство.**

- *Ако не съществуват актуализирани планове, възможно е да се предоставят средства по Приоритетна ос 5 - Техническа помощ.*

Средства за подготовка на планове и подробни технически проекти ще бъдат предоставени по операция 4.2.

- *ОПРР следва да посочи резултатите от Стратегическата оценка на околната среда и да обясни как са взети предвид.*

Точка 1.6 от ОПРР описва резултатите от Стратегическата оценка на околната среда и как са взети по внимание.

Като проблем се посочва ефективното съгласуване на всички действия на ЕС според договорената рамка за регионално развитие, а именно:

- *Трябва да има ясни критерии за планиране и развитие, както и условия, които да гарантират финансиране от Структурните фондове;*
- *Рамковите документи за планиране следва да бъдат разпространени сред всички бенефициенти и заинтересовани страни по програмата;*
- *Тази рамка за планиране може да бъде включена като приложение към програмата.*

УО носи отговорност да запознае всички бенефициенти и заинтересовани страни по програмата за съответните стратегически планови документи.

Основни препоръки по отношение на вътрешната съгласуваност на програмата

- *Необходимо да се прегледат взаимозависимостите между петте приоритетни оси и да бъдат по-ясно определени в оперативната програма;*

В процеса на усъвършенстване на ОПРР, взаимозависимостите между петте приоритетни оси са описани и обосновани.

- *Където е необходимо, да се допълни оперативната програма, за да се осигури по-добър подбор и оценка на проектите, и да се гарантира качеството на изпълнението, ефикасност и подобро устойчиво въздействие.*

Механизмите за избор и оценка на проектите ще бъдат ясно описани и уточнени в Програмното допълнение, което е в процес на разработване.

Основни препоръки по отношение на уместността при разпределението на средствата, перспективите за усвояване, наличност на национално съ-финансиране и цялостната стратегия.

- Препоръчва се бюджетът за техническа помощ по Приоритетна ос 5 да се увеличи до 4 %.

В съответствие с препоръките на предварителната оценката, бюджетът за техническа помощ по Приоритетна ос 5 е увеличен до 4%.

- По същия начин бюджетът по Приоритетна ос 4 е преразгледан, така че да се подобри капацитетът за изпълнение и да се гарантира качеството на проектите, т.е. ефективното им разработване, управление и изпълнение и тяхната съгласуваност с местните и регионални планове за развитие.

Преразгледан е примерният бюджет по Приоритетна ос 4, така че да се осигури капацитет за изпълнение, както и качество на проектите.

Основни препоръки по отношение на законодателните, институционалните и регулаторните трудности.

- МРРБ трябва да определи окончателен времеви график за въвеждането на ефективни регионални „съвети“ за развитие в работата на първата регионална програма, т.е. да насърчи един ефективен, по-отговорен процес на регионално развитие „отдолу–нагоре“.

УО не предвижда да делегира управленски отговорности през настоящия програмен период по причини, свързани с капацитета. Представителите на местните власти обаче, както и представителите от районите за планиране (ниво NUTS II), са включени в Комитета за наблюдение по ОПРР.

Основни препоръки по отношение на по-нататъшното разработване на отделни приоритети и оперативни дейности.

- Където е уместно, МРРБ в своето Програмното допълнение трябва да предвиди оценка на институционалния управленски капацитет и капацитета за управление на проекти на общините.

Информацията за институционалния управленски капацитет и капацитета за управление на проекти на общините е взета предвид и анализирана от УО.

- Съставът на служителите на регионалните отдели на ОПРР трябва да бъде непрекъснато преразглеждан през първия програмен период с оглед на неговото допълване в зависимост от обема на работа.

Съставът на служителите от регионалните отдели на ОПРР е назначен в съответствие с техните отговорности, свързани с изпълнението на програмата и може да бъде променян в зависимост от обема на работа.

Основни препоръки по отношение на съответствието с политиките на Общността и националните политики (включително териториални политики), хоризонтални въпроси, особено в сферата на равните възможности, околната среда и заетостта.

- В съответствие с неофициалните коментари на службите на Комисията, да се включат допълнителни операции по Приоритетна ос 2 за подпомагане на производството на възобновяеми енергийни източници и системи за захранване.

Използването на възобновяеми енергийни източници се финансира по операции 1.1, 1.2, 1.4, 1.5 и 4.3 като част от дейностите.

Основни препоръки по отношение на устойчивостяване на целите

- *Обществото следва да изисква от общините анализ на изходното състояние и на нуждите; подобни анализи на местните нужди трябва да отразяват примерните области за подпомагане на проекти по Приоритет 4.*

Въз основа на проведеното упражнение „Мапинг“ и набор от проекти в рамките на проект PHARE BG2004/016-711.11.02 фаза 1/2004 г. „Подкрепа за подготовка на качествени стратегически документи, насърчаване за партньорството и сътрудничеството и подпомагане на капацитета за подготовка на проекти“, са идентифицирани и анализирани основните местни нужди.

- *В Анекс 4 на доклада „Предложение за подход към индикаторите“ трябва да се прегледа като подходяща основа за разработване, преработване или допълване на индикаторите в ОПРР.*

Препоръките към ОПРР, предложени от екипа по предварителна оценката са отбелязани и взети под внимание.

Основни препоръки по отношение на качеството на предложените механизми за изпълнение и наблюдение.

- *Дейностите по Програмното допълнение трябва да се преразгледат, за да се гарантира, че отговарят на необходимия обхват за институционално изграждане и капацитет в общините, за да се осигури резултатно, ефективно и прозрачно управление на приоритетни проекти, финансирани по ОПРР.*

Дейностите по ОПРР се доразвиват в Програмното допълнение, което в момента е в процес на подготовка, за да се гарантира, че отговарят на нужния обхват и притежават възможности за изграждане на институции и капацитет.

- *Допълнително се подчертава необходимостта от обучение за изграждане на капацитет за управление на проекти на предварително избраните общини и следователно приоритет сред дейностите по Приоритетна ос 5 – Техническа помощ.*

В момента се провежда съответно обучение за общините по различни проекти и институции. През периода на изпълнението на ОПРР, капацитетът за развитие на общините ще бъде подпомаган със средства по Приоритетна ос 4.

- *За да се осигури прозрачност за всички потенциални бенефициенти и заинтересовани страни по програмата, се публикува информация за Комитета за подбор на проекти, като се пояснява кой взема решенията за подбор, одобрение и отвъдряне на проектите.*

Законността и прозрачността на селекцията на проектите се осигуряват чрез процедури за подбор на проектите, ясно определени от Управляващия орган.

- *МРРБ трябва да създаде постоянни работни групи на регионално ниво с други важни организации, особено с Държавна агенция по туризма, Българска агенция за инвестиции, Агенция за малките и средни предприятия, както и МИЕ и МЗФ, за да се гарантира, че финансирането от ЕС се усвоява ефективно и въздействието му се оптимизира.*

Управляващият орган е сформирал постоянни работни групи със съответните организации за осигуряването на ефикасно усвояване на средствата от ЕС. Комитетът за наблюдение на ОПРР предвижда при необходимост да създаде под-комитети по определени въпроси, които трябва да се разрешават и обсъждат.

4.6. Заключение от Доклада за екологична оценка

Екологичната оценка (ЕО) на Оперативна програма “Регионално развитие” 2007-2013 г. беше извършена в съответствие с Глава шеста от Закона за опазване на околната среда и *Наредбата за условията и реда за извършване на екологична оценка на планове и програми (обн. ДВ, бр. 57 от 2.07.2004 г., в сила от 1.07.2004 г., изм. и доп. бр. 3 от 10.01.2006 г.)*, с които са отразени изискванията на Директива 2001/42/ЕС. Основна цел на ЕО е да допринесе за интегрирането на въпросите на околната среда в подготовката на Оперативна програма “Регионално развитие”, като осигури по-голяма защитеност на околната среда и устойчиво развитие в България. ЕО е проведена като част от предварителната оценка на програмата, в съответствие с европейското и българското законодателство (резюме на доклада за ЕО е предоставено в Приложение 8).

През 2006 г. УО на ОП “Регионално развитие” 2007-2013 г. отправи искане за преценка на необходимостта от ЕО на програмата в Дирекция “Превантивна дейност” в МОСВ. От своя страна МОСВ даде указания за извършване на ЕО на ОПРР с искането тя да се извърши като част от предварителна оценка. Екологичната оценка беше извършена от екип от регистрирани експерти по реда на чл.83., ал.9 от Закона за опазване на околната среда (ЗООС) на фирма „ПОВВИК–ООС“ ООД в периода декември 2006 – февруари 2007 г.

При стриктно спазване на изискванията на *Наредбата за условията и реда за извършване на екологична оценка на планове и програми*, за целите на ЕО бяха проведени консултации с УО на ОПРР, компетентна институция, други заинтересовани ведомства и обществеността. Консултациите, като важен и задължителен елемент от процеса на ЕО, са проведени по предварително разработена схема от УО. Документацията е публикувана на интернет-страницата на МРРБ и е предоставена в пресцентъра на министерството. Всички постъпили указания, становища и коментари от консултациите са отразени в заключителния доклад за ЕО от февруари 2007 г.

Основният извод от заключителния доклад за ЕО е, че очакваното въздействие от прилагането на Оперативна Програма „Регионално развитие” върху околната среда като цяло ще е благоприятно, при спазване на препоръчаните мерки.

През февруари 2007 г. проектът на заключителен доклад за ЕО е представен за становище от компетентния орган в МОСВ. В съответствие с изискванията на *Наредбата за условията и реда за извършване на екологична оценка на планове и програми*, компетентния орган в сътрудничество с УО предложи мерки за наблюдение и контрол при прилагането на програмата. На 7 март 2007 г. беше проведено заседание на Междуведомствена комисия – специализиран състав към Висшия експертен екологичен съвет, на който въз основа на изготвената ЕО беше взето решение, с което се предлага на Министъра на околната среда и водите да издаде становище за съгласуване на ОП “Регионално развитие” 2007-2013 г. Официалното становище за ЕО на ОП “Регионално развитие” 2007-2013 г. - № 4 – 3 /2007 бе издадено на 19.03.2007 г.

Въз основа на това становище и с оглед предотвратяване, намаляване и отстраняването в най-голяма степен на предполагаемите неблагоприятни последствия от изпълнението на програмата, УО на ОП “Регионално развитие” 2007-2013 г. предвижда прилагане на следните мерки:

- Инвестиционни проекти или инвестиционни планове, за които се изисква ОВОС/ЕО да се одобряват само след положително становище и при съобразяване с дадените препоръки;

- Да се отдава предпочитание на проекти, които предвиждат: внедряване на технологии и ноу-хау, които не застрашават околната среда, както и други водо-, енерго- и материалоспестяващи технологии;
- При реализация на дейностите за водоснабдяване и канализация да се дава предимство за намаляване на водните загуби от водоносната мрежа и за подобряване на качеството на питейните води;
- При осъществяване на дейностите по Приоритетна ос 1 да се отчита необходимостта от създаване на зелени системи в условията на субординация със съществуващите ландшафтни категории;
- Да се вземат предвид границите на паметниците на културата и на техните прилежащи зони, съгласно съществуващите закони за тяхната защита;
- При извършване на дейностите да се предвидят мерки за ограничаване на емисиите на прах, шум и вибрации;
- При разработване и осъществяване на проектите за пътна инфраструктура да се вземат предвид предимно съществуващи трасета;
- Проектите за развитие на туризма да са съобразени с нормите за рекреационно натоварване и със статута на територията;
- Бенефициентите да осигурят необходимите връзки към съответните станции за отпадни води и системи за отпадни води;
- Да се дава предимство на определени видове туризъм (културен туризъм, екотуризм, селски туризъм, балнеотуризм и др.);
- Да се взема предвид опазването на биологичното разнообразие и предотвратяването на разпокъсването на хабитатите.

На всеки три години от изпълнението на програмата, не по-късно от 15 април, УО ще изготвя доклад за наблюдението и контрола, включително мерките за предотвратяване, намаляване и евентуално пълно отстраняване на очакваните неблагоприятни въздействия от изпълнението на програмата. Наблюдението и контролът върху изпълнението на програмата ще се извършват въз основа на следните показатели, част от които ще бъдат включени в критериите за подбор на проекти. По време на проверките „на място” на бенефициентите ще се вземат под внимание гореспоменатите мерки.

Приоритет 1: Устойчиво и интегрирано градско развитие

Консумация на електроенергия, топлоенергия, вода; възобновяеми енергийни източници; възстановени улици, подобрени зони; зелени площи, велосипедни алеи, наднормени емисии; шумово замърсяване, реставрирани и обновени културни паметници.

Приоритет 2: Регионална и местна достъпност

Нови пътища; взети мерки за опазване на биологичното разнообразие; населени места, свързани с широколентови връзки (ADSL, кабел, сателит, безжични комуникационни мрежи); население, включено към газоразпределителни мрежи, изсечени гори;

Приоритет 3: Устойчиво развитие на туризма

Разработени природни, културни и исторически атракции; застроени площи; свързани горски площи и местообитания; засадена растителност;

Приоритет 4: Създаване на регионални и местни мрежи, сътрудничество и изграждане на капацитет

Планирани и осъществени проекти, свързани с опазване на околната среда; възстановени пътища, ползвани от две и повече общини; зелени площи и паркове; информационни кампании.

В заключение, едновременно с изпълнение на основната си цел – да подпомага интегрирането на въпросите на околната среда в подготовката на Оперативна програма "Регионално развитие" и да

осигури по-голяма защитеност на околната среда и устойчиво развитие в България – ЕО допринася и за цялостно подобряване на качеството на документите.

Консултациите включват следните стъпки:

Консултирани страни	Становища и коментари
<p>Подаване на документа за обхвата и съдържанието на ЕО на компетентния орган:</p> <ul style="list-style-type: none"> - МОСВ, Дирекция "Национална служба за защита на околната среда" - Регионални инспекции по околната среда и водите (РИОСВ) – Благоевград, Бургас, Варна, Враца, Велико Търново, Монтана, Пазарджик, Плевен, Пловдив, Русе, София, Стара Загора, Смолян, Хасково и Шумен. - Басейнови Дирекции и Национални паркове – Благоевград, Пловдив, Плевен и Варна - Дирекции „Национални паркове“ 	<p>Постъпили становища от:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Указания на МОСВ относно обхвата и съдържанието на Екологичната оценка (Писмо No. 04-00-2819/15.12.2005); - МОСВ, становище по обхвата и съдържанието на Екологичната оценка (Писмо No. 04-00-179/23.01.2007); - МОСВ, становище по обхвата и съдържанието на Екологичната оценка (писмо No. 04-00-179/31.01.2007); - МОСВ, Дирекция "Национална служба за защита на околната среда", (Писмо № 92-00-177/16.02.07) - РИОСВ Стара Загора - РИОСВ – Шумен (Писмо № 92-00-177/14.02.07) - РИОСВ – Враца (Писмо № 92-00-177/14.02.07 и Писмо № 92-00-177/15.02.07) - Басейнова Дирекция „Черноморски район“ - Варна - Басейнова Дирекция „Дунавски район“ – Плевен (Писмо № 92-00-289/16.02.07) - РИОСВ – Русе (Писмо № 92-00-289/23.02.07) - РИОСВ – Монтана (Писмо № 436/19.02.2007) - РИОСВ – Пловдив, Писмо Изх. № 738/ 21.02.2007 Вх. № Н 92-00-289/26.02.2007 - Басейнова Дирекция „Черноморски район“ - Варна (Писмо Вх. № 92-00-177/19.02.07) - Басейнова Дирекция „Дунавски район“ – Плевен (Писмо Вх. № 92-00-289/21.02.2007) - Дирекция „Национален парк Рила“ (Писмо Вх. № 92-00-177/19.02.07) - Дирекция „Национален парк Централен Балкан“ – по електронна поща;
<p>Екологичната оценка на ОП "Регионално развитие" 2007– 2013 е публикувана на 14.02.2007 г. в интернет страницата на МРРБ в раздел "Обяви" за публичен достъп и изразяване на становища</p>	<p>Няма коментари и предложения</p>
<p>Изпратена е информация (с официални писма и по електронна поща) до:</p> <ul style="list-style-type: none"> - МОСВ – На вниманието на: 1) До зам.министър Чавдар Георгиев; 2) До 	<p>Коментари по предварителната Екологична оценка:</p> <ul style="list-style-type: none"> - МОСВ, Писмо No 90-05-189(9)/26.02.2007 <p>Коментари по процедурата за Доклада за ЕО на</p>

Консултирани страни	Становища и коментари
<p>Дирекция „Национална служба за защита на околната среда“</p> <ul style="list-style-type: none"> - РИОСВ – Благоевград, Бургас, Варна, Враца, Велико Търново, Монтана, Пазарджик, Плевен, Пловдив, Русе, София, Стара Загора, Смолян, Хасково и Шумен - Басейнови Дирекции - Благоевград, Пловдив, Плевен, Варна - Регионални съвети за развитие 	<p>ОПРР</p> <ul style="list-style-type: none"> - МОСВ, Дирекция "Национална служба за защита на околната среда" – по електронна поща - Регионален съвет за развитие на Северен Централен район за планиране – Русе (Писмо № 0400-51/21.02.2007 г. - Регионален съвет за развитие на Южен Централен район за планиране – по електронна поща - РИОСВ – Монтана (Писмо Изх. № 526/ 27.02.2007)
<p>Екологичната оценка се разглежда и се очакват становища от компетентния орган</p>	<p>Становище за процедурите на Екологичната оценка (Писмо Изх. No 04-00-455/ 22.02.07)</p>
<p>Екологичната оценка се ревизира от компетентния орган – Министерство на околната среда и водите</p>	<p>Очаква се официално становище от Министъра на околната среда и водите</p>

В заключение, ако отправените препоръки бъдат изпълнени, се очаква изпълнението на Оперативна програма „Регионално развитие“ да има положително въздействие върху състоянието на околната среда.

5. ОПИСАНИЕ НА ПРИОРИТЕТНИТЕ ОСИ

5.1. Приоритетна ос 1: Устойчиво и интегрирано градско развитие

Обосновка

“Устойчиво развитие е това развитие, което осигурява основни екологични, социални и икономически услуги за всички членове на една общност, без същевременно да заплашва жизнеспособността на природната, жизнената и социална системи, от които зависи предлагането на тези услуги.”⁶⁵

Приоритетна ос 1 е насочена към широк кръг от интервенции с цел подобряване на конкурентоспособността на градовете и градските територии и по-специално - осигуряване на условия за развитието на успешни и устойчиви градски райони, свързани помежду си, които създават възможности едни на други и на прилежащите им извънградски територии. По този приоритет от особена важност е да се повиши привлекателността и конкурентоспособността на градовете, да се осигури добро качество на живот и достъп до основни услуги в тях, като се има предвид опазването на екологичния им потенциал. Публичните инвестиции ще бъдат насочени към обновяване и разширяване на основната градска инфраструктура, която ще поддържа градските райони, като центрове за сближаване и растеж.

Интервенциите ще бъдат насочени към практическото изпълнение на Приоритет 4 от НСПР - “Балансирано териториално развитие”. Значението на въпросите, свързани с градското развитие, нараства през настоящия програмен период, както в европейска, така и в национална перспектива. Развитието на големите градове ще допринесе за увеличаването на възможностите им за насърчаване на развитието, чрез интегриране на заобикалящите ги територии и по-слабо урбанизираните области и ускоряване на реализацията на техния икономически, социален, териториален и екологичен потенциал. При липса на големи градове в периферните територии, ще е необходимо стимулирането на средните и по-малки градове чрез целева държавна политика, която да им помогне да компенсират отсъствието на големи градове посредством собственото си ускорено развитие. Процесите на концентрация на градовете трябва да се управляват така, че да се достигнат задоволителни резултати, свързани с устройство на територията, обща конкурентоспособност и сближаване на регионите.

Политиката за устойчиво градско развитие би станала по-ефективна, ако се обърне по-сериозно внимание на потенциала на градските райони и предизвикателствата, пред които те са изправени. Необходимо е да се следват четири взаимосвързани политики, целящи:

- укрепване на икономическия потенциал и пазара на труда и увеличаване на заетостта в градовете;
- насърчаване на равнопоставеност, социална интеграция и обновяване на градските райони;
- защита и подобряване на градската среда, в т.ч. управлението на енергийните ресурси и на транспорта с цел постигане на местна и обща устойчивост; и
- стимулиране на добро градско управление и местно самоуправление чрез разработване и изпълнение на интегрирани планове за градско възстановяване и развитие.

Бъдещето на градовете зависи от борбата срещу нарастващата бедност, социалната изолация и загубата на определени градски функции. Ще се насърчи възстановяването и съживяването на недостатъчно развитите райони и изоставени обекти в градовете и прилежащите им територии. Чрез интегриране на градските функции в едно населено място всички жители ще имат подходящ достъп до

⁶⁵ „Устойчиви европейски градове” – доклад на експертната група по градско развитие към Европейската комисия

домовете си, до основни услуги и съоръжения, открити пространства, общо и професионално образование и качествено здравно обслужване. Това включва и опазването и разширяването на малки залесени участъци от градските зелени площи, които изпълняват едновременно екологични и важни социални функции.

Състоянието на техническата и комуналната инфраструктура не отговаря адекватно на нуждите и затруднява функционирането на градовете. Физическата среда и жилищният фонд са силно амортизирани. Необходимо е спешно и с общи усилия тези въпроси да бъдат разрешени.

Социално уязвимите групи в българското общество включват хората с увреждания, етническите малцинства, ромската малцинствена общност, децата и семействата в риск, социално слабите и хората със специални нужди, стари хора, трайно безработни, жертви на трафик на хора, наркозависими и бездомни.

Предвид преобладаващия брой на ромското население в бедните градски райони, критичното състояние на техните жилища и достъп до комунални услуги, предлаганата приоритетна ос ще обърне специално внимание на това етническо малцинство. Голямо значение ще бъде отдадено на съживяването на градските райони, населени преодимно с роми, за да се стимулира социалната интеграция, да се намали престъпността и да се осигурят спокойни условия за живот на гражданите.

Жилищната политика е важна част от градската среда. Поради тази причина ще се насърчават инвестиции за ремонт и обновяване на жилищния фонд от многофамилни жилищни сгради, саниране на едропанелните жилищни сгради и обновяване на социални жилища (жилища с нисък наем за групи в неравностойно положение, социални домове и т.н.) в подкрепа на социалните функции на градските власти.

Индустриалните зони в градовете заемат големи площи. Често, обаче, им липсва комунална инфраструктура, застроени са с остарели и амортизирани сгради, които трудно могат да бъдат модернизирани и да се използват за бъдещи производства с нови технологии. С други думи, те трудно могат да бъдат пригодени да изпълняват нови функции. Насърчаването на малките и средни предприятия може да се разглежда като първа стъпка в тази насока.

Придвижването в градовете и помежду им е от първостепенно значение за качеството на живот, работа, достъпност и ефикасност, а следователно – и за подобряване на икономическата конкурентоспособност. Общественият транспорт е от ключово значение за придвижването в градовете и ефективното им функциониране. Ще се подобри регулирането и управлението на транспорта в големите градове, като ще се предоставят по-добри възможности за паркиране на превозни средства. Градските центрове ще разполагат с добре планирани и интегрирани транспортни системи, които ще стимулират икономическото и социално сближаване в самите градове, ще свързват отдалечени квартали с централните части, като по този начин ще подпомогнат достъпа до пазара на труда и ще улеснят динамиката на културния и социалния живот.

По тази приоритетна ос ще се подпомага изпълнението на интегрирани планове за градско възстановяване и развитие с, отчитане на социалното им и функционално разнообразие. Особено внимание ще се обърне на борбата със социалната изолация и на обновяването и/или реструктурирането на неизползваните или изоставени градски територии и обекти и по този начин ще се осигури съществен принос към ефективното прилагане на Териториалния дневен ред на ЕС и на Лайпцигската харта за устойчиви европейски градове. Това ще включва подобряване на икономическата, социалната, жилищната и природната среда и обслужващата инфраструктура в градовете, които са център за регионално развитие, с цел подобряване на тяхната привлекателност за мобилни инвестиции.

През първата половина на програмния период (2007-2009) интегрираният подход ще бъде постигнат на базата на наличните общински планове за развитие, общи устройствени планове и подробни

устройствени планове, определящи изискванията за интегрираното териториално развитие на общините и градските райони, като се има предвид, че:

- При разработването на общите устройствени планове са задължителни разпоредбите, определящи общата структура и преобладаващите функции на териториите, вида и функциите на техническата инфраструктура, опазването на околната среда и съхраняването на обектите на културното и историческо наследство ;
- Общинските планове за развитие определят целите и приоритетите за развитие на общините, както и финансовите източници за тяхната реализация на основата на съществуващите общи устройствени планове;
- ОПРР ще използва общите устройствени планове, общинските планове за развитие и областните стратегии за развитие като предварително условие за допустимост (от всички проекти ще се изисква съгласуваност с тези документи за планиране).

През настоящия период по операция 1.4 ще се финансира разработването на интегрирани планове за градско възстановяване и развитие (на базата на съществуващите общи устройствени планове и общински планове за развитие) с цел постигане на по-интегриран подход през втората половина на програмния период (2010-2013).

Възможностите за инвестиции по тази приоритетна ос ще бъдат отворени за всички общини, попадащи в териториалния обхват на агломерационните ареали. Общините ще могат да кандидатстват индивидуално по всички операции. В случаите, когато една община, която е част от агломерационен ареал, няма достатъчно възможности, за да кандидатства самостоятелно, ще се насърчават обсъждането и сътрудничеството с други общини от същия агломерационен ареал. Този вид междуобщинско планиране на инвестициите дори се счита за по-подходящ. Във всички случаи по този приоритет това ще бъде доброволно действие, предприето от няколко общини.

По Приоритетна ос 1 (и по-конкретно операции 1.1 и 1.2) всички обновявания и реконструкции на сградите ще имат за цел подобряване на енергийната ефективност, в съответствие с Директива 2002/91/ЕС. Ще се взема предвид използването на възобновяеми енергийни източници, а в случаите когато се използва централно отопление – енергийната ефективност ще се разглежда и във връзка с топлоподаването. В обсега на предвидените дейности по-голямо внимание ще се обръща на икономията на енергия, енергийната ефективност и използването на възобновяеми енергийни източници. Нещо повече, степента на икономия на енергия, енергийна ефикасност и използването на възобновяеми енергийни източници ще бъде важен критерий при избора на проекти.

Следователно интервенциите по тази приоритетна ос, свързани с изпълнение на мерки за енергийна ефективност и с действия за предотвратяване на наводнения, за борба с пожарите и подобряване на екологичното състояние на системата за обществен транспорт, ще съдействат за намаляване на емисиите на парникови газове и за постигане на целта на енергийната политика на Европа „Насърчаване на екологичната устойчивост и борба с промяната на климата”⁵.

Интервенциите по тази приоритетна ос могат да се реализират чрез привличане на допълнителни финансови средства, използвайки инструмента за финансов инженеринг JESSICA. Инициативата JESSICA е насочена към публично-частните партньорства и други генериращи приход проекти, свързани с градското развитие и включени в интегрираните планове за възстановяване и развитие на градските райони, с цел реинвестиране на средствата по програмата, вложени в подобни проекти. Освен това, тази инициатива предлага предимството да се използва външен финансов и управленски опит на специализирани институции като Европейската инвестиционна банка, Банката за развитие на Съвета на Европа и други международни финансови институции. Целта е да се насърчи успешното изпълнение от страна на бенефициентите посредством съчетаване на грантове със заеми и други

⁵ Заключение от срещата на Европейския съвет в Брюксел, 8/ 9 Март 2007 г.

финансови инструменти. JESSICA осигурява постоянно наличие на средства и се очаква да стимулира и насочи значителни по размер инвестиции в области, нуждаещи се от икономическо и социално сближаване, както и да ускори тяхното интегрирано развитие.

Специфична цел

Да се подпомогне развитието на устойчиви, свързани, достъпни градски центрове, които да бъдат привлекателни за жителите, посетителите, инвеститорите, приходящите работещи в тях и да се превърнат в двигател за повишаване конкурентоспособността на регионите.

Индикатори и целеви стойности

Вид	Индикатор	Единица	Количествено изражение			Честота на измерване	Източник на информация
			Базова стойност (2005/6)	Междинна стойност (2009)	Целева стойност (2015)		
Въздействие	Намаляване на емисиите на парникови газове (CO ₂ и еквивалентни, kt)	kt	неприложимо	21	56	След завършване на програмата	ИСУН, Прочуване
Резултат	Икономия на енергия от обновяване на сградите	MW/h	неприложимо	44 400	119 000	След завършване на програмата	ИСУН
	Ученици, облагодетелствани от подобрена образователна инфраструктура	бр.	неприложимо	6 300	10 000	Два пъти по време на изпълнение на програмата	ИСУН
	Пациенти, облагодетелствани от подобрена здравна инфраструктура	бр.	неприложимо	200 000	600 000	Два пъти по време на изпълнение на програмата	ИСУН
	Население, облагодетелствано от обновените сгради (с изключение на образователни и здравни институции)	бр.	неприложимо	100 000	230 000	Два пъти по време на изпълнение на програмата	ИСУН
	Нови предприятия, привлечени в обновените, рехабилитирани и реновирани индустриални зони	бр.	неприложимо	неприложимо	100	След завършване на програмата	ИСУН
	Използване на обществен градски транспорт (включително хора с увреждания)	% увеличение на населението	неприложимо	неприложимо	5	След завършване на програмата	ИСУН
	Продукт	Проекти, подобряващи физическата среда, привлекателността на градовете и превенция на риска	бр.	0	80	200	Ежегодно
Обновени многофамилни сгради и социални жилища и обновени/рехабилитирани индустриални зони		бр.	0	неприложимо	20	Ежегодно след 2010 г.	ИСУН

Вид	Индикатор	Единица	Количествено изражение			Честота на измерване	Източник на информация
			Базова стойност (2005/6)	Междинна стойност (2009)	Целева стойност (2015)		
	Подобрена инфраструктура на здравеопазването	бр.	0	8	35	Ежегодно	ИСУН
	Подобрена образователна инфраструктура	бр.	0	20	45	Ежегодно	ИСУН
	Подобрена инфраструктура в сферата на културата	бр.	0	35	90	Ежегодно	ИСУН
	Подобрена инфраструктура в сферата на социалните услуги ⁶⁶	бр.	0	30	70	Ежегодно	ИСУН
	Разработени/изпълнени интегрирани планове за градско развитие	бр.	0	7	36	Ежегодно след 2010 г.	ИСУН

Операции за подкрепа

Следните типове операции ще се подкрепят по тази приоритетна ос:

Операция 1.1: Социална инфраструктура

Операция 1.2: Жилищна политика

Операция 1.3: Организация на икономическите дейности

Операция 1.4: Подобряване на физическата среда и превенция на риска

Операция 1.5: Системи за устойчив градски транспорт

Географски обхват на интервенциите

Географският обхват е определен на ниво общини (NUTS IV) в съответствие със списъка на общините, представен като Приложение 3.

Ключови критерии за избор на проекти:

Проектът ще бъде избираем, ако отговаря поне на един от следните критерии:

- допринася за устойчивото и интегрирано развитие в агломерационните ареали;
- подобрява качеството на живот, жизнената и работна среда;
- създава предпоставки за разполагане на фирми в региона;
- повишава привлекателността на региона;
- отчита потребностите на групите в неравностойно положение, включително и ромите;
- съобразен е със съответните секторни стратегически документи на национално/ регионално/ местно ниво.

Финансиране

Индикативно разпределение на средствата (в евро)	% от ОПРР / приоритетна ос	Финансиране от ЕС	Национално публично финансиране	Общо финансиране	Процент на съфинансиране от ЕС (%)
--	----------------------------	-------------------	---------------------------------	------------------	------------------------------------

⁶⁶ Подобрена - възстановенана/оборудвана

Приоритетна ос 1: Устойчиво и интегрирано градско развитие (ЕФРР)	52,40%	713 207 777	125 860 196	839 067 973	85%
--	--------	-------------	-------------	-------------	-----

Индикативното разпределение на финансовите ресурси за градските агломерационни ареали⁶⁷ е следното: 100 млн. евро за Столична община; 300 млн. евро за общините на 6-те най-големи града (Пловдив, Варна, Бургас, Русе, Плевен, Стара Загора); 100 млн. евро за 29-те общини, попадащи в обхвата на агломерационните ареали на София и 6-те най-големи града; 339 млн. евро за 50-те общини, попадащи в обхвата на агломерационните ареали на средноголемите градове и градовете с население над 20 000 жители (включително Панагюрище).

Разграничаване, допълняемост и връзки с други планове и програми

ОП „Околна среда“: Приоритетна ос 1 не предвижда подкрепа за инфраструктура като канализация, пречиствателни станции за отпадни води и водоснабдителни мрежи в градските центрове и агломерационни ареали, тъй като те са предвидени в рамките на Оперативна програма „Околна среда“. Затова и интервенциите по тази приоритетна ос се считат по-скоро за допълващи големите интегрирани екологични инвестиции, които ще бъдат финансирани от Кохезионния фонд. **ОПРР се ограничава до (а) малки по мащаб подобрения на отводнителни системи; (б) инфраструктура за защита от наводнения и свлачища.** Интервенции, свързани с отпадни води, твърди отпадъци и управление на отпадъците са предмет на ОП „Околна среда“.

ОП „Конкурентоспособност“: По принцип, оперативните програми за регионално развитие биха могли да имат по-широк обхват, като развитие на малки и средни предприятия, дребен бизнес, достъп до финансиране и услуги в подкрепа на бизнеса. Тези области обаче, са достатъчно добре обхванати от ОП „Конкурентоспособност“. Доколкото регионалните и местни участници отговарят на изискванията за бенефициенти по ОП „Конкурентоспособност“, тези области на подкрепа са изключени от ОП „Регионално развитие“ и поради факта, че МРРБ няма конкретни компетенции по отношение на малките и средни предприятия и развитието на бизнеса. С оглед на разграничителната линия с ОП „Конкурентоспособност“, ОПРР ще предлага подкрепа само за инвестиции в свързана с бизнеса инфраструктура в индустриални зони и подготовката им за бъдещи инвеститори. ОП „Конкурентоспособност“ ще покрива всички допълнителни възможности, свързани с малките и средни предприятия, подкрепата и развитието на бизнеса. Съсредоточаването на дейности, насочени към МСП в агломерационните ареали по ОП „Конкурентоспособност“, ще допринесе допълнително за конкурентоспособността и заетостта. Що се отнася до университетите, ОП „Регионално развитие“ ще подпомага само за мерки за енергийна ефективност, достъп на хора с увреждания, и реконструкция/обновяване на библиотеки, докато ОП „Конкурентоспособност“ ще финансира иновации, научно-изследователска и развойна дейност(включително подобряване на проиновативна инфраструктура), както и оборудване за приложни изследвания и обновяване на изпитвателни лаборатории.

ОП „Развитие на човешките ресурси“: ОП „Регионално развитие“ ще предоставя подкрепа за подобряване на социалната инфраструктура, която е допустима за финансиране по ЕФРР, докато ОП „Развитие на човешките ресурси“, като типична програма по ЕСФ, ще осигурява средства за усъвършенстване на образователната система, безопасните и здравословни условия на труд, както и насърчаване на заетостта и обучението през целия живот. Приносът на тези интервенции в агломерационните ареали ще обедини и засили социалния аспект на устойчивото градско развитие, като се обърне особено внимание на ромското малцинство и начина му на живот. С оглед възможностите за използване на кръстосано финансиране по двете оперативни програми (съгласно чл.34 от Общия регламент), съответните дейности ще бъдат координирани между управляващите органи на ниво изпълнение.

⁶⁷ Градските агломерационни ареали са дадени посочени в Таблица 20; общините, попадащи в обхвата на градските агломерационни ареали, са посочени в Приложение 3 и 3а.

ОП "Транспорт": Приоритетна ос 1 ще подкрепя системите за устойчив градски транспорт, докато приоритетните оси и операции, заложи в ОП „Транспорт“, са съсредоточени върху магистралите от трансевропейската транспортна мрежа (TEN-T), първокласните и някои второкласни пътища, които са част от TEN-T.

Програма за развитие на селските райони (ПРСР): Основни критерии за разграничаване ще бъдат териториалният обхват и типа интервенции. ОП „Регионално развитие“ ще покрива 86 общини в агломерационните ареали и ще насърчи интегрираното развитие на градските райони, като по този начин ще допринесе за прилагане на Стратегията за растеж и заетост. ПРСР няма да подкрепя тези интервенции на територията на 86 общини. От друга страна, ПРСР няма да покрива всички интервенции в обхвата на Приоритетна ос 1 в останалите 178 общини (здравната и образователна инфраструктура, индустриалните зони и дейностите по предотвратяване на наводнения ще се подкрепят от Приоритетна ос 4 на ОПРР).

Програми за трансгранично сътрудничество: Програмите за трансгранично/транснационално сътрудничество нямат за цел да финансират големи и дълготрайни инфраструктурни инвестиции (като програмите по Цел 1), а са предназначени главно за меки и дребномащабни дейности. Проектите трябва да бъдат изготвени от представители от двете страни на границата, трябва ясно да обединяват идеите, приоритетите и действията на заинтересованите страни. Те имат ясно трансгранично въздействие, което не може да се припокрие от секторните оперативни програми. Всички проекти по програмите за трансгранично сътрудничество трябва задължително да обхващат най-малко два от следните критерии: 1) Съвместно развитие, 2) Съвместно изпълнение, 3) Съвместен екип, 4) Съвместно финансиране.

5.1.1. Операция 1.1. Социална инфраструктура

Специфична цел

Да се осигури подходяща и рентабилна образователна, здравна, социална и културна инфраструктура, съобразена с бъдещите нужди на населението в градските центрове и прилежащите им територии.

Обосновка на операцията

Осигуряването на устойчиво градско развитие не може да бъде постигнато само чрез инвестиции в основната инфраструктура. Това е много по-обширен процес, който включва устойчивото социално развитие – от гледна точка на образователна, културна, социална и здравна инфраструктура. Общото за всички български райони за планиране (NUTS II) е, че социалната инфраструктура не е достатъчно добре пригодена към настоящата ситуация и възникващите нужди или е в лошо състояние. Оптимизацията и модернизацията на социалната инфраструктура ще доведе до повишаване качеството на живот и ще съдейства за подобряване на човешкия капитал и пазара на труда в районите, като така ще допринесе за изпълнение на целите от Лисабон.

Интервенциите по тази операция са важни за повишаване на икономическата, социалната и културната интеграция в градските територии. Ще има и такива, които ще бъдат насочени към адаптиране на градската инфраструктура към нуждите на хората с увреждания. Ползите от тях ще се разпространят върху прилежащите територии и ще въздействат положително и върху околните необлагодетелствани райони. Дейностите по тази операция ще допълват мерките по ОП "Развитие на човешките ресурси", съсредоточени в градските райони, и ще бъдат координирани между управляващите органи. Що се касае до образователната и културната инфраструктура, тази операция ще се фокусира върху училища, които обслужват деца от съседни общини, и читалища, разположени на територията на областните градове.

Градовете са също важни центрове за предоставяне на качествено медицинско обслужване и обществени институции за здравеопазване. Съществува голям дисбаланс в качеството на

медицинското обслужване и в инфраструктурата на здравеопазването. Интервенциите по тази операция ще подпомогнат достъпа до здравни услуги и развитието на по-интензивни превантивни мерки, долекуване и рехабилитация. Предвиждат се инвестиции за оборудване и линейки. Това ще предотврати претоварването на големите болници и ще подобри значително здравното обслужване в агломерационните ареали, попадащи в географския обхват на въздействие на приоритетната ос.

Ще се насърчават инициативи, ориентирани към социалните, образователните и здравните проблеми на ромските малцинства, и мерки за съхраняване на ромската културна идентичност (Ромски културни центрове).

Всякакви дейности по операция 1.1, свързани с ремонт и реконструкция на сградите, ще имат за цел и подобряване на енергийната ефективност, в съответствие с Директива 2002/91/ЕС. Степента на икономия на енергия, енергийната ефективност или използването на възобновяеми енергийни източници ще бъдат важен критерий при избора на проекти.

Списък с примерни дейности за подкрепа:

- Реконструкция, ремонт и оборудване на образователни институции – детски ясли и градини, основни и средни училища и университети (например учебни зали, библиотеки, лаборатории, спортни съоръжения, учебни корпуси, интернет връзки);
- Реконструкция, ремонт и оборудване на лечебни и здравни заведения за спешна помощ (включително линейки), първична, специализирана извънболнична и болнична помощ, в съответствие с одобрените Национална здравна стратегия и Национална здравна карта;
- Реконструкция, ремонт, разширение и оборудване на лечебни рентгенологични заведения, свързани със социално значими онкологични заболявания;
- Реконструкция, ремонт и оборудване на институции, предоставящи социални услуги, и на бюра по труда;
- Развитие на инфраструктурата в сферата на културата чрез реконструкция, ремонт и оборудване на културни центрове, театри, читалища, библиотеки и други обекти, свързани с културния живот;
- Одити за енергопотребление и мерки за енергийна ефективност за всички проекти, свързани с публичните институции, споменати по-горе (например топлоизолация, смяна на дограма, локални инсталации, връзки към системите за топлоснабдяване, газоснабдяване или използване на алтернативни възобновяеми енергийни източници);
- Подобряване достъпа на хора с увреждания до гореспоменатите публични институции.

Бенефициенти

Министерство на образованието и науката – конкретен бенефициент⁶⁸ за държавните учебни заведения, Министерство на здравеопазването – конкретен бенефициент за държавните лечебни и здравни заведения, Министерство на културата – конкретен бенефициент за държавните културни институции, Министерство на труда и социалната политика/ Агенция за социално подпомагане – конкретен бенефициент за държавните обекти в сферата на социалните услуги, Министерство на труда и социалната политика/ Агенция по заетостта – конкретен бенефициент за бюрата по труда, общините – за общинските обекти, НПО и университетите, когато действат като сдружения с нестопанска цел за предоставяне на здравни, социални, образователни и културни услуги.

⁶⁸ „Конкретен бенефициент на безвъзмездна помощ“ е организация, институция, административна структура и друга подобна, индивидуално посочена в Оперативната програма като единствен субект, който може да подготвя проектни предложения предложение и да получи безвъзмездна помощ за определена дейност (Постановление на МС № 121/31.05.2007, определящо условията и реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по Оперативните оперативните програми, съ-финансирани от Структурните фондове и Кохезионния фонд и програма ФАР на Европейския съюз)

5.1.2. Операция 1.2. Жилищна политика

Специфична цел

Да се осигурят по-добри условия на живот за гражданите и да се допринесе за социалната интеграция чрез повишаване на жизнения стандарт и общо подобряване на качеството на живот на градските общности от хора в неравностойно и уязвимо положение.

Обосновка на операцията

В рамките на социалната политика на правителството, предложената операция цели социално развитие чрез активното участие на гражданите в подобряване на собствения им живот, чрез укрепване на партньорствата сред общностите, гражданското общество и публичната администрация. Освен преките придобивки като подобрени условия на живот чрез обновяване на съществуващите жилищни райони, се очаква жилищната политика да окаже положително влияние върху здравеопазването, сигурността, производителността и инвестициите на общностите и домакинствата.

Жилищните комплекси в градовете не са напълно завършени и не са достатъчно благоустроени. Едропанелните блокове не отговарят на изискванията за комфорт на обитателите. В някои по-малки градове панелните блокове (жилищните комплекси) нарушават структурата на градовете и традиционния градски пейзаж. Необходима е тяхната непрекъсната реконструкция и модернизация. Затова е нужна навременна и ясно насочена политика и управление, така че да се осигури достатъчно пространство за обществени функции и за зелени площи.

Предимството, отдадено на градските райони, отчита въздействието от сериозно влошените условия на живот в целевите общности, а също така и на градското население като цяло. Въпросите, свързани с недобре обслужваните, нерегулирани, пренаселени и екологично замърсени селища са по-сериозни в градските части на страната. Проблемите на културната, икономическата и правна интеграция в общата социална и физическа среда на големите и малките градове са значително по-сложни, отколкото в селските райони.

Като неразделна част от Националната жилищна стратегия, тази операция ще допринесе за оказване на влияние върху широк набор от взаимозависими елементи и ще доведе до дългосрочни подобрения в условията на живот на градското население като цяло.

Избираемост на жилищата

Дейностите по тази операция ще бъдат избираеми съгласно критериите, посочени в чл. 47 от Регламент на Комисията (ЕС) № 1828/ 2006. Ако са изпълнени условията за избираемост на жилищата, посочени в чл. 7(2) от Регламент № 1080/ 2006 и чл. 47(1) от Регламент № 1828/ 2006, ще бъдат осъществявани следните дейности:

1. Обновяване и промяна на предназначението на съществуващи сгради, собственост на публични власти или на сдружения с нестопанска цел, с оглед предоставяне на съвременни социални жилища в съответствие с чл. 47(2)(б) от Регламент на Комисията (ЕС) № 1828/ 2006.
2. Обновяване на многофамилни жилищни сгради, при условие че съответната интервенция е предвидена в чл. 47(2)(а) от Регламент № 1828/ 2006.

Интервенциите в многофамилни жилищни сгради ще бъдат подкрепени само след съответни промени в националната нормативна уредба, насърчаващи собствениците да създават сдружения като средство за решаване на някои от съществуващите проблеми с жилищния фонд в страната.

По отношение на многофамилните жилищни сгради инвестициите ще бъдат насочени след изготвяне на анализите, заключенията и препоръките по проекта на МРРБ/ ПРООН „Демонстрационно обновяване на многофамилни жилищни сгради”, който ще предостави добри практики за изпълнението на операция 1.2.

Разходи за изграждане на нови жилищни сгради не са избираеми.

Инвестициите по тази операция ще се извършват в тясно сътрудничество с тези по операция 1.4 на базата на съответните интегрирани планове за градско възстановяване и развитие.

Всякакви дейности за ремонт или реконструкция по операция 1.2 ще имат за цел подобряване на енергийната ефективност, в съответствие с Директива 2002/91/ЕС. Степента на икономия на енергия, енергийната ефективност или използването на възобновяеми енергийни източници ще бъдат важен критерий при избора на проекти.

Списък с примерни дейности за подкрепа:

- Обновяване на общите части на многофамилни жилищни сгради, както следва: ремонт на следните основни елементи от конструкцията на сградата (покрив, фасада, дограма по фасадата, стълбищна клетка, външни и вътрешни коридори, входни врати и площадки, асансьори), вертикални технически инсталации (водоснабдителна, канализационна, електрическа, отоплителна, телекомуникационна, пожарни кранове) на сградата;
- Осигуряване на съвременни социални жилища за настаняване на уязвими, малцинствени и социално слаби групи от населението и други групи в неравностойно положение, чрез обновяване и промяна на предназначението на съществуващи сгради, собственост на публични власти или на сдружения с нестопанска цел;
- Одити за енергопотребление и мерки за енергийна ефективност за всички проекти в жилищните сгради, споменати по-горе (например топлоизолация, смяна на дограма, локални инсталации, връзки към системите за топлоснабдяване, газоснабдяване или използване на алтернативни възобновяеми енергийни източници);

Бенефициенти

Публични власти или сдружения с нестопанска цел, сдружения на собствениците на жилища в многофамилни жилищни сгради.

5.1.3. Операция 1.3. Организация на икономическите дейности

Специфична цел

Да улесни интегрирането на инфраструктурни съоръжения и терени с цел развитие на бизнеса и привличане на нови инвестиции.

Обосновка на операцията

В повечето случаи индустриалните зони в градовете заемат големи територии. Състоянието на техническата инфраструктура (пътища, отводнителни системи и съоръжения за преработка на отпадъци) е много лошо, сградният фонд е амортизиран, остарял и непривлекателен и липсват всякакви обслужващи съоръжения. Цялата тази инфраструктура трудно би могла да се модернизира и използва отново. Реконструкцията и обновяването на тези индустриални зони е продължителен и труден процес. Ето защо усвояването на нови терени („на зелено“) за стопански дейности с цел развитие на малки и средни предприятия е за препоръчване.

Основна нужда на всеки от районите за планиране на ниво NUTS II в България е насърчаването на инвестициите с цел подпомагане на тяхното развитие и по-нататъшните структурни промени.. Това е важна предпоставка за преодоляване на социално-икономическите проблеми в градските територии, които са най-засегнати от процеса на реструктуриране на икономиката, и в същото време имат най-ниска приспособимост към съществуващите пазарни условия. Тези територии се нуждаят от специални мерки за насърчаване на инвестициите в нови икономически дейности с оглед разнообразяване на моноструктурната икономика. Тези дейности изискват специално внимание, за да

се осигури положителен социален и демографски ефект върху територията в дългосрочна перспектива и да се постигне стабилно икономическо развитие.

Бизнес зоните са важен инструмент за икономическо развитие, най-вече за насърчаване на инвестициите, създаване на работни места, подобряване нивото на технологичното оборудване, както и намаляване на различията в икономическото развитие. Тези терени се определят като специфична част от крайградските територии, където могат да се реализират инвестиционни проекти на местни и чуждестранни инвеститори. Бизнес терените са предимно недвижимо имущество – общинска или държавна собственост. Развитието на индустриалните зони ще даде възможност за реализиране на инвестиционни проекти, както и за вложения в производство и услуги с по-висока добавена стойност.

Въпреки че притежават висок потенциал за развитие, някои градски райони не са могли да го оползотворят поради липса на адекватна инфраструктура. Тази операция ще подкрепя политика за привличане на инвестиции, за създаване и развитие на индустриални зони и бизнес терени в съответствие със „Стратегията за насърчаване на инвестициите в Република България 2005-2013”. Тя се отнася пряко към две от основните цели на Стратегията – 6.2. „Развитие на техническата инфраструктура” и 6.4. „Регионална политика за насърчаване на инвестициите”. Инвестициите ще бъдат насочени след изготвяне на анализите, заключенията и препоръките на финансираните по програма ФАР проект BG 2005/017-586.04.01 “Развитие на индустриални зони”.

Списък с примерни дейности за подкрепа:

- Подобряване и реконструкция на съществуваща или изграждане на нова техническа инфраструктура, свързана с бизнеса (например комуникационни връзки, строителство/реконструкция/ рехабилитация на улици или на малки участъци от местни пътища, осигуряващи достъп до и в индустриалните и бизнес зони, електроснабдяване, улично осветление, връзки към газоснабдителна, водоснабдителна и канализационна мрежа, поставяне на указателни знаци и табели до или в рамките на бизнес зоните и терените и др);
- Обновяване, рехабилитация, реконструкция и ремонт на съществуващи индустриални зони, незасегнати от екологични замърсявания;

Бенефициенти

Общини (включително в партньорство с частен/ни инвеститор/и), сдружения на общини, неправителствени организации с участието на общински власти.

5.1.4. Операция 1.4. Подобряване на физическата среда и превенция на риска

Специфична цел

Да повиши качеството на живот и съответните екологични условия, включително предотвратяване на рискове, както и подобряване на физическата среда на градските центрове и агломерации като част от по-широкообхватната стратегия за социално и екологично възраждане.

Обосновка на операцията

Градовете и урбанизираните територии могат да бъдат успешни и устойчиви, само ако гражданите желаят да живеят и работят в тях и имат възможност да общуват, пътуват и да създават своите домове. Те могат да бъдат привлекателни за чуждестранни бизнес, инвеститори и туристи, ако цялостната градска среда е безопасна, устойчива и с високо екологично и естетическо качество.

Зелените площи в големия и малкия град имат силно влияние върху качеството на живот на неговите жители. Тези пространства предоставят възможности за физическо възстановяване, социални контакти, отмора и спокойствие. Добре поддържаните зелени площи, паркове и залесени територии могат да се превърнат в най-предпочитаните в градските зони. Те трябва да бъдат опазвани, а

съществуващите изоставени застроени терени (на „кафяво“) би трябвало да се превърнат в нови зелени площи или в други обществени пространства. Зелените площи са важни и за градското биоразнообразие, контактът с което е средство за насочване на общественото внимание към по-широкообхватните проблеми, свързани с опазването на околната среда.

Ще се финансират конкретни инвестиции, насочени към определени градски райони, физическото им обновяване и благоустройство, за да се създаде привлекателна градска среда, която на свой ред да привлича бъдещи инвестиции и доведе до допълнително развитие. Дейностите ще включват възстановяване на градската среда в жилищните райони, където съществува проблем със социалната изолация на големи групи от населението, подобряване на комуналната инфраструктура на селищата, кварталите и районите, населени с уязвими социални групи, което ще спомогне за разрешаването на съществуващите проблеми.

С помощта на тази операция ще се коригира недостигът на зелени площи и места за отдих и градските територии ще станат по-привлекателни. За тази цел се предвижда премахване на настилки и засаждане на растителност, подобряване на съществуващите или съответно създаване на нови зелени площи, използване на празни и пустеещи земи по природосъобразен начин, както и изграждане на пешеходни и велосипедни алеи, свързващи централните с другите важни части на градските зони. Реконструкцията и обновяването на индустриални зони в градовете ще създадат възможност за удовлетворяване на досега пренебрегвани потребности на обществото в градовете, като зелени пространства и обществени услуги.

За тази цел операцията ще подкрепя конкретни интервенции с цел подобряване както на физическата градска среда (благоустройство на територии в близост до бизнес центрове, жилищни райони, исторически обекти и сгради и т.н.), така и на жизнената среда (открити пространства, градски паркове и градини).

Обилните дъждове, наводненията и другите природни бедствия, сполетели България, нанесоха опустошителни поражения върху инфраструктурата, регионалната и местна икономика. На риск беше изложен животът на много хора. Дъждовете причиниха големи наводнения, нанесоха материални щети и дори взеха жертви сред населението. Промените в климата могат да предизвикат нови, дори по-екстремни климатични условия, които да увеличат честотата на наводненията. Те биха могли да залееят градските територии и да разрушат съществуващата градска среда. Затова тази операция ще подкрепя дребномащабни инвестиции, които насърчават предотвратяването на рискове и подпомагат градските центрове адекватно да се справят с потенциално разрушителни природни стихии. Всички проекти за защита от наводнения ще бъдат част от планове за интегрирано управление на речните басейни в координация с Министерството на околната среда и водите, в съответствие с Директивата за наводненията и Рамковата директива за водите на ЕС.

Освен това в по-големите агломерационни ареали некачественото строителство както на жилищните, така и на индустриалните/търговските сгради и на инфраструктурата, в съчетание с неадекватното противопожарно оборудване и пожарни коли за градски условия, както и с лошото състояние на пожарните хидранти означава, че в много райони съществува риск от огромни щети в резултат на пожари. Това създава опасност не само за живота и имуществото, но и може да предизвика сериозни екологични замърсявания. Затова ще бъдат подкрепяни конкретни инвестиции за предотвратяване на риска в градски райони, в които рисковете от влошаване на качеството на градската среда и от екологично замърсяване вследствие на пожар са най-големи.

Възстановяването на улична мрежа ще се подкрепя само след приключване на дейностите за ремонт или подобряване на съответната подземна инфраструктура.

Тази операция ще подпомага изготвянето и изпълнението на интегрирани планове за градско възстановяване и развитие, съобразени със социалното и функционално разнообразие, с оглед

разрешаване на многобройните икономически, екологични и социални проблеми, засягащи градските райони (Регламент на Комисията № 1080/ 2006, чл. 8).

Списък с примерни дейности за подкрепа:

- Рехабилитация, изграждане, възстановяване и създаване на зони за обществен отход, като паркове, детски площадки и др.;
- Подобряване на градската среда чрез поставяне на пейки, беседки, фонтани, статуи и др.;
- Изграждане/ реконструкция/ рехабилитация на пешеходни алеи и тротоари, подновяване и подобряване на достъпа на хора с увреждания, изграждане на велосипедни пътеки и алеи, пешеходни зони, алеи и подлези за пешеходци и велосипедисти, включително свързани дейности, като поставяне на указателни знаци, изграждане на паркинги встрани от главни улици и др.;
- Рехабилитация и реконструкция на улични мрежи и въвеждане на енергоспестяващо улично осветление и други мерки за повишаване на сигурността и предотвратяване на престъпността, като поставяне на осветление на паркови площи, охранителни системи за наблюдение на обществени места и др.;
- Подобряване на достъпа за хора с увреждания до административни общински сгради;
- Инициативи на местните жители, мрежи за партньорство и планове за действие, свързани с градското развитие;
- Дребномащабни инфраструктурни мерки за предотвратяване на наводнения и свлачища (диги, подпорни стени и други укрепващи съоръжения); борба с бреговата ерозия, изграждане на малки по обем преливници, бентове и др; възстановяване и изграждане на дребномащабни дренажни съоръжения и инфраструктура;
- Обновяване на съществуващи и изграждане на нови съоръжения и закупуване на оборудване, включително пожарни коли, за ограничаване на пожари, предотвратяване на рискове и щети за живота и имуществото на хората при пожар;
- Интегрирани планове за градско възстановяване и развитие.

Бенефициенти

Общини, сдружения на общини, организации с нестопанска цел в партньорство с общини, Министерство на вътрешните работи/ Национална служба „Пожарна безопасност и защита на населението“ (конкретен бенефициент).

5.1.5. Операция 1.5. Системи за устойчив градски транспорт

Специфична цел

Да осигури достъпност и сближаване чрез ефикасни и устойчиви градски транспортни системи.

Обосновка на операцията

Целта при развитието на устойчив градски транспорт е подобряване на жизнените и екологични условия в основните градски райони в страната. Основна цел ще бъде създаване на по-ефективен и бърз градски транспорт с по-малко потребление на енергия, изграждане на по-достъпна вторична инфраструктура на обществените транспортни мрежи и въвеждане на природосъобразни видове градски транспорт. Чрез поддържането на градска транспортна система от различни видове превозни средства ще бъде постигнато балансирано разделение и ще се намали отрицателното влияние върху околната среда.

Съсредоточаването на усилията върху изграждането на високоскоростен, привлекателен, достъпен, природосъобразен и удобен обществен градски транспорт ще доведе до избягване на задръстванията и на негативните последици от тях. Поради тази причина той е предмет на особено внимание по тази операция.

Автобусите и тролейбусите са най-популярният начин за придвижване в градовете и в близко бъдеще ще запазят тази своя роля. За съжаление автобусният транспорт е най-големият замърсител и неговото по-нататъшно развитие е насочено към намаляване влиянието му върху околната среда.

Осигуряването на околна среда с нива на замърсяване, които не оказват вредно въздействие върху здравето на хората и върху самата природа, както и върху насърчаването на устойчиво развитие в населените места, ще доведе до подобряване на стандарта на живот и социалното благосъстояние на населението. За да се опази здравето на гражданите, е необходимо да се осигури градска среда с високо качество по отношение на:

- Качество на въздуха;
- Намаляване на шумозамърсяването;
- Разработване на системи за устойчив градски транспорт, безвредни за околната среда.

Фоновият шум, причиняван главно от транспорта, е един от основните проблеми на околната среда в големите градове. Наблюдава се постоянна тенденция към увеличаване на неблагоприятните акустични условия в градските райони. Шумът от автомобилния трафик е причина за около 80-85% от общото шумово замърсяване в големите населени места. Проблемите, пряко свързани с шумозамърсяването, причинени от пътният транспорт, са: липса на изградени шумозащитни прегради, неефективна организация на трафика, недобре поддържана пътна мрежа и транспортни средства, както и някои недостатъци на градското планиране. Като допълнителен източник на шум трябва да бъдат посочени и малките производствени предприятия (автомобилни сервиси, дърводелски работилници и др.), разположени на територията на градовете.

Настоящата система за контрол на процесите в обществения градски транспорт не е достатъчно ефективна и не позволява вземането на оперативни и перспективни решения относно неговата организация и управление. Въвеждането на автоматизирани системи за управление на трафика и контрол на транспортните процеси в градовете ще осигури подобряване на качеството на услугите в обществения градски транспорт. Освен по-голяма редовност на курсовете и упражняването на контрол в реално време, системите ще позволят запис и контрол на пътуването, натоварване на маршрутите и последващата им оптимизация, и ще намалят възможностите за грешка на водача. Въвеждането на нова система за таксуване и получаване на информация от пътниците в обществения градски транспорт ще позволи разработването на гъвкава тарифна политика, основана на оценката на клиентите, използващи транспортните услуги.

Тъй като градският транспорт е един от най-големите замърсители на околната среда, чрез тази операция политиката за регионално развитие ще подпомага изпълнението на интегрирани стратегии за екологично чист градски транспорт, като част от интегрираните планове за градско възстановяване и развитие. По-ефективно използване на съществуващата инфраструктура ще се постигне чрез укрепване на системи за екологично съобразен обществен транспорт.

Списък с примерни дейности за подкрепа:

- Разработване на планове за управление на трафика и внедряване на автоматизирани системи за управление и контрол чрез въвеждане и подобряване на системите за управление и информационно обслужване (например центрове за управление на трафика, централизирана компютърна система, детекторни станции за превозни средства, дистанционно сменяеми информационни табла, кантари, комуникационни подсистеми);
- Подобряване на достъпността на градските автобусни спирки – платформи за хора с

увреждания, премахване на пречките за ориентация и информация, светлинно и звуково обявяване на спирките, ясно визуално означаване на линиите, разписания, разбираеми и за хора с намалено зрение, информация за незрящи и др.;

- Обновяване на транспортната инфраструктура – контактна мрежа, подобряване на спирки, бази за ремонт и поддръжка и оборудване;
- Развитие на инфраструктурна маршрутна мрежа с нови дестинации до по-отдалечени жилищни райони;
- Осигуряване на система за защита от шума - осигуряване на трамвайните линии с антивибрационни и шумозащитни елементи;
- Разработване и подобряване на системи за обществен градски транспорт, използващи автобуси, трамваи, тролеи, които отговарят на европейската нормативна уредба за вредни емисии от двигателите и използване на възобновяеми/алтернативни енергийни източници в градския транспорт;

Бенефициенти: Общини (включително в партньорство с публични компании за обществен транспорт).

5.2. Приоритетна ос 2: Регионална и местна достъпност

Обосновка

Целта на тази приоритетна ос е да се подобри качеството на живот и работна среда чрез **по-добър достъп** и създаване на нови възможности за повишаване на регионалната конкурентоспособност и устойчивото развитие. Това ще бъде постигнато чрез подобряване на инфраструктура, свързана с транспортните, комуникационните, информационните и газоснабдителните мрежи.

Обединяването на територията на страната чрез по-добра достъпност и мобилност се явява фактор от решаващо значение за повишаване на регионалната конкурентоспособност, развитието и създаването на работни места. Тази интеграция е силно зависима от няколко основни инфраструктури – второкласните пътища, телекомуникациите и газоразпределителната мрежа.

Тази приоритетна ос е в подкрепа на изпълнението на два от приоритетите на НСПР: *Приоритет 1 “Подобряване на базисната инфраструктура”* и *Приоритет 4 “Подкрепа за балансирано териториално развитие”*, като се съгласува и допълва с ОП „Транспорт”, ОП „Административен капацитет” и Програмата за развитие на селските райони.

Състоянието на пътната мрежа е един от съществените фактори, който затруднява интеграцията на регионите помежду им и в европейското пространство, ограничава мобилността на работната сила, намалява достъпа до различни видове услуги и задълбочава различията между отделните райони, последица от които е изостаналост в развитието на периферните региони на страната.

Една от целите на приоритетната ос е да подпомогне обновяването и развитието на републиканската/държавна и местна пътни мрежа, за да има по-добра пътна достъпност между различните региони, както и във вътрешността на градските зони.

Второкласните и третокласните пътища, като част от държавната пътна мрежа, осъществяват връзки с национално значение и основно обслужват връзките между центровете на големите градове, често преминавайки през малки градове и общини, които са част от градските агломерационни ареали. От друга страна, местните пътища са общински – с местно и регионално значение. Тези пътища

осъществяват външните връзки на градовете с републиканските пътища, т.е. второкласните и третокласни пътища⁶⁹.

Голяма част от второкласните, третокласните и общинските пътища в България са износени, което неотложно поражда необходимост от тяхното модернизиране, за да се подобри безопасността им, както и да се подпомогне развитието на туризма и достъпа до административните, здравните, образователните и културните заведения.

Подобряването на достъпа до най-отдалечените райони е сигурна стъпка към преодоляване на териториалните различия и на вътрешнорегионалните различия. Изграждането на подходящи пътища и качествени връзки ще повиши мобилността вътре в страната и ще осигури достъп до възможностите, които предоставят основните първокласни мрежи. В този смисъл, подобряването на транспортната достъпност като елемент от качеството на услугите, включва по-нататъшното изграждане и разширяване на техническите характеристики и експлоатационните условия на съществуващата в районите второкласна, третокласна и общинска пътна мрежа, така че да обхванат по-голяма част от територията. По този начин по-голям дял от населението ще получи висококачествени транспортни услуги от гледна точка на безопасността и ще се намали продължителността на пътуването.

Достъпността на градовете и регионите оказва значително влияние върху качеството на живот, околната среда и икономическата активност. Тя е важен фактор за развитието на прилежащите територии на големите градове. В тази връзка качеството на мрежата от общински пътища в рамките на градските агломерационни ареали е от огромно значение.

Информационните и комуникационни технологии (ИКТ) предлагат нови възможности за регионите като оказват влияние върху териториалното разпределение на икономическите дейности. С тяхна помощ могат да се преодолеят „бариерата на разстоянията“ и проблемите на отдалечените райони, типични за много периферни територии. Разрешаването на проблема с изостаналостта по отношение на технологичния напредък, икономиката, базирана на знанието, и информационното общество, е въпрос от изключително значение за развитието на националния и регионален потенциал, за да се навакса пропуснатото през следващото десетилетие. Възможностите на съвременната широколентова инфраструктура предлагат предимства за бизнеса, потребителите на публични услуги и домакинствата.

Отдалечените територии, които имат лоши пътни и информационно-комуникационни връзки, в повечето случаи нямат достъп и до енергийни ресурси. Прокарването на газопрепосна мрежа в тези територии ще спомогне за концентрираното и интегрирано развитие на значително изоставащите райони.

Ефикасният транспорт и достъпът до телекомуникации и газови ресурси са основни предпоставки за укрепване на конкурентоспособността на периферните и слабо урбанизирани територии, а оттук - и за социалното и икономическо сближаване. Транспортните и телекомуникационни възможности са важен фактор за насърчаване на полицентричното развитие. Транспортните, телекомуникационни и газопрепосни системи и услуги имат основна роля за укрепване на различните агломерационни ареали и градските центрове от регионално значение и превръщането им в места, привлекателни за икономически дейности.

В частност, подобрените връзки ще обединят средно големите и малките градове с големите градски центрове и ще увеличат техния принос към кохезионното развитие на регионите.

Специфична цел

Да се повиши достъпността и връзките в рамките на градските агломерационни ареали, между градските агломерационни ареали, техните периферии и съседните слабо урбанизирани райони.

⁶⁹ Приложение 11 към "Закон за пътищата", ДВ, 64/8 август 2006

Индикатори и целеви стойности

Вид	Индикатор	Единица	Количествено изражение			Честота на измерване	Източник на информация
			Базова стойност (2005/6)	Междинна стойност (2009)	Целева стойност (2015)		
Въздействие	Намаляване на емисиите на парникови газове (CO2 и еквивалентни, kt)	кт	неприложимо	4	39	След завършване на програмата	ИСУН / Фонд РПИ /Проучвания
Резултат	Стойност на спестено време в евро/год в резултат от реконструирани пътища за пътници и товари	евро/год	неприложимо	46 000	208 000	След завършване на програмата	Проучвания
	Допълнително население, обхванато от широколентов достъп (основен показател)	%	10.6%	14%	20%	Ежегодно	ИСУН, ДАИТС
	Увеличаване на трафика на пътници и товари по рехабилитирани пътища (база 2006 г.)	%	неприложимо	10	27	След завършване на програмата	ИСУН / Фонд РПИ/Проучвания
	% на общините с издадени газоразпределителни лицензи (основен показател)	%	49%	54%	59%	След завършване на програмата	ИСУН, МИЕ
Продукт	Изградена ИКТ мрежа	км	неприложимо	150	500	Ежегодно	ДАИТС
	Изградени газопроводи с високо налягане	км	неприложимо	80 ново-построени	425 ново-построени	Ежегодно	ИСУН, МИЕ
	км реконструирани пътища	км	неприложимо	500	1300	Ежегодно	Фонд РПИ
	Брой на проектите (път, ИКТ, газ)	бр.	неприложимо	30	70	Ежегодно	ИСУН

Основните области на интервенция в рамките на настоящата приоритетна ос са:

Операция 2.1: Регионална и местна пътна инфраструктура;

Операция 2.2: Информационна и комуникационна мрежа;

Операция 2.3: Достъп до устойчиви и ефективни енергийни ресурси.

Географски обхват на интервенциите

Всички райони за планиране на ниво NUTS II относно операция 2.1: Регионална и местна пътна инфраструктура (второкласни пътища извън трансевропейската транспортна мрежа (TEN-T) и всички третокласни пътища);

86-те общини от градските агломерационни ареали, включени в Приложение 3, относно операция 2.1: Регионална и местна пътна инфраструктура (общински пътища);

Всички райони за планиране на ниво NUTS II относно операция 2.2: Информационна и комуникационна мрежа;

Общините, посочени индикативно в Приложение 11, относно операция 2.3: Достъп до устойчиви и ефективни енергийни ресурси.

Основните критерии за избор на проекти са следните:

- Проектът допринася за взаимодействието и връзките между градовете и селата;

- Проектът подобрява условията за бизнес дейности в отдалечените райони, включително в туристическите зони;
- Проектът допринася за развитието на информационното общество;
- Проектът подобрява енергийната ефективност и икономическата целесъобразност.

Финансиране

Индикативно разпределение на средствата (в евро)	% от ОПРР / приоритетна ос	Финансиране от ЕС	Национално публично финансиране	Общо финансиране	Процент на съфинансиране от ЕС (%)
Приоритетна ос 2: Регионална и местна достъпност	25%	340 270 886	60 047 803	400 318 689	85%

Бенефициенти

Общини, Фонд "Републиканска пътна инфраструктура", Държавна агенция за информационни технологии и съобщения.

Разграничаване, допълняемост и връзки с други планове и програми

ОП „Транспорт“: Тази приоритетна ос е съсредоточена върху регионалната и местна пътна инфраструктура и вътрешнорегионалните транспортни услуги. Операциите допълват приоритетните оси и операциите, заложи в ОП "Транспорт", където са обхванати магистралите от трансевропейската транспортна мрежа (TEN-T) и първокласните и второкласните пътища, които са част от TEN-T. Останалите второкласни и всички третокласни пътища са предмет на ОП „Регионално развитие“ и попадат в обсега на Фонд „Републиканска пътна инфраструктура“.

ОП „Конкурентоспособност“: ОПРР ще подкрепя дейности, които насърчават обществения достъп до информационните и комуникационните технологии и предоставят ИКТ на обществените институции в градските околности и слабо урбанизираните райони. Не се предвижда финансиране за частния сектор. Инвестиции от такъв характер ще се подпомагат от ОП „Конкурентоспособност“.

Програма за развитие на селските райони (ПРСР):

1. ОП „Регионално развитие“ ще подкрепя дейности за подобряване на общинската пътна мрежа в рамките на 86-те общини от градските агломерационни ареали. От друга страна, ПРСР ще обхване останалите общини в селските райони, където ще се съсредоточат дейностите по Приоритетна ос 3: „Подобряване на качеството на живот в селските райони и насърчаване на разнообразието в селската икономика“.

2. ОП „Регионално развитие“ ще подкрепя дейности, които предоставят ширококолов достъп до он-лайн услуги в прехода към информационно общество (подобряване и разширяване на ИКТ мрежи) в рамките на всички общини на територията на страната. ПРСР няма да подкрепя дейности, свързани с ширококоловата инфраструктура.

Програми за трансгранично сътрудничество: Програмите за трансгранично/транснационално сътрудничество нямат за цел да финансират големи и дълготрайни инфраструктурни инвестиции (като програмите по Цел 1), а са предназначени главно за меки и дребномащабни мерки. Проектите трябва да бъдат разработени от представители от двете страни на границата, ясно да интегрират идеите, приоритетите и действията на заинтересованите страни. Те имат трансгранично въздействие, което не може да се постигне изцяло от оперативните програми по Цел 1. Всички проекти по програмите за трансгранично/транснационално сътрудничество трябва задължително да отговарят най-малко на два от следните критерии: 1) Съвместно развитие, 2) Съвместно изпълнение, 3) Съвместен екип, 4) Съвместно финансиране

5.2.1. Операция 2.1. Регионална и местна пътна инфраструктура

Специфична цел

Насърчаване на достъпността, взаимосвързаността и сближаването вътре в регионите чрез подобряване и ремонт на регионални и местни пътища.

Обосновка на операцията

Подобряването на достъпността до основните транспортни дестинации в рамките на районите за планиране чрез реконструкция и подобряване на второкласните и третокласните пътища ще намали значително времето за пътуване и в същото време ще разшири полето за действие на регионалните центрове чрез предлагане на качествени услуги. Ще се подобри достъпът на периферните и икономически слаборазвитите територии до регионалните пазари на стоки и услуги, както и до големите индустриални икономически центрове. Взаимосвързаността и достъпността изискват подобряване на второкласните и третокласни пътни системи, като това трябва да е икономически и екологично обосновано, или да се налага по социални съображения или съображения за безопасност.

Тази операция ще подпомогне инвестициите в подобряването на:

- пътища, които обслужват вътрешнорегионални връзки и осигуряват възможности за развитие на техния специфичен икономически потенциал;
- пътища, осигуряващи достъп до райони с потенциал за развитие на туризъм;
- общински пътища в агломерационните ареали за по-добра интеграция и достъпност на териториите около големите градски центрове.

Списък с примерни дейности за подкрепа:

- рехабилитация и реконструкция на второкласни пътища извън трансевропейската транспортна мрежа (TEN-T), както и на третокласни пътища;
- подобряване на транспортните връзки до определени дестинации и обекти извън населените места – достъп до пристанища, летища, сметища и т.н.
- подкрепа за общински пътища в градските агломерационни ареали (общините, изброени в Приложение 3).

Бенефициенти

Фонд „Републиканска пътна инфраструктура“, конкретен бенефициент за второкласни и третокласни пътища, общини.

5.2.2. Операция 2.2. Информационна и комуникационна мрежа

Специфична цел

Осигуряване на достъп до широколентова инфраструктура в прехода към информационно общество.

Обосновка на операцията

Въпреки че цифровата опорна мрежа на страната е вече изградена, все още предстои много работа, за да се цифровизира напълно мрежата на местно ниво в периферните части на градските и селските райони. Това е особено важно за развитието на съвременните телекомуникации. Достъпът до интернет на национално ниво показва значително подобрение през последната година по отношение на свързаност, скорост и достъпност на цената. Най-критично е бавното развитие на достъпа до мрежите в по-слабо урбанизираните райони, където през последните години липсва подобрение в сравнение с останалите показатели. Това се отнася до разпространението на ISDN, достъпа до

кабелен и мобилен интернет на територията на цялата страна, както и свързаните с това високи разходи и ниската степен на използване на персонални компютри от домакинствата.

Въвеждането на нови информационни и комуникационни технологии е и важно средство за предотвратяване на отрицателните промени в демографската структура чрез създаване на възможности за привличане на висококвалифицирани хора, занимаващи се с нововъведения и консултантски услуги в прилежащите крайградски и селски райони.

По-специално, административните органи се нуждаят от средства за обслужване на населението както в градовете, така и извън тях. Въпреки че се предвижда пазарът да осигурява основните национални телекомуникационни инфраструктури, в действителност съществуват специфични пазарни пропуски по отношение на местната свързаност с такива инфраструктури и липса на предоставяне на услуги. Например, няма търговски интерес за изграждане на инфраструктура (включително широколентови и безжични услуги), както и за развитие на информационни и комуникационни услуги в слабо населени и неразвити райони. Постигането на тази цел е свързано с въвеждането на широколентови технологии за цифров пренос на данни, което води до подобрени ефикасност, обхват и прозрачност на предоставянето на услуги на населението (образование, здравеопазване, услуги, предоставяни от местни и регионални публични органи).

В този смисъл тази операция ще финансира завършването на модернизацията на преносната телекомуникационна мрежа, разширяването на местната телекомуникационна мрежа в граничните и слабо населени територии и бъдещата цифровизация на тази мрежа.

Подкрепата ще бъде осъществявана съгласно държавната информационна и телекомуникационна политика, основана на "е-Европа", като се отчитат насоките за критериите и начините на изпълнение на Структурните фондове, за развитието на електронните комуникации (SEC (2003) 895 от 28 юли 2003 г.).

По принцип, подкрепата ще се ограничава до инфраструктура, т.е. инсталации (широколентови оптични трасета, канали, мачти, безжичен пренос) и оборудване, достъпно за всички оператори и доставчици на услуги. На всички оператори ще бъде осигурен достъп към инфраструктурата при равни условия.

Списък с примерни дейности за подкрепа:

- Развитие на критична, защитена, сигурна и надеждна обществена инфраструктура, изграждане на широколентови връзки към градските периферии и по-слабо урбанизираните територии и селски райони;
- Създаване на обществени сървърни паркове за съхранение на обществени информационни системи и данни;
- Въвеждане на мерки и системи за осигуряване на данни и безопасност на комуникациите, съгласно европейските стандарти и изискванията на бизнеса;
- Подкрепа за общинските ИКТ инфраструктурни проекти.

Бенефициенти

Държавната агенция за информационни технологии и съобщения, конкретен бенефициент за изграждането на нова държавна ИКТ мрежа.

Общините, за общинските ИКТ инфраструктурни проекти

5.2.3. Операция 2.3. Достъп до устойчиви и ефективни енергийни ресурси

Специфична цел

Предоставяне на достъп до националната газоразпределителна мрежа или по възможност – до възобновяеми енергийни източници с цел повишаване на инвестиционната привлекателност и регионалната конкурентоспособност.

Обосновка на операцията

Както е посочено в анализа от Раздел 3.5.4, съществуват значителни регионални различия в достъпността до природен газ. Докато в повечето европейски страни газоразпределителната мрежа обхваща над 80% от общините, в България са газоснабдени само 35-40 общини, което е едва 15% от общия брой на общините в страната. Под 1% от домакинствата са газифицирани, докато в европейските страни средното ниво е съответно над 50%. Съществуващата газоразпределителна мрежа създава значителни регионални различия и неравни възможности за конкурентност на регионите. Следователно осигуряването на достъп до ефективни енергийни ресурси на производствата, домакинствата и обществените сгради в общините е важно условие за подобряване на бизнес средата, насърчаване на икономическото развитие и конкурентоспособността в тези региони.

Изграждането и развитието на газоразпределителна мрежа е пряко свързано с изпълнението на целите на енергийната политика на България и Европейския съюз, като повишаване сигурността на доставките; конкурентоспособност на европейските икономики, достъпна енергия, насърчаване на екологичната устойчивост и борбата с промяната на климата.

България изостава значително в изграждането на газоразпределителни мрежи и газификацията на домакинствата в сравнение не само със страните от ЕС, но и съседните държави и тези от Югоизточна Европа. Недостигът на доставки на газ често се явява причина за намаляване на инвеститорския интерес и затруднява икономическото развитие на засегнатите райони. Отдалечеността на споменатите общини от наличните преносни мощности и нуждата от големи инвестиции в изграждането на разпределителни отклонения са от причините, поради които тези райони не са включени в описа на обособените територии за разпределение на природен газ на територията на страната. Следователно изграждането и развитието на разпределителните мрежи и газификацията са от решаващо значение за такива райони. Инвестициите в тази област ще създадат по-благоприятна и конкурентна бизнес среда и ще намалят консумацията на енергия не само в икономическия сектор, но и в домакинствата. Употребата на по-устойчиви и ефективни енергийни ресурси има значителни екологични и социални последици. Инвестициите в газификацията ще имат следните икономически ефекти:

- Тласък в развитието на местната икономика в новите газифицирани територии, повечето от които са слабо развити;
- Намаляване на разходите за отопление на общинските и обществените сгради (училища, болници, читалища и др.);
- Намаляване на енергоемкостта на икономиката чрез използване на природен газ и възобновяеми енергийни източници за отопление вместо електричество;
- Освен това ще настъпят съществени икономически, социални и екологични ефекти, тъй като понастоящем отоплението на по-голямата част от населението следва класическата, но най-неизгодна в енергийно отношение схема – електрически печки, печки на въглища, дърва и в най-малка степен – пропан бутан. Според прогнозите преминаването от електрическа енергия към използване на природен газ за отопление и домакински нужди ще намали с около 35% разходите на семейство и ще доведе до значително спестяване на енергия. Използването на природен газ и възобновяеми енергийни източници в жилищния и икономическия сектор ще допринесе за изпълнението на екологичните задължения и намаляване на емисиите от парниковите газове, съгласно ангажиментите по Протокола от Киото, тъй като използваните понастоящем енергийни ресурси (нафта, въглища, дърва) имат лоши екологични показатели и замаяната им с природен газ

и възобновяеми енергийни източници ще има положително въздействие за намаляване на емисиите на CO₂, SO₂ и прах.

Използването на природен газ ще ограничи значително търсенето на дърва за отопление и това ще се отрази впоследствие на неконтролираното изсичане на горите. Сега в тези територии няма алтернатива на дървата, въглищата и електричеството като енергийни източници, а изграждането на газоразпределителни тръбопроводи ще осигури такава.

Завършването на основните газоразпределителни тръбопроводи и осигуряването на евтини и ефективни енергийни ресурси ще допълни по интегриран начин свързващите мрежи (пътница и ИКТ), в резултат на което ще се подобрят вътрешнорегионалните връзки, развитието и регионалната конкурентоспособност. Ефективността и гъстотата на газоразпределителните мрежи се счита за жизненоважна за интеграцията на регионалните и градски икономики и тяхната конкурентоспособност.

Програмата ще даде предимство на проекти, които са насочени към преодоляване на съществуващия енергиен дефицит чрез използване на възобновяеми енергийни източници.

Всяка община, кандидатстваща за достъп до газоразпределителна мрежа, трябва да докаже, че не разполага с алтернативни енергийни източници (виж Приложение 12).

България има потенциал за използване на възобновяеми енергийни източници (ВЕИ), но този национален потенциал е много неравномерно разпределен между регионите. Това се отнася особено за общините от отдалечени области, включени индикативно в Приложение 11, които нямат достъп до газоразпределителна мрежа.

Проектите за оползотворяване на геотермална енергия и биомаса, съответно за генериране на топлинна енергия или за комбинирано генериране на топлина и електричество, за избираемите общини по операцията трябва да се разглеждат като алтернативи на използването на природен газ. Възможността такива проекти да се определят като „избираеми“ по операцията вместо изграждането на газоразпределителна мрежа към избираемите общини (които нямат издаден лиценз или не са включени в районите за газоразпространение) трябва да се основава на доказана икономическа, техническа, екологична и социална осъществимост и на сравнителна оценка на ефективността.

Списък с примерни дейности за подкрепа:

- Изграждане на участъци от газоразпределителни тръбопроводи в съответните райони като част от националната газопреносна мрежа към съответните области;
- Изграждане на инсталации, използващи ВЕИ, и връзки към системите за доставка на ВЕИ;
- Технически проучвания и проучвания за осъществимост, изготвяне на проекти, техническа помощ.

Операцията ще подпомага единствено инвестиции в енергоразпространението и няма да подкрепя дейности, свързани с производството на енергия. Тя ще се съсредоточи върху изграждането на участъци от газоразпределителни тръбопроводи в избираемите области и общини като част от националната газопреносна мрежа.

Бенефициенти

1. За достъп до газоразпределителната мрежа

Общини без издаден лиценз за газоразпределение извън списъка на териториите, определени за газоразпределение (газоразпределителни региони) на базата на стриктни критерии за избор (общини от отдалечени области, включени в Приложение 11), за които:

- не съществуващ достъп до националната газопреносна мрежа;
- може да се докаже, че притежават значителен потенциал на пазара на газта – промишленост, публичен сектор и домакинства;

- ще се мултиплицира ефектът от газификация – спестено електричество, течни горива, въглища и дърва;
- ще се намалят емисиите на парникови газове, SO₂ и прах;
- могат да докажат, че не съществува възможност да се използва какъвто и да е вид ВЕИ.

2. За изграждане на инсталации, използващи ВЕИ и връзки към системата за доставка на ВЕИ.

- Общини без лиценз за газоразпределение и включени в списъка на териториите, определени за газоразпределение (газоразпределителни региони), на базата на доказан потенциал за използване на ВЕИ (слънчева енергия, вода, геотермален източник, биомаса).

5.3. Приоритетна ос 3: Устойчиво развитие на туризма

Обосновка

Туризмът се счита за един от важните сектори на българската икономика. Неговият потенциал се доказва от приноса му към brutния вътрешен продукт, износа и валутните приходи, както и от създаването на работни места. Високата териториална концентрация обаче, в съчетание с еднообразието на продукта и пропуските в маркетинга на туристическите дестинации, намаляват шансовете досегашният темп на растеж да продължи в средносрочна и дългосрочна перспектива. Настоящата тенденция на развитие крие значителни екологични, социални и икономически рискове за вече свръхразвитите курорти.

Въпреки препоръките и добрите намерения да се развият алтернативи на традиционните туристически продукти и на традиционните и вече прекомерно развити курорти, развитието на такъв вид туризъм (културен, екологичен, лечебен, приключенски и т.н.) е все още ограничено и дори „статистически неуловимо”. Много от потенциалните атракции не са разработени по начин, който да оползотворява техния потенциал (да могат да привлекат достатъчно посетители за по-дълъг престой), а свързаната с тях туристическа инфраструктура е незавършена, остаряла, износена или липсваща. Вътрешните части на страната са слабо популярни като туристически дестинации и е необходимо да се създаде положителна представа за тях. Същевременно развитите региони имат трудности с диверсификацията на продукта, разширяването на пазарните сегменти, осигуряването на по-големи печалби, удължаване на сезона и повишаване степента на заетост на легловата база. Освен това съществуващите атракции и продукти се рекламират поотделно, а не като част от един по-голям регионален продукт. Сътрудничеството и съвместните усилия за развитие на туризма на местно, регионално и национално ниво остават ограничени. В резултат на това много региони са развити предимно като „спирки”, а не като истински туристически дестинации и така не могат да осигурят по-дълъг престой на посетителите и свързаните с това икономически ползи.

Приоритетна ос 3 има за цел да развие туристическия продукт по екологично и икономически устойчив начин. Целта е да се разшири териториалният обхват на туризма и ползите от него по балансиран начин, което ще доведе до икономическа диверсификация на регионите. Акцентът ще бъде върху устойчивото развитие на туризма въз основа на продуктово и пазарно разнообразие и цялостно и равномерно използване на туристическия потенциал. Допълнително ще се подобри бизнес средата за туризъм и ще се предложат инвестиционни решения, които да насърчат туризма и развитието на бизнеса чрез изграждане на туристически атракции и свързана с тях туристическа инфраструктура, популяризиране и модернизиране на туристическите обекти, разширяване и подобряване маркетинга на туристическите дестинации, увеличаване на пазарната информация в рамките на туристическата индустрия и политика, както и укрепване на партньорството между различните участници. Без тази подкрепа очакваното ниво на развитие на туризма и бизнеса ще бъде постигнато на много по-късен етап.

Като съществен елемент на приоритетната ос е увеличаването на въздействието на дейностите чрез подпомагане на по-големи проекти, които имат значителен принос за конкурентоспособността и генерирането на доход за регионите и за промяна в настоящата териториална структура на туризма. Ще бъдат подкрепяни само публични и негенериращи печалба инвестиции.

Приоритетната ос е в съответствие с Националната стратегия за регионално развитие, която цели да постигне динамично и балансирано развитие на отделните райони за планиране и разглежда туризма не само като средство за "опазване и валоризация на природното и културното наследство", но и като средство за "укрепване на връзките между градовете и районите и засилване на социално-икономическото сближаване".

Всички документи, касаещи политиката по туризъм, включително Националната стратегия за развитие на туризма (която е в етап на подготовка), предвиждат устойчивото му развитие като един от националните приоритети, както и диверсификацията на продукта и пазара и подобряването на маркетинга на туристическите дестинации. ОПРР е до голяма степен в съответствие с „географската сегментация“, предложена в доклада за Националната стратегия за туризма. По-конкретно програмата е насочена към два от четирите "принципа за изпълнение", предложени в Националната стратегия за туризма, и по-точно "Устойчиво развитие" и "Ефективна реклама", докато другите два могат да бъдат повлияни само непряко ("Подобряване на качеството" и "Икономическа възвращаемост").

Приоритетната ос е в пълно съответствие с принципите и насоките за устойчиво развитие и с екологичните аспекти, включени в Проектостратегията за устойчиво развитие на България (2007). Стратегията е основана на обновената Стратегия за устойчиво развитие на ЕО и на Лисабонската стратегия, признаваща туризма за важен фактор в подобряването на качеството на живот и бизнес конкурентоспособността чрез развитие на устойчиви форми на туризъм (културен, еко-, балнео/спа, и др.) и въвеждане на природосъобразни практики.

Приоритетната ос отговаря на целите на Националната стратегическа референтна рамка, която акцентира върху богатото и разнообразно природно и културно наследство, отчита приноса на туризма за националния растеж и го възприема като основен елемент на местния потенциал и един от двигателите на регионалното и местно развитие. Така НСРР призовава към укрепване на регионалното измерение на продукта, поставяйки ударението върху ролята му за икономическата диверсификация, особено в селските региони, както и за опазване и използване на природното и културното наследство.

Приоритетната ос е в съответствие със Стратегическите насоки на Общността за сближаване, където туризмът се счита за една от мерките за насърчаване на икономическия растеж, а опазването на историческото и културно наследство - като потенциал за развитие на туризма. Стратегическите насоки подчертават също ролята на туризма в развитието предимно на селските региони и необходимостта от интегриран подход към качеството, съсредоточен върху удовлетворяване на потребителите и основан върху икономическите, социалните и екологичните измерения на устойчивото развитие.

Специфична цел

Повишаване на регионалния туристически потенциал за развитие и маркетинг на устойчиви и разнообразни, специфични за региона туристически продукти с висока добавена стойност, и увеличаване на приноса на сектора към устойчивото регионално развитие.

Индикатори и целеви стойности

Вид	Индикатор	Единица	Количествено изражение			Честота на измерване	Източник на информация
			Базова стойност (2005/2006)	Междинна стойност (2009)	Целева стойност (2015)		
Въздействие	Нетни годишни приходи от международен туризъм	млн. евро	914 (2005)	1050	1475	Ежегодно	БНБ
	Заетост на легловата база	%	35% (2005)	39%	45%	Ежегодно	НСИ
	Брой нощувки извън развитите райони	млн.	2,5 (2005)	3,9	7.0	Ежегодно	НСИ
Резултат	Допълнителен годишен брой посетители на подкрепените атракции ⁷⁰	бр.	0	20,000	500,000	Веднъж на две години, считано от 2009	ИСУН
	Удовлетвореност на посетителите от атракциите и информационните услуги	%	0	70%	80% ⁷¹	Ежегодно	Държавна агенция по туризъм ⁷²
	Годишен брой участници (организации, компании) в международни, национални и регионални туристически панаири и изложения	бр.	900 (2006)	1000	1500	Ежегодно	Държавна агенция по туризъм
Продукт	Общ брой проекти за развитие на туризма	бр.	0	36	147	Ежегодно	ИСУН
	Брой развити туристически атракции/обекти	бр.	0	25	95	Ежегодно	ИСУН
	Брой подкрепени национални програми за маркетинг и реклама и проекти за развитие на продукти и маркетинг на дестинациите	бр.	0	11	52	Ежегодно	ИСУН
	Национална работеща мрежа от ТИЦ	%	0	0	70 % от ТИЦ включени в мрежа	Веднъж на две години, считано от 2009	ИСУН, Държавна агенция по туризъм

Операции за подкрепа:

Дейностите, които ще бъдат подкрепяни по настоящата приоритетна ос, са структурирани в три операции, описани както следва:

Операция 3.1. Подобряване на туристическите атракции и свързаната с тях инфраструктура;

Операция 3.2. Развитие на регионалния туристически продукт и маркетинг на дестинациите;

Операция 3.3. Национален туристически маркетинг.

Съгласно чл. 34(2) от Основния регламент **ще се използват възможностите на кръстосаното финансиране** за допълване на дейностите по този приоритет с цел да се осигури тяхната завършеност и устойчивост.

Географски обхват на интервенциите

Операция 3.1. ще подкрепя дейности, свързани с туризма, във всички общини с население над 10 000 жители (данни от 2005 г.). Операцията ще подкрепя също така дейности, свързани с паметници на културата с национално и световно значение (около 1 500), разположени на територия на цялата

⁷⁰ Ще се измерва 12 месеца след завършване на проекта.

⁷¹ т.е. 80% от посетителите заявяват много високо и високо ниво на удовлетворение

⁷² проучване с въпросник, мин. извадка 20 000

страна, съгласно класификация на Националния институт за паметници на културата. Списъкът с избираеми общини е представен в Приложение 5.

Операция 3.1. няма да подкрепя дейности в свръхразвити зони за масов туризъм, оказващи сериозен натиск върху физическата и социалната среда (Черноморското крайбрежие, най-големите ски курорти, столицата София и община Пловдив). (Приложение 5а)

Операция 3.2. ще финансира дейности, свързани с развитието на продукти и маркетинг на дестинации от регионален обхват и въздействие на цялата територия на страната.

Основни критерии за избор на проекти:

Основните критерии за избор на проекти ще включват :

- Въздействие върху икономическото развитие и възможности за генериране на доходи за регионите, които имат потенциал и нужда от развитие на туризма, конкурентоспособност и привлекателност на развитите туристически атракции и продукти, т.е. способност да се привлекат значителен брой посетители;
- Създаване на работни места в туристическия сектор (работни места, създадени пряко от подкрепената дейност);
- Партньорство и регионален подход – ще бъде дадено предимство на проекти с регионален обхват, създаващи регионални продукти, обхващащи няколко общини и насърчаващи партньорството. В конкретни и обосновани случаи ще бъдат подкрепяни не само регионални, но и мрежови (маршрутни) проекти, включващи туристически обекти и организации от различни части на страната;
- Разнообразяване на продукта и укрепване на специализираните видове туризъм, особено културен, екологичен, и спа туризъм; като ще се дава предимство на проекти, създаващи нови продукти за българския туристически сектор като катализатор за откриване на нови продуктови и клиентски пазари;
- Икономическа диверсификация на съответната територия или регион и намаляване на териториалната концентрация на туризма;
- Насърчаване на предлагането извън сезона, намаляване на сезонността и увеличаване на заетостта на легловата база в региона, особено във вече развитите райони;
- Екологична устойчивост – развитие на туристически продукти, които гарантират опазването на природното и културното наследство. Всички проекти трябва да доказват приноса си за опазване и подобряване на околната среда, а при необходимост ще бъдат насърчавани мерки за енергийна ефективност;
- Устойчивост на резултатите – обосновка и ангажираност от страна на бенефициентите;
- Цялостност, стратегически подход за развитие и логично групиране на избираемите дейности за постигане на допълняемост и синергия;
- Допълняемост и синергия между дейностите в рамките на трите операции;
- Съответствие с националната нормативна уредба в областта на развитието на туризма, културното наследство и защитата на околната среда;
- Съответствие със и принос към по-широка стратегия/план за развитие на туризма или общ план/стратегия за регионално развитие.

Финансиране

Индикативно разпределение на средствата (в евро)	% от приоритетна ос	Финансиране от ЕС (a)	Национално публично финансиране (b)		Общо финансиране (c) = (a) + (b)	Процент на съфинансиране (%) (d) = (a) / (c)
Приоритетна ос 3: Устойчиво развитие на туризма (ЕФРР)	13,62%	185 379 580	32 714 043	15	218 093 623	85

Бенефициенти

Общини, сдружения на общини; Министерство на културата (конкретен бенефициент); местни, регионални и национални туристически организации, регистрирани в Националния туристически регистър, публични власти, управляващи културни паметници с национално и световно значение, Държавна агенция по туризъм (конкретен бенефициент).

Разграничаване, допълняемост и връзки с други планове и програми

Нуждите и проблемите на развитието на туризма в България са едновременно огромни и разнообразни и предвид възприетата структура на оперативните програми, не могат да бъдат разрешени от една оперативна програма.

Дейностите по настоящата приоритетна ос ще допълнят дейностите за подкрепа и развитие на МСП, предлагани в ОП „Конкурентоспособност“ за всички сектори (включително туризъм) и от ПРСР за дейности за диверсификация, създаване и развитие на земеделски микропредприятия (включително туризъм) в 231 селски общини. Подобна е връзката с ОП „Развитие на човешките ресурси“, която финансира образованието, квалификацията и ученето през целия живот без насоченост към конкретни сектори. ОП „Транспорт“ акцентира върху влиянието, което опорната транспортна инфраструктура на страната оказва и върху развитието на туризма.

Разграничаването с Програмата за развитие на селските райони (Ос 3, Мярка 3.1.3. "Насърчаване на туристическите дейности") ще бъде на териториална основа, на база население на общините. Общините с население под 10 000 жители ще бъдат бенефициенти по ПРСР, а останалите (с население над 10 000 жители) – по ОПРР (операция 3.1.). Оперативна програма "Регионално развитие" ще подкрепя и дейности, свързани с културните паметници с национално и световно значение (около 1 500 на брой), разположени на територия на цялата страна, съгласно класификацията на Националния институт за паметници на културата. ПРСР ще подпомага само културни паметници с местно значение в 178 общини с население под 10 000 жители според същата класификация. По отношение на развитието на регионални туристически продукти и маркетинг на дестинации (операция 3.2.), ПРСР (мярка 3.1.3.) предвижда маркетингови дейности с местен (общински) обхват и значение, докато ОПРР финансира дейности на регионално ниво с много по-широк (надобщински) обхват и значение.

ОП „Околна среда“ ще подкрепя дейности, щадящи околната среда, включително начини за насърчаване използването от посетители на зоните по НАТУРА 2000, съгласно съответните планове за управление. Дейностите, свързани със строителство, реконструкция и рехабилитация на инфраструктурата в районите на туристическите атракции, които не са включени в НАТУРА 2000, ще се финансират по ОПРР (операция 3.1.) . за общините с население над 10 000 жители и на територията на цялата страна при дейности, свързани с културните паметници с национално значение. Всички дейности подкрепени по Приоритет 3 на ОПРР и попадащи в обхвата на НАТУРА 2000 ще бъдат предварително съгласувани с разпоредбите на Закона за биоразнообразието и съответното вторично законодателство, както и със съответните заповеди за определянето и планове за управлението на зоните.

Допълнително ОПРР (операция 3.2.) ще се стреми атракциите в границите на мрежата НАТУРА

2000⁷³ да бъдат включени в регионалните туристически продукти и регионалните и национални маркетингови дейности, за да се насърчи развитието на екотуризма. Очаква се ОП „Околна среда“ да окаже значителна подкрепа за развитието на екологичната инфраструктура (водоснабдяване, канализация, пречиствателни станции), като по този начин отговори на някои от най-належащите нужди на вече развитите туристически зони и допринесе за конкурентоспособността на туристическата индустрия.

Програми за трансгранично сътрудничество: Програмите за трансгранично/транснационално сътрудничество нямат за цел да финансират големи и дълготрайни инфраструктурни инвестиции (като програмите по Цел 1), а са предназначени главно за меки и дребномащабни мерки. Проектите трябва да бъдат разработени от представители от двете страни на границата, ясно да интегрират идеите, приоритетите и действията на заинтересованите страни. Те имат трансгранично въздействие, което не може да се покрие изцяло от секторните оперативни програми. Всички проекти по програмите за трансгранично/ транснационално сътрудничество трябва задължително да отговарят на най-малко два от следните критерии: 1) Съвместно развитие, 2) Съвместно изпълнение, 3) Съвместен екип, 4) Съвместно финансиране.

5.3.1. Операция 3.1. Подобряване на туристическите атракции и свързаната с тях инфраструктура

Специфична цел

Развитие на интегрирани и специфични туристически продукти на базата на конкурентни и търсени атракции, които допринасят за диверсификацията и териториалното разпределение на туризма.

Обосновка на операцията

Операцията е съсредоточена върху развитието на туристическите атракции. Тя е насочена към преодоляване на несъответствието между богатия и разнообразен ресурсен потенциал и липсата на развити атракции, пригодени към съвременните пазарни изисквания и интегрирани по начин, който осигурява значително търсене и икономическо благосъстояние.

Операцията цели да подобри, обнови и разшири обектите на природното и културно наследство и/или групи от такива обекти и свързаната с тях публична инфраструктура, насърчавайки развитието на специализирани продукти като културен, екологичен, здравен (балнеоложки/спа) туризъм и/или разнообразяване на предлагането на традиционния масов туризъм.

Основен елемент на тази операция ще бъде:

- a) да насърчи и степенува по важност по-мощни проекти за подкрепа, т.е. проекти които ще разработят туристически продукти със стратегическо местоположение и по-широко въздействие на базата на културното и природно наследство или клъстери от по-дребномащабни обекти; и
- б) да съсредоточи дейностите върху по-слаборазвитите туристически места със значителен потенциал (т.е. операцията ще се прилага в райони, намиращи се извън високоразвитите туристически центрове, където в момента има най-висока концентрация).

Ще се подкрепят само публични и негенериращи печалба инвестиции. Ще се подпомагат най-вече проекти, основани на действителен маркетинг, които могат да докажат че са в състояние да привлекат нови, особено чуждестранни туристи и платежоспособни групи.

⁷³ Доколкото конкретните обекти по НАТУРА 2000 все още не са определени, проектът на ОПРР разглежда най-широката възможност, предложена от научната общност.

Операцията ще се съсредоточи върху туристически атракции, които ще привличат посетители и представляват комплексен туристически продукт. Инфраструктурни проекти, свързани със значителни инвестиции, от които само незначителна част има отношение към самите атракции, ще бъдат дисквалифицирани.

Списък с примерни дейности за подкрепа:

- Разработване на природни, културни и исторически атракции - възстановяване, опазване, експониране, оборудване, въвеждане на техники и програми за интерпретация и анимация и др.;
- Развитие на съпътстващата туристическа инфраструктура, свързана с атракциите (туристически пътеки и пътеки на здравето, маршрути за катерене, езда и колоездене, места за пикник, указателни табели, посетителски информационни центрове, детски площадки, спортни съоръжения и съоръжения за отдих, негенериращи печалба, паркинги, тротоари, зелени площи, обществени тоалетни, осветление, малки съоръжения за събиране на отпадъци и др.), както и съоръжения за улеснение на лица с увреждания и възрастни посетители;
- Възстановяване и обновяване на планински хижи – публична собственост, заслони и съоръжения за безопасност, които допълват туристическия продукт в отдалечени райони;
- Изграждане на допълваща дребномащабна техническа инфраструктура в района на атракциите, например път за достъп, комунални услуги и удобства за посетителите, осигуряваща интегрирано развитие на туристическите продукти;
- Допълващи дребномащабни неинфраструктурни дейности, имащи пряко отношение към подкрепяната атракция (организиране на събития, маркетинг, реклама и дейности, свързани с промоцията и публичността на проектите);
- Обучение на персонала за работа с атракциите и съоръженията, обект на подкрепа.

Проектите трябва да включват комбинация от няколко от гореизброените дейности, които се допълват и интегрират на базата на разумна логика и допринасят за развитието и маркетинга на туристическите продукти, основани на културното и природно наследство (предимно културен, еко- и спа-туризъм). Няма да бъдат подкрепяни единични или разнородни, несвързани помежду си дейности.

Бенефициенти

Общини, сдружения на общини; Министерство на културата (конкретен бенефициент); местни, регионални и национални туристически организации, регистрирани в Националния туристически регистър, публични власти, управляващи културни паметници с национално и световно значение.

5.3.2. Операция 3.2. Развитие на регионалния туристически продукт и маркетинг на дестинациите

Специфична цел

Увеличаване броя на посетителите и продължителността на техния престой, подобряване на сезонното и териториално разпределение на туризма в различните райони и територии, основано на интегрирано управление и маркетинг на дестинациите и използване на различни средства, техники и системи, осигуряващи ефективна туристическа информация и маркетинг.

Обосновка на операцията

Тази операция е насочена към маркетинг на дестинациите и ще насърчава най-вече „меки“ дейности. Целта ѝ е да разреши едновременно няколко основни проблема:

- Необходимост да се запазят настоящите позиции на традиционните международни пазари и да се привлекат нови пазарни сегменти за специфичните продукти и да се използва потенциалното търсене на туризъм на вътрешния пазар;
- Необходимост от повече информация относно разнообразния туристически потенциал и предлагане на българските туристически райони и зони, да се подобри техния имидж чрез използването на ефективни съвременни средства и техники за достигане до туристическите пазари, включително развитие на интернет базиран информационен капацитет и системи, необходими за ефективно рекламиране и конкуриране в рамките на глобалната туристическа индустрия;
- Необходимост от логичен и съгласуван регионален подход и/или национален продуктово базиран подход за подобряване на развитието и маркетинга на туристическите атракции, в подкрепа на отделните компании, местните власти и местните туристически организации от една страна и на националния маркетинг на Държавната агенция по туризъм - от друга;
- Необходимост да се използва съществуващият капацитет и да се разширят и укрепят туристическите организации на основата на партньорство (особено регионалните), които да развиват продукта съвместно и да извършват маркетинговите дейности за своите дестинации;
- Необходимост да се подобри планирането и научната основа на политиката за регионално и местно туристическо развитие и маркетинг, както и да се създаде стабилна регионална база за ефективно участие на международните пазари (предвидено в операция 3.3.).

Необходимо е да се разработят и популяризират на пазара комплексни продукти на дестинациите, които да повлияят върху диверфицирането на продукта и пазара и по-равномерното териториално и сезонно разпределение на туризма. Поради фрагментирания и разнороден характер на туристическата индустрия това може да бъде постигнато чрез съвместни действия, ръководени, насочвани и подкрепяни от съответните организации (туристически организации, основани на партньорство, с участие или сътрудничество с местните власти, чийто по-широк периметър на действие гарантира тяхната ефективност).

Целта на тази операция е да се насърчат инициативите в областта на регионалния маркетинг, т.е. в рамките на областта и нейната територия и извън нея, което в идеалния случай отговаря на дадена област със специфични туристически характеристики и възможности (туристически регион). Операцията ще подкрепя и насърчава активно такива проекти. Подкрепата ще бъде насочена към регионални организации, основани на партньорство, както и към национални организации за национални (надрегионални) проекти и мрежи, и само в изключителни случаи (в големи градове и при липса на регионални туристически организации) ще се подкрепят други бенефициенти. Операцията е отворена за местни маркетингови инициативи само дотолкова, доколкото те могат да имат регионално въздействие.

Регионалното сътрудничество, допълняемостта и синергията ще бъдат насърчавани активно под формата на съвместни усилия на развитите и по-слабо развитите области на регионален принцип. По този начин разработването и популяризирането на продукта ще отразява специфичните регионални особености, ще създава пазарни възможности за по-устойчиво развитие на туризма на регионално ниво и ще допълва националната маркетингова стратегия и дейности (операция 3.3.). Ще бъдат насърчавани предложения, които определят широкомащабни регионални инвестиционни проекти, основани на партньорството, за операция 3.1. Подкрепата няма да се ограничи само до по-слабо развитите туристически региони, тъй като потребностите от разнообразяване на продуктите и пазарите, намаляването на сезонността и др. не се отнасят само за тях. Най-развитите ареали няма да бъдат пренебрегнати и също ще получат подкрепа по тази операция.

Списък с примерни дейности за подкрепа:

- Дейности, подпомагащи развитието на регионални продукти и пазарната информация, като инвентаризация и оценка на туристическите ресурси, средства и услуги, регионален маркетинг и изследвания на въздействието, регионални проучвания на посетителите, разработване на регионални стратегии за развитие на туризма, маркетингови и рекламни стратегии и програми, разработване на туристически пакети и др.;
- Рекламни дейности, като подготовка и разпространение на информационни и рекламни материали за региона и неговите туристически продукти, участие в регионални, национални и международни туристически панаири, организиране на регионални туристически панаири, експедиентски пътувания, посещения на пътнически агенти, туроператори, автори на пътеводители, журналисти и др.;
- Организиране на събития с регионален и национален обхват и въздействие, като фестивали, събития на открито, спортни състезания, фолклорни прояви, представяне на местни/регионални традиции, кухня, занаяти и др.;
- Въвеждане на съвременни технологии и информационни системи с цел подобряване на информационното обслужване, маркетинга и планирането на туристическите дестинации, като създаване, реконструкция/ремонт и/или оборудване на туристически информационни центрове, включването им в регионални или по-големи мрежи и информационни системи, интернет-базирани регионални системи за информация и разпространение (е-маркетинг), туристически бази данни, основани на ИТ и др.;
- Дейности, по създаване на регионална идентичност и марка, като доброволно регионално сертифициране на местата за настаняване, атракциите и услугите, въвеждане на единни регионални системи за маркировка, специфични за региона норми на поведение и стандарти и др., разработване и въвеждане на екологични стандарти за туристически услуги ;
- Подкрепа на дейности за обществено осведомяване и информационни услуги за местния бизнес и общности, например комуникационни кампании за подобряване на осведомеността за природното и културното наследство и приноса на туризма към развитието, разпространение на подходяща информация сред туристическия бизнес, организиране на туристически форуми за насърчаване на ефективната двустранна комуникация, участие и ангажиране на местния бизнес в разпознаването и разрешаването на общи проблеми и др.;
- Подкрепа на организациите и мрежите, основани на принципа на партньорство, включително дейности по изграждане на капацитет в туристическите асоциации и общините, който допълва и/или е необходим за горепосочените дейности; насърчаване на изграждането на регионални и национални мрежи и др.

Проектите трябва да включват комбинация от няколко от гореизброените дейности, които се допълват и интегрират на базата на разумна логика и да допринасят за развитието и маркетинга на туристически продукти, основани на природното и културно наследство (предимно културен, еко- и спа-туризъм). Няма да бъдат подкрепяни единични или разнородни, несвързани помежду си действия.

Дейностите трябва да допълват/подкрепят маркетинговите, рекламните и информационните стратегии и дейности, предвидени на национално ниво, най-вече по операция 3.3.

Бенефициенти

Регионални, национални и местни туристически асоциации, регистрирани в Националния туристически регистър, общини, сдружения на общини, Министерство на културата (конкретен бенефициент).

5.3.3. Операция 3.3. Национален туристически маркетинг

Специфична цел

Повишаване на ефективността и влиянието на националните маркетингови дейности, маркетинговата информация и прозрачността с цел да се подпомогне диверфикацията на туристическите продукти и пазари и устойчивото развитие на туризма.

Обосновка на операцията

За да бъдат продадени, туристическите продукти трябва да се популяризират на пазара, т.е. да се привлекат посетители и да има ползи от развитието на туризма. За да се създадат привлекателни туристически продукти и да се популяризират успешно, е необходимо познаване на търсенето, пазарните изисквания и предлагането. Общопризнат факт е, че на международните пазари това не може да се прави ефективно нито от отделните фирми (особено ако са малки), нито от местните или регионални участници на пазара.

Държавната агенция по туризъм отговаря за националния маркетинг и свързаните с него дейности. Както беше отбелязано в социално-икономическия анализ, в изпълнение на своята маркетингова функция тя се сблъсква със сериозни предизвикателства като например: съществуващите дейности са ограничени по обхват, а в някои случаи – неуместни или неефективни; финансирането е значително по-малко в сравнение с това в други страни; маркетинговите изследвания са оскъдни; статистическата и друга информация за туристическото предлагане и развитие в страната е ограничена, несистематизирана, а понякога - неподходяща и ненадеждна; маркетинговите дейности и предоставянето на информация на туристите не са координирани и т.н.

Операцията е насочена към преодоляване на тези и подобни проблеми чрез осигуряване на финансиране за маркетинговите и информационните дейности. Подкрепата ще се оказва въз основа на средносрочна рамкова инвестиционна програма, включваща Годишните програми за национална туристическа реклама, изготвени съгласно Закона за туризма. Програмите ще се одобряват от УО като част от съответното рамково споразумение за осигуряване на съвместимост с целите на приоритетната ос и с вече одобрените проекти по операции 3.1. и 3.2.

Списък с примерни дейности за подкрепа:

- Подготовка на средносрочни и дългосрочни национални стратегии и програми за развитие и маркетинг на туризма и на туристически продукти;
- Рекламни дейности като подготовка и разпространение на информационни и рекламни материали на национално ниво, реклама в медиите, участие в международни туристически панаири, организиране на национални туристически панаири, опознавателни пътувания, посещения на пътнически агенти и туроператори, автори на пътеводители, журналисти и др.;
- Маркетингови и подобни проучвания на национално и международно ниво, подобряване на туристическата статистика, разпространяване на информация сред по-широка аудитория;
- Мониторинг на ефективността на маркетинговите дейности;
- Въвеждане на съвременни информационни технологии за създаване и модернизиране на националните системи и мрежи за информация и разпространение (например национална мрежа от туристически информационни центрове; интернет базирана национална туристическа информационна система; подобряване на туристическата информационна система на ДАТ, в т. ч. Националния туристически регистър), включително доставка на оборудване;
- Дейности за информиране на обществеността, като кампании за подобряване на осведомеността относно природното и културно наследство и значението на туризма на национално и международно ниво;

- Разработване и въвеждане на национални системи за сертифициране на качеството на туристическите услуги, местата за настаняване и атракциите, знак за качество, кодекси на поведение, стандарти, системи за управление на качеството, годишни туристически награди и др.;
- Разработване и въвеждане на екологични стандарти за туристическите услуги;
- Предоставяне на указания и подкрепа за туристическите сдружения, общините и бизнеса (наръчници, справочници, редовен обмен на информация, включително електронни бюлетини и др.).

Бенефициенти

Държавната агенция по туризъм (конкретен бенефициент).

5.4. Приоритетна ос 4: Местно развитие и сътрудничество

Обосновка

Тази приоритетна ос има за цел да допринесе за местното и междурегионално развитие. Основната ѝ характеристика е създаването и подпомагането на инвестиционни инициативи, свързани с местна собственост, формулирани на местно ниво от местните заинтересовани страни и разработени по гъвкав начин за намиране на решения на конкретни местни проблеми.

Наред с правителството на страната, общините са основният обществен двигател за регионалното и местно развитие в България .

От всичко 264 общини в България 178 са малки и се характеризират с периферен статус. В същото време част от тези общини могат да бъдат определени като общини в неравностойно положение по отношение на местоположение, ниво на развитие и структура на местната икономика. В тази категория попадат периферни, планински, селски, общини в индустриален упадък и други, които изискват по-интензивна подкрепа за развитието им. В повечето случаи малкият размер е в съчетание със или е резултат от неблагоприятни обстоятелства.

ОПРР е насочена към интегрираното регионално развитие и териториалното сближаване в цялата страна. Макар че в България регионалното развитие минава до голяма степен през градското развитие и свързаността с градските възможности, все пак има определени области, в които неагломерационни и сравнително малки общини биха могли да обосноват необходимостта от дребномащабни инвестиции, които са от съществено значение за тяхната конкурентоспособност и устойчивост.

Ето защо тази приоритетна ос е насочена изключително към общините, които се намират извън градските агломерационни ареали и изпитват остра потребност от инвестиции за стимулиране на развитието си.

Конкретната помощ включва следното:

- Подкрепа за местните центрове, които имат капацитет да играят ролята на важни икономически центрове, съдействайки по този начин за икономическата и социална активност на прилежащите им територии;
- Използване на възможностите, които предлагат инвестициите в инфраструктура;
- Подобряване на услуги в областта на образованието, здравеопазването и бизнеса на местните общности чрез подобряване на свързаната с тях инфраструктура;

- Превръщане на малките общини в привлекателно място за местни и чуждестранни инвеститори;
- Подобряване на качеството на околната среда и превенция на риска.

Приоритетът ще се възползва също от обмяната на опит и познания между регионалните и местни власти и техните партньори от други страни-членки на ЕС (операция 4.2). Това означава насочване, канализиране и предаване на знания, ноу-хау, и най-добри практики към българските партньори по време на съвместната им работа.

Приоритетът ще се реализира чрез проекти с участието на местните общности, които ще имат възможност да развиват институционални и неформални форми на сътрудничество и диалог, свързани с проблемите на развитието.

В по-малките общини обаче се наблюдава ограничен институционален, финансов и технически капацитет (като човешки ресурси, знания, опит и ноу-хау) за осигуряване на инвестиции и развитие. Този въпрос ще бъде обхванат от Приоритетна ос 5.

Специфична цел

Да се даде възможност на по-малките общини да участват в процесите на развитие на страната и да се насърчат регионалните и местни иновации чрез междурегионален обмен.

Индикатори и целеви стойности

Вид	Индикатор	Единица	Количествено изражение			Честота на измерване	Източник на информация
			Базова стойност (2006)	Междинна стойност (2009)	Целева стойност (2015)		
Резултат	Иновативни практики, обменени и приложени на базата на междурегионално сътрудничество	бр.	0	30	80	Два пъти по време на програмния период	ИСУН
	Население, облагодетелствано от дребномащабни инвестиции	бр.	0	75 000	166 000	Два пъти по време на програмния период	ИСУН
Продукт	Изпълнени проекти за дребномащабни инвестиции	бр.	0	60	250	Два пъти по време на програмния период	ИСУН
	Проекти за междурегионално сътрудничество	бр.	8	15	40	Два пъти по време на програмния период	ИСУН

Операции за подкрепа

В рамките на тази приоритетна ос ще бъдат подкрепени следните видове операции:

Операция 4.1: Дребномащабни местни инвестиции

Операция 4.2: Междурегионално сътрудничество

Географски обхват на интервенциите

Обхватът на операция 4.1 се определя на общинско равнище (NUTS IV) в съответствие със списъка на общините, включен в Приложение 4. Географският обхват на операции 4.2 е неограничен.

Основни критерии за избор на проекти:

Проектът:

- Съответства на общинския план за развитие;
- Подобрява капацитета за развитие на съответната територия;
- Създава нови практики на сътрудничество или води до тяхното приспособяване и прилагане;
- Допринася за екологичната, социална и културна устойчивост;
- Ориентиран е към потребностите на конкретни групи в неравностойно положение (особено ромското население);
- Допринася за сътрудничеството на заинтересованите страни на местно и регионално равнище.

Финансиране

Индикативно разпределение на средствата (в евро)	% от ОПРР/ приоритетна ос	Финансиране от ЕС	Национално публично финансиране	Общо финансиране	Съотношение на финансирането от ЕС (%)
<i>Приоритетна ос 4: Местно развитие и сътрудничество</i>	5.60%	76 220 679	13 450 708	89 671 387	85%

Разграничаване, допълняемост и връзки с други планове и програми

Програма за развитие на селските райони (ПРСР): Инвестиционната част на Приоритет 4 (особено операция 4.1) допълва и е тясно свързана с Приоритетна ос 3 на ПРСР: „Подобряване на качеството на живот в селските райони и насърчаване на разнообразието в селската икономика”. Операция 4.1 ще се съсредоточи само върху подобряване на публична образователната, здравната и техническа бизнес инфраструктура в по-малките общини. Ще се финансират и дребномащабни дейности за предотвратяване на наводнения в рамките на населените места. Гореспоменатите видове дейности няма да се подкрепят по Програмата за развитие на селските райони. Това разграничаване по видове дейности ще създаде синергия между двете програми и ще доведе до създаване на добавена стойност за развитието на целевата територия. По отношение на междурегионалното сътрудничество (операция 4.2) разграничаването от ПРСР ще се извършва по вид бенефициенти: операция 4.2 ще подкрепя проекти за сътрудничество между българските общини (сдружения на общини) и области и техните европейски партньори, докато избираемите бенефициенти по ПРСР са партниращи си Местни инициативни групи (МИГ), които представляват публично-частни партньорства.

Програми за трансгранично сътрудничество: Програмите за трансгранично/транснационално сътрудничество нямат за цел да финансират големи и дълготрайни инфраструктурни инвестиции (като програмите по Цел 1), а са предназначени главно за меки и дребномащабни мерки. Проектите трябва да бъдат разработени от представители на двете страни на границата и ясно да интегрират идеите, приоритетите и действията на заинтересованите страни. Те имат трансгранично въздействие, което не може да се покрие изцяло от секторните оперативни програми. Всички проекти по програмите за трансгранично/ транснационално сътрудничество трябва задължително да отговарят на най-малко два от следните критерии: 1) Съвместна подготовка, 2) Съвместно изпълнение, 3) Съвместен екип, 4) Съвместно финансиране.

Допълняемост с програмите INTERREG IVC и URBACT II: Приоритетът ще позволи на бенефициентите да се възползват от възможностите, които предоставят програмите INTERREG IVC и URBACT II като важни инструменти за реализация на новата Европейска инициатива „Региони за икономическа промяна”. Два различни типа проекти, инициирани от заинтересованите страни на

регионално и местно ниво, са допълващи се и едновременно с това съдействат за постигане на целите на този приоритет:

- а) В рамките и бюджета на операция 4.2 (всеки партньор ще има договор със своя Управляващ орган; темите за сътрудничество съответстват на оперативната програма);
- б) В рамките и бюджета на INTERREG IVC и URBACT II темите за сътрудничество съответстват на темите на тези две програми.

5.4.1. Операция 4.1. Дребномащабни местни инвестиции

Специфична цел

Да се подпомогне местното развитие чрез реализацията на важни и полезни дребномащабни местни инвестиционни решения.

Обосновка на операцията

Настоящата операция ще бъде насочена към малките общини извън агломерационните ареали (в съответствие със списъка на общини от Приложение 4), които се сблъскват с проблеми, произтичащи от тяхната географска и икономическа изолираност. Тя е насочена към интензивна подкрепа и действия, благоприятстващи създаването на нови възможности за местно развитие, които ясно ще мобилизират заинтересованите страни на местно ниво и ще водят до решаването на специфични за общините проблеми.

Операцията цели както подобряване на възможностите за развитие, така и повишаване качеството на живот.

Образователната и здравна инфраструктура в по-малките общини не е добре приспособена към настоящите нужди или е в лошо техническо състояние. Сградите на образователните институции не са добре поддържани и почти две трети от тях не са били ремонтирани през последните 10 години. Сградите на здравните и лечебни заведения също се нуждаят от сериозни инвестиции за възстановяването им.

Ето защо тази операция се съсредоточава върху подобряване на основните елементи на бизнес, образователната и здравната инфраструктура в райони, където преодоляването на тези недостатъци може да има значително въздействие върху местното икономическо развитие. Ще се осигурява подкрепа и за дейности за подобряване на качеството на околната среда и превенция на риска.

Схемата за дребномащабни инвестиции ще даде възможност на по-малките общини да се насочат към решаването на проблеми, подобни на тези в градските агломерации по Приоритетна ос 1. Инвестициите обаче трябва да са обусловени от ясна потребност и търсене, които не могат да бъдат задоволени чрез използването на подобен тип инфраструктура в съседните градски райони.

Имайки предвид малкия размер на общините и необходимостта да се съчетават финансовите, административни и човешките ресурси, предимство ще се дава на съвместни дребномащабни инвестиционни проекти, които имат подкрепата от и носят полза на повече от една община и предвиждат споделени отговорности за гарантиране на устойчивост на инвестицията.

Всички проекти за защита от наводнения ще бъдат част от интегрираните планове за управление на речните басейни и в координация с Министерство на околната среда и водите, за да се гарантира спазване на Директивата на ЕС за наводненията и Рамковата директива за водите (РДВ). Здравната инфраструктура, която ще се подкрепя, трябва да бъде в съответствие с одобрената Национална здравна карта и Националната здравна стратегия. Образователните институции, които ще бъдат подкрепени, трябва да отговарят на приети стратегически и секторни документи.

Списък с примерни дейности за подкрепа:

- Обновяване/реконструкция и оборудване на публични здравни и лечебни заведения в съответствие с Националната здравна карта;
- Обновяване/реконструкция и оборудване на образователна инфраструктура;
- Реконструкция/възстановяване/модернизация на съществуващи индустриални и бизнес зони, включително свързаната с бизнеса техническа инфраструктура;
- Одити за енергопотребление и мерки за енергийна ефективност за всички проекти, свързани със споменатите по-горе публични институции (например топлоизолация, смяна на дограма, локални инсталации, връзки към системите за топлоснабдяване, газоснабдителни тръбопроводи или използване на алтернативни възобновяеми енергийни източници и др.);
- Закупуване на машини за организиране на системи за сметосъбиране и сметоизвозване;
- Изграждане и укрепване на дребномащабна инфраструктура за предотвратяване на наводнения и свлачища, почистване на речните корита;
- Подобряване на достъпа на хора с увреждания до публичните сгради, споменати по-горе.

Бенефициенти

Общините, посочени в Приложение 4.

5.4.2. Операция 4.2. Междурегионално сътрудничество

Специфична цел

Да стимулира регионалните и местни иновации и обмен на най-добри практики чрез междурегионално сътрудничество в рамките на европейската територия.

Обосновка на операцията

Междурегионалното сътрудничество е насочено към насърчаване на създаването на мрежи между региони и общини с цел разпространяване и обмен на информация, знания, умения и най-добри практики. Този обмен има изключително голямо значение за общините предвид децентрализацията, извършваща се в България, и предвид новите отговорности, поемани от общините като резултат от този процес. Използването на опита на другите при прилагането на принципа на партньорство ще донесе полза и на публичния, и на частния сектор. Сътрудничеството в рамките на европейската територия ще повиши информираността и знанията на гражданите за европейските политики и ценности и ще "доближи Европа до гражданите".

Стратегическите насоки на Общността за сближаване дават възможност на регионите да включат в своите регионални оперативни програми по цели 1 и 2 дейности, свързани с междурегионалното сътрудничество. Междурегионалното сътрудничество е насочено към насърчаване на сътрудничеството между регионите и общините в Европа с цел споделяне и обмен на информация, знания и най-добри практики. Заинтересованите страни на регионално и местно равнище могат да получат значителна полза от придобитите знания и умения, които ще спомогнат за намиране на решения, подпомагащи развитието. За тази цел настоящата операция ще финансира проекти, основани на сътрудничество, с участието на български партньори и партньори от ЕС, предимно въз основа на натрупан опит и тематични интереси, отколкото на географски принцип.

Отчитайки съществуващите форми на междурегионално и трансгранично сътрудничество, операция 4.2 „Междурегионално сътрудничество“ няма да финансира проекти между съседни гранични райони, избираеми по програмите за трансгранично сътрудничество.

Междурегионалното сътрудничество по тази операция позволява на региони от различни европейски страни, които не са съседни, да установят контакти и да изградят партньорства за сътрудничество. Това ще доведе до обмен на информация и създаване на мрежи, подпомагачи балансираното, хармонично и устойчиво развитие на Европейския съюз. В рамките на тази операция регионалните и местни власти и техните социално-икономически партньори ще бъдат насърчавани да разглеждат междурегионалното сътрудничество като средство за подпомагане на тяхното развитие чрез запознаване с опита на другите.

Операцията ще създаде добавена стойност, давайки възможност на заинтересовани страни на местно и регионално равнище да се учат взаимно от опита си и да развият нови и/или иновационни подходи и решения в конкретни области, в които процесът на регионално развитие изисква ново и с разширен обхват ноу-хау и най-добри практики. В тази връзка темите на сътрудничество, които ще бъдат подкрепяни следва да съответстват на обхвата на проблемите, които се разрешават чрез програмата и които се нуждаят от прилагането на нови знания и обмяна на опит. Това са:

- Превенция на риска;
- Възстановяване на градските райони;
- ИКТ-мрежи/информационно общество;
- Жилищна политика;
- Възобновяеми енергийни източници;
- Транспорт/модели за организация на транспорта;
- Развитие на туризма, и по-специално - на по-големите културни и природни атракции;
- Насърчаване и разработване на модели за междуобщинско сътрудничество.

Посочените области на сътрудничество са от първостепенно значение за постигане целите на Европейския съюз за повече работните места и растеж. Междурегионалното сътрудничество ще доведе до подобряване капацитета на партниращите си региони, като им даде възможност да съдействат за постигането на тези цели по устойчив начин.

Програмата ще насърчи участието на българските региони в новата инициатива "Региони за икономическа промяна"^{6,7}. Решението на Европейската Комисия по отношение на тази инициатива дойде твърде късно, за да може да бъде напълно отразено в оперативната програма. Въпреки това програмата ще се възползва от възможностите, произтичащи от тази инициатива. По тази причина Управляващият орган поема задължението:

⁶ Съобщение на ЕК "Региони за икономическа промяна", COM(2006) 675 final, 8.11.2006, {SEC(2006) 1432}, http://ec.europa.eu/regional_policy/conferences/regioneconomicchange/doc/comm_en_acte.pdf

⁷ Работен документ на ЕК, съпровождащо Съобщение на ЕК "Региони за икономическа промяна", SEC(2006) 1432/2, http://ec.europa.eu/regional_policy/conferences/regioneconomicchange/doc/staffworkingdocument_en.pdf

- Да осигури необходимите условия за включване⁸ на иновативни дейности, свързани с резултатите от работата на мрежата, в която участва регионът;
- Да включи в Комитета за наблюдение по ОПРР представител на мрежата, в която регионът участва, който е със статут на наблюдател и докладва за напредъка по изпълнението на дейностите в мрежата;
- Да предвиди поне веднъж годишно в дневния ред на заседание на Комитета за наблюдение точка, свързана с дейностите на мрежата, и да обсъди подходящи предложения по съответната оперативна програма;
- Да включи в Годишния доклад информация за изпълнението на дейностите на регионално ниво, включени в инициативата "Региони за икономическа промяна".

Списък с примерни дейности за подкрепа:

- Събиране на данни; изследвания и анализи на тенденциите в развитието;
- Обмен на ноу-хау и най-добри практики и придружаващите ги анализи, свързани с гореспоменатите области на сътрудничество;
- Разработване на портали/виртуални мрежи за обмен на най-добри практики, интернет-базирани средства и електронни бази данни за споделен обмен на най-добрите практики и тенденции в развитието;
- Анализи на най-добри практики и критерии (benchmarking analyses) при предоставянето на услуги;
- Разработване на бъдещи стратегически проекти и планове за действия;
- Обучения, семинари, конференции, учебни посещения, туининг проекти, съвместни срещи, включващи и социално-икономическите партньори (университети, НПО, бизнес сдружения, синдикати и т.н.);
- Иновационни стратегии и стратегии за превенция на риска;
- Разпространение на информация и кампании за повишаване на информираността на населението;
- Разработване на материали за дистанционно обучение и дискуссионни форуми;
- Въвеждане на иновационни подходи (пилотни проекти);
- Предоставяне на консултации и услуги, свързани с конкретен обмен;
- Разпространение на резултатите.

Забележка: УО ще въведе ясни процедури и практики, за да гарантира, че всяка процедура за сътрудничество ще създаде конкретен продукт и набор от резултати, които са пряко приложими към проблемите на развитието. Така всички проекти ще осигурят ясна методика на обучение и ще създадат към момента на завършването си комплекс от подходящи средства, методики и други продукти, които да популяризират по-широко бъдещите политики, стратегии и действия, чрез разпространението им на местно, регионално и където е необходимо – на централно ниво.

Бенефициенти

Области, сдружения на общини, общини, еврорегиони и НПО в партньорство с общини или областни администрации.

⁸ Препраща към съответния приоритет за финансиране в програмата

5.5. Приоритетна ос 5: Техническа помощ

Обосновка

Ефективното управление и изпълнение на ОПРР изисква особено внимание по отношение на мерките за техническа помощ, за да се отговори на основните потребности от подкрепа при координирането на програмата и да се укрепи капацитетът на административните структури, участващи в изпълнението на програмата, както се посочва в чл. 46 на Общия регламент.

Първият период на прилагане на СФ е истинско предизвикателство както за УО (включително за регионалните му отдели), така и за крайните бенефициенти, като техническата помощ е от голямо значение, особено през първата година от изпълнението на ОПРР.

Целта на приоритетна ос "Техническа помощ" е да се осигури безпрепятствено изпълнение, наблюдение, оценка, публичност и контрол на програмата, и по този начин - високо ниво на усвояване на фондовете от ЕС. Поради обхвата и броя на потенциалните бенефициенти мерките за публичност и информираност са от особено значение.

За служителите на УО и бенефициентите на ОПРР дейностите, свързани с изграждането на капацитет, са ключов елемент за осигуряването на успешно управление и изпълнение. На базата на резултатите и придобитите знания по проектите на предприсъединителните инструменти, приоритетна ос "Техническа помощ" ще продължи да обръща особено внимание на укрепването на административния капацитет за изпълнение на централно, регионално и местно ниво, в допълнение към акцента, който УО поставя върху развитието на човешките ресурси.

Ще се подкрепя обучението на служителите на всички организации, които участват в процеса, на всички териториални нива и във всички етапи – програмиране, управление, наблюдение, контрол и изпълнение на ОПРР, генериране на проекти и поддържане на набор от проектни предложения, повишаване на информираността, укрепване на капацитета на потенциалните бенефициенти, разпространение на информация, знания и умения в цялата страна.

По отношение на конкретното си съдържание техническата помощ предвижда различни видове услуги и дейности, насочени към осигуряването на висока ефективност на процесите на планиране и управление на съфинансираните проекти чрез иновационни или традиционни инструменти и методи. По този начин веднага след стартиране на програмата техническата помощ ще предостави на централните и местни административни структури основни инструменти за изпълнение на дейностите, избираеми по програмата (правила, процедури, насоки, методологии и др.).

Приоритетната ос ще бъде насочена към дейности, свързани с непрекъснато отчитане на напредъка по управлението и изпълнението на ОПРР, извършването на различни видове проучвания, анализи, доклади, улесняващи изпълнението и оценяващи въздействието на предвидените мерки по ОПРР, и целящи ефикасно и ефективно усвояване на средствата по ЕФРР.

Специфична цел

Подкрепа за дейности, осигуряващи правилното и ефективно програмиране, управление, наблюдение, оценка, информация и контрол на ОПРР, укрепване на административния капацитет на УО и на бенефициентите за успешно изпълнение и осигуряване на висока степен на усвояване на средствата от СФ.

Индикатори и целеви стойности

Вид	Индикатор	Единица	Количествено изражение			Честота на измерване	Източник на информация
			Базова стойност (2006)	Междинна стойност (2009)	Целева стойност (2015)		
Резултат	Ниво на обществена осведоменост по отношение на ОПРР	%	неприложимо	15%	40%	Два пъти по време на програмния период	Проучвания
Продукт	Техническа подкрепа, консултации и др.	човеко-дни	1500-	5500	15500	Два пъти по време на програмния период	ИСУН
	Обучени служители на УО (вкл. регионалните му отдели) и бенефициенти	бр.	600	1500	4500	Ежегодно	ИСУН
	Проведени заседания на Комитета за наблюдение	бр.	0	6	14	Ежегодно	ИСУН
	Проведени информационни кампании и публични събития съгласно Комуникационния план	бр.	6	20	60	Ежегодно	ИСУН
	Извършени оценки	бр.	0	3	10	Ежегодно	ИСУН

Операции за подкрепа:

По тази приоритетна ос ще бъдат подкрепяни следните операции:

Операция 5.1: Програмиране, управление, мониторинг, оценка и контрол

Операция 5.2: Комуникация, информация и публичност

Операция 5.3: Изграждане на капацитета на бенефициентите на ОПРР

Географски обхват на интервенциите

Всички райони за планиране на ниво NUTS II.

Ключови критерии за избор на проекти

Не са приложими

Финансиране

Индикативно разпределение на средствата (в евро)	% от ОПРР/ приоритетна ос	Финансиране от ЕС	Национално публично финансиране	Общо финансиране	Процент на съфинансиране от ЕС (%)
Приоритетна ос 5: Техническа помощ (ЕФРР)	3,38%	46 004 623	8 118 464	54 123 087	85%

Разграничаване, допълняемост и връзки с други планове и програми

ОП "Техническа помощ" (ОПТП): По приоритетна ос „Техническа помощ“ ще се финансират дейности, свързани с ефективното управление, изпълнение, контрол и наблюдение на ОПРР, както и дейности за популяризиране на програмата и обмяна на опит. ОП „Регионално развитие“ ще подпомогне укрепването на капацитета на бенефициентите чрез осигуряване на обученията по специфични за програмата теми.

В ОП „Техническа помощ“ са включени обученията за местните и регионални власти, свързани с основните принципи на финансовата помощ, получавана от Структурните фондове и Кохезионния фонд на ЕС, като обществени поръчки, одитна пътека, проверка и потвърждаване на разходи, финансово управление и контрол, хоризонтални политики и др.

5.5.1. Операция 5.1. Програмиране, управление, мониторинг, оценка и контрол

Специфична цел

Подпомагане на Управляващия орган на ОПРР и регионалните му отдели за ефикасно изпълнение на дейностите, свързани с програмирането, управлението, изпълнението, наблюдението, оценката и контрола, съгласно разпоредбите и предписанията на регламентите на ЕС за Структурните фондове.

Обосновка на операцията

За първи път българските административни структури трябва да се изправят пред предизвикателството, свързано с управлението на съфинансирани по линия на СФ проекти, независимо от това, че дълго време правителството на България е участвало в проекти, финансирани по предприсъединителните инструменти. Като цяло управлението на една оперативна програма и на отделни проекти (или на интегрирани проекти) предвижда дълъг списък от дейности, включващи изготвяне на неофициални доклади и подготовка на официални документи, които ще се изпращат в Европейската комисия през целия програмен период.

Управляващият орган и регионалните му отдели ще имат нужда от допълнително укрепване на капацитета (чрез обучение, обмяна на опит и др.), за да могат да отговорят на изискванията за управление и изпълнение на ОПРР. Доставка и инсталирането на офис оборудване, необходимо за ефективното управление, изпълнение, наблюдение, контрол и оценка на операциите по ОПРР, е от голямо значение, особено по отношение на правилното функциониране на Информационната система за управление и наблюдение (ИСУН). Специализираните проучвания, анализи, оценки и др. са от съществено значение за изпълнението и оценката на въздействието на операциите на ОПРР и за подготовката на документите за следващия програмен период.

Ефективността на техническата помощ ще се основава преди всичко върху анализ на потребностите от подкрепа на Управляващия орган на ОПРР, които трудно могат да се определят по време на подготовката на програмата. По тази причина техническата помощ трябва да може гъвкаво да се пренасочва, за да отговори на променящите се потребности на Управляващия орган в зависимост от новите изисквания.

Списък с примерни дейности за подкрепа:

- предоставяне на техническа подкрепа, консултации, изследвания, анализи, проучвания и др., необходими за правилното управление, изпълнение, наблюдение, оценка и контрол на операциите по ОПРР;
- подкрепа на процесите на оценка и избор на проекти (организация на оценителни комисии, база данни от независими експерти, притежаващи необходимите технически познания и опит, наемане на експерти, и др.), независими оценки на проекти;
- заплати, разходи за поддръжка на офиси и за пътувания на служителите, участващи пряко в програмирането, управлението, изпълнението, наблюдението, оценката и контрола на ОПРР;
- обучение на персонала на УО (работни срещи, семинари, обмен на добри практики и опит и др.);
- помощ за стимулиране на структурите на УО за тяхната извънредна работа по управлението, изпълнението, наблюдението, оценката и контрола на ОПРР;
- доставка и поддръжка на комютъризирана информационна система (хардуер и софтуер) и на офис оборудване, необходимо за управлението, изпълнението, наблюдението, оценката и контрола на ОПРР;
- оценка на изпълнението на ОПРР (включително текуща оценка);

- подкрепа за финансовия контрол и одит (включително проверки на място и свързаните с тях отчети, вътрешни системи за контрол, съблюдаване спазването на процедурите за обществени поръчки и др.);
- организиране на работата, текущи разходи и обучение на Комитета за наблюдение на ОПРР;
- подкрепа за подготовката на документи за следващия програмен период (консултации, проучвания, наръчници и др.).

Бенефициенти

Министерството на регионалното развитие и благоустройството (УО и неговите регионални отдели).

5.5.2. Операция 5.2. Комуникация, информация и публичност

Специфична цел

Подпомагане на Управляващия орган на ОПРР при изпълнението на Комуникационния план по ОПРР за предоставяне на информация и информиране на обществото относно възможностите за финансиране по програмата, критериите, правилата и процедурите за участие на потенциалните бенефициенти в нейното изпълнение.

Обосновка на операцията

В съответствие с регламентите на ЕС, УО и останалите участници в изпълнението на ОПРР ще предоставят максимално пълна информация за финансовите възможности, предлагани от програмата.

По тази причина те трябва да осигурят широка публичност на ОПРР, подчертаваща финансовия принос на Европейския фонд за регионално развитие, и да предоставят на потенциалните получатели на помощта (общините, НПО и др.) подробна информация за административните процедури, които следва да се спазват за получаване на финансиране по ОПРР, включително описание на процедурите за кандидатстване и оценка на проектите, критериите за оценка и подбор, отговорните лица на национално, регионално и местно равнище, които могат да предоставят повече информация.

Списък с примерни дейности за подкрепа:

Комуникационният план предвижда различни видове действия за информиране на обществеността (мултимедия, видео, информационни кампании). По-конкретно, примерните дейности, които могат да бъдат финансирани по тази операция, са:

- Разработване и поддръжка на интернет страница;
- Разпространение на документи, свързани с ОПРР (правила, процедури, насоки, методики и др.);
- Участия в медиите, информационни филми и клипове по телевизията, реклами и други контакти с пресата;
- Публикации, бюлетини, брошури, плакати, наръчници и др.;
- Организиране на конференции, "пътуващи" изложби и семинари;
- Аудиовизуални продукции и документални филми;
- Анализи и допитвания до общественото мнение;
- Информационни кампании, проучване на общественото мнение, кръгли маси и фокус групи, публикации, анкети, проучвания, семинари за стимулиране на гражданската подкрепа и отговорност за предлаганите инвестиции.

Бенефициенти

Министерството на регионалното развитие и благоустройството (УО и неговите регионални отдели).

5.5.3. Операция 5.3. Изграждане на капацитет на бенефициентите на ОПРР

Специфична цел

Укрепване на капацитета на бенефициентите на ОПРР за успешно участие в изпълнението на ОПРР и усвояване на финансовите ресурси по СФ.

Обосновка на операцията

Опитът от предприемаческите инструменти и анализът на капацитета на бенефициентите показва ясно, че изпълнението на ОПРР е истинско предизвикателство. Отговорност на Управляващия орган е бенефициентите по програмата (общини, НПО, централни правителствени институции и агенции) да са добре подготвени, за да могат да изпълняват своите задачи.

Чрез използване на техническа помощ тази операция ще подкрепя дейности за преодоляване на трудностите, с които се сблъскват бенефициентите при степенуване на потребностите си, при подготовката на проекти, при идентификацията, обосновката и липсата на готови проектни предложения. Друг проблем е тенденцията да се предлагат по-скоро малки, „изолирани“ проекти, вместо стратегически или интегрирани проекти.

Освен това анализът на нуждите от обучение на бенефициентите, извършен по проект на ПРООН за оценката на капацитета, показва, че те са преминали през прекалено много общи обучения за сметка на обучения по конкретни теми. Тъй като общото обучение по процедурите за управление, изпълнение и контрол на СФ (включително. обществени поръчки, одитна пътека, верифициране на разходи, финансово управление и контрол, хоризонтални политики и др.) ще бъде обхванато от другите две оперативни програми – ОП „Административен капацитет“ и ОП „Техническа помощ“, операция 5.3 ще се съсредоточи преди всичко върху укрепването на съществуващия капацитет на бенефициентите на ОПРР чрез специфичното обучение. Относно методологията на обучението ще се дава предимство на програми, които са от практическо естество, провеждат се под формата на семинари, и в които обучителните дейности се ръководят от професионалисти в съответната област.

Общопризнат факт е, че регионалното и местно развитие в България не може да се насърчи успешно чрез подкрепата на отделни общини. Налице е потребност не само от междуобщинско сътрудничество, особено между по-малките общини, но също и от един по-съгласуван, основан на партньорството процес на съвместна работа на общините. За осигуряване на ефективно участие и ангажимент към действията за регионално развитие е необходим един по-интегриран подход на развитие. Междуобщинското партньорство в действие е предизвикателство за развитието: сътрудничеството между потенциални партниращи си общини със сходни проблеми ще бъде от особено значение за усвояването на средствата по ОПРР.

За да се преодолеят недостатъците в междуобщинското партньорство, операцията ще подкрепя дейности, свързани с обучение и консултации, улесняващи създаването на модели и мрежи за сътрудничество, особено между по-малките общини.

В допълнение към това специално постановление на Министерския съвет предвижда наемането на експерти за управление на инфраструктурни проекти, с което да се подпомогнат бенефициентите при подготовката, техническото, административно и финансово управление на проектите, съфинансирани от ЕС.

Списък с примерни дейности за подкрепа:

- Оценка на потребностите от обучение и консултации;

- Изготвяне и изпълнение на планове за действие за укрепване на административния капацитет на бенефициентите на ОПРР на базата на направени оценки;
- Консултантска помощ за идентифициране на проектни идеи и подготовка на проектопредложения, съответстващи на ОПРР, разработване и поддържане на списък от „готови за финансиране“ проекти;
- Разработване и изпълнение на програми за обучение (наемане на експерти, организиране на обучения, обучителни материали и др.) за улесняване на изпълнението на операциите по ОПРР като:
  - програма за обучение за изграждане на капацитет за разработване и изпълнението на интегрирани планове/стратегии за градско възстановяване;
  - програма за обучение за изграждане на капацитет за използване на инструмента JESSICA във връзка с ОПРР;
  - програма за обучение за изграждане на капацитет за прилагане на мерки за енергийна ефективност и използване на потенциала на възобновяемите източници на енергия;
  - програма за обучение за изграждане на капацитет за подготовка на предпроектни проучвания/проучвания за осъществимост, оценка на търсенето и осъществимостта, социално-икономическа и финансова оценка, както и други видове техническа документация, необходима за подготовката на проекти за кандидатстване по операциите на ОПРР;
  - програма за обучение за изграждане на капацитет по екологични въпроси във връзка с проектите по ОПРР, като оценка на въздействието върху околната среда (ОВОС), стратегически оценки на въздействието върху околната среда, свързани с НАТУРА 2000 и тяхното включване в подготовката и изпълнението на проектите по ОПРР и др.
- Дейности за изграждане на партньорства, имащи за цел подобряване и улесняване на сътрудничеството между по-малките общини в подготовката и изпълнението на проектите, създаване на партньорства със социални, икономически, регионални, НПО и други подходящи партньори, разработване на интегрирани решения;
- Развитие и укрепване изграждането на мрежи между общините (обмен на иновации, опит и най-добри практики).

Бенефициенти

Министерството на регионалното развитие и благоустройството (УО и неговите регионални звена).

Крайните получатели на подкрепата са всички бенефициенти по ОПРР (общини, НПО, министерства и агенции, областни администрации), както са идентифицирани по отделните приоритетни оси.

6. РАЗПОРЕДБИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ И ИЗПЪЛНЕНИЕ

Съгласно Регламент на Съвета (ЕС) № 1083/2006 в настоящата глава са представени разпоредбите за изпълнение на Оперативна програма "Регионално развитие". Управляващите органи и принципите, които се прилагат при координацията на функциите им, са определени в Националната стратегическа референтна рамка за България 2007–2013 г., както и в съответните подзаконовни нормативни актове на националното законодателство.

6.1. Определяне на компетентните органи и звена

6.1.1. Управляващ орган (УО)

Съгласно разпоредбите на Глава 21 от Договора за присъединяване и с Решение на Министерски съвет № 965/16.12.2005 г. Главна дирекция "Програмиране на регионалното развитие" в Министерството на регионалното развитие и благоустройството (МРРБ) е определена за Управляващ орган на ОП "Регионално развитие".

ГД "Програмиране на регионалното развитие" е част от специализираната администрация на МРРБ, която в предприсъединителния период изпълнява функциите на секторен координатор по Програма ФАР с отговорности за програмирането и мониторинга на мерките в областта на регионалното развитие и трансграничното сътрудничество. Опитът от използването на един единствен орган, който да отговаря за трансграничното сътрудничество и регионалното развитие, се прилага също и за периода след присъединяването, като за тази цел Главната дирекция е определена за Управляващ орган и за трансграничните и транснационалните програми по цел "Териториално сътрудничество". ОПРР включва и действия, свързани с междурегионалното сътрудничество, както е посочено в чл. 37(б)(б) на Общия регламент. По този начин ще се гарантира съгласуваността, последователността и ще се избегнат припокривания между програмите.

Управляващият орган на ОПРР отговаря за ефективното, ефикасно и правилно изпълнение на оперативната програма в съответствие с принципа за разумно финансово управление и съгласно разпоредбите на съответните членове на Общия регламент⁷⁸ и на съответните раздели от Регламента на Комисията за изпълнението на Структурните фондове⁷⁹. По-конкретно отговорностите на Управляващия орган на ОПРР са:

- Да гарантира, че операциите са избрани в съответствие с критериите, приложими към оперативната програма, и с действащите правила на Общността и на страната за целия период на тяхното изпълнение;
- Да провери и потвърди, че разходите за съфинансираните продукти и услуги са действително извършени от бенефициентите по операциите и са в съответствие с правилата на Общността и на страната; проверките на място на отделните проекти могат да се извършват на „извадки“ принцип в съответствие с детайлните насоки, които ще бъдат приети от Комисията съгласно процедурата, предвидена в чл. 103(3);
- Да гарантира наличието на система за вписване и съхраняване в компютризиран вид на счетоводните документи за всяка операция по оперативната програма и на набора от данни,

⁷⁸ Регламент на Съвета (ЕС) № 1083/2006: чл. 60 - Функции на Управляващия орган; чл. 66 - Организация на мониторинга; чл. 67 - Годишен доклад и заключителен доклад за изпълнението; чл. 68 - Годишен преглед на програмите; чл. 69 - Информация и публичност; чл. 90 - Наличие на документация

⁷⁹ Регламент на Комисията (ЕС) No 1828/ 2006: Раздел I – Информация и комуникации; Раздел III – Системи за управление и контрол

- необходими за изпълнението, финансовото управление, наблюдение, проверка, одит и оценка;
- Да гарантира поддържането на отделна счетоводна система или на съответен счетоводен код от страна на бенефициентите и другите звена, ангажирани с изпълнението на операциите, за всички транзакции, свързани с операциите, без да нарушава изискванията на националните счетоводни стандарти;
  - Да гарантира, че оценките на оперативните програми, предвидени в чл. 48(3), са извършени в съответствие с чл. 47;
  - Да въведе процедури, гарантиращи, че всички свързани с разходите и одитите документи, необходими за обезпечаване на адекватна одитна пътека, се съхраняват в съответствие с изискванията на чл. 90 на Регламент на Съвета (ЕС) № 1083/2006;
  - Да гарантира, че Сертифициращият орган получава цялата необходима информация по процедурите и верификациите, извършени по отношение на разходите за целите на сертификацията;
  - Да ръководи работата на Комитета за наблюдение и да му предоставя всички необходими документи за наблюдение на качеството на изпълнение на оперативната програма в светлината на конкретните ѝ цели;
  - Да изготвя и след одобрение от Комитета за наблюдение – да представя на Комисията годишния и заключителния доклад за изпълнението;
  - Да осигури съответствие с изискванията за информация и публичност, заложен в чл. 69 на Регламента на Съвета (ЕС) № 1083/2006.

Във връзка с дейностите по операция 4.2: "Междурегионално сътрудничество" на Приоритетна ос 4 Управляващият орган на ОПРР носи пряка отговорност за българските партньори по проектите, като същевременно изпълнява и ролята на Договарящ орган.

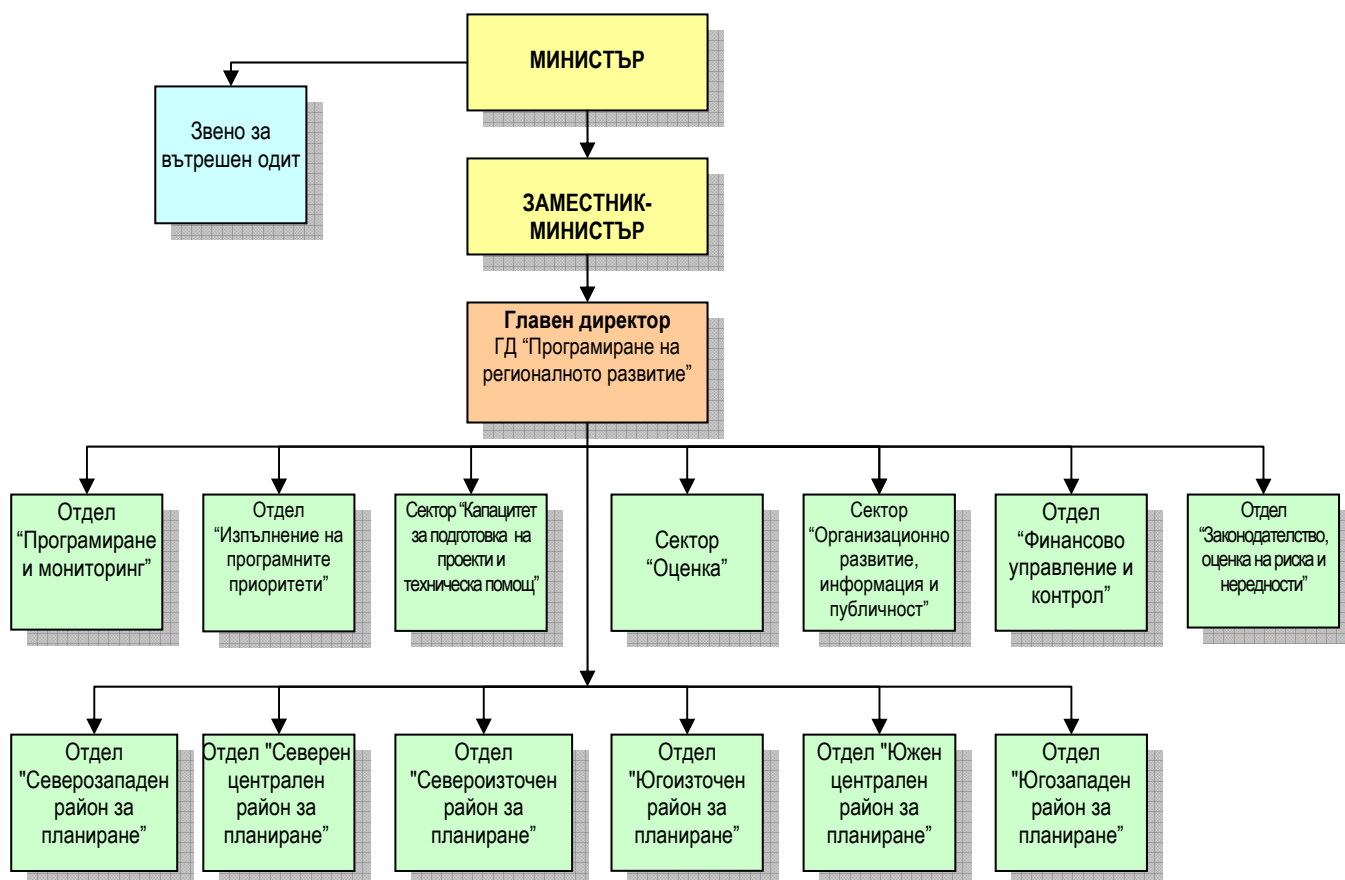
Управляващият орган на ОПРР в рамките на ГД „Програмиране на регионалното развитие“ включва в състава си Главен директор, четири отдела и три сектора на централно равнище и 6 регионални отдела, както следва:

Структура
Управляващ орган на ОПРР – централно ниво
Главен директор, ГД "Програмиране на регионалното развитие"
Отдел "Програмиране и мониторинг"
Отдел "Изпълнение на програмните приоритети"
Сектор "Капацитет за подготовка на проекти и техническа помощ"
Сектор "Оценка"
Сектор "Организационно развитие, информация и публичност"
Отдел "Финансово управление и контрол"
Отдел "Законодателство, оценка на риска и нередности"
Управляващ орган на ОПРР – регионални отдели
Отдел "Северозападен район за планиране" (Видин)
Отдел "Северен централен район за планиране" (Русе)
Отдел "Североизточен район за планиране" (Варна)
Отдел "Югозападен район за планиране" (София)
Отдел "Южен централен район за планиране" (Пловдив)
Отдел "Югоизточен район за планиране" (Бургас)

Регионалните отдели не са междинни звена по смисъла на чл. 2(6) на Регламент на Съвета (ЕС) № 1083/2006, тъй като те не са самостоятелни юридически лица, а са част от ГД „Програмиране на регионалното развитие“ при МРРБ. Те са на пряко подчинение на ръководителя на УО (главен директор на ГД „Програмиране на регионалното развитие“), който ги упълномощава да изпълняват конкретни функции и задачи по изпълнението на проектите, когато те не са делегирани на конкретен бенефициент, и по-специално:

- Да оказват подкрепа на ръководителя на УО и на отговорните звена на централно равнище в дейностите, свързани с информацията и публичността на ОПРР; да организират информационни дни за отделните покани за набиране на проектни предложения;
- Да консултират и оказват съдействие на потенциалните бенефициенти относно разработката и представянето на проектни предложения; да изпълняват ролята на звено, оказващо помощ на потенциалните бенефициенти на оперативната програма;
- Да приемат проектните предложения от бенефициентите;
- Да поддържат база данни, съдържаща цялата необходима информация за получените предложения;
- Да проверяват пълнотата на получените предложения и съответствието им с изискванията и критериите, посочени в поканата за подаване на предложения;
- Да информират кандидатите за резултатите от проверката и при необходимост да искат допълнителни документи и информация;
- Да правят проверки за установяване на реалното започване на строителните работи и/или на другите дейности, свързани с финансираните проекти;
- Да правят проверки за установяване на доставката на съфинансираните продукти/услуги и на разходите, обявени от бенефициентите;
- Да правят проверки за установяване на избираемостта на разходите и да подготвят доклади до УО;
- Да осигурят непрекъснат мониторинг на проектите, да проверяват причините за забавяния в стартирането на проектите, като улесняват процедурите, обръщайки специално внимание на крайните срокове и разходването на средствата;
- Да въвеждат цялата необходима информация по процедурите, финансовите, физическите аспекти и въздействието в Единната информационна система за управление и наблюдение (ИСУН).

Управляващият орган в структурата на МРРБ

6.1.2. Бенефициенти

В чл. 2 от Общия регламент бенефициентите са дефинирани като изпълнители, институции или фирми, публични или частни, отговарящи за инициирането или за инициирането и изпълнението на дейностите. Категориите избираеми бенефициенти по ОПРР са дадени в описанието на приоритетните оси и конкретните операции, които ще бъдат финансирани. В тези категории попадат само публични институции и фирми (общини и сдружения на общини, общински или държавни предприятия, компании за обществен транспорт, лечебни и здравни заведения, социални и образователни институции, местни, регионални и национални туристически асоциации, Държавната агенция по туризъм, Фонд "Републиканска пътна инфраструктура", областни администрации и др.).

Бенефициентите прилагат разпоредбите при пълно спазване на изискванията на ОПРР и инструкциите на Управляващия орган. Те отговарят пред всички институции, които участват в системата на одитната пътека – Управляващ орган, Сертифициращ орган, Звено за вътрешен одит, Одитиращ орган и служби на ЕК, както и пред Европейската Сметна палата и Европейската служба за борба с измамите (OLAF).

6.1.3. Сертифициращ орган

Съгласно чл. 61 от Общия регламент, функциите на Сертифициращ орган (един за всички оперативни програми в България) се изпълняват от дирекция "Национален фонд" в Министерство на финансите. Сертифициращият орган отговаря за изготвянето и представянето пред Комисията на заверени отчети за разходите и на заявления за плащане, които удостоверяват, че:

- Отчетът за разходите е правилен, получен в резултат на надеждни счетоводни системи и се основава на проверими оправдателни документи;

- Декларираните разходи съответстват на действащите правила на Общността и на страната и са направени във връзка с операции, избрани за финансиране съгласно критериите, приложими по отношение на програмата, и в съответствие с правилата на Общността и на страната.

СО поддържа счетоводни данни в електронен вид за разходите, обявени пред ЕК, и води отчет за сумите, подлежащи на възстановяване и за изтеглените суми след анулирането на цялата или на част от вноската за операцията. Той гарантира, че бенефициентите/изпълнителите ще получават редовно плащанията въз основа на искания за плащане, представени пред УО, и докладва на ЕК за всички нередности, включително за процедурите и промените в резултат от тях.

6.1.4. Звено за вътрешен одит

Звеното за вътрешен одит в Министерството на регионалното развитие и благоустройството изпълнява функции, свързани с вътрешния одит на всички структури, дейности и процеси, осъществявани от министерството, включително и на структурите, които управляват фондовете на ЕС (Управляващия орган на ОП "Регионално развитие", Изпълнителните агенции ФАР и ИСПА). Звеното е на пряко подчинение на министъра на регионалното развитие и благоустройството и отговаря пред него. Функциите на това звено се подчиняват на Закона за вътрешния одит в публичния сектор. Звеното за вътрешен одит ще извършва вътрешни одити за целите на ОП "Регионално развитие" и ще изпраща копия от докладите си на Ръководителя на УО на ОПРР, както и на Одитиращия орган в Министерството на финансите.

6.1.5. Одитиращ орган

Съгласно чл. 59 от Общия регламент функциите на Одитиращ орган (един за всички оперативни програми в България) се изпълняват от дирекция "Одит на средствата от ЕС" в Министерството на финансите. Одитиращият орган отговаря за извършването на проверки в съответствие с разпоредбите на чл. 62 на Общия регламент, включително извадкови проверки на разходите по операциите на ОПРР и системни одити.

6.1.6. Орган за оценка на съответствието

Функциите на Орган за оценка на съответствието (един за всички оперативни програми) съгласно чл. 71 на Общия регламент ще се изпълняват от дирекция „Одит на средствата от ЕС“ в Министерство на финансите, на база Решение на ЕК от Август 2006г. Дирекция „Одит на средствата от ЕС“ отговаря за оценката на системите за финансово управление и контрол на оперативните програми и дава становище относно тяхното съответствие с предвиденото в Регламент 1083/2006г. При извършване на оценката на съответствието (включително разработването на методология, провеждането на одити за оценка на съответствието и изработването на доклади) по оперативните програми, дирекция „Одит на средствата от ЕС“ ще се подпомага от външни експерти/одитори.

6.1.7. Орган, отговарящ за получаването на плащанията от Комисията

Това е един орган за всички оперативни програми съгласно чл. 58 от Общия регламент. Органът, отговарящ за получаването на плащанията от Комисията, е дирекция "Национален фонд" в Министерство на финансите.

6.1.8. Орган, отговарящ за извършване на плащанията към бенефициентите

Управляващият орган на ОП "Регионално развитие" извършва директни плащания на бенефициентите въз основа на лимитите, определени от отдел „Съкровище“ на Сертифициращия орган и на отчетите за разходи, подадени от регионалните отдели на ниво NUTS II. Регионалните отдели няма да имат функции и задължения във връзка с плащанията към бенефициентите.

6.2. Организация на изпълнението на ниво проект

6.2.1. Подаване на проектни предложения и подбор на проекти

Основни принципи

УО на ОПРР носи цялата отговорност за процедурите, свързани с подбора и договарянето на проекти по програмата. Той разработва основните критерии за допустимост и избор на проекти и ги представя за одобрение на Комитета за наблюдение. УО гарантира прозрачността, обективността и ефикасността на процедурата за подбор, а с това – и качеството на проектите. С изключение на случаите, когато е указано друго, процедурите за отпускане на безвъзмездна помощ, предвидени в ПМС № 121 /31.05.2007 г.⁸⁰, ще се прилагат по ОП „Регионално развитие”, както следва:

- Процедура за директно предоставяне на безвъзмездна финансова помощ е тази, при която проектно предложение може да подаде само кандидат, който изрично е посочен в съответната оперативна програма като конкретен бенефициент на помощта по съответната приоритетна ос/операция (чл. 9 от Постановлението);
- Открита покана без определен срок на кандидатстване, при която оценката на избраните проекти е равна или по-висока от предварително обявения минимум (чл. 8(5),(7) от Постановлението);
- По отношение на техническата помощ отпускането на средства ще се извършва на базата на заповед, издадена от министъра на регионалното развитие и благоустройството съгласно чл. 9 от ПМС № 121 / 31.05.2007 г.

Управляващият орган може да вземе решение и след одобрение от Комитета по наблюдение да приложи всяка от останалите процедури за отпускане на безвъзмездна финансова помощ, предвидени в постановлението, т.е. открити или ограничени конкурентни процедури за избор с определен краен срок за кандидатстване.

Оценителните комисии са на национално равнище и включват представители на централната администрация и на регионалните отдели на УО, както и на компетентните министерства (УО на други ОП). Оценителните комисии могат да включват и независими експерти/регионални представители, поканени въз основа на специализираната им експертиза в определена област/регион, необходима за правилната оценка на проектите. Оценката на проектите включва:

- Оценка на административното съответствие;
- Оценка на допустимостта;
- Техническа и финансова оценка.

Процедурите за обществени поръчки, възлагани от бенефициентите на безвъзмездната финансова помощ, се провеждат съгласно Закона за обществените поръчки, който е в сила от 1 юли 2006 г., и ПМС № 55 / 12.03.2007 г.⁸¹.

Процедура за директно предоставяне на безвъзмездна финансова помощ

⁸⁰ ПМС № 121/ 31 май 2007 г. за определяне на реда за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по оперативните програми, съфинансирани от Структурните фондове и Кохезионния фонд на Европейския Съюз и по Програмата ФАР на Европейския Съюз, Държавен вестник, бр. 45 от 8.06.2007, www.eufunds.bg

⁸¹ ПМС № 55 /12 март 2007 г. за условията и реда за определяне на изпълнител от страна на бенефициенти на договорена безвъзмездна финансова помощ по Структурните фондове на ЕС и от Програма ФАР на ЕС, Държавен вестник, бр. 24 от 20.03.2007, www.eufunds.bg

Процедурата за **директно предоставяне на безвъзмездна финансова помощ** с конкретен бенефициент по съответната операция на ОПРР включва следните етапи:

- Изготвяне на подробни изисквания от УО и изпращане на покана за участие до съответния бенефициент;
- Изготвяне от конкретния бенефициент на средносрочна рамкова инвестиционна програма. Тези програми включват секторен анализ, оценка на потребностите, целите, мерките, критериите за избор на проекти, показателите и набор от готови проекти, които ще се реализират, включително финансова обосновка (Приоритетни оси 1, 2 и 3);
- Оценка на съответствието на средносрочната рамкова инвестиционна програма с предварително одобрените изисквания и критерии за съответната операция;
- Решение на ръководителя на УО за отпускане на безвъзмездна финансова помощ;
- Подписване на споразумение на базата на средносрочната рамкова инвестиционна програма чрез договори за предложените проектни фишове, дадени в приложение.

Открита процедура без определен срок за кандидатстване

Сроковете за подаване на проектни предложения за безвъзмездна финансова помощ по тази процедура се определят от УО – той може да приема предложенията непрекъснато или само в определени периоди, които ще бъдат обявени в пресата, на интернет страницата на МРРБ, в Единния информационен портал на Структурните фондове и Кохезионния фонд на ЕС и чрез други средства за масово осведомяване. Всеки кандидат представя в регионалните отдели на УО предложение за проект чрез Формуляр за кандидатстване (ФК), подготвен в съответствие с Насоките за кандидатстване (НК). Процесът на оценка включва два етапа:

- *Административна проверка и проверка на допустимостта*

Кандидатите трябва най-напред да отговорят на изискванията за пълнота на предложението за проект, определени в НК. Само при условие че са изпълнени, предложенията преминават на втори етап.

На втория етап предложенията се проверяват за допустимост на кандидата, на дейностите и разходите чрез сравнение с критериите, специфични за операцията. Регионалните отдели на УО могат да изискат информация или да отхвърлят предложението, ако то не отговаря на някой от критериите за избираемост.

- *Техническа и финансова оценка*

За проектите, преминали успешно проверката за допустимост, се назначава оценителна комисия (за техническа и финансова оценка). В процеса на техническа и финансова оценка участват и представители на регионалните отдели на УО.

Предложенията, получили оценка равна или по-висока от минимално определената, се приемат като подходящи за изпълнение проекти, които се включват в списъка на проекти за отпускане на безвъзмездна финансова помощ като част от доклада за оценка.

6.2.2. Управление и мониторинг на проектите

Разделение на функциите и задълженията

При изпълнението на ОП „Регионално развитие” ще се спазва изцяло изискването за разделение на функциите, описано подробно в Процедурния наръчник на УО. На централно равнище изпълнението и управлението (включително подборът на проекти) ще бъде извършвано от звена, различни от отдела, занимаващ се с финансовото управление на програмата. На регионално ниво се прилага същият принцип. Освен това експертите, извършващи проверки на място, няма да са ангажирани с процедурите по подбор на проектите, управление и плащания. Всички дейности ще се изпълняват под

строгия надзор на упълномощените служители на УО, като контролът ще се документира под формата на въпросници, основаващи се на принципа на „двойния подпис“.

Управлението на проектите на бенефициентите ще се основава на договор/споразумение който да гарантира, че лицето, занимаващо се с дейностите при провеждане на тръжната процедура, не съвпада с лицето, занимаващо се с изпълнението на договора след неговото подписване (оперативно наблюдение на ниво договор). В случай на процедура за директно предоставяне на безвъзмездна финансова помощ бенефициентът е отговорен за създаването на адекватна организация, с надеждни вътрешни процедури, обезпечена с подходящ брой квалифицирани служители за осигуряване на своевременното, ефикасно и ефективно изпълнение на проектите.

Оперативен мониторинг и докладване

По време на изпълнението на проектите целите и тяхното осъществяване ще се наблюдават на базата на индикатори, определени на ниво входящи данни, резултати и цели съгласно договора/споразумението. Чрез информацията, подадена на ИСУН, УО ще наблюдава графика на изпълнение на всеки проект. УО ще сравнява напредъка на проекта с предвидените график за изпълнение и показатели.

Бенефициентите ще бъдат отговорни за навременното техническо управление на проектите по отношение на подизпълнителите. Това обхваща техническото изпълнение, включително представянето на редовни актуализации и доклади за изпълнение на проектите, както и проверка и одобряване на докладите и на дейностите на подизпълнителите. Изискванията по отношение на техническите и финансовите доклади на бенефициентите ще се определят в договора/споразумението в зависимост от естеството на всяка операция от ОПРР. За целта, освен периодичните доклади за напредъка на проекта, бенефициентът ще трябва да представя междинни доклади и заключителен доклад.

Техническото наблюдение на проектите ще се извършва от регионалните отдели на ОПРР, а в случай на процедура за директно предоставяне на безвъзмездна финансова помощ - от конкретния бенефициент. Регионалните отдели ще проверяват дали са изпълнени физическите индикатори, като използват резултатите от проверките на място и данните от докладите за напредъка на проекта, както и техническата част от междинните доклади и заключителния доклад, представени от бенефициента.

Финансовото наблюдение на проектите ще се извършва от УО на базата на финансовата част от междинните доклади и заключителния доклад, представени от бенефициентите, при искания за допълнителни плащания по проекта. Освен това при необходимост може да бъде поискана допълнителна информация от бенефициента, например чрез редовните доклади за напредъка по проекта.

УО, с подкрепата на своите регионални отдели, ще извършва предварителни проверки на процедури по обществени поръчки на бенефициентите, съгласно предвиденото в договорите/ споразуменията.

6.3. Организация на изпълнението на ниво програма

6.3.1. Мониторинг на програмата

Комитет за наблюдение (КН)

Съгласно изискванията на чл. 63 на Регламент на Съвета № 1083/2006г. за ОП "Регионално развитие" се създава Комитет за наблюдение в срок до 3 месеца от датата на оповестяване на решението, за одобряване на ОПРР. Ролята на Комитета за наблюдение на ОПРР е да съблюдава ефективността и качеството на изпълнението на оперативната програма, като осъществява задачите и дейностите, описани в чл. 65 и чл. 66 на Общия регламент. Управляващият орган и Комитетът за наблюдение гарантират качеството на изпълнение на ОП "Регионално развитие".

Комитетът за наблюдение на ОПРР може да взема решения за преразпределение на средства между операциите по дадена приоритетна ос. В случаите, когато Комитетът за наблюдение реши да прехвърли средства от фондовете на ЕС от една операция към друга, на същия принцип се извършва такова прехвърляне и по отношение на националното съфинансиране. Решението за всякакви промени, касаещи средствата от Европейския фонд за регионално развитие, и за всяко прехвърляне на средства между приоритетните оси на ОПРР се взема от Европейската комисия, след съгласуване с Комитета за наблюдение.

Комитетът за наблюдение на ОП "Регионално развитие" се председателства от заместник-министъра на регионалното развитие и благоустройството, който отговаря за ГД "Програмиране на регионалното развитие". Комитетът за наблюдение се състои от участниците в работната група за подготовка на ОПРР и се учредява съгласно насоките, предоставени от Централното координационно звено в Министерството на финансите, и в съответствие с общата рамка за наблюдение, както е дефинирано в Националната стратегическа референтна рамка.

Комитетът за наблюдение и съставът му се определят със заповед на министъра на регионалното развитие и благоустройството, в която се посочват поименно членовете, техните заместници, правата за гласуване, както и наблюдателите. Съответните институции и организации определят членове на КН въз основа на предварително дефинирани и съгласувани с Управляващия орган изборни критерии и процедури.

По-долу е даден примерен списък на състава на Комитета за наблюдение:

Председател:

Заместник-министърът на регионалното развитие и благоустройството, отговорен за администрирането на функциите на УО в МРРБ.

Секретариат:

ГД „Програмиране на регионалното развитие”, която е определена за УО на ОП „Регионално развитие”

Членове с право на глас:

Министерство на регионалното развитие и благоустройството

Министерство на транспорта

Министерство на икономиката и енергетиката

Министерство на околната среда и водите

Министерство на труда и социалната политика

Министерство на финансите – дирекция „Управление на фондовете от ЕС” (Централно координационно звено)

Министерство на финансите – дирекция „Национален фонд” (Сертифициращ орган)

Министерство на земеделието и продоволствието

Министерство на държавната администрация и административната реформа

Министерство на образованието и науката

Министерство на здравеопазването

Министерство на културата

Министерство на държавната политика при бедствия и аварии

Министерски съвет

Агенция за икономически анализи и прогнози

Държавна агенция по туризъм

Държавна агенция за младежта и спорта

Национален статистически институт

Държавна агенция за информационни технологии и съобщения

Национална агенция по рибарството и аквакултурите

Регионални съвети за развитие

Национално сдружение на общините в Република България

Фондация за реформа в местното самоуправление

Българско сдружение на агенциите за регионално развитие

Съюз на частните предприемачи в България „Възраждане”

Конфедерация на работодателите и индустриалците в България

Сдружение „Български индустриален капитал”

Българска търговско-промишлена палата

Съюз на българския бизнес

Съюз за икономическа инициатива

Конфедерация на независимите синдикати в България

Конфедерация на труда „Подкрепа”

Съюз „Промяна”

Съгласно разпоредбите на Регламент (ЕС) № 1083, на срещите на Комитета за наблюдение могат да присъстват и **наблюдатели със съвещателни функции** от:

Европейска комисия

Европейска инвестиционна банка

Одитиращ орган

НПО

Национален съвет по етнически и демографски въпроси

Комитетът за наблюдение приема Вътрешни процедурни правила и Кодекс за поведение по предложение на ръководителя на Управляващия орган. Функциите на Секретариат на Комитета за наблюдение за ОПРР се изпълняват от отдел "Програмиране и мониторинг" на Управляващия орган.

Система за наблюдение на програмата

Управляващият орган и Комитетът за наблюдение извършват наблюдението на програмата, като се позовават на финансовите индикатори и на индикаторите, предвидени в чл. 37 (1)(в) на Общия регламент. За целите на наблюдението на изпълнението на ОПРР и на напредъка по отношение на специфичните и оперативните цели е подготвен набор от индикатори, посочени във всяка от приоритетните оси. Основните критерии, които се прилагат, са следните:

- Степен на съответствие на определените приоритети и цели;
- Надеждност по отношение на яснотата на дефинициите и леснотата при обобщаване

- Възможност за лесно събиране и въвеждане на данни в системата за наблюдение;
- Количествена измеримост на поставените цели и, където е приложимо, установени базисни стойности.

Отговорност на Управляващия орган е да гарантира, че се събира цялата информация, която подлежи на мониторинг чрез механизма за наблюдение на програмата. УО отговаря също и за осигуряване на подходящи указания за бенефициентите, чрез което се гарантира, че те разбират изискванията на мониторинга. УО получава отчети от своите регионални отдели, за да следи напредъка в изпълнението на приоритетните оси/операции. Тези отчети съставляват основата, на която УО изготвя докладите си до националните и европейските институции.

Управляващият орган на ОПРР и неговите регионални отдели предоставят информация и входящи данни за **Единната информационна система за управление и наблюдение (ИСУН)**, която се администрира от Централното координационно звено в Министерството на финансите. ИСУН осигурява обобщени данни за докладите по приоритетни оси/операции, както и за годишните доклади за изпълнението, като същевременно представлява и основа за обмен на данни с ЕК. Системата се използва посредством пароли за достъп, които осигуряват различни нива на достъп в зависимост от потребителя. Предвижда се, поне в началната фаза на използването на ИСУН, бенефициентите на ОПРР да не бъдат нейни потребители.

Единицата, на която се базира системата, е проектът, съответстващ на даденото проектно предложение. За всеки проект се прави запис в системата, който включва: обозначение на проекта, име и адрес на изпълнителя/автора на проекта, обща стойност (планирана и реална), начална дата и дата на приключване (прогнозна и планирана), разбивка на разходите по години и по компоненти (планирани и реални), финансови източници, допустими и недопустими разходи, предоставено финансиране от ЕС, извършени допустими разходи от публичния и частния сектор и изплатени суми на изпълнителите (фактури/ разписки) на основата на искания за плащане, подадени искания за плащане (дати и суми), предоставено финансиране от ЕС (суми и дати), физически индикатори за съответните цели, например създадени работни места, разбивка по пол – мъже и жени (планирани и реални стойности) и т.н.

Териториалната единица на ИСУН е общината. Всеки проект може да се отнесе към дадена община (или няколко общини, ако обхваща различни общини, ако е междуобщински или междуобластен проект).

Ще бъде развит и интерфейс между ИСУН и другите три информационни системи (SFC 2007, счетоводната система SAP, използвана от Сертифициращия орган, и Информационната система за наблюдение на ЕЗФРСР).

Електронен обмен на данни с ЕС

В България е създадена единна информационна система (ИСУН), която предоставя обобщени данни за докладите по приоритетни оси/операции, както и за годишните доклади за изпълнението, и служи като база за обмен на данни с Комисията. Европейската Комисия, Управляващият орган и Централното координационно звено в Министерството на финансите ще записват в информационната система за обмен на данни (SFC 2007) документите, за които отговарят, в необходимия формат и ще ги актуализират.

Според чл. 40 (1) от Регламент на Комисията 1828/2006 за прилагане на Регламент 1083/2006 електронната система за обмен на данни трябва да съдържа информация от общ интерес за Комисията и за държавите членки и да включва като минимум следните данни, необходими за осъществяване на финансовите трансакции:

- индикативното годишно разпределение по фондове и оперативни програми съгласно предвиденото в НСРР;

- финансовите планове на оперативните програми;
- удостоверенията за разходи и исканията за плащане;
- годишните прогнози за очакваните плащания на разходи;
- финансовата част на годишните и заключителни доклади за изпълнение.

В допълнение чл. 40(2) от Регламент на Комисията 1828/2006 електронната система за обмен на данни трябва да съдържа информация за следните документи от съвместен интерес и да позволява осъществяването на наблюдение върху:

- Националната стратегическа референтна рамка и оперативните програми;
- решенията на Комисията за финансиране от фондовете на ЕС;
- исканията за финансиране на големи проекти;
- съответните доклади за изпълнение;
- данни за бенефициентите по проектите, финансирани от ЕСФ, по приоритет;
- описанието на системите за управление и контрол;
- стратегията за одит и докладите и становищата, свързани с одитите;
- удостоверенията за разходи, свързани с частично приключване;
- годишните удостоверения за отписаните и възстановени суми и за сумите, подлежащи на възстановяване;
- комуникационния план.

Централното координационно звено (ЦКЗ) изпраща до Комисията заявления за права на достъп до електронната система за обмен на данни по централизиран начин. Обменът на данни и финансовите трансакции трябва да носят електронен подпис по смисъла на Директива 1999/93/ЕС⁸². Държавата членка и Комисията трябва да признаят законната ефективност и приемливост на електронния подпис, използван в електронната система, като доказателство във връзка със съдебни дела.

Електронната система за обмен на данни трябва да бъде достъпна за УО и Комисията чрез интерфейс за автоматична синхронизация и запис на данни в ИСУН. Датата, която ще се смята за дата на изпращане на документите до Комисията, ще бъде тази, на която УО е изпратил документите в електронната система за обмен на данни.

В случай на непреодолима сила и по-специално, ако електронната система за обмен на данни не функционира поради липсата на трайна връзка, УО изпраща на Комисията документите, изисквани от Регламент (ЕС) № 1083/2006, на хартиен носител, използвайки формулярите от Регламента. След отстраняване на причината за непреодолимата сила, УО трябва незабавно да запише съответните документи в електронната система за обмен на данни. По изключение в този случай за дата на изпращането се смята датата на изпращането на хартиения носител.

Годишен и заключителен доклад

Съгласно чл. 67 на Регламент на Съвета (ЕС) № 1083/ 2006, Управляващият орган предоставя на Европейската комисия първия *Годишен доклад за изпълнението* през 2008 г., а следващите - до 30 юни всяка година. Докладът се разглежда и одобрява от Комитета за наблюдение на ОПРР преди да бъде изпратен на ЕК. Комисията преглежда основните резултати от предходната година с цел

⁸² Официален вестник на Европейския съюз, L 13, 19.1.2000, стр. 12.

подобряване на изпълнението. Могат да бъдат обсъдени и всички повдигнати въпроси относно функционирането на системата за управление и контрол.

След прегледа на доклада ЕК може да отправи коментари към Управляващия орган на ОПРР и към българското правителство. Управляващият орган информира Комитета за наблюдение на ОПРР и уведомява ЕК за действията, предприети в отговор на направените коментари.

Заключителният доклад се представя на ЕК до 31 март 2017 г. Той обхваща пълната информация от целия период на изпълнението на програмата от 2007 г. до 2015 г.

Резюме на плана за оценка

Съгласно чл. 47, 48 и 49 на Регламент (ЕС) №1083/2006 оценките на ОП “Регионално развитие” представляват неразделна част от цялостния процес на управление и изпълнение като инструмент за оценяване на целесъобразността, ефективността и ефикасността на предоставената финансова помощ, както и на ефекта и устойчивостта на постигнатите резултати. Всички оценки, извършени преди, по време на или след програмния период под ръководството на Управляващия орган или ЕК, се осъществяват в съответствие с принципа за пропорционалност, заложен в чл. 13 на Общия регламент. Оценките се извършват от експерти или от организации – вътрешни или външни, които са функционално независими от Сертифициращия орган и от Одитиращия орган. Резултатите се изпращат до Комитета за наблюдение и до ЕК и се публикуват в съответствие с действащите правила за достъп до информацията.

Оценките се финансират от бюджета на Приоритетна ос “Техническа помощ” и се извършват в съответствие с методиката, предоставена от ЕК. Управляващият орган отговаря за организиране на изготвянето и събирането на необходимата информация, като се използват различните видове данни, осигурявани от системата за наблюдение.

Освен задължителната *предварителна оценка* се извършва допълнителна *текуща оценка* винаги, когато е необходимо или когато трябва да се анализира изпълнението, управлението и особено – въздействието на ОПРР. Обемът и обхватът на оценките обаче ще бъдат определени по-късно, след започване на изпълнението. В рамките на Управляващия орган е създаден специален сектор „Оценка”, който ще бъде отговорен за действията, свързани с извършването на оценки по време на периода на изпълнение на програмата. Част от оценката ще се извършва при подготовката на годишните доклади и докладите за напредъка, които се основават както на информацията от наблюдението, така и на опита, получен по време на изпълнението. Част от оценките ще се извършват под формата на външни услуги и тяхното съдържание ще бъде определено по-късно. Оценителите ще разполагат с цялата информация от наблюдението.

Текущите оценки биват два вида – а) средносрочни, и б) междинни, както следва:

Средносрочната оценка отразява постигнатия напредък, измерва резултатите от изпълнението на ОПРР, приноса за постигането на целите ѝ, и предоставя на Комитета за наблюдение и на Управляващия орган съответната информация и препоръки за необходимите корективни мерки, които следва да се предприемат с цел подобряване на изпълнението.

Междинни оценки се извършват, когато наблюдението на програмата установи значително отклонение от първоначално поставените цели или когато е направено предложение за преразглеждане. Тези оценки могат да имат за предмет проблеми както на управлението, така и на изпълнението на даден приоритет или ключова област на интервенция, като могат да бъдат и “тематични”.

Последващата оценка се извършва от ЕК за всяка цел на политиката на сближаване, в тясно сътрудничество с Управляващия орган и в съответствие с разпоредбите на чл. 49 от Регламент (ЕС) № 1083/2006.

Предметът на всяка оценка (външна и вътрешна) се определя след предварително съгласуване с ръководителя на УО и с оглед на съществуващите потребности на ОПРР.

Напредъкът на проектите на база оценка се докладва редовно на ръководителя на УО, с оглед на предоставянето на своевременна информация за управлението и изпълнението на ОПРР.

Всички резултати и заключения от външните оценки и аналитичните задачи (вътрешни оценки) се докладват на ръководителя на УО с оглед на подобряването на управлението на ОПРР.

Всички резултати и заключения от външните оценки и крайните изводи от вътрешните оценки се докладват на Комитета за наблюдение на ОПРР с оглед ревизиране и одобряване на евентуалните корективни мерки, препоръчани в оценките, които да бъдат въведени впоследствие в ОПРР.

Оценките се извършват в съответствие със следния график:

Оценка	Период за осъществяване	Изборност
Средносрочна оценка	април 2010 г. – септември 2010 г.	По избор, по решение на УО
Последваща оценка	юли 2015 г. – декември 2015 г. (при закриване на програмата)	Задължителна
Междинни оценки	според случая	По избор, по решение на УО

Информация и публичност

Управляващият орган изготвя Комуникационен план за ОП "Регионално развитие", който се одобрява от Комитета за наблюдение. Комуникационният план включва най-малко следното:

- Целите и целевите групи;
- Стратегията и съдържанието на мерките за постигане на информираност и публичност, които следва да бъдат предприети от Управляващия орган, и които са насочени към потенциалните бенефициенти, реалните бенефициенти и обществеността, като те са свързани с добавената стойност на финансовата помощ, предоставена от Общността на национално, регионално и местно равнище;
- Примерния бюджет за изпълнението на плана;
- Административните звена или органи, отговарящи за прилагането на мерките за постигане на информираност и публичност;
- Информация за това, как ще се оценява прилагането на мерките за постигане на информираност и публичност;
- Индикатори за това как се оценяват мерките за постигане на информираност и публичност по отношение на прозрачността, връзката с оперативната програма и ролята на Общността.
- УО информира Комитета за наблюдение за:
- Напредъка по изпълнението на Комуникационния план;
- Предприетите мерки за постигане на информираност и публичност;
- Използваните средства за комуникация.
- Годишните доклади и Заключителният доклад за изпълнението, предвидени в чл. 67 на Общия регламент, включват:

- Примерни мерки за постигане на информираност и публичност, предприети по оперативната програма в изпълнение на Комуникационния план;
- Организацията на мерките за постигане на информираност и публичност, предвидени в чл. 7(3), включително електронен адрес, на който може да бъде намерена тази информация;
- Съдържанието на основните изменения в Комуникационния план.

Годишният доклад за изпълнението на програмата за 2010 г. и Заключителният доклад за изпълнението на програмата ще съдържат глава с оценка на резултатите от предприетите мерки за постигане на информираност и публичност по отношение на прозрачността и информираността за ролята на Общността.

6.4. Координация на оперативните програми, ЕЗФРСР, ЕФР, ЕИБ и други финансови инструменти

6.4.1. Координация на централно ниво

Както е посочено в Стратегическите насоки на Общността по отношение на политиката за сближаване и доразработено в Националната стратегическа референтна рамка, взаимното допълване и координацията на дейностите, финансирани от ЕФРР, ЕСФ, Кохезионния фонд, ЕЗФРСР, ЕФР, Европейската инвестиционна банка и други финансови инструменти, са от голямо значение за постигането на допълняемост между отделните цели и на оптимален ефект върху социално-икономическото развитие на страната. За целта на национално равнище са приети водещи принципи с оглед очертаване на разграничителна линия в зависимост от:

- типа на засегнатите територии (географско разделение);
- размера на местната администрация;
- вида бенефициенти;
- типа и/или размера на избраните дейности по всяка от политиките;
- наличието на ефикасен административен механизъм, гарантиращ съгласуваност на програмите.

Националната стратегическа референтна рамка дава и рамката на административния механизъм за избягване на евентуално припокриване при изпълнението на програмите, която включва следните правила:

- бенефициентите ще трябва да представят декларация, че проектът не получава финансиране по други програми;
- ще бъде въведен механизъм за подбор на проекти, в които ще участват УО на всяка програма;
- всички избрани проекти ще бъдат включени в единна информационна система за управление и наблюдение (ИСУН).

Подробна информация по въпросите на допълняемостта и разграничаването на ОП "Регионално развитие" от останалите оперативни програми е дадена за всяка приоритетна ос.

Централното координационно звено (ЦКЗ) в Министерството на финансите поема водещата роля за осъществяване на координацията на стратегическо (централно) ниво. ЦКЗ участва в Комитетите за наблюдение на всички оперативни програми и изпълнява ролята на Секретариат на Комитета за наблюдение на Националната стратегическа референтна рамка.

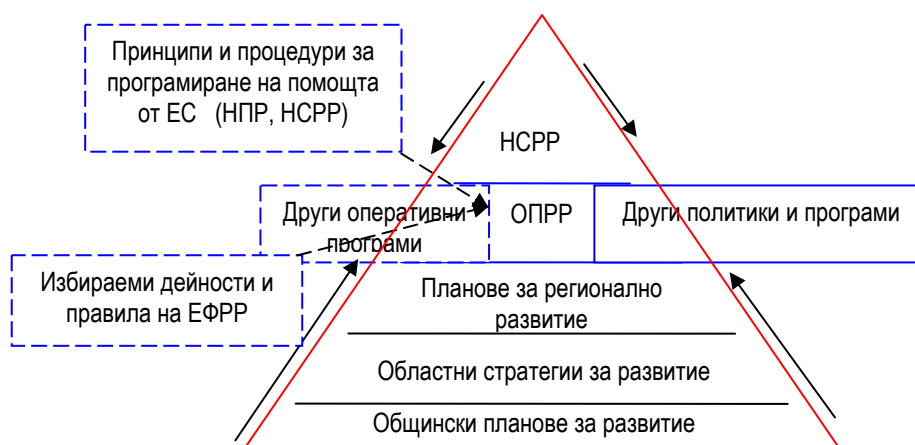
6.4.2. Координация на регионално ниво

Координацията на програмирането и изпълнението на ОПРР се регулира от Закона за регионалното развитие, обнародван в „Държавен вестник“ № 14/20.02.2004, изм. в ДВ № 32/12.04.2005. Според съответните закони и административни разпоредби:

Регионалните съвети за развитие (РСЗ) се създават в районите за планиране като консултативни органи към министъра на регионалното развитие и благоустройството за провеждане на държавната политика за регионално развитие на ниво NUTS II. Тъй като районите за планиране не са административни териториални единици и нямат собствена администрация, Плановите за регионално развитие се изготвят от МРРБ и се одобряват от Министерския съвет, но те трябва да бъдат консултирани със Регионалните съвети за развитие. Посредством РСЗ тези планове се съгласуват както с националните, така и с областните стратегии, а също и с ОПРР и с другите ОП.

Връзката между планирането на регионалното развитие и програмирането на подкрепата от ЕС е показана по-долу:

Процес на планиране и програмиране в България

Регионалните съвети за развитие се председателстват от един от областните управители на ротационен принцип. Заместник-председателят е представител на общините. Членове на Съветите за регионално развитие са представители от всички министерства, които изпълняват ролята на управляващи органи на оперативни програми, Министерството на финансите, областните управители на областите в районите за планиране, както и представители от общините, съответно влизащи в състава на всяка област. Представители на граждански сдружения, неправителствени организации и други физически и юридически лица, имащи отношение към въпросите на регионалното развитие, също биват канени да участват в заседанията. Организацията и дейностите на РСЗ се основават на процедурните правила, приети от министъра на регионалното развитие и благоустройството. Основните им функции, свързани с изпълнението и съгласуването на ОПРР на регионално равнище, включват:

- Определяне на свои представители в Комитетите за наблюдение на всички оперативни програми и експерти за техните работни групи;
- Преглед на изпълнението на различните оперативни програми на ниво NUTS II;
- Подпомагане оценката на проектите за ОП, вкл. ОПРР;
- По молба на съответните регионални отдели на УО подпомагат с информация процеса на подбор на проекти (надеждност на кандидатите, подписани договори с различните УО, опит и история в изпълнението на проекти, и др.) и предлагат оценители и помощник-оценители от

съответния район с необходимите знания и опит;

- Подпомагане изпълнението на мерките за постигане на информираност и публичност в съответния район за планиране.

При изпълнение на функциите си Регионалните съвети за развитие взаимодействат и обменят информация с областните администрации и с Областните съвети за развитие, както и с централните органи на изпълнителната власт, с техните децентрализирани структури на регионално и областно равнище.

В административната структура на областните администрации в центровете на районите за планиране са създадени дирекции "Техническо съдействие, координация и управление на регионалните програми и планове", чиито персонал е между 12 и 15 експерти. Те играят ролята на оперативни секретариати на Регионалните съвети за развитие, като освен това изпълняват и функции и задачи с цел подпомагане и координиране на изпълнението на всички оперативни програми на регионално равнище.

Областни съвети за развитие (ОСР) се учредяват във всяка от 28-те области на България (ниво NUTS III) като консултативни органи в помощ на областните управители при изпълнение на техните законови функции. Те се подпомагат от секретариати, които са отделни звена в рамките на областните администрации. Членове на ОСР са кметовете на общините в областта, по един представител от всеки общински съвет, представители на сдруженията на общините на територията на областта, делегиран представител на териториалните структури на национално представените организации на работодателите, и на работниците и служителите. Областните съвети за развитие имат следните функции:

- Обсъждат и приемат Областните стратегии за развитие на базата на консенсус на конкретните местни нужди в рамките на областните приоритети за развитие;
- Оценяват инициативите на общините и на другите местни участници по отношение на съответствието с областната стратегия за развитие;
- Правят предложения за сключване на споразумения с други съседни области за съвместни дейности за регионално развитие;
- Съдействат за публичността на СФ.

УО на ОПРР ще използва областните стратегии за развитие като основа за допустимост и предварително определени критерии за избор по определени операции.

В допълнение към нормативните разпоредби, по ОП „Техническа помощ“ са предвидени **28 информационни точки на ниво NUTS III**. Те ще предоставят обща информация за Структурните фондове и Кохезионния фонд и ще насочват запитванията на потенциалните кандидати към съответния УО (в идеалния случай – към най-близките регионални звена по въпроси, свързани с конкретна оперативна програма).

6.5. Финансово управление и контрол

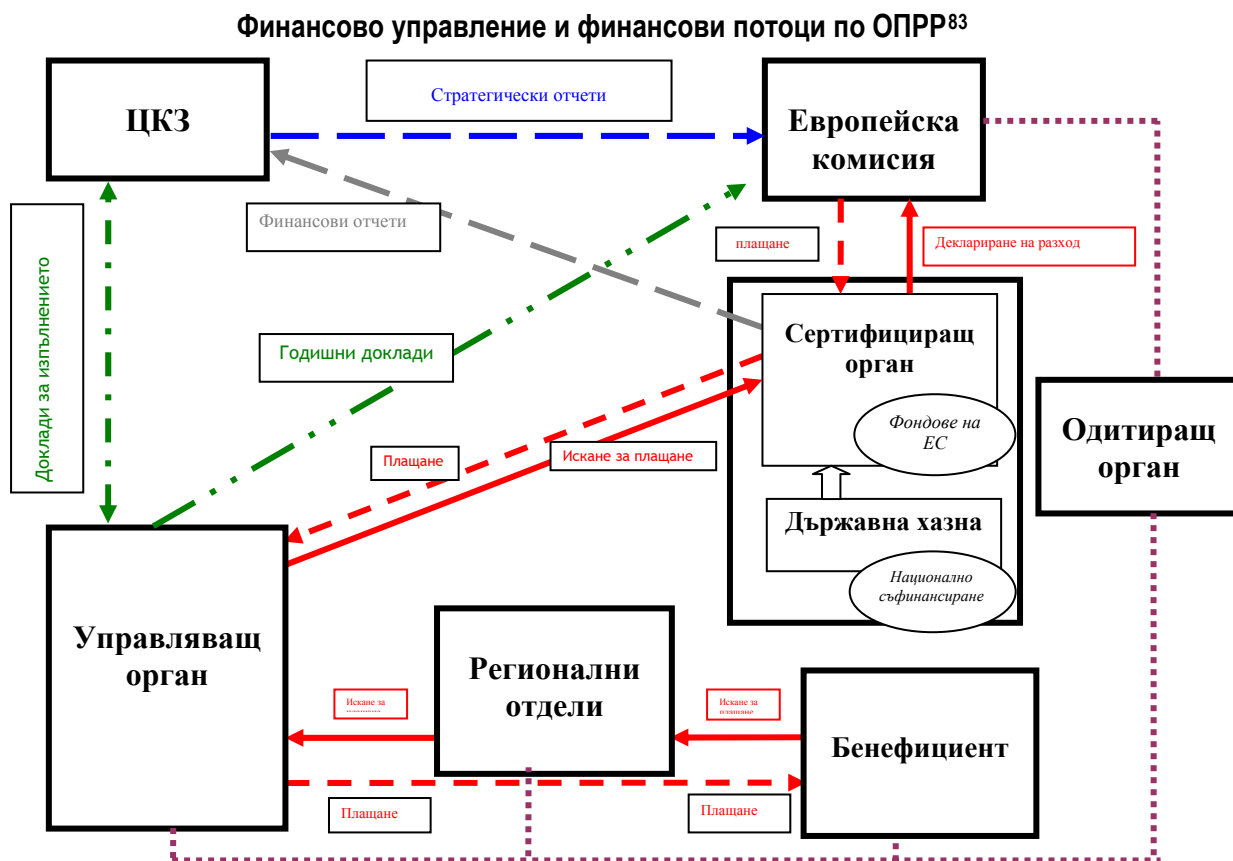
6.5.1. Общи искания и процеси на сертифициране

По-долу е дадено описание на процесите при представяне на искане за плащане от бенефициентите и сертифицирането на разходите.

1. Бенефициентите отговарят за отчитането и доказването на правилното и действително разходване на средства и доставката на стоките и услугите, обект на финансиране. Те представят изплатени фактури или счетоводни документи с еквивалентна доказателствена

стойност на централната администрация на УО (в случаите на конкретни бенефициенти) или на регионалните отдели на УО (във всички останали случаи).

2. Централната администрация/ регионалните отдели получава и проверява фактурите и удостоверява допустимостта на разходите.
3. На основата на прогноза, представена от Управляващия орган, Сертифициращият орган одобрява лимити за плащанията от националните и европейските фондове.
4. На базата на вече направените разходи Управляващият орган изпраща редовно доклад за сертифициране на плащанията до Сертифициращия орган.
5. Въз основа на сертифицираните разходи Управляващият орган извършва плащанията към бенефициентите;

6.5.2. Разделение на функциите и задълженията

Роля на бенефициента

След сключване на договор за строителни дейности и доставки и/или след предоставянето на услуги, изпълнителят или доставчикът издават фактури и ги предоставят на бенефициента. След извършването на строителните дейности, доставката на стоките или услугите бенефициентът ги проверява и изплаща стойността по фактурите със собствени средства или с авансово финансиране, получено от Управляващия орган.

Следва предоставянето на доклад, удостоверяващ извършването на строителните дейности, доставката на стоките или услугите, който заедно с платените фактури, се депозира в регионалните отдели на Управляващия орган. По отношение на договорите за извършване на строителни дейности, в качеството си на Възложител бенефициентът е задължен, да издаде удостоверение за строителните дейности, извършени от Изпълнителя, заверени от него, както и фактури за извършените плащания.

С цел осигуряване на необходимата информация и отчетност пред УО/регионалните му отдели, бенефициентът трябва да въведе подробна и надеждна счетоводна система на ниво договаряне. В тази задача се включва поддържането (попълване и архивиране) на финансовата информация, съпровождащи документи и отчети, съгласно Регламент (ЕС) № 1083/2006. Въвеждането на подробна и надеждна счетоводна система е едно от условията, включени в споразумението или договора, които ще бъдат подписани с бенефициентите, преди да получат финансирането. При подписването на договора/споразумението ще се провери дали бенефициентите са разбрали всички условия, включени в него. Неспазването на тези условия може да послужи като основание за прекратяване или

⁸³ Диаграмата е в съответствие с НСРР, приета на 20.06.2007, Раздел 10 „Процедури за съгласуване и изпълнение на стратегията”, стр. 125.

възстановяване на финансирането. Функционирането на счетоводната и архивиращата система на бенефициентите ще се проверява по време на проверките на място, извършвани от регионалните отдели на УО.

Роля на регионалните отдели на УО

Задължение на Регионалните отдели (РО) е документалното удостоверяване на исканията за плащане, подадени от Бенефициента.

Бенефициентите представят платените от тях фактури и документи с доказателствен характер (финансови и технически доклади) на Регионалния отдел. РО получава и проверява финансовите и техническите доклади и потвърждава :

- Приемливостта (фактурата се отнася за проект, одобрен в рамките на ОПРР, което може да се установи);
- Формалната проверка (фактурите са издадени на името и на адреса на бенефициента; датата на фактурите е след датата на подписване на договор за финансиране на проекта и т.н.);
- Проверката на съдържанието (фактурите отразяват допустими разходи, включени във финансовото споразумение, които отговарят на целите на договора и т.н.);
- Проверката на надеждността (фактурата е единствена за съответната бюджетна линия; съгласно формалните проверки фактурите отговарят на нормативните изисквания и т.н.).

Регионалният отдел отговаря за обобщаване на разходите, декларирани от Бенефициентите, и за удостоверяване и предоставяне на същите на УО до 5-то число на всеки месец, включително информацията за предишния месец (искания за плащане и фактури). Освен това РО представя доклад за верификация на Ръководителя на Управляващия орган. Докладът се изготвя на ниво операция и приоритет.

С доклада съответният регионален отдел потвърждава, че:

- Разходите отговарят на националните правила за допустимост, на детайлните правила за допустимост на разходите по ОПРР и на чл. 56 на Регламент на Съвета № 1083/2006;
- Целта на операцията съответства на целите на съответната програма;
- Искането за плащане се основава на допустими разходи, действително платени от крайните бенефициенти, и за това съществува доказателствена информация;
- Удостовереният разход е платен в рамките на срока на договора;
- Физическият и финансовият напредък се наблюдават и са извършени проверки на място при необходимост;
- Няма дублиране на финансиране от ЕС по операцията;
- Съществува доказателство за получаване на финансирането от крайните бенефициенти (ако е приложимо);
- Съответните финансови операции са записани по възможност в електронен вид и при поискване са на разположение на отговорните национални служби и на службите на Комисията
- Съществува задоволителна одитна пътека;
- Разходите са вписани и съответстват на счетоводната система на бенефициента;
- Не са установени пропуски във финансовия контрол, рискове или нередности по отношение на проекта, а ако са установени такива – са или ще бъдат предприети корективни действия.

Роля на централната администрация на Управляващия орган

Управляващият орган осигурява обобщаването на информацията за разходите, подадена му от регионалните отдели, в доклад за верификация, и за сертифициране на тези разходи в доклад за сертифициране. Последният се изготвя на ниво оперативна програма и се представя на Сертифициращия орган. Всеки месец Управляващият орган представя на Сертифициращия орган искане за плащане, доклад за сертифициране и декларация за разходите. Ако Управляващият орган не представи искане за плащане и доклад за сертифициране, той представя на Сертифициращия орган финансов отчет за платените суми до края на предходния месец, включително последния открит му лимит.

С докладите за сертифициране УО декларира, че:

- функциите му съгласно чл. 60 на Регламент (ЕС) № 1083 /11.07.2006 г. са изпълнени правилно при съблюдаване на принципите на надеждно финансово управление;
- напредъкът по операциите се извършва безпроблемно и задоволително в съответствие с целите, заложи в оперативната програма и в съответствие с Регламент (ЕС) № 1083 / 11.07.2006 г.

Роля на Сертифициращия орган

Националният фонд (Сертифициращият орган) е отговорен за изготвянето и представянето на декларация за разходите и исканията за плащане, както и за получаването на средствата от Комисията. В съответствие с Регламент (ЕС) № 1083/11.07.2006 г. СО отговаря за:

- Изпращането до Комисията на актуализирани прогнози на исканията за плащане за текущата година, прогноза за следващата година и сертифицирани декларации за разходите и исканията за плащане в електронен формат;
- Сертифициране на декларациите за разходи, действително платени по ОПРР, които се основават на надеждни счетоводни системи и на подлежащи на проверка доказателствени документи;
- Удостоверяване, че декларираните разходи отговарят както на действащите правила на Общността, така и на националните правила и са направени във връзка с изпълнението на дейности, избрани за финансиране в съответствие с критериите, приложими по отношение на програмата;
- за получаването на адекватна информация от Управляващия орган за целите на сертифицирането, свързана с процедурите и проверките, извършени по отношение на описаните в документите разходи;
- Отчитане на резултатите от всички одити, извършени от или под отговорността на Одитиращия орган за целите на сертифицирането;
- Поддържане на счетоводни записи в електронен формат за разходите, декларирани пред Комисията;
- Водене на сметка за сумите, подлежащи на възстановяване, и за отписаните суми след анулирането на всички или на част от средствата по операцията. Възстановените суми трябва да се върнат в общия бюджет на Европейския съюз преди закриването на оперативната програма, като бъдат приспаднати от следващата декларация за разходите;
- гарантиране на възможно най-бързо и в пълен размер плащане от Структурните фондове или Кохезионния фонд към крайните бенефициенти на базата на искането за плащане, представяно редовно от УО;
- Докладване на Комисията за всички нередности, обект на започнали административни или

съдебни разследвания, и информиране на Комисията въз основа на предишни доклади за процедурите, въведени след установени нередности, и за важните промени, извършени в резултат от тях;

- Изпращане на Комисията на декларация за сумите, подлежащи на възстановяване към същата дата, класифицирани по годината на започване на процедурите по възстановяване;
- След възстановяване на разходите - изплащане на възстановените неправомерно изплатени разходи, заедно с лихвата, получена за забавено плащане, чрез приспадане на съответните суми от следващата декларация за разходи и искане за плащане до Комисията, или, ако това е недостатъчно, чрез връщане на средства на Общността.

Роля на Одитиращия орган

Съгласно чл. 62 на Регламент (ЕС) № 1083/2006, Одитиращият орган има следните конкретни отговорности:

- Извършва одити за проверка на ефективното функциониране на системата за управление и контрол на оперативната програма;
- Извършва одити по операциите на базата на извадковия принцип за проверка на направените разходи;
- Представя на Комисията в срок от девет месеца след одобряването на оперативната програма одитна стратегия, която обхваща органите, методите, които ще се прилагат, извадковия принцип за одитите на операциите и индикативното планиране на одитите, за да гарантира, че основните институции са одитирани и одитите са разпределени равномерно през програмния период;
- Представя на Комисията годишен доклад за извършения контрол, в който са посочени резултатите от одитите, извършени през изминалия 12 месечен период, който приключва на 30 юни от съответната година в съответствие със стратегията за одит на оперативната програма, както и установени непълноти в системите за управление и контрол на програмата;
- Издава становище въз основа на проверките и одитите, извършени под негова отговорност, относно това дали системата за управление е работила ефективно, за да гарантира верността на отчетите за разходите, представени на Комисията, и като следствие от това – да докаже, че основните трансакции са законосъобразни и редовни;
- Представя на Комисията декларация за приключване най-късно до 31 март 2017 г., която дава оценка на валидността на заявлението за плащане на окончателното салдо на основните трансакции, обхванати от окончателния отчет за разходите, който се подкрепя от окончателния доклад за контрола;
- Одитиращият орган прилага методика по отношение на проверките по чл. 62(а) и (б) на Регламент (ЕС) № 1083/2006, която на базата на периодични доклади представя на Сертифициращия орган доказателства, че процесите на искането и на сертификацията функционират правилно.
- Съгласно чл. 71 на Регламент 1083/2006 Одитиращият орган отговаря за извършване на оценка за съответствие на системите, въведени по оперативната програма.

6.5.3. Финансови потоци и бюджетиране

Органът, отговорен за получаване на средствата, получава плащанията от Европейската комисия по банкови сметки за ЕФРР в евро, открити в Българска народна банка (БНБ). Средствата, които не се ползват към определен момент, ще се депозират по сметки с различни падежи.

Средствата от сметката в евро се прехвърлят по левови сметки на ОПРР всеки път, когато Сертифициращият орган изпрати сертификат до ЕК. Съфинансирането от държавния бюджет се превежда по същото време от централния бюджет към левовите сметки на ОПРР въз основа на вътрешно писмо, изпратено от Сертифициращия орган до държавната хазна.

За периода до 2009 г. съфинансирането от фондовете на ЕС и от държавния бюджет се включва в извънбюджетен фонд, т.нар. Национален фонд. Съфинансирането със средства от държавния бюджет се предоставя под формата на превод от централния бюджет към бюджета на Националния фонд, чийто максимален размер се одобрява всяка година със Закона за държавния бюджет.

Процесът на извършване на плащания към бенефициентите се осъществява посредством системата на отделна счетоводна сметка като унифицирана система от сметки и плащания и отчетни процедури за събиране, съхранение, изплащане и отчитане на бюджетните средства. Плащанията към Бенефициентите могат да се извършват само в национална валута (лева). Сертифициращият орган и Управляващият орган осигуряват получаването на пълната сума на публичното финансиране от Бенефициентите възможно най-бързо и в пълен размер. Не се правят удръжки и не се налагат никакви специални или други такси с подобен характер, които биха намалили размера на тази сума, освен в случаите, когато е налице съответната обосновка.

Всички плащания се извършват чрез Системата за електронни бюджетни разплащания (СЕБРА) като система за следене на плащанията, инициирани от бюджетни предприятия. Обслужващата организация (институцията, която обслужва разплащанията на всички бюджетни предприятия чрез СЕБРА) за Управляващия орган на ОПРР, както и за управляващите органи на другите оперативни програми, е Българската народна банка (БНБ). Използването на автоматизираната система за Интернет банкиране на БНБ е задължително и използването на платежни нареждания на хартия се допуска само в изключителни случаи, като техническа невъзможност за използване на системата за повече от един ден.

Йерархическата организация на сметките е както следва:

- Първостепенен разпоредител – Сертифициращ орган
- Второстепенен разпоредител – Управляващ орган на ОПРР

Платежните нареждания се изготвят за пълната сума на съфинансирането от фондовете на ЕС и от държавния бюджет. Попълването на сумата до размера, одобрен за ОПРР, се осигурява от органа, отговарящ за получаването на плащанията. Със сметките се работи по системата за двоен подпис, която изисква подписите на ръководителя на Управляващия орган и на старши финансов служител (или съответните упълномощени служители).

6.5.4. Допустимост на разходите

Като правило допустимите разходите по операции се определят съгласно следните общи критерии:

- да са съобразени с целта на интервенциите на ЕФРР;
- да са свързани с предмета на операциите и за тях да са предвидени средства в прогнозния бюджет;
- да са необходими за осъществяване на дейността;
- да са разумни и добре аргументирани и да отговарят на принципите за стабилно финансово управление, и по-конкретно на принципите за съотношението цена-качество и за ефективност на разходите;
- да бъдат реално извършени от бенефициента, да са вписани в счетоводните му книги в съответствие с приложимите счетоводни стандарти и да бъдат декларирани съгласно изискванията на приложимото данъчно и социално-осигурително законодателство;

- да могат да бъдат установени и потвърдени.

6.5.5. Нередности

Управляващият орган следва да докладва незабавно на Сертифициращия орган за всички предполагаеми и/или действителни случаи на измама и/или нередности, както и за съответните мерки, предприети от ръководителя на УО във връзка с тези случаи. Докладът за нередности ще се изготвя съгласно стандартен формат. Всяко тримесечие ръководителят на УО следва да докладва на Сертифициращия орган за проследяването на вече докладваните случаи на предполагаеми и/или разкрити нередности/ измами.

Ако не съществуват нередности, които да бъдат докладвани или проследени, Сертифициращият орган трябва да бъде информиран на всяко тримесечие и да получи от Управляващия орган декларация, в която изрично се посочва наименованието на оперативната програма, периодът и липсата на предполагаеми/разкрити нередности.

Управляващите органи създават и въвеждат процедура за управление и докладване на нередностите в съответствие с изискванията на Раздел 4 „Нередности“ на Глава II на Регламент на Комисията (ЕС), който определя правилата за изпълнението на Регламент (ЕС) № 1828/2006. Управляващият орган има отговорност да гарантира, че всички участващи страни (регионални отдели, бенефициенти по ОПРР) са напълно информирани относно определението на нередности, както и че са разработени и се прилагат съответните изисквания за докладване.

6.5.6. Лихви и обменни курсове

Финансовото управление на съфинансирането от ЕС се осъществява от органа, отговарящ за получаването на плащанията (дирекция "Национален фонд" в Министерството на финансите).

Всички лихви, натрупани по средствата за съфинансиране от ЕС, се отчитат по сметката на ОП "Регионално развитие" и се третират като ресурс под формата на национално публично финансиране, като те се декларират пред ЕК при окончателното приключване на оперативната програма.

Направените разходи в национална валута се обръщат в евро, като се прилага месечният обменен курс на ЕК за месеца, когато разходите са регистрирани в счетоводните сметки на Сертифициращия орган. Този курс се публикува електронно от ЕК всеки месец.

Курсовите разлики, които възникват между този обменен курс и курса, прилаган от БНБ при обмена на средствата от съфинансирането от ЕС в български лева, се поемат от държавния бюджет.

6.5.7. Използване на финансово-счетоводна система SAP

Управляващият орган поддържа аналитична финансово-счетоводна система на двойния подпис, която обхваща всички договорни и други финансови операции, свързани с ОП "Регионално развитие". Счетоводната система съдържа записи за всички операции, кодирани по приоритет, операция, договор, източник на финансиране и т.н. Достъп до тази информация ще имат както сертифициращият, така и одитирацият орган.

Електронната счетоводна система, използвана от Управляващия орган, е използваната от Сертифициращия орган счетоводна система, базирана на SAP R/3.

6.6. Хоризонтални въпроси

6.6.1. Обществени поръчки и концесии

Операциите и проектите, които ще се финансират по ОП "Регионално развитие", ще се договарят изцяло в съответствие със законодателството на ЕС за обществените поръчки. Българското законодателство за обществените поръчки е възприело изискванията на Директиви 92/50, 93/36 и 93/37. Законът за обществените поръчки отразява изискванията на Директиви 2004/17/ЕС и

2004/18/ЕС. Той отговаря на принципите за свободна и честна конкуренция, публичност и прозрачност, и справедливо отношение към кандидатите за изпълнение на договорите за обществените поръчки. Законът за обществените поръчки и свързаните с него подзаконовни актове съдържат разпоредби, които определят различните категории обществени поръчки – строителство, доставки и услуги, процедурите за обществените поръчки и правилата, определящи критериите за избор при оценка на офертите в тръжната процедура., Той предвижда възможност за допълнителни специфични изисквания към вносителите на оферти, свързани със защитата на околната среда, безработицата, и създаването на работни места за хора с увреждания.

Съгласно българското законодателство обществените поръчки се регулират от Закона за обществените поръчки, в сила от 1 /10 /2006 г., изменен на 29 /09/2006 г. Допълнителните подзаконовни актове от особена важност са Привилникът за прилагане на Закона за обществените поръчки, Наредбата за възлагане на специални обществени поръчки. Даването на концесии се регулира от новия Закон за концесиите (обн. „Държавен вестник“ № 36/2 от м. май 2006 г., изм. ДВ 41/22 от м. май 2006 г., и от Правилника за неговото приложение, в сила от 1 юли 2006 г.).

Държавната политика в областта на обществените поръчки се осъществява от Министерството на икономиката и енергетиката. Към министъра на икономиката и енергетиката е създадена отделна административна структура – Агенцията за обществени поръчки, която отговаря за осигуряване на ефикасността на системата за обществени поръчки в България, отчитайки принципите на публичност и прозрачност; свободната и лоялната конкуренция, равенството на всички кандидати. Държавната политика в областта на концесиите се осъществява от Министерския съвет, който представлява държавата като страна по концесионните договори за държавни концесии, и от Общинските съвети като страна по концесионните договори за общински концесии.

По време на управлението на ресурсите на ЕФРР по Оперативна програма „Регионално развитие“ възникват два конкретни случая на обществени поръчки – когато въпросната процедура за възлагане на строителни дейности, доставки, или услуги в изпълнение на схема за безвъзмездна финансова помощ е обявена преди присъединяването на България към ЕС, се прилагат процедурите и изискванията на ЕС по отношение на обявяването на търга и избора на бенефициенти, а когато въпросната процедура е обявена след присъединяването, тя се провежда в съответствие с националното законодателство, прилагащо директивите на ЕС за обществените поръчки, т.е. Закона за обществените поръчки.

Със създаването на новата дирекция „Обществени поръчки и концесии“ е създадена и функционира и нова система за контрол в рамките на Комисията за защита на конкуренцията. Дирекцията е извънсъдебна институция за разглеждане и решаване на спорове във връзка с обществените поръчки. Актовете на Комисията за защита на конкуренцията могат да се обжалват пред тричленен състав на Върховния административен съвет.

Създаден е Регистър на обществените поръчки, който съдържа решенията за откриване на процедури за възлагане на обществени поръчки, обявите, които трябва да бъдат вписани в регистъра, информацията относно възложените обществени поръчки и друга информация, съдържаща се в правилата за прилагане на закона. Създаден е и Национален регистър на концесиите, който съдържа всички съобщения във връзка с откриването на процедури за възлагане на концесии, данни за подписаните договори и данни за изпълнението на подписаните договори.

Всяко решение, действие или бездействие от страна на договарящите лица по процедурата за публично възлагане преди сключването на публичния договор/рамковото споразумение се подлага на юридическа проверка от Комисията за защита на конкуренцията. Решенията на Комисията за защита на конкуренцията са обект на проверка от тричленен състав на Върховния административен съд.

В съответствие с разпоредбите на чл. 27 от Договора за присъединяване, по време на управление на средствата от ЕФРР по ОП „Регионално развитие“ Управляващият орган ще бъде отговорен за

въвеждането на надеждна система за провеждане на процедури за обществени поръчки, гарантираща прилагането на изискванията, предвидени в директивите за обществени поръчки на ЕС и в Закона за обществените поръчки.

Комитетът за наблюдение на ОПРР ще носи отговорност за допълнителния контрол върху спазването на процедурите за обществени поръчки. При необходимост той може да поиска от Агенцията за обществени поръчки проверка на определена процедура или вписването на възложителя.

6.6.2. Държавни помощи

В съответствие с чл. 54(4) на Общия регламент за държавна помощ за предприятията по смисъла на чл. 87 от Договора за създаване на ЕО, публичната помощ, отпусната по оперативните програми, трябва да е съобразена с пределните стойности на държавната помощ. За целта всяка публична подкрепа по програмата трябва да съответства на процедурите и правилата за държавна помощ на ЕС, действащи в момента на отпускане на публичната помощ. Държавата членка и по-специално, УО на ОП „Регионално развитие“, носят пълната отговорност за съответствието на операциите по Структурните фондове с правилата за държавна помощ на ЕС.

ОП „Регионално развитие“ ще вземе предвид правилата и изискванията за държавна помощ. Операциите по оперативната програма, имащи отношение към предоставянето на държавните помощи, ще се прилагат в съответствие с разпоредбите на Закона за държавната помощ (обн. в „Държавен вестник“, брой 24 от октомври 2006 г., в сила от 01.01.2007 г.) и с процедурите и правилата за държавна помощ на ЕС, действащи в момента на отпускане на публичната помощ.

В съответствие с чл. 87(1) от Договора за създаване на ЕО, „държавна помощ“ е всяка помощ, отпусната от държава членка за сметка на държавните ресурси, която нарушава или заплашва да наруши конкуренцията, отдавайки предпочитание на определени предприятия или на производството на определени стоки, доколкото това засяга търговията между държавите членки.

Министерството на финансите е издало Наредба за реда за осигуряване прозрачност на финансовите взаимоотношения между държавните органи и органите на местното самоуправление и държавните и общинските предприятия и финансовата прозрачност в рамките на определени предприятия, с която се цели да се осигури прозрачност на финансовите взаимоотношения между държавните органи и органите на местно самоуправление и държавните и общинските предприятия, така че ясно да бъдат представени:

1. държавните или общинските средства, предоставени пряко от държавните органи или от органите на местно самоуправление на съответните държавни или общински предприятия;
2. държавните или общинските средства, предоставени от държавните органи или от органите на местно самоуправление чрез посредничеството на държавни или общински предприятия или финансови институции;
3. действителната употреба на предоставените държавни или общински средства

България има добре функциониращи институции с ясни и добре очертани компетенции. По отношение на надзора, прозрачността и съгласуването на държавната помощ на национално, областно и общинско равнище, с изключение на схемите за държавна или индивидуална помощ в областта на земеделието и рибовъдството, компетентният орган е Министерството на финансите. По отношение на надзора, съгласуването и взаимодействието с Европейската комисия по въпросите на държавната помощ за земеделието и рибовъдството компетентният орган е Министерството на земеделието и продоволствието.

На базата на постигнатите споразумения и административния капацитет, изграден с помощта на Европейския съюз, Министерството на финансите и Министерството на земеделието и продоволствието ще продължат да упражняват функциите си по отношение на съгласуването и наблюдението на държавните помощи. Министерствата подготвят годишни доклади за държавните

помощи в съответствие със своите компетенции. Министерството на финансите, след предварително съгласуване с Министерството на регионалното развитие и благоустройството, подготвя и представя на Европейската комисия уведомление за регионалната карта на държавните помощи. В зависимост от своите компетенции Министерството на финансите и Министерството на земеделието и продоволствието получават, разглеждат и оценяват уведомленията за държавните помощи по отношение на съответствието им със законодателството на Европейската комисия за държавните помощи, и наблюдават проектите за нови и измененията на съществуващите помощи за съответствие с провежданата в Европейската общност и в Република България политика по отношение на държавните помощи.

За осигуряване на прозрачност и отчетност на държавните помощи Министерството на финансите и Министерството на земеделието и продоволствието водят регистри и архиви с информация по отношение на следното:

1. всички постъпили уведомления, включително изпратените до Европейската комисия;
2. решенията на Европейската комисия за схемите за държавна помощ и индивидуалните държавни помощи;
3. предоставените минимални (*de minimis*) помощи;
4. помощите, попадащи в обхвата на регламентите за груповото освобождаване;
5. други данни, необходими за наблюдението и прозрачността на държавните помощи.

Административният капацитет ще се използва пълно и ефективно, а нерегламентираните искания за държавни помощи ще се контролират в съответствие с политиките за държавни помощи в страната и в Европейската общност. Управляващият орган прилага надлежно изискванията на българското законодателство и законодателството на ЕС с оглед на изпълнението на Лисабонската стратегия за „по-малка, но по-добре ориентирана държавна помощ“.

6.6.3. Прилагане на партньорството

Партньорството е един от ключовите принципи, на които се основава програмирането и изпълнението на Структурните фондове. В съответствие с чл. 11 на Регламент на Съвета (ЕС) № 1083/2006 партньорството обхваща не само организацията по време на подготвителния етап на ОП "Регионално развитие" (както е описано в Приложение 1), но то трябва да продължи и през всички етапи на изпълнението на програмата чрез:

1. Членство в Комитета за наблюдение на ОПРР и работните групи към него, което се основава на принципа на партньорство, с цел да се осигури по-активно участие и взаимна отговорност на всички страни, ангажирани в процеса на местно и регионално развитие;
2. Използване на Регионалните съвети за развитие и техните секретариати за консултации и улесняване на изпълнението на ОПРР и избора на проекти, което осигурява повече прозрачност и ангажираност към програмата;
3. Насърчаване на междуобщинските, публично-частни и други местни и регионални партньорства, чрез осигуряване на инициативи за прилагането им посредством критерии за допустимост и избираемост на проекти.

Тъй като програмата е ориентирана предимно към интервенции в области от компетенциите на местните и регионалните власти, като ключови партньори – основни участници в местното и регионалното развитие, са определени следните организации:

- Национално сдружение на общините в Република България;
- Регионални сдружения на общини;
- Агенции за регионално и икономическо развитие;

- Национални професионални общински сдружения;
- НПО (изследователски центрове, централни организации), създадени като национални, регионални или местни организации с предмет на дейност, който обхваща голяма територия или има изграден капацитет и мобилизираща роля на местно ниво;
- Общински агенции за развитие.

Национално сдружение на общините в Република България

Националното сдружение на общините в Република България (НСОРБ) е представител и защитник на интересите на местните администрации, които съдейства за изграждане на силно, отговорно и устойчиво самоуправление, осигурява услуги, насочени към разширяване на обсега на своите компетенции и капацитет, и развива ефективни партньорски отношения с централната администрация, с българските и международните сдружения. Сдружението осигурява максимална степен на представителство на местните администрации, тъй като негови членове са 264-те български общини. Една от стратегическите цели е да се постигне устойчиво, полезно и равноправно партньорство между местните и централните администрации, за да се гарантира децентрализацията на управлението. Сдружението подпомага местни администрации в процеса на присъединяване на България към ЕС чрез организиране на различни дейности, разпространяване на информация и предоставяне на експертен опит на общините за участие в европейските и международните програми и проекти.

НСОРБ е изградило силни връзки с регионалните сдружения на общините в страната и се смята за ключов партньор в подготовката и изпълнението на оперативните програми. Като принос към изпълнението на Комуникационния план, сдружението спомага и за осигуряване на обществена осведоменост и публичност сред членовете му, с цел представяне на подходящи и качествени проектни предложения, които да бъдат финансирани по програмата за задоволяване на конкретни инвестиционни нужди на местните власти.

Регионални асоциации на общините: В България действат 12 регионални асоциации на общините, които обхващат в по-голяма или по-малка степен цялата територия на страната, от гледна точка на териториално представителство и членство. Към момента 4-5 регионални асоциации вече са развили добър административен и организационен капацитет. Останалите са слаби и разчитат основно на донори.

Агенции за регионално и икономическо развитие (АРИР): Тези организации също могат да бъдат надежден участник на местно и регионално равнище, като се има предвид, че около 10 от тях са организирани и функционират вече от 8-10 години. Агенциите за регионално развитие са представени национално в Българското сдружение на Агенциите за регионално развитие (БСАРР). Тези организации биха могли да играят ключова роля като партньори при усвояването на структурните фондове, тъй като са добър проводник на ефективни публично-частни партньорства, някои от които са натрупали знания и опит в предприемачествения период и имат изградена мрежа в цялата страна.

Националните професионални общински сдружения: Тези организации са на практика национални сдружения на общински експерти в различни области (Национално сдружение на общинските финансови експерти; Национално сдружение на общинските експерти по околна среда; Национално сдружение на общинските експерти по връзки с обществеността; Национално сдружение на секретарите на общините; Национално сдружение на общинските архитекти и др.) Те ще имат важна роля в подготовката и изпълнението на проектите, съсредоточени върху специфични области с местно измерение.

НПО (изследователски центрове, централни организации), създадени като национални, регионални или местни организации с обхват на дейност, обхващащ по-голяма територия, или имат по-голям капацитет и мобилизираща роля на местно равнище. Вече има създадени и действащи НПО в много български градове (повече в градовете, отколкото в малките общини и в селата). Те са

натрупали богат опит и знания в областта на предприежинителните фондове, изградили са положителна представа за себе си сред общността; създали са добри работни контакти и партньорства с публичните власти; ползват се с обществено доверие.

Общински агенции/центрове за развитие: Тези организации са създадени с цел да разработват и изпълняват общински проекти и да подкрепят цялостната им реализация на местно ниво. Те имат ролята да подпомагат процеса на разработване, управление и реализация на проекта; често, поради техния статут на НПО, тези общински центрове са използвани за кандидатстване по грантови схеми и програми за финансиране, по които са избираеми само НПО.

Горепосочените организации могат да играят важна роля в местното и регионалното развитие поради факта, че те вече са натрупали (макар и не напълно) професионален потенциал и опит в предприежинителната среда. Друг важен фактор е, че те често действат като централни организации с добро представителство в съответната област и освен това имат изградена мрежа с добро покритие в национален мащаб.

6.6.4. Устойчиво развитие

Съгласно чл. 17 на Регламент на Съвета (ЕС) № 1083/2006 целите на Структурните фондове и на Кохезионния фонд се изпълняват в рамките на принципите за устойчиво развитие. В този смисъл стратегическата рамка на ОП "Регионално развитие" е изградена на основата на три основни сфери на интервенция, всяка от които е свързана с основните стълбове на политиката за устойчиво развитие, а именно:

- ✓ Първата сфера е икономическата сфера: укрепване на икономическата конкурентоспособност и насърчаване на заетостта като средство за повишаване на жизнените стандарти, подобряване на социалното положение и намаляване на нивото на обезлюдяване.

Чрез осъществяване на интервенции в тази сфера ОПРР ще създаде по-благоприятна среда за бизнеса, особено в сектора на туризма, ще подобри конкурентоспособността на градовете и градските райони, услугите, инфраструктурата и т.н. и съответно ще доведе до насърчаване и започване на нови дейности в периферните и слабо урбанизирани територии.

- ✓ Втората сфера е социалната сфера: взаимодействие, създаване на мрежи и капацитет за сътрудничество с цел преодоляване на несъответствията в развитието както между, така и в рамките на шестте района за планиране на ниво NUTS II и борба със социалната изолация в малките общини.

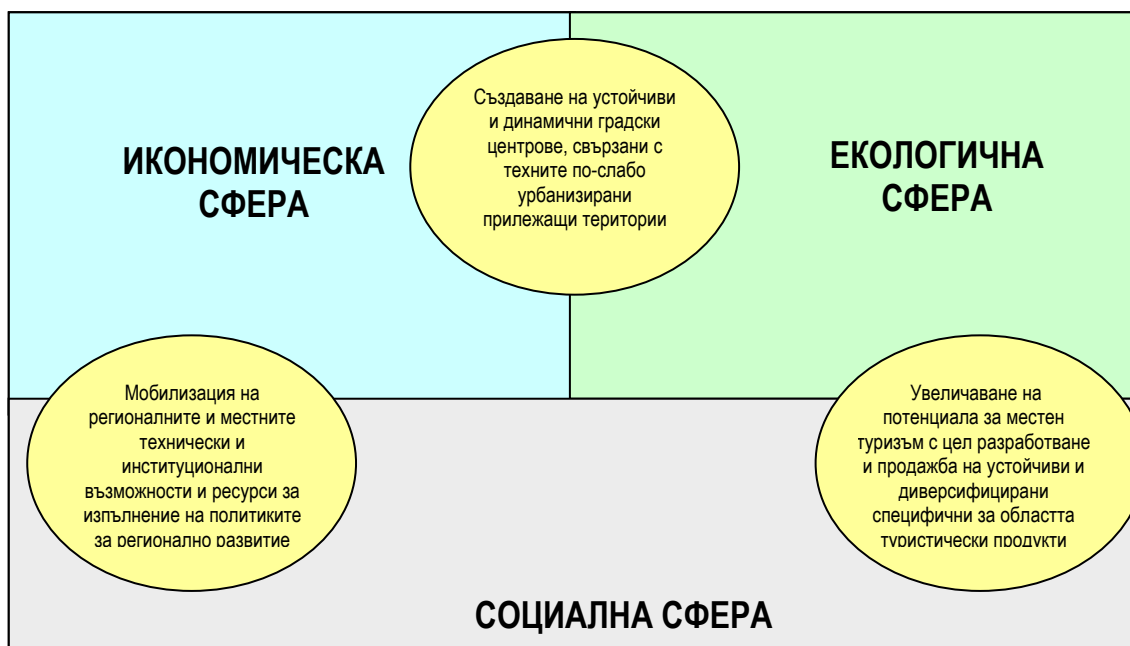
Чрез осъществяване на интервенции в тази сфера ОПРР има за цел да създаде контакти между хората, да подобри ефективността на администрациите по отношение на териториалното управление, да идентифицира всякакви препятствия пред развитието и да работи за премахването им, да се разработят общи стратегии и т.н.

- ✓ Последната сфера на интервенции е екологичната сфера: предвижда се прилагането на принципите "замърсителят плаща", "обществото има право да знае" и "превантивен контрол" да бъде важно условие за опазване и подобряване на състоянието на околната среда и здравето на хората.

Чрез осъществяване на интервенции в тази сфера програмата има за цел да открие приемливи екологични решения за справяне с ефектите от урбанизацията, увеличаване на трафика и изграждането на инфраструктура, както и да насърчи енергийната ефективност в полза на по-голямата конкурентоспособност и по-доброто качество на живот.

Стратегическа рамка на ОПРР

Проектите, съфинансирани по оперативната програма, ще спазват разпоредбите на Директивата за оценка на въздействието върху околната среда, Директивите за местообитанията и птиците. На етап избор на проекти ще се прилагат подходящи критерии за оценка, за да се гарантира, че проектите съответстват на гореспоменатите директиви. Българските власти ще предприемат съответни действия (например ръководство, обучение за бенефициенти и др., на базата на най-добрите практики на Общността), за да гарантират, че проектите ще отговарят на тези изисквания. Съфинансирането на проектите с негативно въздействие върху потенциални обекти по Натура 2000 (например зони, които според ЕК е трябвало да бъдат включени в списъка със защитени зони, но не са включени от българското правителство) няма да бъде разрешено.

Управляващият орган на ОПРР трябва да гарантира, че при разработването на критериите за избор на проекти са взети предвид принципите на устойчивото развитие, и по-специално:

- оценка на способността за предприемане на действия за опазване на околната среда в разглеждания район;
- съответствие с минималните изисквания за биологично разнообразие;
- мерки за поддържане на архитектурните, природни и културни ценности ;
- преимущество на решения, съхраняващи природните ресурси в случаите на строителство.
- Съгласно предвиденото в НСПР прилагането на устойчивото развитие в България като хоризонтална политика в програмите и проектите включва също и енергийната ефективност, вземайки предвид изменения Закон за енергийната ефективност, в сила от 1 юли 2007 г. за „Насърчаване на използването на възобновяеми енергийни източници, алтернативни енергийни източници и доставка на енергийно ефикасни услуги чрез съгласувана система от мерки и дейности на национално, секторно, областно и общинско равнище с цел повишаване на конкурентоспособността, сигурността на енергийните доставки, и защитата на околната среда”.

6.6.5. Равенство на половете и липса на дискриминация

Всички приоритети и дейности по ОП "Регионално развитие" се основават на принципа на равенството на половете и отсъствие на дискриминация. Тези принципи следва да бъдат спазвани през всички етапи от управлението и изпълнението на програмата съгласно чл. 16 на Регламент на Съвета (ЕС) № 1083/2006 и както е регламентирано в българското законодателство:

- Чл. 6 на Конституцията на Република България гласи, че всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права, както и че всички граждани са равни пред закона. Не се допускат никакви ограничения на правата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние;
- Законът за защита от дискриминация (в сила от 1 януари 2004 г.) се основава на конституционния принцип за равенство и въвежда механизма за практическото му прилагане. Той предвижда поне 40% представителство на жените в управляващите органи, което отговаря на европейските стандарти за балансирано участие в процесите на вземане на решения.

Предвиждат се инициативи, които да бъдат финансирани по Приоритетна ос 1 на ОПРР "Устойчиво и интегрирано градско развитие" както за квартали с предимно ромско население, така и за изграждане на социална инфраструктура и мрежа за обществен транспорт, които да позволяват използването им и от хора с увреждания. Чрез дейностите по Приоритетна ос 2 "Регионална и местна достъпност, хората, живеещи в изолираните и слабо развитите райони, ще получат достъп до по-качествени услуги и възможности за икономическо развитие, като така ще се подобри и качеството на живота им.

Законово регламентираните съотношения, осигуряващи равенство между половете, ще бъдат спазвани и при определянето на състава на Комитета за наблюдение на ОПРР и на работните групи към него, както ще се съблюдава и участието на организации на групи в неравностойно положение в зависимост от съответния предмет на обсъждане. Като част от задълженията си Комитетът за наблюдение ще отговаря и следи за ефективността и точността при прилагането на принципа за равенство.

ОП "Регионално развитие" ще гарантира равните възможности между мъже и жени, ще следи за спазването на равнопоставеността между половете при изпълнението на дейностите, съфинансирани по програмата. Всички приоритети и дейности в оперативната програма се основават на принципа на равенство и липса на дискриминация.

Управляващият орган на ОПРР ще осигури предотвратяването на всякакъв вид дискриминация, особено при изпълнението на административните процедури във връзка с достъпа до финансови средства. Проблемите на равните възможности ще бъдат разглеждани и по време на разработването на критериите за подбор на проекти, включващи в частност следните аспекти:

- в процеса на подготовката на проектите трябва да се вземат под внимание равните възможности на целевите групи, техните потребности и изисквания;
- осигуряване на физическа достъпност и възможност за общуване на хората в неравностойно положение (хора с увреждания, роми, безработни, младежи, хора, живеещи в изолация и в слаборазвити райони и т.н.);
- сътрудничество между организациите и институциите на различните целеви групи за равни възможности и организациите, които работят за защита на техните интереси;
- възможности за нетрадиционна заетост (почасова работа, гъвкаво работно време, дистанционна работа и т.н.), които разширяват обхвата на потенциалната работна сила;
- наличие на подходящи човешки ресурси и познания, които да осигурят равни възможности и

отсъствие на дискриминация за проекта.

Отговорност на Управляващия орган на ОПРР е да осигури на бенефициентите насоки по всички практически въпроси, свързани с проблемите на равенството и отсъствието на дискриминация.

6.7. Използване на схеми за кръстосано финансиране

ОП "Регионално развитие" предвижда използването на схема за кръстосано финансиране, съгласно чл. 34 на Общия регламент.

Практическите механизми, които осигуряват определяне на случаите за ползване на схемата за финансиране (проектите, които следва бъдат причислени към всяка операция в рамките на схемата за кръстосано финансиране), се определят от Управляващия орган на ОПРР.

Информацията относно схемата се включва в годишния доклад (съгласно Глава 8 и Приложение XVIII на проекторегламента за изпълнението). В случай на надвишаване на лимитите, свързаните с тези дейности разходи ще се считат за недопустими и ще доведат до финансови корекции (по време на изпълнението на програмата или при приключването ѝ).

В случай че даден проект по ОПРР финансира дейности, попадащи в рамките на ЕСФ (например, обучение), той ще трябва да следва правилата на ЕСФ. Тези проекти или дейности със смесено финансиране ще бъдат обявявани с една покана за предложения или единствена покана за участие в търг според случая.

7. ИЗГРАЖДАНЕ НА КАПАЦИТЕТ ЗА УСПЕШНО ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ОПРР

Въз основа на натрупания опит от предприєдинителния период (3.2.) (особено свързания с непоследователното програмиране на пилотни инвестиции, загуба на средства, неспособност за постигане на целите и объркване сред бенефициентите и изпълнителите на проекти., специфичните въпроси, свързани с капацитета на местните институции (3.8.), пропуските в капацитета, които трябва да се преодолеят в по-малките общини и най-вече в общини с население под 10 000 души. (ограничени човешки и финансови ресурси, липса на звена/отдели за идентифициране на проектни идеи, подготовка на предложения за проекти, процедури по кандидатстване, управление, реализация и отчитане на проекти)) УО предвижда следните мерки за изграждане на капацитет (Таблица 33):

Таблица 33: Адресиране на проблемите, свързани с изграждането на капацитет, идентифицирани при оценката на капацитета за усвояване на фондовете на ЕС (ПРООН 2004-2006 г.)

Големина	Под						София
		10-20 000	20-50 000	50-100 000	Над 100 000		
Проблеми / мерки	10 000						
Ограничена информация	++ Национална информационна кампания, Обучение по ОПРР	++ Национална информационна кампания, Обучение по ОПРР	-	-	-	-	Национална информационна кампания, Обучение по ОПРР
Липса на специализирани звена Ограничени специализирани човешки ресурси	+++ Назначаване на служители (постановление на МС) за всички проекти	+ Назначаване на служители (постановление на МС) за всички проекти	-	-	-	-	Назначаване на служители (постановление на МС) за проекти над 20 милиона евро
Органичен опит предприєдинителните инструменти	+++ Специализирано обучение по ОПРР	++ Специализирано обучение по ОПРР	+	+	-	-	Специализирано обучение по ОПРР
Ограничени финансови ресурси (съфинансиране)	+++ Национален бюджет FLAG	++ Национален бюджет FLAG	+	+	-	-	Национален бюджет FLAG JESSICA
Ограничени финансови ресурси (подготовка на проект)	+++ FLAG	++ FLAG	+	+	-	-	JESSICA
Ограничени финансови ресурси (мостово финансиране)	+++ FLAG	++ FLAG	+	+	-	-	JESSICA
Ограничено обучение по управление на	+++ Назначаване на служители (постановлен	+++ Назначаване на служители	++	++	++	-	Назначаване на служители

проекти	ие на МС) за всички проекти		(постановление на МС) за всички проекти		(постановление на МС) на всички проекти		(постановление на МС) за проекти над 20 милиона евро		(постановление на МС) за проекти над 20 милиона евро			
Нови инструменти за планиране – интегрирани планове	-	-	-	-	++	Обучение Консултации	++	Обучение Консултации	++	Обучение Консултации	++	Обучение Консултации
Нови финансови инструменти – JESSICA	-	-	-	-	++	Обучение	++	Обучение	++	Обучение	++	Обучение
Липса на предпроектни проучвания и готови технически проекти	+++	ФАР Проект, Фаза 1 и 2; Допустима дейност по ОПРР	+++	ФАР Проект, Фаза 1 и 2; Допустима дейност по ОПРР	+	ФАР Проект, Фаза 1 и 2;	-	ФАР Проект, Фаза 1 и 2;	-	ФАР Проект, Фаза 1 и 2;	-	ФАР Проект, Фаза 1 и 2;
Липса на умения за партньорство	+++	Посредничество	++	Посредничество	+	Посредничество	-	-	-	-	-	-

Легенда:	
+++	Идентифицирани много сериозни проблеми
++	Идентифицирани сериозни проблеми
+	Идентифицирани някакви проблеми
-	Няма идентифицирани проблеми ⁸⁴

Въз основа на подходите за решаване на описаните по-горе проблеми, свързани с капацитета, до края на месец март 2008г. ще бъде разработен и представен на ЕК подробен план за действие за укрепване на административния капацитет на бенефициентите.

7.1. Адресиране на проблеми, свързани с ограничената информация и обучението⁸⁵

7.1.1. Национални хоризонтални мерки (Обща стратегия)⁸⁶

Регламентите на ЕС за периода 2007-2013 г. придават особено значение на ролята на Управляващия орган при управлението и реализацията на съответните оперативни програми. Изграждането на капацитет за управление на финансовите ресурси в съответствие с Регламентите на ЕС обаче е споделена отговорност на всички участващи административни структури. Именно поради тази причина дейностите, свързани с изграждането на капацитет за усвояване на европейските фондове, се

⁸⁴ Въпреки липсата на идентифицирани проблеми в някои случаи УО също предвижда мерки за изграждане на капацитет (например поради нова информация, критерии, правила и др.).

⁸⁵ Въз основа на препоръките от оценката, извършена от ПРООН, българското правителство проведе национална информационна кампания и програма за обучение през периода 2006-2007 г., въздействието от които все още не е измерено. Поради тази причина УО ще организира нова оценка на капацитета на бенефициентите по ОПРР през есента на 2007 г.

⁸⁶ Източник: НСРР, Глава 11.

извършват от различни публични органи, включително от Управляващите органи и структурите за координация и финансов контрол в рамките на Министерството на финансите на централно, регионално и местно равнище по допълващ начин и в тясно сътрудничество.

На централно равнище изграждането на капацитет за усвояване и ефективно управление на ресурсите от Структурните фондове и от Кохезионния фонд на ЕС е важна част от Стратегията за модернизация на държавната администрация – От присъединяване към интегриране - 2003-2006 г., приета на 26.09.2003 г. от Министерския съвет. Въз основа на стратегията са реализирани няколко мерки за:

- Укрепване на капацитета на управляващите органи в рамките на подкрепата от Общността, от секторните и регионални оперативни програми и от Кохезионния фонд;
- Подготовка на административните структури за програмиране, управление, мониторинг, контрол и оценка на оперативните програми;
- Изграждане на капацитет за планиране и програмиране на проекти на регионално ниво;
- Разработване на механизми за партньорство при програмирането на средствата от Структурните фондове.

7.1.2. Хоризонтални национални мерки за информация и обучение

Понастоящем усилията са насочени най-вече към продължаващото изграждане на капацитет на регионално, областно и местно равнище. В съответствие с препоръките от Мониторинговия доклад на ЕК от месец май 2006 година и месец септември 2006 година, българското правителство продължава да изгражда капацитет, за да гарантира реализацията на Структурните фондове и на Кохезионния фонд, давайки приоритет на регионалните, областните и общинските равнища. На национално ниво дейностите, свързани с изграждането на капацитет, който да осигури ефективно и ефикасно усвояване на средствата от ЕС, се финансират от няколко финансови източника.

Всяка година **Институтът по публична администрация и европейска интеграция (ИПАЕИ)** получава средства от националния бюджет. Институтът е специализиран орган за обучение в областта на укрепване на административния капацитет и неговата програма включва широка гама от общо обучение по теми, свързани със Структурните фондове. През 2006 г. приблизително 380 представители на централната, областната и общинската администрация са обучени по следните теми:

- *Регионална политика на ЕС: нови тенденции и оценка на въздействието*
- *Управление на проектен цикъл*
- *Управление на европейски проекти в реална среда*
- *Обща селскостопанска политика: нови тенденции и оценка на въздействието*
- *Политики на ЕС и инструменти за трансгранично сътрудничество*
- *Програми на ЕС за обучение и професионално образование*
- *Практическа подготовка за управление на проектен цикъл*
- *Координация и управление на проекти и програми*
- *Европейски стандарти за управление на отпадъците*

В допълнение по проектите „Регионална политика на ЕС“, „Бюджет на ЕС“, „Отношения между България и ЕС“ – проект „Team Europe“ между Министерство на външните работи на Република България, Министерство на външните работи на Кралство Дания и проекта „Регионална политика на ЕС и Структурните фондове“ на МДААР и ИПАЕИ, са обучени 268 служители.

За следващите две години (2007-2008 г.) програмата на ИПАЕИ предвижда за всички нива на администрацията да бъдат проведени важни обучения по следните теми:

- *Разработване на стратегии и формулиране на политики. Координация и консултации, предварителна оценка на въздействието;*

- Стратегическо управление и планиране
- Управление на проекти;
- Противодействие на корупцията в процеса на усвояване на средствата от ЕС;
- Бюджет на Европейския съюз;
- Кохезионната политика на ЕС и Структурните фондове;
- Европейски социален фонд – възможности за инвестиции в човешки ресурси;
- Европейски фонд за регионално развитие – възможности за финансиране;
- Управление на проектен цикъл;
- Политика за управление на културното наследство – схеми за безвъзмездна помощ и проекти – регионално сътрудничество;
- Подготовка, организиране на търгове и контрол върху обществените поръчки;
- Практически насоки за разработване на проекти.

По тези теми през 2007 г. ще бъдат обучени приблизително 1200 души.

Школата по публични финанси към Министерството на финансите също провежда няколко курса за обучение през 2007 г., обхващащи:

- "Подготовка и изпълнение на проекти по Структурните фондове и Кохезионния фонд", който се провежда в 7 повтарящи се сесии през 2007 г. с цел да бъдат обучени 280 служители от регионалната и общинска администрация в България и включва:

- Законодателна и институционална рамка;
- Финансово управление;
- Възможности за партньорство и сътрудничество;
- Информация и публичност.

- "Подготовка на инвестиционни проекти, публично-частно партньорство" - 7 сесии през 2007 г. за приблизително 280 служители от регионалната и общинска администрация.

- "Съдържание и работа с наръчника за одит по Структурните фондове и Кохезионния фонд" - 2 сесии през 2007 г. за 80 служители от основни структури по изпълнението и от администрацията на местно равнище.

Бюджетът на **Комуникационната стратегия** през 2007 г. предвижда от 30 000 до 50 000 евро да бъдат разпределени за всеки от управляващите органи за информация и мерки за публичност. Освен това бюджетът за комуникационната стратегия на Министерство на финансите предвижда около 1 милион евро от националния бюджет за информация, комуникация и изграждане на капацитет през 2007г., насочени към областите и общините.

През настоящия програмен период (2007-2013 г.) две оперативни програми в България ще подобряват административния капацитет - ОП "Техническа помощ", управлявана и администрирана от Министерството на финансите, и ОП "Административен капацитет", управлявана и администрирана от МДААР.

ОП „Техническа помощ“ предвижда създаването на национална мрежа от 28 информационни звена на областно равнище, които да предоставят обща информация за Кохезионната политика в България и за условията и параметрите за финансиране на проекти чрез Европейските структурни фондове на всички заинтересовани участници и потенциални бенефициенти. Те ще функционират като изследователски центрове за населението в съответните области, като ще насочват компетентно и придвижват въпроси на потенциални кандидати към съответния Управляващ орган, ще идентифицират потребностите и ще организират работни срещи за обучение по въпроси, засягащи управлението на проектен цикъл, познания за Структурните фондове на Европейския съюз и

Кохезионния фонд, процедурите във връзка с прилагането на Закона за обществените поръчки и други.

ОП „Административен капацитет” по Приоритетна ос II, операция 2.2. "Компетентна и ефективна държавна администрация" има за цел да създаде условия за придобиване на професионални умения и квалификация от държавните служители, за продължаващо професионално обучение, включително за служители от общините – основен бенефициент по ОПРР. В рамките на операция 2: "Обучение на държавните служители и изграждане на капацитет за прилагане достиженията на правото на Общността", се предвижда от една страна, обучение по общи теми, засягащи прилагането на достиженията на правото на общността, а от друга страна - обучение по специални теми като Закона за обществените поръчки, Закона за концесиите, управление на проекти с публично-частно партньорство, стратегическо планиране, управление на проектен цикъл и др. Ще бъде укрепен административният капацитет на звената, осъществяващи координационни/контролни функции от гледна точка на Закона за обществените поръчки и публично-частните партньорства.

7.1.3. Специфични мерки за информация и обучение по ОПРР

Една от основните отговорности на Управляващия орган е да гарантира, че институциите, участващи в прилагането, и бенефициентите по оперативната програма притежават достатъчен капацитет и имат готовност да изпълняват задълженията си по време на процеса на изпълнение на програмата. В тази връзка дейностите по изграждане на капацитет по ОПРР се извършват в няколко направления.

За да осигури достатъчен капацитет за реализацията на програмата на всички нива, служителите на Управляващия орган и неговите регионални отдели, отговарящи за изпълнението и управлението на средствата от ЕС, получават непрекъснато обучение по време на работния процес при изготвянето на ОПРР и при разработването на административните процедури за нейното изпълнение. Допълнителни обучителни сесии са организирани и продължават да се организират съгласно функционалните характеристики на заеманата длъжност, включително и за новоназначения персонал.

През 2006 г. в рамките на Туининг проект по ФАР BG03-SPP-02 "Подготовка на централните и регионални структури на МРРБ за управлението на бъдещите програми и проекти от ЕФРР" (Италия, Обединеното кралство, Ирландия) над 600 представители на местните и регионалните структури участваха в обучителни семинари на регионално ниво, които имаха за цел да насърчат партньорството в процеса на подготовка на проекти при разработване на ОПРР 2007–2013. По проекта бяха проведени също и серия обучения във връзка с Регламентите на ЕС, подбора на проекти, управлението на проектен цикъл и мониторинг, насочени към дирекциите за техническа помощ, координация и управление на регионални програми и планове на ниво NUTS II .

За да се гарантира правилното функциониране на Комитета за наблюдение на ОПРР, създаден с Решение на Министерския съвет № 182/ 21.07.06 г., обучението на неговите представители на регионално, областно и местно равнище се осъществява и ще продължи да се осъществява чрез средствата за техническа помощ.

По отношение на потенциалните бенефициенти по ОПРР съществуват три основни групи – местни власти, НПО, министерства и агенции, които имат определени отговорности за провеждането на държавната политиката в съответните сектори (образование, здравеопазване, култура, пътна инфраструктура, туризъм). Тези бенефициенти са в различна степен на готовност за ролята си на активни и надеждни участници в процеса на прилагане на ОПРР

Въз основа на проучването на търсенето на проекти по Програма ФАР ИСС, Управляващият орган на ОПРР е направил много подробен анализ на капацитета за подготовка на проекти и усвояване по всички операции на ОПРР по проекта ФАР BG2004/016-711.11.02. Фаза 1 / Година 2004 "Помощ при изготвянето на качествени стратегически документи, насърчаване на партньорството и сътрудничеството и съдействие за изграждане на капацитет за разработване на проекти". Това упражнение е идентифицирало силните и слабите страни на трите основни групи бенефициенти, а

също така и първата група проекти и техните изпълнители/партньори, на които да се окаже помощ при разработването и реализацията на проектите.

УО е започнал изпълнението на програма за обучение (9.13 Приложение 13), насочена към проблемите, идентифицирани по-горе, както и към подготовката на подходящ набор от проекти. В този процес се оказва и помощ за разработване на проекти на техните инициатори (бенефициенти). Проектът по ФАР ще започне този процес и друг последващ проект (на етап събиране на оферти) ще продължи тази работа през следващите 18 месеца. Целите на програмата са следните:

- Да се увеличи капацитетът на бенефициентите за идентифициране и подготовка на подходящи проекти ;
- Да се изготви списък от проекти, готови за кандидатстване, по различните операции на ОПРР: настоящият проект по ФАР ще доразвие най-малко 200 (от 1 500) проекта до етап "осъществимост" като проектни идеи, а последващият проект по ФАР ще доразвие тези и други проекти до финална фаза;
- Да се осигури достатъчен капацитет между изпълнителите на проекти за действителна реализация на финансираните проекти

В рамките на фаза 1 на проекта по ФАР са предвидени два основни вида подкрепа за разработване на проекти на местно, регионално и централно равнище:

- *Интензивна подкрепа на модулен принцип*, където целта е да се осигури обширна подкрепа за разработването на проекти до напреднал етап на подготовка. Обучението ще бъде провеждано по групи от бенефициенти, като подкрепата е структурирана в 3 модула за всяка група. Групите ще се сформират на регионално равнище в зависимост от броя на проектите (между 2 и 4 групи за район).
- *Тематична помощ* ще бъде предложена за проекти по някои от операциите, за които се счита, че не изискват интензивна проектна подкрепа, а по-скоро поставят ударението върху специфичните характеристики на съответната операция.

Министерствата и агенциите, определени като конкретни бенефициенти по ОПРР, са включени в тематичната помощ (120 предложени проекта).

Като се има предвид, че подготвителната фаза на бенефициентите и УО е много важна и че те трябва да получат широка подкрепа през началния период на изпълнение на ОПРР, по време на двата вида модулна подкрепа, посочена по-горе, специално внимание ще бъде отделено на разбирането и прилагането на критериите за допустимост и подбор, както и на правилата за обществените поръчки и финансовите механизми.

Програмата ще се изпълнява до края на 2007 г., когато ще се извърши оценка на резултатите от нея, и ще се изготви средносрочен план за действие за укрепване на капацитета на бенефициентите на ОПРР. Следователно, специално внимание ще се обърне на:

1) **подробно разработване на проектните предложения** (предвидено е предоставяне на услуги по Фаза 2 на проекта по ФАР) и

2) **специфични програми за обучение, изготвени с цел да улеснят осъществяването на операциите по ОПРР, както следва:**

- Програма за обучение за изграждане на капацитет за разработване и осъществяване на интегрирани планове/стратегии за градско възстановяване и развитие,
- Програма за обучение за изграждане на капацитет за използване на инструмента JESSICA във връзка с ОПРР,
- Програма за обучение за изграждане на капацитет за въвеждането на мерки за енергийна ефективност и използването на потенциала на възобновяемите енергийни източници,

- Програма за обучение за изграждане на капацитет при подготовката на предварителни проучвания, проучвания за осъществимост, оценка на търсенето и осъществимостта, социално-икономическа и финансова оценка, както и други видове техническа документация, необходима за подготовката на проекти за кандидатстване за финансиране по операциите на ОПРР.
- Програма за обучение за изграждане на капацитет по въпроси, свързани с опазване на околната среда, засягащи проекти по ОПРР като Оценка на въздействието върху околната среда, Стратегическата оценка на въздействието върху околната среда, НАТУРА 2000 и тяхната интеграция в подготовката и реализацията на проекти по ОПРР, и т. н.

Тези въпроси ще бъдат допълнително разгледани посредством информационните кампании и обучението, предвидени по ТП на ОПРР (5.5.2., 5.5.3).

Освен по проекта по ФАР, посочен по-горе, през програмния период 2007–2013 г. **Приоритетна ос „Техническа помощ“ в рамките на ОПРР** ще продължи да обръща специално внимание на изграждането на капацитет на бенефициентите по ОПРР на регионално, областно и местно равнище в допълнение към значението, което УО отдава на човешките ресурси в рамките на бюджета на техническата помощ. Ще се подкрепя обучението на персонала на всички ангажирани организации на всички териториални равнища и във всички етапи – програмиране, планиране, управление, мониторинг, контрол и изпълнение на ОПРР, генериране на проектни идеи и разработване на списък от подходящи проекти, засилване на информираността, укрепване на капацитета на потенциалните бенефициенти, разпространение на информация, знания и умения.

7.2. Адресиране на въпросите, свързани с недостига на специализирани звена или на отговорни държавни служители и с ограничените умения за управление на проекти

7.2.1. Хоризонтални национални мерки

Въпросът относно укрепването на капацитета на бенефициентите за управление и реализация на проектите, финансирани от ЕС, е решен на национално равнище чрез специално Постановление, иницирано от Министерството на финансите и прието от Министерския съвет. То определя условията и изискванията за наемане на високоспециализирани служители, включително държавни служители, при управлението на инфраструктурни проекти. Допустими дейности и разходи са следните:

- Подготовка на проекти, включително
  - Изготвяне на техническата документация
  - Изготвяне на тръжната документация
  - Провеждане на търговете за обществени поръчки
  - Управление на проекти

7.2.2. Специфични мерки по ОПРР

УО ще осигури помощ под формата на консултации (5.5.3.) за идентифициране на проектни идеи и разработване на проектни предложения, съответстващи на ОПРР, разработване и поддържане на списък от „готови за финансиране“ проекти. Специално внимание ще бъде отделено на по-малките общини.

Понастоящем този тип подкрепа се оказва чрез Проект по ФАР BG2004/016-711.11.02. Фаза 1 / година 2004 "Помощ при изготвянето на качествени стратегически документи, насърчаване на партньорството и сътрудничеството и съдействие за изграждане на капацитет за разработване на проекти".

7.3. Адресиране на въпросите, свързани с липсата на проучвания за осъществимост и готови технически проекти

Проблемът ще бъде разрешен единствено чрез ОПРР.

ОПРР ще подкрепя предварителни проучвания, проучвания за осъществимост, оценка на търсенето и осъществимостта, социално-икономически и финансови оценки, както и други видове техническа документация, необходима за подготовката на проекти (допустими разходи по ОПРР).

До края на годината този тип техническа помощ ще започне по Фаза 2 на проекта по ФАР "Помощ при изготвянето на качествени стратегически документи, насърчаване на партньорството и сътрудничеството и съдействие за изграждане на капацитет за разработване на проекти".

7.4. Адресиране на въпросите, свързани с липсата на финансови средства (инструмент за подготовка на проекти, съфинансиране, мостово финансиране)

Проблемът ще бъде разрешен на национално равнище.

За първите три години на програмния период, националното съфинансиране за всички общини и други бенефициенти се осигурява от националния бюджет.

Нов национален финансов инструмент „Фонд за финансиране на местните власти” (FLAG) е създаден специално за решаване на финансовите въпроси:

- Подготовка на проекти
- Съфинансиране
- Мостово финансиране

Този проблем ще бъде решен и чрез привличането на допълнителни инвестиционни фондове с помощта на инструментът за финансов инженеринг JESSICA. Инициативата JESSICA е насочена към публично-частните партньорства и други генериращи печалба проекти за градско развитие, включени в интегрираните планове за градско възстановяване и развитие с цел да се постигне и мултиплицира ефектът от средствата по ОПРР, инвестирани в тези проекти. Тя предлага и възможност да се използва опитът на външни експерти по финанси и управление от ЕИБ, Съвета на Европейската банка за развитие и други финансови институции за създаването на по-сериозни стимули за успешното осъществяване на проектите от страна на бенефициентите чрез съчетаването на безвъзмездната финансова помощ със заеми и други финансови инструменти. JESSICA осигурява постоянно наличие на средства и се очаква да съдейства за увеличаване на инвестициите в области, в които има необходимост от икономическо и социално сближаване и да ускори тяхното интегрирано развитие.

7.5. Прилагане на новите финансови инструменти и инструменти за планиране

Проблемът ще бъде разрешен чрез ОПРР.

Нови и недобре познати на бенефициентите са следните въпроси:

- Интегрирани планове за градско възстановяване и развитие
- JESSICA
- Възобновяеми енергийни източници и енергийна ефективност
- Натура 2000

Тези въпроси ще бъдат решени чрез обучението и консултациите, предвидени по ТП на ОПРР (5.3.3.).

7.6. Адресиране на въпросите, свързани с липсата на умения за партньорство

Тези въпроси ще бъдат решени чрез обучението и консултациите, предвидени по ТП на ОПРР (5.3.3).

8. ФИНАНСОВИ РАЗПОРЕДБИ

8.1. Приоритетни оси според източника на финансиране (в евро)

	Финансиране от ЕС (a)	Национално финансиране (b) = (c) + (d)	Индикативна разбивка на националното финансиране		Общо финансиране (d) = (a)+(b)	Процент съфинансиране (e) = (a)/(d)	За информация	
			Публично национално финансиране (c)	Частно национално финансиране (d)			Участие на ЕИБ ⁸⁷	Друго финансиране
Приоритетна ос 1: Устойчиво и интегрирано градско развитие (ЕФРР)	713 207 777	125 860 196	125 860 196	0	839 067 973	85%	0	0
Приоритетна ос 2: Регионална и местна достъпност (ЕФРР)	340 270 886	60 047 803	60 047 803	0	400 318 689	85%	0	0
Приоритетна ос 3: Устойчиво развитие на туризма (ЕФРР)	185 379 580	32 714 043	32 714 043	0	218 093 623	85%	0	0
Приоритетна ос 4: Местно развитие и сътрудничество (ЕФРР)	76 220 679	13 450 708	13 450 708	0	89 671 387	85%	0	0
Приоритетна ос 5: Техническа помощ (ЕФРР)	46 004 623	8 118 464	8 118 463	0	54 123 087	85%	0	0
Общо	1 361 083 545	240 191 214	240 191 214	0	1 601 274 759	85%	0	0

8.2. Годишно разпределение на финансирането от фондовете (в евро)

	Структурни фондове - ЕФРР (1)	Кохезионен фонд (2)	Всичко (3) = (1)+(2)
2007 г.	98 858 808	0	98 858 808
2008 г.	144 902 458	0	144 902 458
2009 г.	197 301 454	0	197 301 454
2010 г.	207 904 474	0	207 904 474
2011 г.	222 581 831	0	222 581 831
2012 г.	237 341 086	0	237 341 086
2013 г.	252 066 434	0	252 066 434
Общо 2007–2013 г.	1 361 083 545	0	1 361 083 545

⁸⁷ На 05.10.2006 г. беше подписан Меморандум за разбирателство, развитие и финансиране на инфраструктурата в рамките на "Инвестиционния план на българското правителство за финансиране на транспортната и базова инфраструктура 2007-2013", целящ да осигури финансиране на проекти, съгласно бюджетните финансови прогнози за оползотворяване на Европейските структурни фондове и Кохезионния фонд на стойност 500-700 млн. евро за периода 2007–2013 г. Финансирането от ЕИБ ще бъде определено с Кредитно споразумение между РБ и ЕИБ за периода 2007-2015 г. Кредитното споразумение е предвидено като кредитна линия за съфинансиране на определен брой проекти и мерки, които получават средства за подкрепа за програмния период 2007–2013 г. и които са в съответствие с критериите за избираемост на сектора, които ще се дефинират в договорите за заем за съответните структурни програми. Проектите в рамките на ОП „Транспорт“, ОП „Околна среда“, ОП „Регионално развитие“, Програма за развитие на селските райони, ОП „Конкурентоспособност на българската икономика“ и ОП „Развитие на човешките ресурси“ биха могли да бъдат подкрепени от Кредитното споразумение. Размерът на средствата от националния бюджет за съфинансиране и заемите от ЕФИ трябва да се одобри от МФ.

8.3. Индикативно разпределение на финансовия принос на Общността по кодове и категории на ОП „Регионално развитие” 2007-2013 г. (в евро)

Приоритетни теми	
Код*	Стойност**
10	13 610 835
11	3 402 709
22	217 773 367
23	54 443 342
24	6 084 043
25	40 832 506
28	27 221 671
35	51 040 633
40	7 880 674
42	3 089 660
43	6 179 319
44	7 077 635
50	105 620 083
52	68 054 177
53	41 553 881
55	19 464 856
56	64 882 853
57	18 074 509
58	64 882 853
59	47 637 924
61	176 396 427
75	73 702 674
76	70 163 857
77	42 806 077
78	32 325 735
79	27 357 779
81	23 518 843
85	26 954 161
86	19 050 462
TOTAL	1 361 083 545

Форма на финансиране	
Код*	Стойност**
01	1 361 083 545
ОБЩО	1 361 083 545

Териториален обхват	
Код*	Стойност**
01	1 078 842 456
02	6 951 734
05	196 033 461
10	5 444 334
00	73 811 560
ОБЩО	1 361 083 545

* Категориите са кодирани за всяко измерение съгласно стандартната класификация.

** Очакван размер на финансовия принос от Общността за всяка категория.

9. ПРИЛОЖЕНИЯ

9.1. ПРИЛОЖЕНИЕ 1: Процес на програмиране и партньорство по ОПРР 2007–2013 г.

Принципът на партньорството, залегнал в политиката за сближаване на ЕС, изисква идентифицираните партньори да вземат участие и да представят своите коментари и предложения при пълна прозрачност още от самото начало на процеса на програмиране, както и в процеса на изпълнението, наблюдението и оценката на програмата. Този принцип обхваща механизми за провеждане на консултации и участие на национално и регионално равнище, които осигуряват участието на съответните организации на работодатели, синдикати и НПО. Осигуряването на равни възможности за мъже и жени и за всички социални групи са друг важен принцип, който следва да се вземе под внимание в процеса на разработване на програмата.

През периода 2000–2006 г. Регионалната оперативна програма беше единствената оперативна програма, разработена като част от подготовката на България за присъединяване към ЕС и за участие в политиката на ЕС за сближаване. Въпреки че се основава на правилата и принципите за програмиране на Структурните фондове, това беше предимно "упражнение с учебна цел", тъй като на този етап не беше възможно финансиране от Структурните фондове. Въпреки това Регионалната оперативна програма беше използвана като помощен документ по отношение на мерките за икономическо и социално сближаване и като основа за изготвяне на Многогодишния програмен документ по Програма ФАР за периода 2004–2006 г. Оценките за този опит са противоречиви, но основните забелязани несъответствия се отнасят до финансирането и изпълнението. Все пак това беше период на привикване с обстановката и трупане на опит сред широк кръг участници на местно и регионално равнище.

Разработването на ОПРР за периода 2007–2013 г. беше поверено на работна група под ръководството на МРРБ, в качеството му на бъдещ Управляващ орган. Работната група започна работа през октомври 2004 г. с широкото участие и представителство на повече от 40 заинтересовани страни, представляващи различни институции както на национално, така и на регионално равнище, т.е. управляващи органи, ключови министерства, държавни агенции, регионални съвети за развитие, сдружения на общини, агенции за регионално развитие, асоциации на бизнеса и работодателите, синдикати, НПО и други заинтересовани страни. Принос в изготвянето на програмата имат следните партньори:

- Министерски съвет
- Дирекция "Управление на средствата от ЕС", Министерство на финансите
- Дирекция "Национален фонд", Министерство на финансите
- Министерство на икономиката и енергетиката
- Министерство на околната среда и водите
- Министерство на земеделието и горите
- Министерство на труда и социалната политика
- Министерство на транспорта
- Министерство на културата
- Министерство на здравеопазването
- Министерство на образованието и науката
- Министерство на държавната администрация и административната реформа
- Съответните дирекции на Министерството на регионалното развитие и благоустройството
- Национално сдружение на общините в Република България
- Фондация за реформа в местното самоуправление
- Държавна агенция за младежта и спорта
- Държавна агенция за информационни технологии и съобщения
- Агенция за икономически анализи и прогнози
- Агенция за насърчаване на малките и средни предприятия
- Изпълнителна агенция "Пътища" (Фонд „Републиканска пътна инфраструктура“)
- Изпълнителна агенция по рибарство и аквакултури

- Конфедерация на независимите синдикати в България
- КТ "Подкрепа"
- Българска стопанска камара
- Българска търговско-промишлена палата
- Университет за национално и световно стопанство
- Университет по архитектура, строителство и геодезия
- Национален статистически институт
- Българска асоциация на агенциите за регионално развитие
- Съюз за стопанска инициатива
- Национален център за териториално развитие
- Асоциация на индустриалния капитал в България
- Държавна агенция по туризъм
- Национален институт за паметниците на културата
- Регионален съвет за развитие на Северозападен район за планиране
- Регионален съвет за развитие на Северен централен район за планиране
- Регионален съвет за развитие на Североизточен район за планиране
- Регионален съвет за развитие на Югоизточен район за планиране
- Регионален съвет за развитие на Южен централен район за планиране
- Регионален съвет за развитие на Югозападен район за планиране

Управляващият орган участва в разширен консултативен процес и в дискусии, проведени под формата на четири срещи-форуми, организирани от Агенцията за икономически анализи и прогнози, за постигане на консенсус по оперативните програми. На срещите присъстваха широк кръг участници от повече от 80 институции (т.е. местни, регионални и национални органи, НПО, академични институции, учени и дори политически партии). В резултат на тези срещи бяха направени множество полезни предложения и препоръки.

В съответствие с разпоредбите на Закона за регионалното развитие, през периода февруари–март 2006 г., Оперативна програма „Регионално развитие” беше представена и съгласувана с членовете на шестте регионални съвета за развитие на ниво NUTS II. Срещите се проведоха в Монтана (Северозападен район), Русе (Северен централен район), Варна (Североизточен район), Бургас (Югоизточен район), Пловдив (Южен централен район) и Кюстендил (Югозападен район). На срещите на регионалните съвети за развитие присъстваха 42 представители на държавни администрации (заместник-министри, експерти), 56 представители на областни администрации от ниво NUTS III (областни управители, заместник областни управители, експерти), 24 представители на местната власт (кметове, общински служители), 6 регионални сдружения на общини, 6 агенции за регионално развитие, 15 бизнес организации, 4 синдиката и 7 други НПО.

През месеците март и април 2006 г., Фондацията за реформа в местното самоуправление организира предварителна информационна кампания за популяризиране на съдържанието на оперативната програма във всеки от районите за планиране на ниво NUTS II, на която всички управляващи органи представиха своите проекти на оперативни програми пред местните власти и широката общественост. Тези информационни срещи бяха от полза с оглед получаването на обратна информация и реакции от потенциалните бенефициенти по програмата. Близко 480 представители взеха участие. Присъстваше около 80% от местната администрация. Бяха поканени всички членове на регионалните съвети за развитие. На информационните срещи присъстваха повече от 60 участници от областни администрации от ниво NUTS III (областни управители и специалисти) и близо 30 регионални и местни НПО. Освен това събитията бяха широко отразени от местните и регионалните медии.

На регионалната конференция на тема "Туризмът в регион Централна Стара планина пред прага на Европейския съюз", организирана от Регионалната туристическа асоциация "Стара планина" и Държавната агенция по туризъм на 24-25 ноември 2006 г. в Севлиево беше представен 10-ият вариант на ОПРР (Приоритет 3 „Устойчиво развитие на туризма”) от 4 декември 2006 г. и бяха проведени консултации в тази връзка. На конференцията присъстваха почти 70 участници, представляващи различни видове организации и лица, работещи в областта на развитието на туризма: областни управители, общини, регионални и местни туристически дружества, отделни фирми, национални сдружения по туризъм, министерства и агенции на централната власт (Държавната агенция по туризъм, Министерството на регионалното развитие и благоустройството, Министерството на земеделието и горите, Комисията за защита на потребителя).

9.2. ПРИЛОЖЕНИЕ 2: Законодателна рамка на ОПРР 2007-2013

Нормативни документи на ЕС

Оперативна програма "Регионално развитие" е изготвена в съответствие с поетите ангажименти съгласно *Стратегията за участие на България в Структурните фондове и Кохезионния фонд на ЕС*, както и с разпоредбите в Глава 21 на *Договора за присъединяване*. В процеса на изготвяне на оперативната програма са взети предвид следните документи на ЕС:

- Регламент на Съвета (ЕС) № 1083/2006 от 11 юли 2006 г., определящ общите разпоредби относно Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд и Кохезионния фонд;
- Регламент (ЕС) № 1080/2006 на Европейския парламент и на Съвета от 5 юли 2006 г. за Европейския Фонд за регионално развитие, отменящ Регламент (ЕС) № 1783/1999;
- Регламент (ЕС) № 1028/2006 от 8 декември 2006 г., разясняващ правилата за изпълнение на Регламент на Съвета (ЕС) № 1083/2006, определящ общите разпоредби относно Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд и Кохезионния фонд и Регламент (ЕС) № 1080/2006 на Европейския парламент и на Съвета от 5 юли 2006 г. за Европейския Фонд за регионално развитие.
- Директива 2004/17/ЕО на Европейския парламент и на съвета от 31 март 2004 г. относно координиране на процедурите за възлагане на обществени поръчки от възложители, извършващи дейност във водоснабдяването, енергетиката, транспорта и пощенските услуги.
- Директива 2004/18/ЕО на Европейския парламент и на съвета от 31 март 2004 г. относно координирането на процедурите за възлагане на обществени поръчки за строителство, услуги и доставки
- Глава 21 "Регионална политика и координация на структурните инструменти" (CONF-BG 56/01) и Общата позиция на Европейския съюз по Глава 21 (CONF-BG 80/01);
- Стратегически насоки на Общността за сближаване, приети на 6.10.2006 г. с Решение на Съвета от 18.8.2006 г.;
- Работен документ на ЕС за политиката за сближаване и градовете: приносът на градовете за растеж и създаване на работни места в регионите;
- Регламент на Комисията (ЕС) № 438/2001 от 2 март 2001 г., определящ подробни правила за прилагане на Регламент на Съвета (ЕС) № 1260/1999 относно системите за управление и контрол на помощта, отпускана по Структурните фондове;
- Регламент на Комисията (ЕС) № 448/2001 от 2 март 2001 г., определящ подробни правила за прилагане на Регламент № 1260/1999 във връзка с процедурата за извършване на финансови корекции на отпуснатата помощ от Структурните фондове
- Регламент на Комисията № 448/2004 от 10 март 2004 г. за изменение на Регламент (ЕС) № 1685/2000 г., определящ подробни правила за приложението на Регламент на Съвета (ЕС) № 1260/1999, във връзка с приемливостта на разходите по дейности съфинансирани от Структурните фондове и за отмяна на Регламент (ЕС) № 1145/2003;
- Регламент на Комисията №1159/2000 – относно мерките за осигуряване на информация и публичност на помощта по Структурните фондове;
- Директива на Съвета и на Европейския Парламент № 42/2001 относно оценката на въздействието върху околната среда на определени планове и програми;
- Директива на Съвета 89/665/ЕИО от 21 декември 1989 г. относно координирането на

законовите, подзаконовите и административните разпоредби, отнасящи се до прилагането на производства по обжалване при възлагането на обществени поръчки за доставки и за строителство, изменена с Директива 92/50/ЕИО от 18 юни 1992 относно координирането на процедурите за възлагане на обществени поръчки за услуги;

- Директива на Съвета 92/13/ЕИО от 25 февруари 1992 г. относно координирането на законовите, подзаконовите и административните разпоредби, отнасящи се до прилагането на правилата на Общността по възлагане на обществени поръчки на субекти, извършващи дейност във водния, енергийния, транспортния и телекомуникационния сектор;
- Директивата за оценка на въздействието върху околната среда (85/337/ЕЕС и измененията към нея, направени с 97/11/ЕС);
- Регламент 1059/2003 на ЕК относно Класификацията на регионите в ЕС (EU NUTS);
- Стратегия за икономическо и социално обновление на Европа – приета от Европейския съвет в Лисабон, 23-24 март 2000 г;
- Доклад на Комисията за пролетната сесия на Европейския съвет и Парламент – COM (2005) 24 от 2 февруари 2005 г. – Нов старт за Лисабонската стратегия.

Български нормативни документи

Конституцията на Република България определя главната цел и териториалното равнище за провеждане на регионалната политика, както и основните инструменти за намеса. Съгласно Конституцията България е единна държава с местно самоуправление. Отговорност на държавата е да създаде условия за балансирано развитие на отделните райони на страната и да подпомага териториалните органи и дейности чрез финансовата, кредитната и инвестиционната политика. С член 135 се урежда делението на територията на страната на общини и области, като се посочва, че областта е административно-териториална единица за осигуряване на съответствие между националните и местните интереси, а общината е административно-териториална единица, на нивото на която се осъществява местното самоуправление.

Съответно, *Законът за регионалното развитие* от м. февруари 2004 г., който замени стария закон от 1999 г., определя настоящата рамка за планирането и програмирането на регионалното развитие в България. Тъй като се очаква фондовете на ЕС да бъдат най-големият финансов ресурс в подкрепа на дейностите за регионално развитие, които в съответствие с принципа на съфинансиране ще доведат до мобилизиране на значителни национални ресурси, Законът за регионалното развитие неизменно обхваща значителна част от програмната рамка за Структурните фондове на ЕС. Той конкретизира целите и принципите на регионалната политика в България, определя районите за планиране на ниво NUTS II в България, които са избираеми за финансиране по цел "Сближаване" на ЕС и служат като основа за провеждането на регионалната политика, обхваща на различните документи за планиране на различните нива, изискванията към съдържанието им и връзките между тях, органите, които отговарят за изготвянето, изпълнението и наблюдението на различните планове и програми и източниците на финансиране за дейностите във връзка с регионалното развитие.

Законът за местното самоуправление и местната администрация урежда осъществяването на местното самоуправление в общините и функциите на местните администрации. *Законът за общинските бюджети* определя източниците на общински приходи (собствени и трансферни), както и субсидиите от държавния бюджет, предоставяни на общините. *Законът за административно-териториалното устройство* урежда създаването на административно-териториални и териториални единици в Република България, както и реда при извършването на административно-териториални промени. Границите на областите и административните центрове са утвърдени с Указ на Президента. Тясно свързан с регионалното развитие е и *Законът за устройството на територията*, чийто предмет е използването, опазването и застрояването на поземлените

територии, както и необходимите устройствени планове и схеми за развитие на териториите. Наред с останалото, Законът за устройство на територията определя видовете предназначения на териториите, типовете планова документация (национални и регионални устройствени планове и схеми, общи и подробни градски устройствени планове и схеми) и основните изисквания към съдържанието им. Законът за опазване на околната среда въвежда изискване за задължително извършване на оценка на въздействието върху околната среда (ОВОС) за планове и програми за национално, регионално и областно развитие, както и за устройствените планове и техните изменения във връзка със специални условия.

В ОП "Регионално развитие" се съдържат и препратки към следните нормативни документи:

- Закон за закрила и развитие на културата - Този закон определя основните принципи и приоритети на националната културна политика, културните организации и органите за закрила на културата, на нейната национална идентичност и начините за подпомагане и финансиране на културната дейност и творци;
- Закон за енергийната ефективност - Този закон урежда обществените отношения, свързани с провеждането на държавната политика по повишаване на енергийната ефективност и осъществяване на енергоефективни услуги;
- Закон за местното самоуправление и местната администрация - Този закон урежда обществените отношения, свързани с местното самоуправление и местната администрация;
- Закон за лечебните заведения - Този закон урежда устройството и дейността на лечебните заведения в Република България;
- Закон за юридическите лица с нестопанска цел - Този закон урежда учредяването, регистрацията, устройството, дейността и прекратяването на юридическите лица с нестопанска цел;
- Закон за народната просвета - Този закон урежда устройството, функциите и управлението на системата на народната просвета;
- Закон за обществените поръчки - Този закон определя принципите, условията и реда за възлагане на обществени поръчки с цел осигуряване на ефективност при разходването на бюджетните и извънбюджетните средства, както и на средствата, свързани с извършването на определени в закона дейности с обществено значение;
- Закон за пътищата - С този закон се уреждат обществените отношения, свързани със собствеността, ползването, управлението, стопанисването, изграждането, ремонта, поддържането и финансирането на пътищата в Република България.
- Закон за държавната собственост - С този закон се уреждат придобиването, управлението и разпореждането с недвижими имоти и движими вещи, държавна собственост, освен ако в специален закон е предвидено друго;
- Закон за туризма - Този закон урежда обществените отношения, свързани с осъществяването на управлението и контрола в туризма, взаимодействието на държавата и общините при осъществяването на дейностите, свързани с туризма, както и участието на юридически лица с нестопанска цел и физически лица в тези дейности;
- Закон за здравето - Този закон урежда обществените отношения, свързани с опазване здравето на гражданите;
- Закон за концесиите - С този закон се уреждат условията и редът за предоставяне, изпълнение и прекратяване на концесии;

- Закон за вътрешния одит в публичния сектор - Този закон урежда същността, принципите и обхвата на вътрешния одит в организациите от публичния сектор, статута и функциите на структурите и лицата, които го осъществяват, както и одитните дейности по фондове и програми на Европейския съюз;
- Закон за паметниците на културата и музеите - Този закон урежда развитието на музейното дело, издирването, изучаването, опазването и популяризирането на паметниците на културата, които се намират на територията на Република България, с цел да съдействува за възпитанието на гражданите в патриотичен и интернационален дух и за обогатяване на културното наследство;
- Закон за устройството и застрояването на столичната община - Този закон определя специфичните правила и нормативи за устройството и застрояването на територията на Столичната община;
- Закон за държавните помощи - Този закон урежда условията, реда и процедурите по уведомяване съгласно чл. 88, ал. 3 от Договора за създаване на Европейската общност за предоставяне на държавни помощи, категориите държавни помощи, съвместими с Общия пазар, задължението за докладване, събиране и съхраняване на данни, както и преценката за съответствието на държавните помощи, за които не е задължително да бъде уведомявана Европейската комисия;
- Закон за общинската собственост - С този закон се уреждат придобиването, управлението и разпореждането с имоти и вещи - общинска собственост, освен ако в специален закон е предвидено друго;
- Закон за опазване на околната среда - Този закон урежда обществените отношения, свързани с опазването на околната среда за сегашните и бъдещите поколения и защитата на здравето на хората;
- Закон за защита от дискриминация - Този закон урежда защитата срещу всички форми на дискриминация и съдейства за нейното предотвратяване;
- Закон за финансовото управление и контрол в публичния сектор - Този закон урежда основните принципи и правила за финансово управление и контрол в публичния сектор.
- Закон за държавната финансова инспекция - Този закон урежда целите, принципите и обхвата на дейността по държавна финансова инспекция, както и статута и функциите на Агенцията за държавна финансова инспекция.
- Постановление на МС № 145/7.07.2005 за организация и координация по въпросите на Европейския съюз (ДВ. бр.58/15.07.2005;
- Решение на МС № 312/2002 за приемане на стратегия за участие на България в Структурните фондове и Кохезионния фонд на ЕС;
- Постановление на МС № 171/2.08.2002 за създаване на Координационен Съвет по НПП и за координация на процеса на подготовка на програмните документи за участие на Република България в Структурните фондове и Кохезионния фонд на ЕС (изм. ДВ, бр. 84 от 21 октомври 2005 г.);
- Постановление на МС № 36/21.02.2006 за приемане на Наредба за управлението, наблюдението, оценката, контрола за ефективното изпълнение и информационното осигуряване на Оперативна програма «Регионално развитие»;
- Правилник за прилагането на Закона за обществените поръчки;
- Правилник за прилагането на Закона за концесиите;

- Наредба за възлагане на малки обществени поръчки;
- Постановление на Министерския съвет № 55/12.03.2007 за определяне на условията и реда за избор на изпълнител от страна на бенефициенти на договорена безвъзмездна финансова помощ по Структурните фондове на Европейския Съюз и по програма ФАР на Европейския Съюз;
- Постановление на Министерския съвет № 62/21.03.2007 за приемане на национални правила за допустимост на разходите по Оперативните програми, съфинансирани от Структурните фондове на Европейския Съюз и Кохезионния фонд на Европейския Съюз за финансовата рамка 2007-2013 г.;
- Постановление на Министерския съвет № 121/31.05.2007, определящо разпоредбите за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по оперативни програми, съфинансирани от Структурните фондове на Европейския Съюз и по програма ФАР на Европейския Съюз.

9.3. ПРИЛОЖЕНИЕ 3: Общини в обхвата на агломерационните ареали

1.	Аврен	30.	Казанлък	59.	Радомир
2.	Айтос	31.	Камено	60.	Разград
3.	Аксаково	32.	Карлово	61.	Раковски
4.	Асеновград	33.	Карнобат	62.	Родопи
5.	Балчик	34.	Каспичан	63.	Русе
6.	Белово	35.	Костинброд	64.	Садово
7.	Белослав	36.	Куклен	65.	Самоков
8.	Благоевград	37.	Кърджали	66.	Сандански
9.	Божурище	38.	Кюстендил	67.	Свищов
10.	Ботевград	39.	Ловеч	68.	Севлиево
11.	Бургас	40.	Лом	69.	Септември
12.	Бяла Слатина	41.	Лясковец	70.	Силистра
13.	Варна	42.	Марица	71.	Сливен
14.	Велико Търново	43.	Мездра	72.	Смолян
15.	Велинград	44.	Монтана	73.	Созопол
16.	Видин	45.	Нова Загора	74.	Сопот
17.	Враца	46.	Нови пазар	75.	Стамболийски
18.	Габрово	47.	Пазарджик	76.	Стара Загора
19.	Горна Оряховица	48.	Панагюрище	77.	Столична
20.	Гоце Делчев	49.	Перник	78.	Троян
21.	Девня	50.	Петрич	79.	Тунджа
22.	Димитровград	51.	Пещера	80.	Търговище
23.	Добрич – град	52.	Плевен	81.	Харманли
24.	Добричка	53.	Пловдив	82.	Хасково
25.	Долна Митрополия	54.	Поморие	83.	Червен Бряг
26.	Долни Дъбник	55.	Попово	84.	Чирпан
27.	Дулово	56.	Провадия	85.	Шумен
28.	Дупница	57.	Първомай	86.	Ямбол
29.	Елин Пелин	58.	Раднево		

ПРИЛОЖЕНИЕ За: Териториален обхват на градските агломерационни ареали

	Агломерационни ареали	Община		Агломерационни ареали	Община
	Столичен агломерационен ареал			Агломерационни ареали на средноголемите градове, вкл. Панагюрище	
1	София	София град Божурище Ботевград Елин Пелин Костинброд Самоков	1	Пазарджик	Пазарджик Белово Септември Пещера
	Агломерационни ареали на 6-те големи градове		2	Хасково	Хасково Харманли Димитровград
1	Пловдив	Пловдив Асеновград Куклен Марица Първомай Раковски Родопи Садово Стамболийски	3	Велико Търново	Велико Търново Горна Оряховица Лясковец
2	Варна	Варна Аврен Аксаково Белослав Балчик Девня Провадия	4	Сливен	Сливен Нова Загора
3	Бургас	Бургас Камено Айтос Карнобат Поморие Созопол	5	Шумен	Шумен Нови пазар Каспичан
4	Русе	Русе	6	Добрич	Добрич - град Добричка
5	Плевен	Плевен Долна митрополия Долни дъбник Червен бряг	7	Ямбол	Ямбол Тунджа
6	Стара Загора	Стара Загора Раднево Чирпан	8	Перник	Перник Радомир
Общо 36 агломерационни ареала Общо 86 общини			9	Враца	Враца Бяла Слатина Мездра
			10	Габрово	Габрово Севлиево
			11	Казанлък	Казанлък
			12	Благоевград	Благоевград
			13	Видин	Видин
			14	Кърджали	Кърджали
			15	Карлово	Карлово Сопот
			16	Кюстендил	Кюстендил
			17	Търговище	Търговище Попово
			18	Монтана	Монтана
			19	Ловеч	Ловеч Троян
			20	Силистра	Силистра Дулово
			21	Разград	Разград
			22	Петрич	Петрич Сандански
			23	Дупница	Дупница
			24	Свищов	Свищов
			25	Смолян	Смолян

	26	Велинград	Велинград
	27	Лом	Лом
	28	Гоце Делчев	Гоце Делчев
	29	Панагюрище	Панагюрище

9.4. ПРИЛОЖЕНИЕ 4: Общини, избираеми за финансиране по Приоритетна ос 4, операция 4.1.

1.	Алфатар	61.	Якоруда	121.	Пирдоп
2.	Антон	62.	Земен	122.	Полски Тръмбеш
3.	Антоново	63.	Златарица	123.	Пордим
4.	Априлци	64.	Златица	124.	Правец
5.	Ардино	65.	Златоград	125.	Приморско
6.	Баните	66.	Ивайловград	126.	Разлог
7.	Банско	67.	Иваново	127.	Ракитово
8.	Батак	68.	Искър	128.	Рила
9.	Белене	69.	Исперих	129.	Роман
10.	Белица	70.	Ихтиман	130.	Рудозем
11.	Белоградчик	71.	Каварна	131.	Руен
12.	Берковица	72.	Кайнарджа	132.	Ружинци
13.	Бобов дол	73.	Калояново	133.	Самуил
14.	Бобошево	74.	Каолиново	134.	Сапарева баня
15.	Бойница	75.	Кирково	135.	Сатовча
16.	Бойчиновци	76.	Кнежа	136.	Свиленград
17.	Болярово	77.	Ковачевци	137.	Своге
18.	Борино	78.	Козлодуй	138.	Сливо поле
19.	Борован	79.	Копривщица	139.	Симеоновград
20.	Борово	80.	Костенец	140.	Симитли
21.	Братя Даскалови	81.	Котел	141.	Ситово
22.	Брацигово	82.	Кочериново	142.	Сливница
23.	Брегово	83.	Кресна	143.	Смядово
24.	Брезник	84.	Криводол	144.	Средец
25.	Брезово	85.	Кричим	145.	Стамболово
26.	Брусарци	86.	Крумовград	146.	Стражица
27.	Бяла (RSE)	87.	Крушари	147.	Стралджа
28.	Бяла (VAR)	88.	Кубрат	148.	Стрелча
29.	Велики Преслав	89.	Кула	149.	Струмани
30.	Венец	90.	Левски	150.	Суворово
31.	Ветово	91.	Лесичово	151.	Сунгурларе
32.	Ветрино	92.	Летница	152.	Сухиндол
33.	Вълчедръм	93.	Лозница	153.	Съединение
34.	Вълчи дол	94.	Луковит	154.	Твърдица
35.	Върбица	95.	Лъки	155.	Тервел
36.	Вършец	96.	Любимец	156.	Тетевен
37.	Генерал Тошево	97.	Мадан	157.	Тополовград
38.	Георги Дамяново	98.	Маджарово	158.	Трекляно
39.	Главиница	99.	Макреш	159.	Трън
40.	Годеч	100.	Малко Търново	160.	Трявна
41.	Горна Малина	101.	Медковец	161.	Тутракан
42.	Грамада	102.	Мизия	162.	Угърчин
43.	Гулянци	103.	Минерални бани	163.	Хаджидимово
44.	Гурково	104.	Мирково	164.	Хайредин
45.	Гълъбово	105.	Момчилград	165.	Хисаря
46.	Гърмен	106.	Мъглиж	166.	Хитрино

47.	Две могили	107.	Невестино	167.	Цар Калоян
48.	Девин	108.	Неделино	168.	Царево
49.	Джебел	109.	Несебър	169.	Ценово
50.	Димово	110.	Никола Козлево	170.	Чавдар
51.	Долна баня	111.	Николаево	171.	Челопеч
52.	Долни чифлик	112.	Никопол	172.	Чепеларе
53.	Доспат	113.	Ново село	173.	Черноочене
54.	Драгоман	114.	Омуртаг	174.	Чипровци
55.	Дряново	115.	Опака	175.	Чупрене
56.	Дългопол	116.	Опан	176.	Шабла
57.	Елена	117.	Оряхово	177.	Ябланица
58.	Елхово	118.	Павел баня	178.	Якимово
59.	Етрополе	119.	Павликени		
60.	Завет	120.	Перушица		

Общини, избираеми за финансиране по Приоритетна ос 4, операция 4.1.

9.5. ПРИЛОЖЕНИЕ 5: Общини, избираеми по Приоритетна ос 3, операция 3.1.

Бележка: Във връзка с Приоритетна ос 3 "Устойчиво развитие на туризма", операция 3.1 „Развитие на туристическите атракции и свързаната инфраструктура”

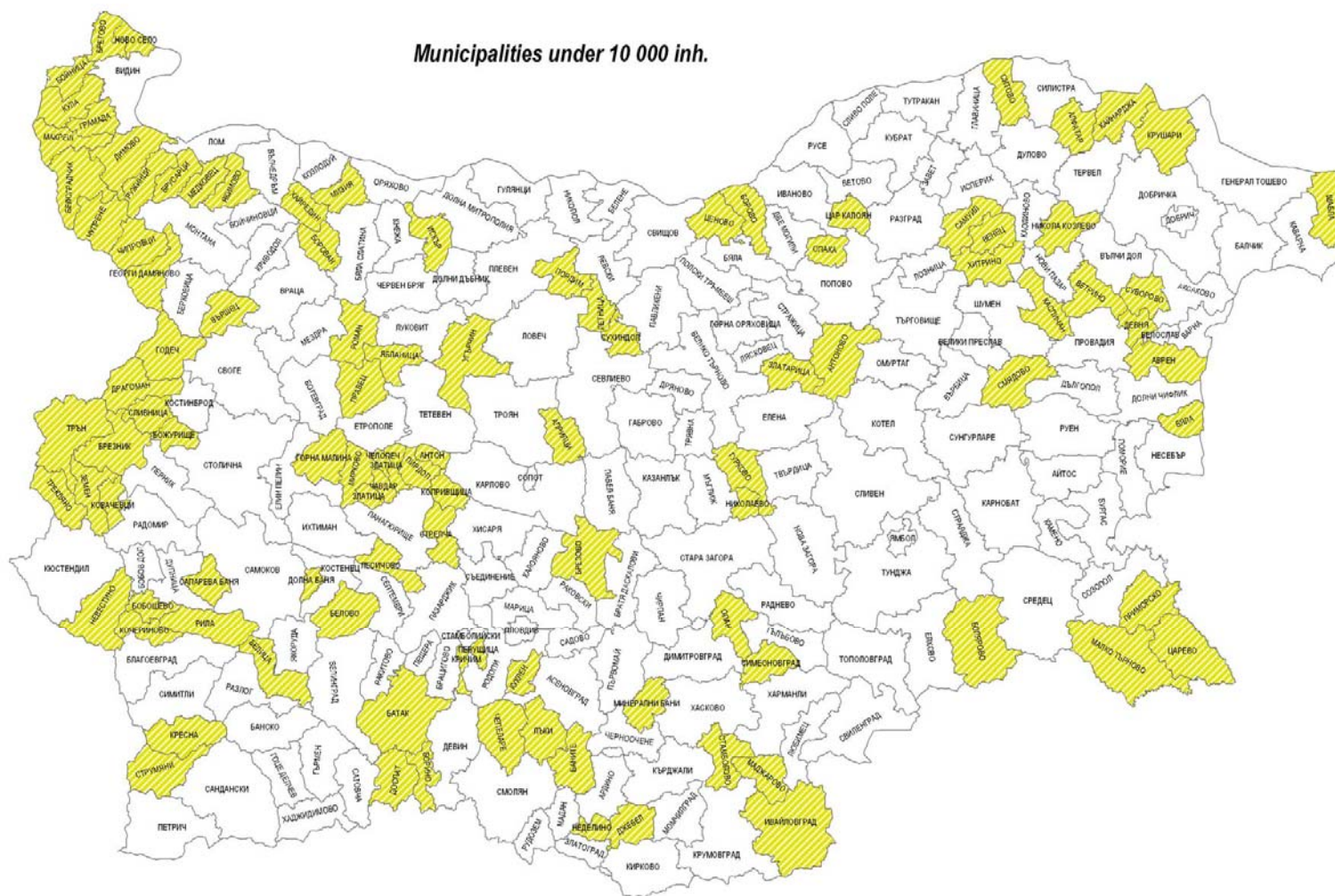
1	Аксаково	51	Исперих	101	Радомир
2	Айтос	52	Ихтиман	102	Разград
3	Ардино	53	Казанлък	103	Разлог
4	Асеновград	54	Калояново	104	Ракитово
5	Белене	55	Камено	105	Раковски
6	Белослав	56	Каолиново	106	Родопи
7	Берковица	57	Карлово	107	Рудозем
8	Благоевград	58	Карнобат	108	Руен
9	Бобовдол	59	Кирково	109	Русе
10	Бойчиновци	60	Кнежа	110	Садово
11	Ботевград	61	Козлодуй	111	Сандански
12	Братя Даскалови	62	Костенец	112	Сатовча
13	Брацигово	63	Костинброд	113	Свиленград
14	Бяла	64	Котел	114	Свищов
15	Бяла Слатина	65	Криводол	115	Своге
16	Велики Преслав	66	Крумовград	116	Севлиево
17	Велико Търново	67	Кубрат	117	Септември
18	Велинград	68	Кърджали	118	Силистра
19	Ветово	69	Кюстендил	119	Симитли
20	Видин	70	Левски	120	Сливен
21	Враца	71	Ловеч	121	Сливо поле
22	Вълчедръм	72	Лозница	122	Сопот
23	Вълчи дол	73	Лом	123	Средец
24	Върбица	74	Луковит	124	Стамболийски
25	Габрово	75	Любимец	125	Стара Загора
26	Генерал Тошево	76	Лясковец	126	Стражица
27	Главиница	77	Мадан	127	Стралджа
28	Горна Оряховица	78	Марица	128	Сунгурларе
29	Гоце Делчев	79	Мездра	129	Съединение
30	Гулянци	80	Момчилград	130	Твърдица
31	Гълъбово	81	Монтана	131	Тервел
32	Гърмен	82	Мъглиж	132	Тетевен
33	Две Могили	83	Никопол	133	Тополовград
34	Девин	84	Нова Загора	134	Троян
35	Димитровград	85	Нови Пазар	135	Трявна
36	Добрич	86	Омуртаг	136	Тунджа

37	Добрич град	87	Оряхово	137	Тутракан
38	Долна Митрополия	88	Павел баня	138	Търговище
39	Долни Дъбник	89	Павликени	139	Хаджидимово
40	Дряново	90	Пазарджик	140	Харманли
41	Дулово	91	Панагюрище	141	Хасково
42	Дупница	92	Перник	142	Хисаря
43	Дългопол	93	Петрич	143	Червен бряг
44	Елена	94	Пещера	144	Черноочене
45	Елин Пелин	95	Плевен	145	Чирпан
46	Елхово	96	Полски Тръмбеш	146	Шумен
47	Етрополе	97	Попово	147	Якоруда
48	Завет	98	Провадия	148	Ямбол
49	Златоград	99	Първомай		
50	Иваново	100	Раднево		

ПРИЛОЖЕНИЕ 5А: Общини, изключени от подкрепа с инвестиции за развитие на туристически атракции и свързаната с тях инфраструктура

Черноморско крайбрежие	Най-големи ски-курорти
Варна	Самоков
Несебър	Чепеларе
Балчик	Смолян
Созопол	Банско
Приморско	
Бургас	Най-големи градове
Царево	София
Каварна	Пловдив
Поморие	
Долни чифлик	
Аврен	
Шабла	
Бяла	

Общини с население под 10 000 жители

9.6. ПРИЛОЖЕНИЕ 6: Таблици и фигури

Таблица 1. Основни показатели за развитието на туризма в България

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Ръст 1998-2005	Средно годишен ръст, 1998-2005
Чуждестранни посетители, '000*	5 240	5 056	4 922	5 104	5 563	6 241	6 982	7 282	39,0%	5,6%
годишен ръст, %	-30,5%	-3,5%	-2,7%	3,7%	9,0%	12,2%	11,9%	4,3%		
Чуждестранни туристи¹, '000*	2 667	2 491	2 785	3 186	3 433	4 048	4 630	4 837	81,4%	11,6%
годишен ръст, %	-10,5%	-6,6%	11,8%	14,4%	7,8%	17,9%	14,4%	4,5%		
Посетители с цел туризъм и рекреация, '000*	1 973	2 085	2 354	2 756	2 993	3 532	4 010	4 090	107,3%	15,3%
годишен ръст, %	-15,5%	5,6%	12,9%	17,1%	8,6%	18,0%	13,6%	2,0%		
Общ брой реализирани нощувки в местата за настаняване², '000*	11 762	10 127	10 494	11 210	11 827	13 762	15 315	17 124	45,6%	6,5%
годишен ръст, %	0,1%	-13,9%	3,6%	6,8%	5,5%	16,4%	11,3%	11,8%		
Реализирани нощувки от чуждестранни граждани	5 197	4 382	5 170	6 190	7 055	9 142	10 304	11 624	123,7%	17,7%
годишен ръст, %	-5,1%	-15,7%	18,0%	19,7%	14,0%	29,6%	12,7%	12,8%		
Реализирани нощувки от български граждани	6 565	5 745	5 324	5 020	4 772	4 620	5 011	5 500	-16,2%	-2,3%
годишен ръст, %	4,6%	-12,5%	-7,3%	-5,7%	-4,9%	-3,2%	8,5%	9,8%		
Брой легла в местата за настаняване², '000*	199	187	190	173	178	186	213	242	21,7%	3,1%
годишен ръст, %	3,8%	-6,3%	1,6%	-8,6%	2,6%	4,9%	14,3%	13,8%		
Дял на заетия леглови фонд³, %*	28,8%	26,3%	25,9%	27,1%	28,5%	32,4%	33,7%	35,4%	22,9%	3,3%
Средна продължителност на престоя на чуждестранните туристи¹	1,9	1,8	1,9	1,9	2,1	2,3	2,2	2,4	23,3%	3,3%
Реализирани нощувки през юли - август-общо, %*	47,2%	45,7%	43,7%	43,1%	41,7%	42,9%	44,1%	43,5%		
Приходи от международен туризъм, млн. евро**	869	881	1168	1119	1242	1500	1789	1955	125,0%	17,9%
годишен ръст, %	-11,2%	1,4%	32,6%	-4,3%	11,0%	20,8%	19,3%	9,3%		
Разходи за международен туризъм, млн. евро**	463	496	587	628	812	911	1075	1040	124,8%	17,8%
годишен ръст, %	35,4%	7,2%	18,3%	6,9%	29,4%	12,2%	18,0%	-3,2%		
Нетни приходи от международен туризъм, млн. евро**	406	385	582	491	430	589	714	914	125,3%	17,9%
годишен ръст, %	-36,2%	-5,2%	51,1%	-15,5%	-12,5%	37,0%	21,3%	28,1%		
Средно разходи, евро*/**										
На един чуждестранен посетител	166	174	237	219	223	240	256	268	61,9%	8,8%
На един чуждестранен турист	326	354	420	351	362	370	386	404	24,1%	3,4%
Дневно (за реализирана нощувка)	167	201	226	181	176	164	174	168	0,6%	0,1%
БВП от туризъм (пряк), млн. евро***	456,8	404,3	549,2	554,6	605,7	729,4	862,7	968,9	112,1%	16,0%
годишен ръст, %	72,9%	-11,5%	35,8%	1,0%	9,2%	20,4%	18,3%	12,3%		
% от националния БВП	4,0%	3,3%	4,0%	3,6%	3,7%	4,1%	4,4%	4,5%		
БВП от туризма (пряк и косвен), млн. евро***	1 438,5	1 397,8	1 835,6	2 011,2	2 094,8	2 490,6	2 964,7	3 412,1	137,2%	19,6%
Годишен ръст, %	49,6%	-2,8%	31,3%	9,6%	4,2%	18,9%	19,0%	15,1%		
% от националния БВП	12,5%	11,5%	13,4%	13,2%	12,6%	14,1%	15,2%	15,9%		
Заетост в туризма (пряка), '000****	75,8	61,2	65,5	66,2	65,4	99,8	110,5	114,2	50,6%	7,2%
годишен ръст, %	59,6%	-19,3%	7,0%	1,1%	-1,2%	52,5%	10,7%	3,3%		
% от националната заетост	3,4%	2,9%	3,4%	3,1%	3,1%	3,5%	3,8%	3,9%		
Заетост в туризма (пряка и косвена), '000****	237,4	209,8	217,3	237,8	224,3	338,0	376,6	398,6	67,9%	9,7%
годишен ръст, %	38,7%	-11,6%	3,6%	9,4%	-5,7%	50,7%	11,4%	5,8%		
% от националната заетост	10,7%	9,8%	11,4%	11,2%	10,8%	12,0%	13,0%	13,6%		
Капиталови инвестиции в туризма (публични и частни), млн. евро****	165,7	274,3	300,6	400,3	405,0	454,8	554,0	683,7	312,6%	44,7%
годишен ръст, %	6,1%	65,6%	9,6%	33,2%	1,2%	12,3%	21,8%	23,4%		
% от общите инвестиции	11,1%	14,9%	13,9%	14,4%	13,4%	13,2%	13,6%	14,9%		

¹ без транзитно преминаващите посетители; ² вкл. почивни домове; ³ без почивните домове

* данни на Националния статистически институт; ** данни на Българска народна банка; *** данни на Световния съвет за пътувания и туризъм (данните за 2000–2005 г. са прогнозни); **** данни на Eurostat и собствени изчисления; ***** данни на Световната организация по туризъм и собствени изчисления

Таблица 2. Предимства и недостатъци на българския туризъм

Предимства		Недостатъци	
Туристически ресурси	53,0%	Оперативни	49,0%
вкл.		вкл.	
Природа, природни ресурси и разнообразие	18,5%	Лоши условия по отношение на инфраструктурата	16,5%
Културно и историческо наследство	17,2%	Липса на квалифициран и опитен персонал	11,4%
Климат	4,3%	Лоша координация и липса на взаимодействие	5,9%
Запазена и незамърсена околна среда	3,9%	Лош маркетинг и реклама	4,3%
Традиционна кухня	3,0%	Моноструктурен туризъм - морски и ски туризъм	3,5%
Минерални извори	2,6%		
Традиционни занаяти и фолклор	2,1%	Продуктови оферти	21,0%
Туристически оферти	26,0%	вкл.	
вкл.			
Разнообразие на туристическите продукти	9,0%	Недостатъчна и нискокачествена реклама	8,6%
Цени (стойност срещу пари)	7,3%	Ниско качество на обслужването	7,1%
Гостоприемство	3,0%	Недостатъчна туристическа информация	2,7%
Качество на обслужването	2,6%		
Квалифицирани човешки ресурси	2,1%	Рамка и политика	20,0%
Помощни/допълнителни	12,0%	вкл.	
вкл.			
		Липса на стратегия и национална политика по отношение на туризма	6,3%
Инфраструктура за настаняване	5,2%	Свърхзастрояване и недобре позиционирана инфраструктура	5,9%
Туристическа инфраструктура	2,6%	Правна рамка и чести законодателни изменения	2,4%
Географско разположение на страната	2,6%		
Други	9,0%	Други	10%

Източник: Проучване на мненията на представители на туристическата индустрия и журналисти, Стратегическа рамка за планиране и развитие на туризма в България и Основни насоки на Стратегията за развитие на българския туризъм за периода 2006–2009 г., Фаза А: Заключителен доклад, Техническа помощ за Българската държавна агенция по туризъм, Консорциум "Планета", септември 2006 г.
Забележка: Отговори под 2 % не са включени

Таблица 3. Основни показатели за развитието на туризма по райони на ниво NUTS II, 2005 г.

Райони на ниво NUTS II	% от общата стойност за страната					Дял на вътр. туризъм (нощувки)	Средна прод. на престоя	% на заети легла	Гъстота на леглата на кв.км.	Брой нощувки на 100 жители
	Легла в бази за настаняване, '000	Нощувки, '000			Приходи от нощувки, млн. лв.					
		Общо	Българи	Чужденци						
Северозападен	0,8%	0,8%	2,3%	0,1%	0,4%	6,7%	2,8	25,4%	0,2	32
Северен централен	4,3%	3,7%	9,7%	0,8%	2,9%	15,0%	1,7	20,1%	0,6	54
Североизточен	36,7%	38,2%	22,8%	45,5%	36,2%	80,8%	6,1	43,0%	4,4	505
Югоизточен	37,3%	34,7%	21,4%	41,0%	29,7%	80,2%	7,4	52,1%	6,1	754
Южен централен	10,1%	10,3%	25,7%	3,0%	8,7%	19,8%	2,4	25,5%	0,9	90
Югозападен	10,6%	12,2%	17,7%	9,6%	21,9%	53,4%	2,2	25,8%	1,3	99
Общо	240	17 124	5 500	11 624	485	67,9%	4,3	37,7%	2,2	218

Източник: НСИ и собствени изчисления

Таблица 4. Териториално разпределение на туризма на областно и общинско равнище

	Легла в бази за настаняване	Нощувки			Приходи от нощувки
		Общо	Българи	Чужденци	
2005					
5 водещи области	80,6%	82,8%	59,7%	94,4%	86,9%
10 водещи области	91,5%	92,7%	80,9%	98,5%	94,6%
5 водещи общини	66,6%	71,0%	35,5%	88,6%	80,7%
10 водещи общини	76,4%	80,7%	52,5%	94,6%	87,6%
20 водещи общини	85,3%	88,6%	71,7%	98,0%	93,5%
Промяна 1998-2005					
5 водещи области	7,5%	7,6%	-2,6%	0,2%	6,9%
10 водещи области	3,7%	3,6%	-0,9%	-0,2%	3,7%
5 водещи общини	12,3%	12,0%	-4,3%	1,4%	11,6%
10 водещи общини	14,0%	14,1%	2,9%	4,9%	8,2%
20 водещи общини	12,2%	11,1%	5,8%	4,8%	3,5%

Източник: НСИ и собствени изчисления

Таблица 5. Основни показатели за развитието на туризма по групи общини, 2005 г.

	Легла, '000	Нощувки, '000			Приходи от нощувки, млн. лв.	Дял на вътр. туризъм (нощувки)	Средна прод. на престоя	% на заети легла	Нощувки/легло	Гъстота на леглата на кв.км.	Брой нощувки на 100 жители
		Общо	Българи	Чужденци							
Общини по Черноморското крайбрежие (13)*	72%	71%	40%	86%	64%	82%	7,1	49%	71	32,5	1788
Общини в големите ски-курорти (4)**	6%	5%	8%	3%	4%	47%	3,1	22%	62	4,6	754
Големи градове (2)***	6%	9%	12%	8%	22%	57%	1,8	31%	108	10,3	103
Общини в големите спа-курорти (4)****	2%	3%	9%	1%	2%	14%	3,2	36%	113	1,7	475
Всички останали (243)	15%	12%	31%	2%	8%	14%	2,0	19%	56	0,4	37
Общо	240	17 124	5 500	11 624	485	68%	4,3	38%	71	2,2	218

Източник: НСИ и собствени изчисления

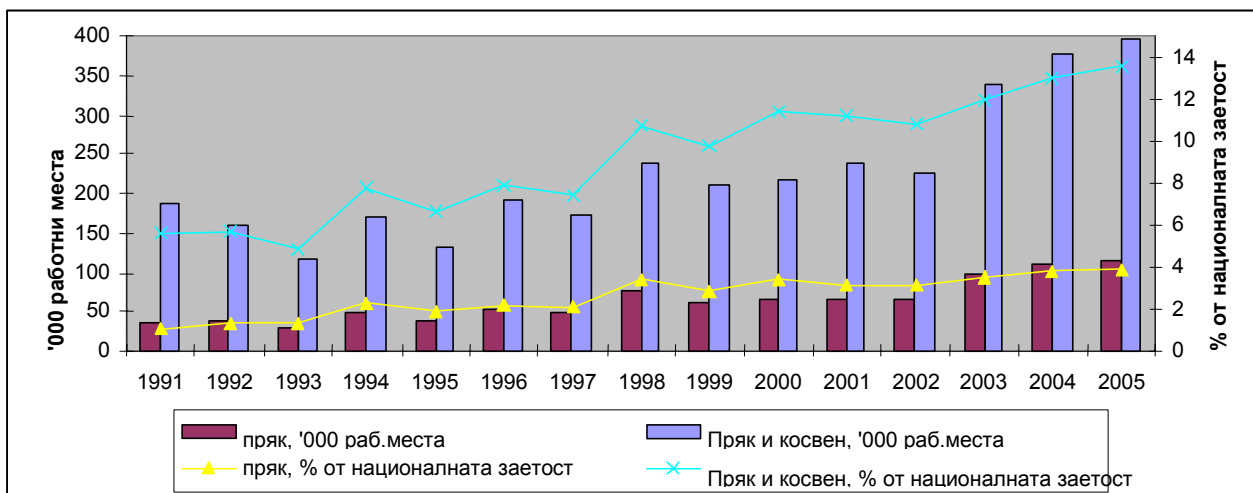
* Варна, Несебър, Балчик, Созопол, Приморско, Бургас, Царево, Каварна, Поморие, Долни чифлик, Аврен, Шабла, Бяла;

** Самоков, Чепеларе, Смолян, Банско

*** София, Пловдив

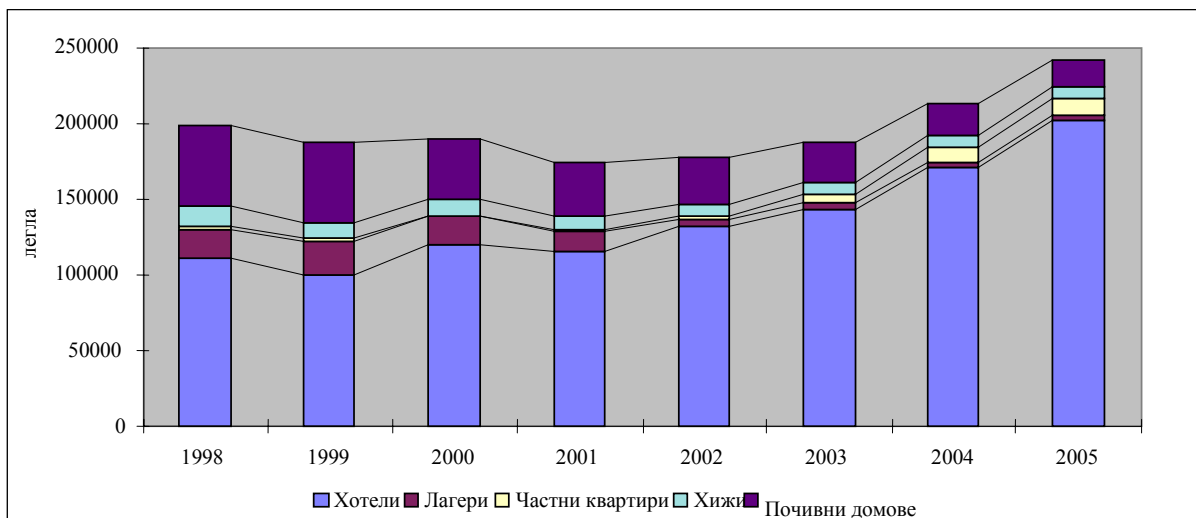
**** Велинград, Хисаря, Павел баня, Сандански

Фигура 1. Ефект на туризма върху заетостта

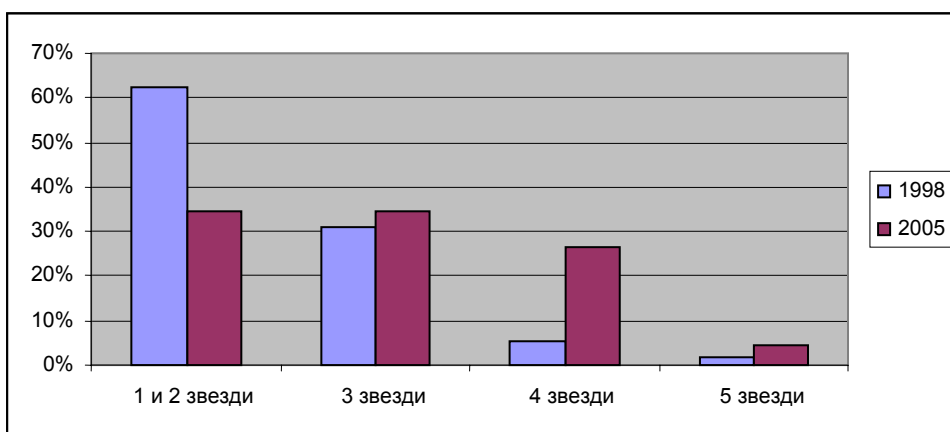
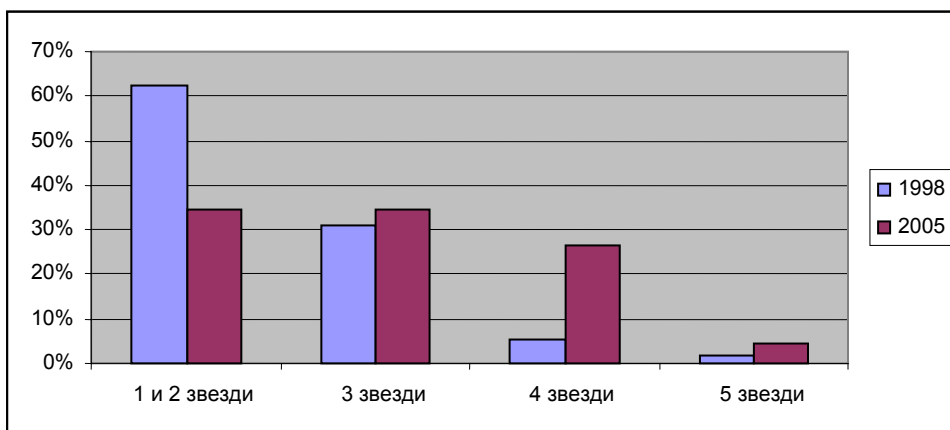
Източник: Данни на Световния съвет за пътувания и туризъм

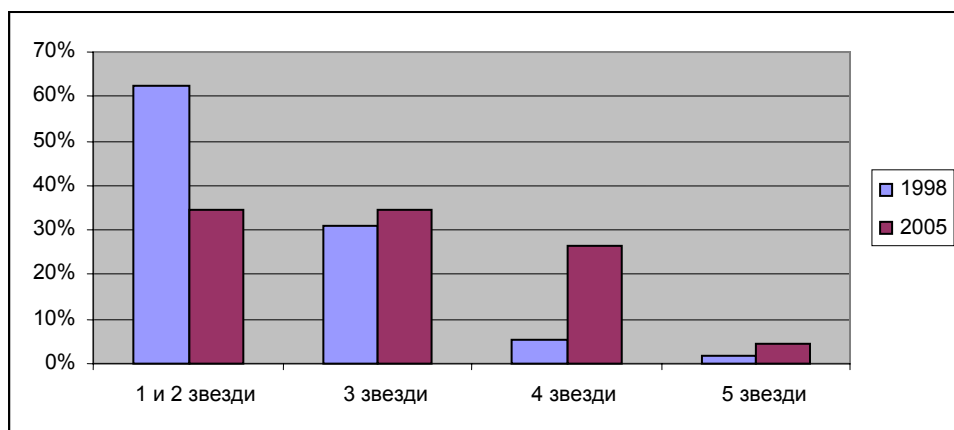
Фигура 2. Динамика в настаняването на туристи в България (1998 г. - 2005 г.)

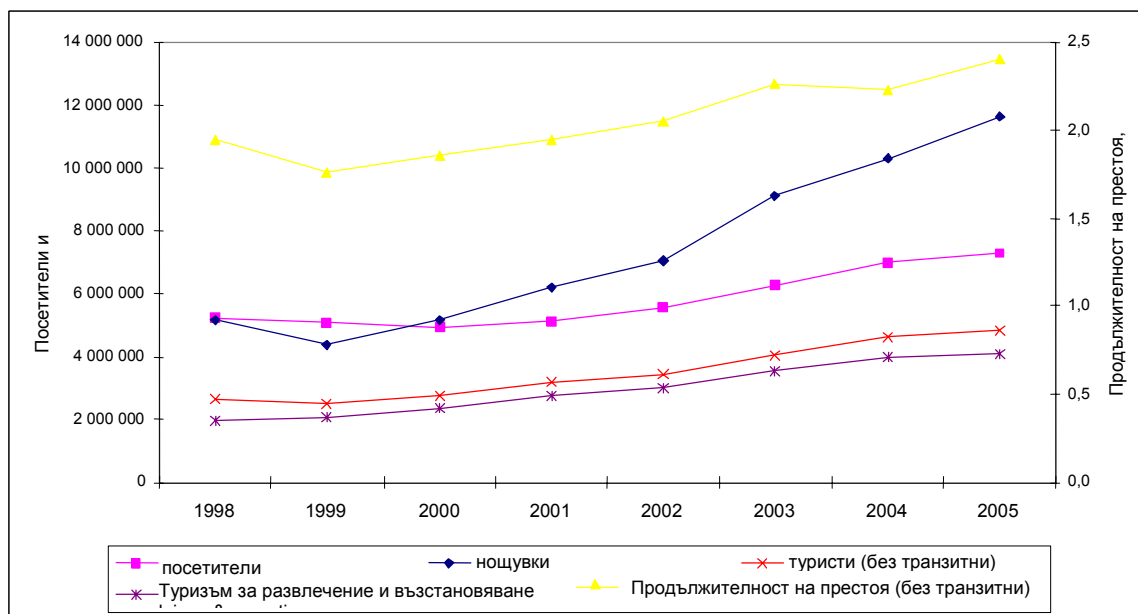
Източник: Данни на НСИ

Фигура 3. Леглови фонд на местата за настаняване по категория (1998 г. - 2005 г.)

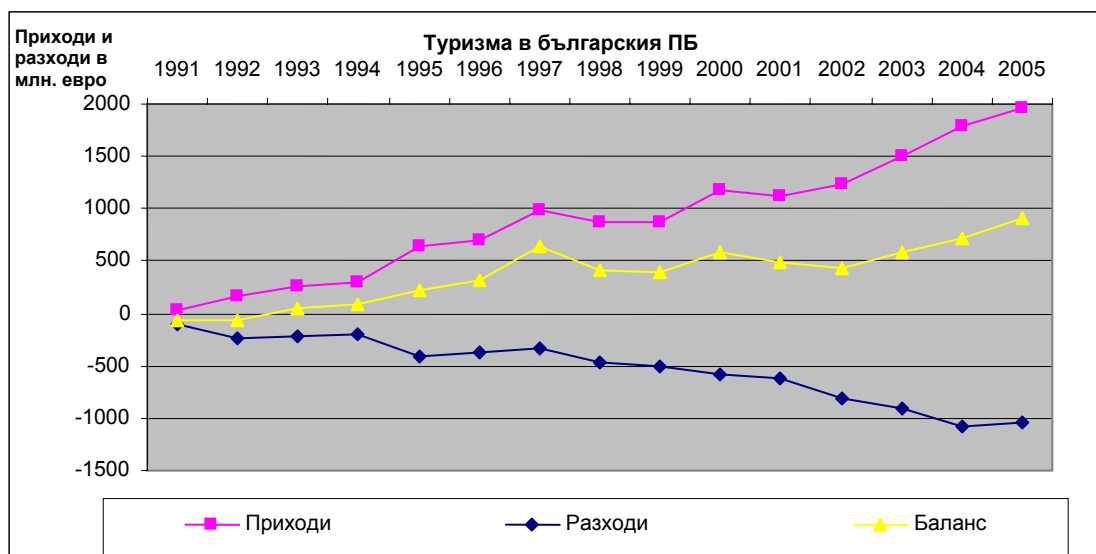

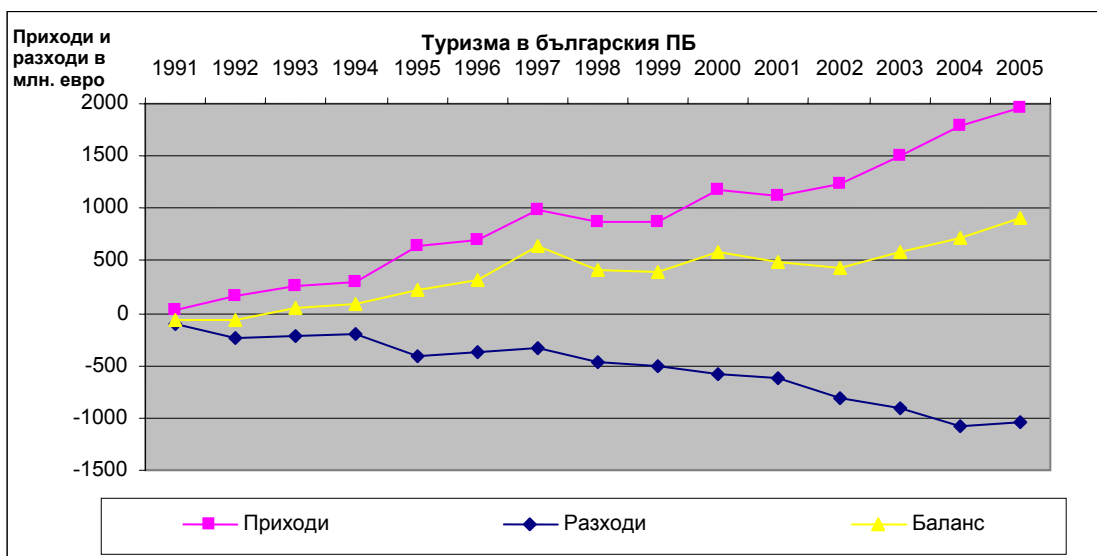
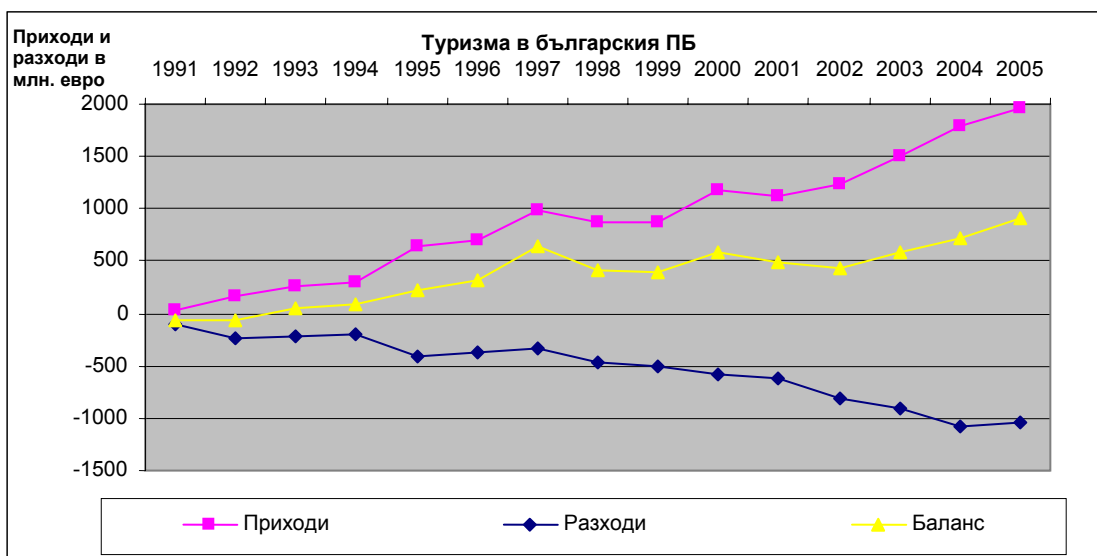
Фигура 4. Тенденции при входящия поток туристи в България (1998 г. - 2005 г.)

Източник: Данни на НСИ

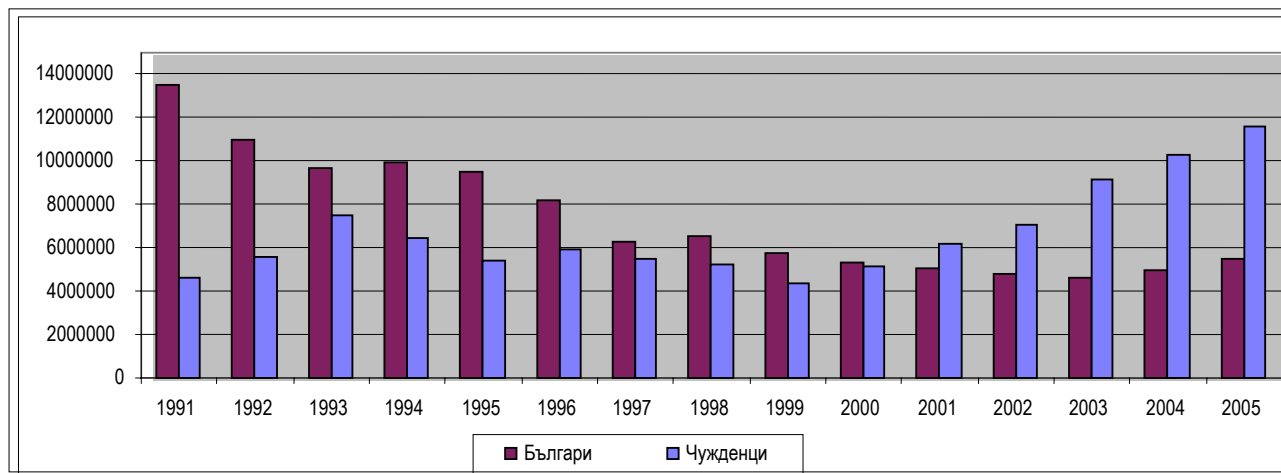
Фигура 5. Международен туризъм – приходи и разходи в България

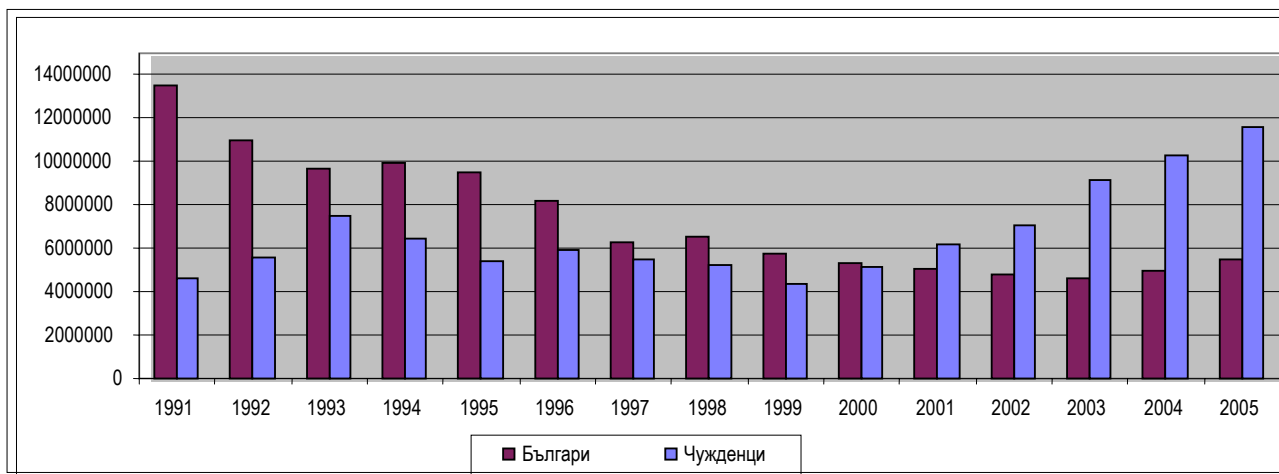
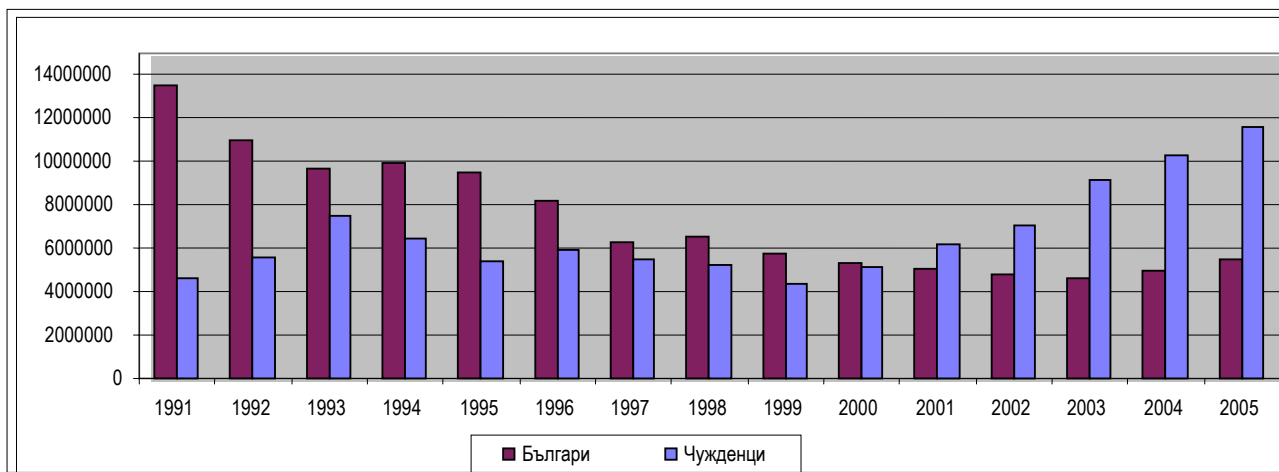
Източник: Данни на Българска народна банка

Фигура 6. Туризмът в страната: реализирани нощувки в местата за настаняване

Оперативна програма "Регионално развитие" 2007-2013

9.7. ПРИЛОЖЕНИЕ 7: Доклад от Предварителната оценка на ОПРР

9.8. ПРИЛОЖЕНИЕ 8: Стратегическа екологична оценка на ОПРР

РЕЗЮМЕ НА ЕКОЛОГИЧНАТА ОЦЕНКА НА ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА “РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ 2007-2013 Г.”

Екологичната оценка (ЕО) на оперативна програма “Регионално развитие 2007-2013 г.” (ОПРР) се изготвя като неразделна част от предварителната оценка на програмата в съответствие с европейското и българското законодателство.

Основната цел на ОПРР е подобряване на качеството на средата за живот и работа с по-добър достъп до основни услуги и нови възможности за повишена регионална конкурентоспособност и устойчиво развитие чрез определяне на високоприоритетни оси, които да се реализират и финансират от Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР) през периода 2007–2013 г.

Съзвучността на екологичната стратегия на ОПРР с националните политики и със Стратегическите насоки на Общността е ясно описана в ОПРР и беше оценена по отношение на стратегическите и планови документи при осъществяване на екологичната оценка от експерти на ЕО.

Избраната екологична стратегия на ОПРР е напълно съобразена с нуждите и целите, идентифицирани във всички основни стратегически документи. Стратегията насочва усилията си към малък брой приоритети оси с оглед ефективно удовлетворяване на целите, както следва:

- Устойчиво и интегрирано градско развитие;
- Регионална и местна достъпност;
- Устойчиво развитие на туризма;
- Местно развитие и сътрудничество;
- Техническа помощ.

Текущо състояние на компонентите и факторите на околната среда, и факторите и вероятното им развитие без изпълнение на Оперативна Програма „Регионално Развитие”

Текущо състояние на компонентите и факторите

Компоненти и Фактори	Състояние
Атмосферен въздух	На национално ниво количеството на емисиите на определени замърсители на атмосферата - NO _x , NH ₃ и NMVOC както и на парниковите газове в сравнение с нивата им за 2004 г., показват тенденция към леко увеличение. Намаление имат емисиите на SO _x и метан.
Геология и хидрогеология	По данни от системния мониторинг след 1998 г. качеството на подземните води удовлетворява изискванията за праговите концентрации в по-голямата част от наблюдаваните пунктове от мрежата. На отделни места се наблюдават превишения на концентрациите на Fe и Mn, свързани както с литоложките особености на отложенията и наличието на манганови конкреции в седиментите на водоносните хоризонти, така и с минала и продължаваща промишлена дейност. Отчетени са високи стойности на нитрати в подземните води, което най-често се дължи на неприлагане на добри земеделски практики.
Хидрология, Повърхностни води	Установява се трайна тенденция на подобряване на качеството на повърхностните води както в краткосрочен, така и в дългосрочен план. През последните години се поддържа относително устойчиво равнище както по отделни показатели (BOD ₅ , COD, хранителни вещества, кислородни параметри и др.), така и по отделни поречия. Средногодишните концентрации на тежки метали в повърхностните води на страната през последните години също намаляват, както и съдържанието на вещества със синтетичен произход (перилни препарати, пестициди, нефтопродукти, цианиди и др.)
Земи и почви	През последните години не са регистрирани нови нива на замърсяване на почвите с тежки метали и металоиди. Няма регистрирани площи, замърсени с полиароматни въглеводороди (ПАВ) в нива, оказващи вредно въздействие върху почвите, включително и в районите на големи потенциални източници. Всички измерени съдържания на полихлорбифенили (PCB) са значително под еталонните фоновы стойности.

Компоненти и Фактори	Състояние
Ландшафт	Срещат се всички видове ландшафт. По-сериозни нарушения на ландшафта има в районите на добив на полезни изкопаеми.
Биологично разнообразие и защитени природни територии	България се характеризира с голямо биологично разнообразие. В страната са установени 94 вида бозайници, над 400 птици, 36 влечуги, 16 земноводни, 207 черноморски и сладководни риби, около 27 000 насекоми и други безгръбначни животни, между 3 500 и 3 750 вида висши растения и повече от 6 500 низши растения и гъби. Общата площ на защитените територии към 31.12.2003 г. е 545 004 ха, или 4,9% от общата територия на страната. От тях 543 238 ха са защитени територии по чл. 5 ЗЗТ и 1 766 ха - други защитени територии (народни паркове и исторически места).
Отпадъци	<i>Количествата генерирани отпадъци са относително постоянни - през периода 1999–2003 г. са около 12 млн. тона годишно. През 2004 г. общото количество образувани отпадъци нараства с 12% спрямо 2003 г. Производствените отпадъци са около 70% от общото количество генерирани отпадъци, битовите са около 25%, а опасните - 5%. Общото количество образувани опасни отпадъци през 2004 г. е с около 16% по-малко в сравнение с 2003 г. Организираното събиране на битови отпадъци обслужва около 84% от населението. Депонирането е основният метод за обезвреждане на отпадъци.</i>
Вредни физични фактори	В градските региони се наблюдава неблагоприятна акустична среда, като основен екологичен проблем предизвиква шумът, причинен от уличното движение, съставляващ 80-85% от общото шумово натоварване в големи населени места. Радиационното състояние е добро, с изключение на петнисти замърсявания на почвите вследствие на аварията в Чернобил.
Културно наследство	На територията на страната най-много са архитектурните и археологическите паметници на културата. Общото състояние на паметниците на културата е относително тежко, особено на археологическите паметници. Регистрирани са около 13 500 археологически паметници на културата (от които 26 резервата), които са сравнително равномерно разпределени на територията на страната и в голямата си част са разположени извън населените места. Останалите паметници на културата, включващи архитектурни, художествени, исторически и на парковото изкуство, са около 45 000 и са концентрирани най-вече в населените места.

Развитие на компонентите на околната среда без изпълнението на Оперативна Програма „Регионално развитие“

Компоненти и фактори	Очаквано развитие на компонентите без изпълнение на програмата
Въздух	Тенденция за увеличаване на замърсяването на въздуха в градовете поради невъвеждане на устойчиви системи за управление на градския транспорт. Запазване нивото на емисиите в индустриалните зони без модернизация и изграждане на очистващи съоръжения. Запазване нивото на емисиите от битово отопление на твърдо гориво и мазут
Повърхностни и подземни води	Тенденция към засилване на недостига на вода за битово-питейни нужди и напояване поради непрестанно увеличаване загубите на питейна вода и увеличаване количеството на използваната вода за промишлени нужди. Влошаване на качеството на повърхностни и подземни води поради зауствания на непречистени отпадни води в земните недра и водни обекти.
Земни и почви	Увеличаване на дифузното замърсяване на почвите поради замърсени индустриални терени и заустване на непречистени отпадни води.
Ландшафт	Тенденция към влошаване поради продължаване на депонирането на отпадъци от населените места на нерегламентирани сметища.
Биоразнообразие и защитени природни територии	Очаква се развитие на биоразнообразието в отрицателна посока в резултат на увеличаване на замърсяването на въздуха от транспорта. Ако не се развива инфраструктурата – пътища и др. и не се изграждат нови производствени предприятия, не се очаква въздействие върху биоразнообразието.
Отпадъци	Тенденция към влошаване поради продължаване на депонирането на отпадъци от населените места на нерегламентирани сметища.
Вредни физични фактори	Увеличаване на шума от транспорта поради преминаване на главни пътни артерии през населените места и невъвеждане на устойчиви системи за градски транспорт. Не се очаква развитие на радиационната обстановка

Компоненти и фактори	Очаквано развитие на компонентите без изпълнение на програмата
Културно наследство	Опасност от разграбване и/или унищожаване на археологични, исторически или културни паметници. Опасност, свързана с геоекологията в терасата на р. Дунав - събаряне на сградите вследствие на овлажняване на лъсовите почви.
Здравен риск	Засилване на неравнопоставеността на жителите на малките населени места при обезпечаване с медицински услуги

Характеристики на околната среда за територии, които могат да бъдат засегнати значително

Териториите, които ще бъдат засегнати значително от реализацията на програмата, са тези, които влизат в или граничат с определения сервитут за трасетата на автомагистрала "Тракия", "Марица" и "Хемус". Това са територии в общините Чирпан, Стара и Нова Загора по трасето на АМ "Тракия", територии в общините Чирпан, Димитровград, Хасково, Харманли, Любимец и Свиленград по трасето на АМ "Марица" и територии в общините Луковит, Ловеч, Плевен, Севлиево, Търново, Попово, Търговище, Шумен по трасето на АМ "Хемус". Териториите покрай първокласен път Е-79 също се очаква да бъдат засегнати.

Характеристиките на компонентите на околната среда за тези територии са представени в Приложение 2 на Екологичната оценка.

Съществуващи екологични проблеми, които имат отношение към програмата

Основните екологични проблеми, които имат отношение към Оперативна Програма „Регионално Развитие“, са свързани с:

- качеството на атмосферния въздух в по-големите градове;
- големи загуби по водоснабдителните мрежи и влошаване на качеството на повърхностните и подземни води от заустване на непречистени отпадни води;
- биоразнообразие - защитени територии, които са засегнати от туризма и застрояването по черноморското крайбрежие, унищожавачи девствената природа;
- почви – замърсяване на почвите, включително и голям брой нерегламентирани сметища, замърсяващи водите и почвите;
- отпадъци - голям брой нерегламентирани сметища и проблеми при тяхното закриване;
- повишено ниво на шумовото натоварване в градовете;
- културно наследство - застрашено от несъобразени инфраструктурни проекти.

Цели на опазване на околната среда на национално и международно равнище, имащи отношение към програмата и начинът, по който тези цели са взети под внимание

В *Националната стратегия за околна среда 2005-2014 г* са формулирани 6 стратегически цели. В Оперативна Програма „Регионално Развитие“ са заложили голям брой мерки, които се очаква да допринесат за постигане на националните цели, свързани с опазването на околната среда.

Възможни значителни въздействия върху компонентите и факторите на околната среда

В Оперативна Програма „Регионално Развитие“ са изведени 5 приоритни оси за регионално развитие за периода 2007-2013 г., като се очаква по-значително въздействие върху околната среда да има реализацията на Приоритетна ос 1 – *«Устойчиво и интегрирано градско развитие»* и Приоритетна ос 2 – *«Регионална и местна достъпност»*. Независимо от значителните положителни влияния върху въздуха, водите, почвите, защитата на природните зони и опазване на културното наследство, намаляване на шума и отпадъците, осъществяването на ОПРР може да бъде съпроводено и с негативни влияния върху околната среда. Тези ефекти се очакват предимно в периода на строителство – прах, шум, отпадъци и др., но също и по време на експлоатацията на съоръженията, главно в резултат на аварии, повреди и/или инциденти. Вероятните негативни последствия от

развитието на регионалната инфраструктура могат да оказат неблагоприятно въздействие върху защитените зони по НАТУРА 2000, зоните и местата, включени в националната екологична мрежа и върху природните хабитати на редките видове, както и върху археологическите паметници на културата.

Мерки за предотвратяване и намаляване на въздействията върху околната среда от осъществяването на програмата

В следващата таблица са предложени мерки за намаляване на въздействията от изпълнението на Оперативна програма „Регионално развитие”.

Приоритетни оси за развитие	Мерки за намаляване на потенциалните въздействия върху околната среда
<p>ПО 1. Устойчиво и интегрирано развитие на градските райони</p>	<ul style="list-style-type: none"> • При развитие на пътната инфраструктура да се има предвид оптимално използване на съществуващите трасета • Въвеждане на гъвкава организация на транспорта през пиковите часове – промяна на режима на светофарните уредби, предупреждения за възможни задръствания, въздушен контрол на транспортния поток; • Преминаване към екологично чисти горива в транспорта като биодизел, биоетанол, метан и други. • Поддържане на пътната настилка (улици и тротоари) чиста от прах. • Прилагане на “тихи” улични покрития и изграждане на шумозащитни съоръжения • При реализация на дейностите за водоснабдяване и канализация да се даде предимство на намаляване на водните загуби, включително и подмяна на тръбите поради тяхната амортизация, както и модернизация и реконструкция на изградени ПСОВ. • При развитието на енергийната инфраструктура да се даде предимство на използване на възобновяеми енергийни източници. • При изграждането на нови обекти да се разработват и внедряват нискоотпадни, и безотпадни технологии, ноу-хау и други водо-, енерго- и материалоспестяващи технологии. • При изготвяне на проекти за нови обекти да се даде предимство на технологии, при които се образува минимално количество отпадъци. • При изготвяне на проекти за нови обекти да се вземе предвид необходимостта от изграждане на локална ПСОВ и внедряването на локална система за управление на отпадъците. • При проектирането трябва да се вземат предвид границите на разположените в близост до обектите паметници на културата и на техните охранителни зони и да се предвидят мерки за опазване на биологичното разнообразие. • Специфично за всеки отделен случай разположение на фасадите към улиците с интензивно движение. • Изграждане на шумозащитни съоръжения • Разработка и реализация на планове и програми за опазване на биоразнообразието, паметниците на културата и културното наследство. • При проектиране на инфраструктурата да се търси минимално отрицателно въздействие върху ландшафта. • Планиране на зелени системи в хармония с ландшафтното устройство на територията • При строителните дейности трябва да се вземат мерки за ограничаване на вредните емисии на прах, шум, вибрации и отпадъци.
<p>ПО 2. Регионална и местна достъпност</p>	<ul style="list-style-type: none"> • При развитие на пътната инфраструктура да се има предвид оптимално използване на съществуващите трасета • Поддържане на пътната настилка (улици и тротоари) чиста от прах • Изграждане на шумозащитни съоръжения • Предприемане на действия за намаляване на емисиите в индустриалните зони чрез модернизация и изграждане на очистващи съоръжения; • Качествена промяна в състава на горивата, използвани за битово отопление; • При проектирането трябва да се вземат предвид границите на разположените в близост до обектите паметници на културата и на техните охранителни зони, както

Приоритетни оси за развитие	Мерки за намаляване на потенциалните въздействия върху околната среда
	<p>и на защитени зони и местообитания и да се предвидят мерки за опазване на биологичното разнообразие;</p> <ul style="list-style-type: none"> • При строителните дейности трябва да се вземат мерки за ограничаване на вредните емисии на прах, шум, вибрации и отпадъци.
<p>ПО 3: Устойчиво развитие на туризма</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Проектите за развитие на туризма да се изготвят при спазване на нормите за рекреационно натоварване и съобразяване със статута на територията; • Приоритетно развитие на екотуризма и други алтернативни форми на туризъм. • При развитие на пътната инфраструктура да се има предвид оптимално използване на съществуващите трасета; • При проектирането трябва да се вземат предвид границите на паметниците на културата и на техните охранителни зони, на защитени зони и местообитания и да се предвидят мерки за опазване на биологичното разнообразие; • Своевременно планиране и прилагане на дейности за запазване на биологичното разнообразие; • При изготвяне на проекти за нови обекти да се вземе предвид необходимостта от изграждане на ЛПСОВ и внедряването на системи за управление на отпадъците; • При извършването на строителни дейности трябва да се вземат мерки за ограничаване на вредните емисии на прах, шум, вибрации и отпадъци.
<p>ПО 4: Създаване на регионални и местни мрежи, изграждане на капацитет и сътрудничество</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Разработване на рационални градоустройствени решения на територията около улици и пътища; • При строителните дейности трябва да се вземат мерки да се ограничат вредните емисии на прах, шум, вибрации и отпадъци.

Мотиви за избор на разгледаните алтернативи и описание на методите на извършване на екологична оценка и на трудностите при събиране на необходимата информация

Разглежданата Оперативна програма „Регионално развитие” и Регионалните планове за развитие не предлагат алтернативи. Такива възможности могат да се потърсят на ниво подробни устройствени планове, когато се търсят алтернативни площадки за инфраструктурни обекти като ГПСОВ, депа за битови отпадъци, вид екологичен транспорт и други. Необходимо е при избора на дейности като критерии да бъдат отчитани и опазването на биологичното разнообразие и природната среда.

Оценяващият екип разглежда нулевата алтернатива (т.е. неприемане и неприлагане на програмата) за неприемлива, тъй като това би допринесло за засилване на съществуващите екологични проблеми на страната.

За оценка на въздействието върху компонентите на околната среда е използвана модифицирана матрица на Леополд.

Трудностите при събиране на необходимата информация могат да бъдат обобщени в две посоки. От една страна последните налични данни са до 2004г., а от друга страна липсва информация за много от компонентите и факторите на околната среда по райони за планиране.

Описание на необходимите мерки във връзка с наблюдението по време на прилагането на плана

Предложените мерки за наблюдение и контрол по време на прилагането на плана са описани в следващата таблица.

Компоненти и фактори	Мерки	Периодичност Срокове	Отговорник
Въздух	Контрол на емисиите в атмосферния въздух около трасетата на автомагистралите, в градската среда и в индустриалните зони	<ul style="list-style-type: none"> за магистрала – ежемесечно в продължение на 5 последователни години в градска среда – съгласно утвърдени планове в индустриални зони – създаване обща база данни от непрекъснати контролни измервания на големи инсталации и база данни от ежегодни мобилни емисионни измервания 	Общините РИОСВ ИАОС ИАП РИОКОЗ
Повърхностни и подземни води	Контрол на водоползването за индустриални нужди и питейно-битово водоснабдяване Мониторинг на повърхностните и подземните води	Ежегодно На тримесечие или съгласно утвърдени планове	МРРБ ВиК дружества Басейнови дирекции РИОКОЗ ИАОС
Земни и почви	Мониторинг на почви в съседство с нови индустриални обекти	Ежегодно или съгласно утвърдени планове	ИАОС РИОСВ
Ландшафт	Контрол по изпълнение на рекултивационните мерки след изграждане на обектите	Постоянно	Областни и общински администрации
Биоразнообразие и защитени природни територии	Контрол по спазване на изискванията на ЗБР и ЗЗТ; Прилагане на конкретни мерки за опазване на биологичното разнообразие, ЗПТ и местообитания, в зависимост от вида на проекта. При изграждане на пътната инфраструктура – трасето да бъде съобразено с наличието на защитени територии, както и местообитания, включени в Приложение 1 на ЗБР Изграждането на туристическа инфраструктура да бъде съобразено с наличните ЗПТ и местообитания на редки и застрашени видове. Недопускане и контрол при изсичането на гори, при ползването на дивечовите и рибни запаси. При избор на дейности като критерии да бъдат отчитани и опазването на биологичното разнообразие и природната среда	<p>Преди одобряване и по време на изграждане на обектите По време на проектирането и изграждането</p> <p>По време на проектирането и изграждането</p> <p>По време на проектирането и изграждането</p> <p>Постоянен</p> <p>Постоянен</p>	<p>РИОСВ МОСВ</p> <p>МОСВ</p> <p>МОСВ</p> <p>МОСВ</p> <p>МЗГ</p> <p>МОСВ</p>

Компоненти и фактори	Мерки	Периодичност Срокове	Отговорник
Отпадъци	Контрол за нерегламентирано депониране на отпадъци	Постоянно	РИОСВ - БО Общините - СО
Вредни физични фактори	Мониторинг на шумови нива	При строителство на нови обекти, в определени пунктове на населените места. По време на експлоатация на промишлените предприятия – годишно или съгласно утвърдени планове	ИАОС РИОКОЗ
Културно наследство	Наблюдение от археолози и специалисти при изкопни работи за наличие на паметници на културата	По време на извършване на изкопни работи	Общините Техническите ръководители на обекти НИПК

Мерките, които са предложени в таблицата, трябва да бъдат включени като част от цялостната система за наблюдение, контрол и оценка на изпълнението на програмата.

Индикаторите за екологичен мониторинг по Приоритетни оси са дадени в следната таблица.

Приоритетни оси на развитие	Индикатори за екологичен мониторинг	Единица мярка
ПО1 - Устойчиво и интегрирано градско развитие		
Операция 1.1 Социална инфраструктура	<ul style="list-style-type: none"> • Консумация на електроенергия в обществени сгради • Консумация на топлинна енергия в обществени сгради • Консумация на вода в обществени сгради • Консумация на електрическа енергия от алтернативни и възобновяеми източници 	квч ккал м3 % от цялата консумация
Операция 1.2 Жилищно строителство	<ul style="list-style-type: none"> • Население, включено към електроразпределителната мрежа • Консумация на електрическа енергия • Население, включено към газоразпределителната мрежа • Консумация на топлинна енергия • Население, включено към водопроводната мрежа • Консумация на електроенергия от алтернативни и възобновяеми източници (население) 	% квч/потребител % квч/потребител % квч/потребител
Операция 1.3 Организация на икономическите дейности	<ul style="list-style-type: none"> • Новосъздадени предприятия • Почистване и възстановяване на замърсени площи в индустриални зони; • Почистване на малки по обхват екологични замърсявания 	бр ха ха
Операция 1.4. Подобряване на физическа среда и предотвратяване на рискd	<ul style="list-style-type: none"> • Озеленени площи • Улични мрежи с рехабилитирана настилка • Изграждане на велосипедни пътеки и алеи, пешеходни зони • Качество на въздуха – наднормени емисии във въздуха (превишения на праговата стойност за 1 календарна година); • Шум – превишение на нормите • Реставрация и обновяване на исторически и културни паметници, разположени в градовете 	м2 % от общо изградени км брой превишения/год. бр. бр.
Операция 1.5. Устойчиви системи за градски транспорт	<ul style="list-style-type: none"> • Качество на въздуха – наднормени емисии във въздуха (превишения на праговата стойност за 1 календарна година); • Емисии на парникови газове • Намаляване на шумовото замърсяване – превишение на 	брой превишения/год. м3 бр.

	нормите • Превозени пътници в градски транспорт	бр.
ПО 2:		
Регионална и местна достъпност		
Операция 2.1: Регионална и местна пътна инфраструктура	<ul style="list-style-type: none"> Новоизградени пътища (включително и до сметища) Предприети мерки за опазване на биологичното разнообразие и природната среда 	км. бр.
Операция 2.2: Информационно- комуникационни мрежи и услуги;	<ul style="list-style-type: none"> Населени места, свързани с широколентови връзки (ADSL, кабел, сателит, безжични комуникационни мрежи) Предприети мерки за опазване на биологичното разнообразие и природната среда при планирането и при реализацията на дейностите 	бр. бр.
Операция 2.3. Достъп до устойчиви и ефикасни енергийни ресурси	<ul style="list-style-type: none"> Население, включено към газоразпределителни мрежи Качество на въздуха – наднормени емисии във въздуха (превишения на праговата стойност за 1 календарна година); Изсечени гори (намаляване на площта им Опазване на видовото богатство и природните местообитания при използване на алтернативни енергийни източници. 	% от общо включени брой превишения/год. ха брой видове.
Приоритетна ОС 3: Устойчиво развитие на туризма		
Операция 3.1. Подобряване на туристическите атракции и свързаната с тях инфраструктура	<ul style="list-style-type: none"> Съхраняване на биологичното разнообразие чрез екологосъобразно развити природни, културни и исторически атракции Застроени площи Залесени площи (увеличаване на площта) Максимално запазване на местообитанията и тяхното разнообразие. 	бр. ха ха бр.
Приоритетна ос 4: Местно развитие и сътрудничество		
Операция 4.1: Дребномащабни местни инвестиции	<ul style="list-style-type: none"> Възстановени пътища, ползвани от две и повече общини Зелени площи и паркове Кампании, свързани с околната среда 	км м ² бр.
Операция 4.2: Междурегионално сътрудничество	<ul style="list-style-type: none"> Обучения и семинари, свързани с околната среда 	бр.

Проведени консултации и отразяване на резултатите от тях

Съгласно изискванията на чл. 19 на *Наредба за условията, реда и методите за извършване на екологична оценка на планове и програми* е необходимо Възложителят на плана да извърши консултации с обществеността, заинтересуваните органи и трети лица, за които има вероятност да бъдат засегнати от плана.

Във връзка с тези изисквания Възложителят е извършил консултациите по реда, предвиден за съгласуване на проекта на плана, които включват следното:

Консултирани страни	Становища и коментари
Писмено информиране на компетентния орган - МОСВ	Указания на МОСВ относно обхвата и съдържанието на екологичната оценка (ЕО) (писмо No. 04-00-2819/15.12.2005)
Изпращане на обхвата и съдържанието на ЕО и графика за провеждане на консултации на компетентния орган - МОСВ	Становище на МОСВ по изпратения обхват и съдържанието на екологичната оценка и схемата за провеждане на консултации (писмо No. 04-00-179/31.01.2007)
Изпращане на обхвата и съдържанието на ЕО и графика за провеждане на консултации на дирекция "Национална служба за защита на природата" при МОСВ, Басейнови дирекции, РИОСВ	Постъпилите коментари в писма и становища се отразяват в екологичната оценка

Консултирани страни	Становища и коментари
Изпращане на предварителната екологична оценка на МОСВ	Постъпили коментари по доклада за ЕО
Публикуване на предварителната оценка в интернет страницата на МРРБ, обявяване на място за публичен достъп и с достатъчни технически възможности (в Пресцентър на МРРБ в сградата на МРРБ - ул. "Св. Св. Кирил и Методий" 17-19) и времето за запознаване с проекта по програмата, с екологичната оценка и материалите към него и 14 дневен срок за изразяване на становище	Постъпилите коментари в писма и становища се отразяват в екологичната оценка
Разглеждане на програмата и предварителната оценка	Писмени коментари и бележки от МОСВ
	Окончателно становище по ЕО от министъра на околната среда и водите

Всички постъпили становища и коментари са взети предвид при изготвянето на екологичната оценка. Пълна справка за проведените консултации е дадена в Приложение 3 на ЕО.

9.9. ПРИЛОЖЕНИЕ 9: Индикативно разпределение на фондовете по операции.

Приоритетна ос по категория финансиране (евро)	% на приоритетната ос	Финансиране от ЕС(а)	Национално финансиране (b)		Общо финансиране (c) = (a) + (b)	Съфинансиране (%) (d) = (a) / (c)	Участие на ЕИБ	Друго финансиране	Общо (евро)
Приоритетна ос 1: Устойчиво и интегрирано развитие на градските райони	52,40%	713 207 777	125 860 196	15	839 067 973	85			839 067 973,00
Операция 1.1: Социална инфраструктура	33,40%	238 189 621	42 033 462	15	280 223 083	85			280 223 083
Операция 1.2: Жилищна политика	4,77%	34 027 089	6 004 780	15	40 031 869	85			40 031 869
Операция 1.3: Организация на икономическите дейности	14,31%	102 081 266	18 014 341	15	120 095 607	85			120 095 607
Операция 1.4: Подобряване на физическата среда и превенция на риска	28,44%	202 801 448	35 788 491	15	238 589 939	85			238 589 939
Операция 1.5: Системи за устойчив градски транспорт	19,08%	136 108 354	24 019 121	15	160 127 475	85			160 127 475
Приоритетна ос 2: Регионална и местна достъпност	25,00%	340 270 886	60 047 803	15	400 318 689	85			400 318 689
Операция 2.1: Регионална и местна пътна инфраструктура	80,00%	272 216 708	48 038 243	15	320 254 951	85			320 254 951
Операция 2.2: Информационни и комуникационни мрежи	5,00%	17 013 544	3 002 390	15	20 015 934	85			20 015 934
Операция 2.3: Достъп до устойчиви и ефективни енергийни ресурси	15,00%	51 040 633	9 007 171	15	60 047 804	85			60 047 804
Приоритетна ос 3: Устойчиво развитие на туризма	13,62%	185 379 580	32 714 043	15	218 093 623	85			218 093 623
Операция 3.1.Подобряване на туристическите атракции и свързаната с тях инфраструктура	70,00%	129 765 705	22 899 830	15	152 665 535	85			152 665 535
Операция 3.2.Развитие на регионалния туристически продукт и маркетинг на дестинациите	15,00%	27 806 937	4 907 107	15	32 714 044	85			32 714 044
Операция 3.3. Национален туристически маркетинг.	15,00%	27 806 937	4 907 107	15	32 714 044	85			32 714 044
Приоритетна ос4: Местно развитие и сътрудничество	5,60%	76 220 679	13 450 708	15	89 671 387	85			89 671 387
Операция 4.1: Дребномащабни местни инвестиции	92,86%	70 776 345	12 489 943	15	83 266 288	85			83 266 288
Операция 4.2: Междурегионално сътрудничество	7,14%	5 444 334	960 765	15	6 405 099	85			6 405 099
Приоритетна ос 5: Техническа помощ	3,38%	46 004 623	8 118 464	15	54 123 087	85			54 123 087
Операция 5.1: Управление, мониторинг, оценка и контрол	44,57%	20 504 624	3 618 463	15	24 123 087	85			24 123 087
Операция 5.2: Комуникация, информация и публичност	18,48%	8 500 000	1 500 000	15	10 000 000	85			10 000 000
Операция 5.3: Изграждане на капацитет на бенефициентите по ОПРР	36,95%	17 000 000	3 000 000	15	20 000 000	85			20 000 000
Тотал	100,00 %	1 361 083 545	240 191 214	15	1 601 274 759	85			1 601 274 759

Забележка: В съответствие с изискванията на Регламентите на СФ за управление на ниво приоритет, разпределението между операциите е само индикативно. Управляващият орган може да вземе решение за преразпределение, ако е необходимо, в зависимост от усвояването на средствата, без да е необходимо предварително одобрение от ЕК.

9.10. ПРИЛОЖЕНИЕ 10: Закон за пътищата

9.11. ПРИЛОЖЕНИЕ 11: Индикативен списък на общините, избираеми по Приоритетна ос 2 , операция 2.3 Достъп до устойчиви и ефективни енергийни източници

Даденият по-долу списък не е изчерпателен по отношение на общините, които могат да се ползват от операцията. Общият критерий за избор за общините е "общини без издаден лиценз за газоразпределителна мрежа или такива, които не са включени в районите с газоразпределителна мрежа"..

Община	Клон от/до
Силистра	Добрич-Силистра
Никопол	Левски-Никопол
Банско	Кресна-Банско
Видин	Монтана-Видин
Смолян	Асеновград-Смолян
Кърджали	Димитровград-Кърджали
Лом	Ружинци-Лом
Свищов	Разпределителен клон - Свищов
Карлово	Раковски-Карлово
Сопот	Карлово-Сопот
Разлог	Банско-Разлог
Гоце Делчев	Банско-Гоце Делчев

Бележка: Проектът за Силистра е предложен за финансиране по KIDSF, като решение не е взето.

9.12. ПРИЛОЖЕНИЕ 12: Потенциал за използване на ВЕИ и карти на проекти за газопроводи

9.13. ПРИЛОЖЕНИЕ 13: Програма за обучение за повишаване на капацитета на бенефициентите по ОПРР

ПРОГРАМА ЗА ОБУЧЕНИЕ

за повишаване на капацитета на бенефициентите по ОПРР

Обосновка

1. Средствата по ОПРР са предназначени за подкрепа на проекти, за преодоляване на регионални различия и проблеми, както и за повишаване на стандарта на живот в българските райони. Основните групи бенефициенти по програмата са:

- Местните власти;
- НПО;
- Министерства и агенции, отговорни за провеждането на държавната политика в съответните сектори – образование, здраве, култура, пътна инфраструктура, туризъм.

2. Бенефициентите от трите групи имат различна степен на готовност да бъдат активни и надеждни партньори в процеса на изпълнение на ОПРР.

3. Управляващият орган на ОПРР е извършил много подробен анализ на проектната готовност и усвояването на средствата във връзка с операциите по ОПРР. В резултат на това са установени силни те страни и слабостите сред различните бенефициенти, както и първата "партида" проекти и техните организатори/партньори, които трябва да получат помощ за разработването и изпълнението на проектите. Документацията във връзка с тази пилотна дейност е налице.

4. Основното заключение от анализа сочи, че:

- Общините изпитват трудности да степенуват по важност потребностите си и което е по-важно – средствата за удовлетворяването им;
- Общините в общия случай изпитват трудности да подготвят различни от инфраструктурните решения на проблемите на развитието: забелязва се тенденция за подготвяне на по-малки, "изолирани" вместо на стратегически и оперативно интегрирани проекти;
- Общините, както и НПО, все още изпитват недостиг по отношение на подготовката, идентификацията и обосновката на проекти, особено що се отнася до икономическите и социалните резултати от проектната идея;
- По-голямата част от проектите се основават на проектна инициатива, която започва със задействането на конкретната схема за финансиране, като в много случаи липсва предварителна подготовка;
- Държавната администрация трябва да провежда националната политика, заложената в стратегическите документи, и да определя как нейните приоритети могат да бъдат интегрирани и подкрепени от ОПРР на базата на принципа за допълняемост.

Цел на програмата

5. МРРБ стартира програма за преодоляване на тези проблеми и същевременно – за подготовка на адекватен списък от проекти. Помощта за разработването на проектите и за техните инициатори (бенефициенти) се осъществява в същия процес, започнат от консултантите по проекта по Програмата ФАР. През следващите 18 месеца той ще бъде продължен с друг проект по ФАР (който в момента се намира на етап оферирание).

- Да се повиши капацитетът на бенефициентите за идентифициране и подготовка на подходящи проекти;
- Да се подготви списък от проекти, готови за представяне по различни операции на ОПРР: текущият проект по ФАР ще разработи най-малко 200 проекта до етап на "приложимост" като проектни идеи, а следващият проект по ФАР ще завърши тези и други проекти;
- Да осигури нужния капацитет сред инициаторите на проекти за реалното изпълнение на финансираните проекти.

Резултати

6. Очакваните резултати са:

- Проведени обучения за местните власти и НПО за идентификация и подготовка на проекти;
- Оказване на консултантска помощ на държавната администрация да програмира операциите така, че да насърчава създаването на проекти.

Средства

7. Разпоредбите за изпълнение на програмата са включени в проекти, финансирани по Програмата ФАР BG2004/016-711.11.02. Фаза 1 / Година 2004 - "Подкрепа за разработване на качествени стратегически документи, подкрепа за партньорства и сътрудничество и помощ за капацитет за подготовка на проекти". Както беше споменато, в процес на оферирание е Фаза 2 на проекта на стойност 4.5 млн. евро. Проектът е част от финансово споразумение, подписано с ЕО за ФАР 2004.

Продължителност

8. Продължителност както следва:

Фаза 1 – Започнала 09/2006 – Дата на завършване 11/2007

Фаза 2 – Започваща 11/2007 – Край 2008

Методика на програмата за обучение/изграждане на капацитет

9. Подходът, възприет от консултантите, се основава на предишен успешен проект, по който те са били ангажирани в Чешката република през 2003-2004 г. и който е прецизиран и приспособен към българската действителност.

10. Фаза 1 на програмата е разделена на две основни части:

- *Част А – Идентификация на проекти (продължителност: декември 2006 – април 2007)*
- Методиката на тази част има за цел да подкрепи потенциалните бенефициенти в идентифицирането на техните приоритетни проекти и даването на първоначални идеи за проекти, които биха могли да се усъвършенстват и разработят впоследствие. Тя включва следните основни средства и стъпки:
  - Създаване на формуляр, в който всички заинтересовани лица да опишат своите проекти;
  - Подготовка и указания за бенефициентите при попълване на формуляра;
  - Формулярът беше широко разпространен и беше оказана значителна практическа подкрепа на всички регионални и местни власти и заинтересувани НПО чрез организиране на "открити" информационни сесии във всички райони и последващи консултации (по телефон, в лични срещи и др.).
  - В резултат бяха внесени над 1 500 предложения за проекти до крайния срок - 9 февруари 2007 г.

- Междувременно националните агенции и министерства също бяха консултирани относно ролята им в ОПРР и начина на съгласуване на националните политики по отношение на целите и приоритетите на ОПРР;
- Беше организирано обучение и за 30 служители на МРРБ под формата на двудневен семинар за прилагането на системите и средствата за идентификация, избор и оценка на проекти;
- На базата на процеса за избор на проекти е съставен списък с 460 проекта с най-висока степен на готовност, осъществимост и съответствие с оперативната програма;
- Инициаторите на проектите, които са включени в списъка, ще получат подкрепа във вид на обучение по Част В.
- *Част В – Разработване на проекти (продължителност: май 2007 – октомври 2007)*
- Предвижда се осигуряване на 2 основни вида подкрепа за разработване на проекти:
  - а) **Интензивна модулна помощ**, чиято цел е да осигури помощ за разработване на проекти до напреднал стадий на подготовка. Обучението ще се провежда за групи от инициатори, като помощта е структурирана в 3 модула за всяка група. Групите ще се формират на регионално равнище в зависимост от броя на проектите (между 2 и 4 групи за район);
  - б) **Тематична помощ** ще се предлага за проекти за операции, които не се нуждаят толкова от подкрепа за разработването им, колкото от отразяването в тях на конкретните особености на съответната операция.
- Министерствата и агенциите, определени за бенефициенти по програмата, също ще бъдат обхванати от тематичната помощ.

Съдържание на програмата

11. Обученията ще се фокусират върху:

- **Съответствие** – да се гарантира, че идеята на проекта е действително съответстваща и потенциално избираема за дадена операция (т.е. целите, резултатите и продуктите на проекта, инициаторът и партньорите имат явно съответствие с операцията, проектът е насочен към разрешаване на проблем и носи полза на целеви групи, които са в явно съответствие с операцията, и са изпълнени всички останали формални изисквания за съответствие);
- **Осъществимост** – да се гарантира, че не съществуват непреодолими пречки за идеята на проекта и, доколкото може да се прецени на ранен етап, тя е осъществима за бъдещо разработване (т.е. ще бъде осигурена съфинансираща подкрепа, налице е необходимият технически капацитет, осигурена е достатъчна ангажираност на партньорите, съществува ясна визия за това как да се разработи проектът, направена е оценка на търсенето).

12. Проектите, преминали двата етапа (**идеен и проектен**) се смятат за "приложими" проектни идеи: след това те преминават към етапите на по-подробна **разработка и завършване** с подкрепата на проекта от Фаза 2 по ФАР.

13. Подпомагането на проектите и техните инициатори се осъществява (поне до месец ноември 2007 г.) чрез модули, включващи до 25 души и около 15 проекта в 19 програми за цялата страна.

Съдържание на Модул 1:

14. В резултат от обучението участниците:

- ще научат и възприемат основните етапи от методиката за разработване на проекти и съответната Матрица за подготовка на проекти;
- ще определят точно на кой етап от развитието се намира техният проект;

- ще направят повторна оценка на "проблема" или "потребността", към която е насочен техният проект;
- ще направят повторна идентификация на партньорите по проекта в зависимост от различното финансиране, предоставено от тях;
- ще направят повторна оценка на съответствието по отношение на целите, целевите групи, бенефициентите, резултатите и др.

15. Преди Модул 2 участниците трябва да обсъдят/планират със съответните партньори разработената документация и да покажат писмени резултати.

Продължителност на обучението по Модул 1 – 1.5 дни, условно планирано за месец юли 2007 г.

Съдържание на Модул 2:

16. В резултат от обучението участниците:

- ще се ангажират (от името на своите партньори (ако е приложимо) с резултатите, продуктите, целите на проекта и ще разберат по какъв начин съответстват на дадената операция;
- ще идентифицират търсенето и начините на оценяването му;
- ще обсъдят предварителните дейности и ще определят възможностите (ще помислят дали същите резултати не могат да се постигнат по-добре с други дейности) (анализ на възможностите);
- ще оценят (ще направят повторна оценка) на възможните дейности, приблизителната стойност/обхват на проекта;
- ще приложат тест за осъществимост и ще идентифицират проблемите и действията.

Продължителност на обучението по Модул 2 – 2 дни, условно планирано за месец септември 2007 г.

Съдържание на Модул 3:

17. В резултат от обучението участниците:

- ще определят основните елементи на търсенето, посочвайки подходящи източници;
- ще определят вероятните дейности;
- ще разгледат примерен формуляр за кандидатстване и ще попълнят определени полета;
- ще определят по-нататъшните стъпки за разработване на проекта;
- ще посочат ангажимента на партньора към текущия проект и бъдещия план за действие.

Продължителност на обучението по Модул 3 – 1 ден, условно планирано за месец октомври 2007 г.

Последващи дейности (Етап 2)

18. Тъй като програмата за обучение предвижда подкрепа за бенефициентите през началния период от изпълнението на ОПРР, впоследствие УО ще разработи план за действие за укрепване на административния капацитет, обръщайки внимание на:

- подробната разработка на проектите – предвидено е предоставяне на услуги по Програма ФАР, Фаза 2 на проекта;
- конкретно обучение.